

T.C.

TOKAT GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

İKTİSAT ANABİLİM DALI

DOKTORA PROGRAMI

**TÜRKİYE’DE AKTİF İŞGÜCÜ PİYASASI POLİTİKALARININ
İŞSİZLİĞE VE İSTİHDAMA ETKİLERİ**

DOKTORA TEZİ

Turan ÇİDEM

Danışman: Doç. Dr. İsmail ŞENTÜRK

TOKAT-2025

ETİK SÖZLEŞME

Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü tez yazım kılavuzuna göre, Doç. Dr. İsmail ŞENTÜRK danışmanlığında hazırlamış olduğum “Türkiye’de Aktif İşgücü Piyasası Politikalarının İşsizliğe ve İstihdama Etkileri” adlı Doktora tezinin bilimsel etik değerlere ve kurallara uygun, özgün bir çalışma olduğunu, aksinin tespit edilmesi halinde her türlü yasal yaptırımını kabul edeceğimi beyan ederim.

02/05/2025

Turan ÇİDEM

JÜRİ KABUL VE ONAY

Turan ÇİDEM tarafından hazırlanan “**Türkiye’de Aktif İşgücü Piyasası Politikalarının İşsizliğe ve İstihdama Etkileri**” adlı tez çalışmasının savunma sınavı 02/05/2025 tarihinde yapılmış olup aşağıda verilen Jüri tarafından Oy Birliği / Oy Çokluğu ile Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı’nda Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri (Unvanı, Adı Soyadı)**İmzası**

Üye (Başkan) :

Üye :

Üye :

Üye :

Üye :

ONAY

...../...../.....

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın gerçekleştirilmesinde kıymetli bilgilerini benden esirgemeyerek yanımda olan, büyük bir anlayışla bana yol gösteren, çalışma süresince önemli yönlendirmeleri, sabrı ve engin bilgisiyle bana rehberlik eden, kendisini akademik ve insani yönüyle örnek aldığım kıymetli danışman hocam Doç. Dr. İsmail ŞENTÜRK'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Araştırma süresince bilgi ve tecrübelerini benimle paylaşan Prof. Dr. Salih BARIŞIK ve Doç. Dr. Özlem DEMİR hocalarıma da teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca çalışmanın ekonometrik analiz kısmında sağladığı değerli bilgilerle beni destekleyen Prof. Dr. Tayfur BAYAT hocama en içten teşekkürlerimi sunarım. Her zaman olduğu gibi bu çalışmanın ortaya çıkmasındaki süreçte de motivasyon kaynağım olan ve sabırla beni destekleyen Aileme de sonsuz şükranlarımı sunuyorum.

ÖZET

TÜRKİYE’DE AKTİF İŞGÜCÜ PİYASASI POLİTİKALARININ İŞSİZLİĞE VE İSTİHDAMA ETKİLERİ

Çidem, Turan

Doktora, İktisat Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. İsmail Şentürk

Mayıs 2025, xv + 175 sayfa

Bu çalışmanın amacı, Türkiye’de aktif işgücü piyasası politikaları kapsamında uygulanan aktif işgücü programlarının işsizlik ve işgücü üzerindeki etkilerini incelemektir. Çalışmada aktif işgücü programlarının işsizlik ve işgücü üzerindeki etkileri incelenirken bu programların cinsiyet bazında etkileri de analiz edilmiştir. Ayrıca ilgili literatürde dikkate alınarak işsizlik ve işgücü üzerinde etkilerinin olduğu düşünülen kamu harcamaları, reel döviz kuru, sanayi üretim endeksi ve tüketici fiyat endeksi de analize dâhil edilmiştir. Çalışmada değişkenlerin durağanlık sınaması geleneksel birim kök testlerinden ADF ve PP birim kök testi ve yapısal kırılmayı dikkate alan birim kök testlerinden Lee-Strazicich (2003) birim kök testi uygulanarak yapılmıştır. Sonrasında nedensellik analizine geçilerek değişkenlere sırasıyla Hacker ve Hatemi-J (2006) bootstrap nedensellik testi, Hatemi-J (2012) asimetric nedensellik testi ve Balcılar ve diğerleri (2010) bootstrap kayan pencere nedensellik testi uygulanmıştır. Çalışmada, cinsiyet bazında ayrı bir analiz yapılmasının yanı sıra, değişkenlerin maruz kaldığı şokları ayrıştırarak nedensellik ilişkisini inceleyen Hatemi-J (2012) asimetric nedensellik testinin uygulanması ve nedenselliğin dönemsel olarak analiz edilmesine olanak tanıyan Balcılar ve diğerleri (2010) kayan pencere nedensellik testinin kullanılması, bu çalışmayı literatürdeki diğer çalışmalardan farklı kılmaktadır. Elde edilen bulgulara göre de aktif işgücü programlarının etkinliğinin artırılmasına yönelik çeşitli öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, İşsizlik, İstihdam, Aktif İşgücü Piyasası Politikaları, Pasif İşgücü Piyasası Politikaları

ABSTRACT

THE EFFECTS OF ACTIVE LABOR MARKET POLICIES ON UNEMPLOYMENT AND EMPLOYMENT IN TURKEY

Çidem, Turan

Doctorate's Degree in Economics

Advisor: Associate Professor İsmail Şentürk

May 2025, xv + 175 pages

The primary objective of this study is to examine the impacts of active labor market programs, implemented within the scope of active labor market policies in Turkey, on unemployment and the labor force. While investigating the effects of these programs on unemployment and labor force participation, the study also analyzes their gender-based impacts. In addition, public expenditures, real exchange rate, industrial production index and consumer price index, which are thought to have effects on unemployment and labor force by taking into account the relevant literature, were also included in the analysis. The stationarity of the variables is tested using both traditional unit root tests namely, the Augmented Dickey-Fuller (ADF) and Phillips-Perron (PP) tests and the Lee-Strazicich (2003) unit root test, which accounts for structural breaks. Subsequently, causality analyses are conducted, applying the Hacker and Hatemi-J (2006) bootstrap causality test, the Hatemi-J (2012) asymmetric causality test, and the Balcilar et al. (2010) bootstrap rolling window causality test. The application of a gender-disaggregated analysis, along with the implementation of the Hatemi-J (2012) test which explores causality by decomposing shocks to the variables and the Balcilar et al. (2010) test which enables a time-varying investigation of causality distinguishes this study from previous literature. Based on the empirical findings, several policy recommendations are proposed to enhance the effectiveness of active labor market programs.

Keywords: Turkey, Unemployment, Employment, Active Labor Market Policies, Passive Labor Market Policies

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ETİK SÖZLEŞME	i
JÜRİ KABUL VE ONAY.....	ii
TEŞEKKÜR	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
TABLolar LİSTESİ	x
ŞEKİLLER LİSTESİ	xiii
KISALTMALAR	xiv
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: İŞSİZLİK, İSTİHDAM VE İŞGÜCÜ PİYASASI POLİTİKALARI	5
1.1. İŞSİZLİK VE İŞSİZLİK TÜRLERİ	5
1.2. İSTİHDAM VE İSTİHDAM TÜRLERİ	8
1.3. İŞGÜCÜ PİYASASI POLİTİKALARI ve AKTİF İŞGÜCÜ PİYASASI POLİTİKALARININ DEĞERLENDİRİLMESİ.....	10
1.3.1. Pasif İşgücü Piyasası Politikaları	13
1.3.1.1. Pasif İşgücü Piyasası Politikalarının Türleri.....	14
1.3.2. Aktif İşgücü Piyasası Politikaları.....	20
1.3.2.1. Aktif İşgücü Piyasası Politikalarının Türleri	26
1.3.3. Aktif İşgücü Piyasası Politikalarının Değerlendirilmesi.....	34
1.3.3.1. Fayda-Maliyet Analizi	37
1.3.3.2. Performans İzleme	38
1.3.3.3. Süreç Değerlendirmesi.....	38
1.3.3.4. Makroekonomik Değerlendirme	38
1.3.3.5. Etki Değerlendirmesi	40
1.4. LİTERATÜR ARAŞTIRMASI	43
BÖLÜM 2: TÜRKİYE’DE İŞGÜCÜ PİYASASININ YAPISI, İSTİHDAM HİZMETLERİNİN GELİŞİMİ VE İŞGÜCÜ PİYASASI POLİTİKALARI.....	48
2.1. TÜRKİYE’DE İŞGÜCÜ PİYASASININ YAPISI.....	48

2.2.TÜRKİYE’DE İSTİHDAM HİZMETLERİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ VE İŞKUR TARAFINDAN SUNULAN İSTİHDAM HİZMETLERİ	58
2.2.1. İŞKUR Tarafından Sunulan İstihdam Hizmetleri.....	62
2.3. TÜRKİYE’DE UYGULANAN İŞGÜCÜ PİYASASI POLİTİKALARI	68
2.3.1. Aktif İşgücü Piyasası Politikaları.....	68
2.3.1.1. Mesleki Eğitim Kursları.....	69
2.3.1.2. İşbaşı Eğitim Programları	74
2.3.1.3. Girişimcilik Eğitim Programları	77
2.3.1.4. Toplum Yararına Programlar	80
2.3.1.5. Diğer Faaliyetler	82
2.3.2. Pasif İşgücü Piyasası Politikaları	84
2.3.2.1. İşsizlik Ödeneği	85
2.3.2.2. İş Kaybı Tazminatı.....	86
2.3.2.3. Ücret Garanti Fonu	87
2.3.2.4. Yarım Çalışma Ödeneği.....	89
2.3.2.5. Kısa Çalışma Ödeneği.....	90
2.3.2.6. Nakdi Ücret Desteği.....	92
2.3.2.7. Kıdem Tazminatı	92
BÖLÜM 3: VERİ SETİ VE YÖNTEM.....	94
3.1. YÖNTEM.....	95
3.1.1. Durağanlık Sınaması	95
3.1.1.1. ADF ve PP Birim Kök Testi	96
3.1.1.2. Lee-Straticich Çift Kırılmalı Birim Kök Testi.....	97
3.1.2. Hacker ve Hatemi-J Bootstrap Nedensellik Testi	98
3.1.3. Hatemi-J Asimetrik Nedensellik Testi	100
3.1.4. Balcılar ve diğerleri Bootstrap Kayan Pencere Nedensellik Testi	101
BÖLÜM 4: ARAŞTIRMANIN BULGULARI.....	104
4.1. ADF VE PP BİRİM KÖK TESTİ SONUÇLARI.....	105
4.2. LEE-STRAZİCİH ÇİFT KIRILMALI BİRİM KÖK TESTİ SONUÇLARI....	107
4.3. GENEL İŞSİZ SAYISINA İLİŞKİN AMPİRİK ANALİZ	110
4.3.1. Hacker ve Hatemi-J Bootstrap Nedensellik Testi Sonuçları.....	110
4.3.2. Hatemi-J Asimetrik Nedensellik Testi Sonuçları.....	110
4.3.3. Balcılar ve diğerleri Bootstrap Kayan Pencere Nedensellik Testi Sonuçları	112

4.4. GENEL İŞGÜCÜ SAYISINA İLİŞKİN AMPİRİK ANALİZ	115
4.4.1. Hacker ve Hatemi-J Bootstrap Nedensellik Testi Sonuçları.....	115
4.4.2. Hatemi-J Asimetrik Nedensellik Testi Sonuçları.....	116
4.4.3. Balcılar ve diğerleri Bootstrap Kayan Pencere Nedensellik Testi Sonuçları	117
4.5. CİNSİYET BAZINDA AMPİRİK ANALİZ.....	120
4.5.1. Erkek İşsiz Sayısına İlişkin Ampirik Analiz.....	120
4.5.1.1. Hacker ve Hatemi-J Bootstrap Nedensellik Testi Sonuçları.....	120
4.5.1.2. Hatemi-J Asimetrik Nedensellik Testi Sonuçları	121
4.5.1.3. Balcılar ve diğerleri Bootstrap Kayan Pencere Nedensellik Testi Sonuçları	123
4.5.2. Erkek İşgücü Sayısına İlişkin Ampirik Analiz	124
4.5.2.1. Hacker ve Hatemi-J Bootstrap Nedensellik Testi Sonuçları.....	124
4.5.2.2. Hatemi-J Asimetrik Nedensellik Testi Sonuçları	125
4.5.2.3. Balcılar ve diğerleri Bootstrap Kayan Pencere Nedensellik Testi Sonuçları	127
4.5.3. Kadın İşsiz Sayısına İlişkin Ampirik Analiz.....	129
4.5.3.1. Hacker ve Hatemi-J Bootstrap Nedensellik Testi Sonuçları.....	129
4.5.3.2. Hatemi-J Asimetrik Nedensellik Testi Sonuçları	130
4.5.3.3. Balcılar ve diğerleri Bootstrap Kayan Pencere Nedensellik Testi Sonuçları	132
4.5.4. Kadın İşgücü Sayısına İlişkin Ampirik Analiz	134
4.5.4.1. Hacker ve Hatemi-J Bootstrap Nedensellik Testi Sonuçları.....	134
4.5.4.2. Hatemi-J Asimetrik Nedensellik Testi Sonuçları	134
4.5.4.3. Balcılar ve diğerleri Bootstrap Kayan Pencere Nedensellik Testi Sonuçları	136
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	139
KAYNAKÇA.....	146
EKLER	158
EK-A Genel İşsiz Sayısı ile Kamu Harcamaları, Reel Döviz Kuru, Sanayi Üretim Endeksi ve Tüketici Fiyat Endeksi Arasındaki Balcılar ve diğerleri Bootstrap Kayan Pencere Nedensellik Testi Sonuçları	158
EK-B Genel İşgücü Sayısı ile Kamu Harcamaları, Reel Döviz Kuru, Sanayi Üretim Endeksi ve Tüketici Fiyat Endeksi Arasındaki Balcılar ve diğerleri Bootstrap Kayan Pencere Nedensellik Testi Sonuçları	161

EK-C Erkek İşsiz Sayısı ile Kamu Harcamaları, Reel Döviz Kuru, Sanayi Üretim Endeksi ve Tüketici Fiyat Endeksi Arasındaki Balcılar ve diğerleri Bootstrap Kayan Pencere Nedensellik Testi Sonuçları	164
EK-D Erkek İşgücü Sayısı ile Kamu Harcamaları, Reel Döviz Kuru, Sanayi Üretim Endeksi ve Tüketici Fiyat Endeksi Arasındaki Balcılar ve diğerleri Bootstrap Kayan Pencere Nedensellik Testi Sonuçları	167
EK-E Kadın İşsiz Sayısı ile Kamu Harcamaları, Reel Döviz Kuru, Sanayi Üretim Endeksi ve Tüketici Fiyat Endeksi Arasındaki Balcılar ve diğerleri Bootstrap Kayan Pencere Nedensellik Testi Sonuçları	170
EK-F Kadın İşgücü Sayısı ile Kamu Harcamaları, Reel Döviz Kuru, Sanayi Üretim Endeksi ve Tüketici Fiyat Endeksi Arasındaki Balcılar ve diğerleri Bootstrap Kayan Pencere Nedensellik Testi Sonuçları	173

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1. 1: Seçilmiş OECD Ülkelerinde PİPP Harcamalarının GSYİH'ya Oranı (2004-2020), (%)	14
Tablo 1. 2: Seçilmiş OECD Ülkelerinde AİPP Harcamalarının GSYİH'ya Oranı (2004-2020), (%)	26
Tablo 2. 1: İşgücü Piyasasına Ait Temel İşgücü Göstergeleri (15+ Yaş), (2021-2022). 49	
Tablo 2. 2: Cinsiyete Göre İşgücü İstatistikleri (2014-2022), (15+ Yaş), (%)	51
Tablo 2. 3: Eğitim Durumuna Göre İşgücü İstatistikleri (2014-2022), (15+ Yaş)	52
Tablo 2. 4: Yaş Grubuna Göre İşgücü İstatistikleri (2014-2022), (15+ Yaş).....	53
Tablo 2. 5: İşgücüne Dâhil Olmayanların İşgücüne Dâhil Olmama Nedenleri (2014-2020), (15+ Yaş), (Bin Kişi).....	54
Tablo 2. 6: İstihdam Edilenlerin İktisadi Faaliyet Kollarına Göre Dağılımı (2005-2020), (15+ Yaş)	54
Tablo 2. 7: İş Arama (İşsizlik) Sürelerine Göre İşsizler (2014-2022),(15+ Yaş),(Bin Kişi)	56
Tablo 2. 8: Genç Nüfusun Eğitimde ve İstihdamda Olma Durumu (2014-2020), (Bin Kişi)	57
Tablo 2. 9: İİBK Tarafından Yabancı Ülkelere Gönderilen İşçilerin Ülke ve Yıla Göre Dağılımı (1961-1980)	60
Tablo 2. 10: İŞKUR'un İşe Yerleştirme Faaliyetlerinin Yıllar İtibarıyla Dağılımı (2006-2021).....	62
Tablo 2. 11: Engellilere ve Eski Hükümlülere/TMY'lere Yönelik İşe Yerleştirme Faaliyetleri (2010-2021)	64
Tablo 2. 12: Cinsiyete Göre Açık İş, Kayıtlı İşsiz ve İşe Yerleştirme Sayıları (2006-2021)	65
Tablo 2. 13: Özel İstihdam Bürolarının Cinsiyete Göre İşe Yerleştirme Sayıları (2007-2021).....	66
Tablo 2. 14: İŞKUR'un Yurt Dışı Gönderme, Bireysel Görüşme ve İşyeri Ziyaretiyle İlgili Faaliyetleri (2006-2021)	67
Tablo 2. 15: Mesleki Eğitim Kurslarının Yıllara Göre Dağılımı (2006-2021).....	71
Tablo 2. 16: Kurs Türüne Göre Mesleki Eğitim Kurslarına Katılan Kursiyer Sayıları (2022).....	72

Tablo 2. 17: Mesleki Eğitim Kurslarına Katılan Kursiyerlerin Öğrenim Durumuna Göre Dağılımı (2022).....	72
Tablo 2. 18: Mesleki Eğitim Kurslarından Faydalanan Kursiyerlerin Yaş Grubuna Göre Dağılımı (2022).....	73
Tablo 2. 19: İşbaşı Eğitim Programlarının Yıllara Göre Dağılımı (2009-2021)	75
Tablo 2. 20: İşbaşı Eğitim Programlarından Faydalanan Katılımcıların Öğrenim Durumuna Göre Dağılımı (2022)	76
Tablo 2. 21: İşbaşı Eğitim Programlarından Faydalanan Katılımcıların Yaş Grubuna Göre Dağılımı (2022).....	76
Tablo 2. 22: Girişimcilik Eğitim Programlarının Yıllara Göre Dağılımı (2009-2018) ..	78
Tablo 2. 23: Girişimcilik Eğitim Programlarından Faydalanan Katılımcıların Öğrenim Durumuna Göre Dağılımı (2019)	79
Tablo 2. 24: Girişimcilik Eğitim Programlarından Faydalanan Katılımcıların Yaş Grubuna Göre Dağılımı (2019).....	80
Tablo 2. 25: Toplum Yararına Programların Yıllara Göre Dağılımı (2009-2022).....	82
Tablo 2. 26: Yıllar İtibarıyla İşsizlik Ödeneği Verileri (2006-2021)	85
Tablo 2. 27: İş Kaybı Tazminatı Hak Eden Kişi Sayısı Ve Ödemeleri (2006-2021)	87
Tablo 2. 28: Yıllar İtibarıyla Ücret Garanti Fonundan Yararlanan Sayısı (2006-2021).	88
Tablo 2. 29: Yarım Çalışma Ödemelerine İlişkin Veriler (2016-2021)	90
Tablo 2. 30: Kısa Çalışma Ödemelerine İlişkin Veriler (2016-2021)	91
Tablo 3. 1: Çalışmada Kullanılan Değişkenler	94
Tablo 4. 1: Tanımlayıcı İstatistikler.....	104
Tablo 4. 2: ADF ve PP Birim Kök Testi Sonuçları	106
Tablo 4. 3: Lee-Strazicich Çift Kırılmalı Birim Kök Testi Sonuçları	108
Tablo 4. 4: Hacker ve Hatemi-J Bootstrap Nedensellik Testi Sonuçları	110
Tablo 4. 5: Hatemi-J Asimetrik Nedensellik Testi Sonuçları	111
Tablo 4. 6: Hacker ve Hatemi-J Bootstrap Nedensellik Testi Sonuçları	115
Tablo 4. 7: Hatemi-J (2012) Asimetrik Nedensellik Testi Sonuçları	116
Tablo 4. 8: Hacker ve Hatemi-J (2006) Bootstrap Nedensellik Testi Sonuçları	120
Tablo 4. 9: Hatemi-J (2012) Asimetrik Nedensellik Testi Sonuçları	121
Tablo 4. 10: Hacker ve Hatemi-J (2006) Bootstrap Nedensellik Testi Sonuçları	125
Tablo 4. 11: Hatemi-J (2012) Asimetrik Nedensellik Testi Sonuçları	125

Tablo 4. 12: Hacker ve Hatemi-J (2006) Bootstrap Nedensellik Testi Sonuçları	129
Tablo 4. 13: Hatemi-J (2012) Asimetrik Nedensellik Testi Sonuçları	130
Tablo 4. 14: Hacker ve Hatemi-J (2006) Bootstrap Nedensellik Testi Sonuçları	134
Tablo 4. 15: Hatemi-J (2012) Asimetrik Nedensellik Testi Sonuçları	135

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 4. 1: Balcılar ve diğerleri Bootstrap Kayan Pencere Nedensellik Testi Sonuçları (Genel İşsiz Sayısı-Genel Aktif İşgücü Programları Katılımcı Sayısı)	113
Şekil 4. 2: Balcılar ve diğerleri (2010) Bootstrap Kayan Pencere Nedensellik Testi Sonuçları (Genel İşgücü Sayısı-Genel Aktif İşgücü Programları Katılımcı Sayısı)	118
Şekil 4. 3: Balcılar ve diğerleri (2010) Bootstrap Kayan Pencere Nedensellik Testi Sonuçları (Erkek İşsiz Sayısı-Erkek Aktif İşgücü Programları Katılımcı Sayısı).123	
Şekil 4. 4: Balcılar ve diğerleri (2010) Bootstrap Kayan Pencere Nedensellik Testi Sonuçları (Erkek İşgücü Sayısı-Erkek Aktif İşgücü Programları Katılımcı Sayısı)	128
Şekil 4. 5: Balcılar ve diğerleri (2010) Bootstrap Kayan Pencere Nedensellik Testi Sonuçları (Kadın İşsiz Sayısı-Kadın Aktif İşgücü Programları Katılımcı Sayısı) 132	
Şekil 4. 6: Balcılar ve diğerleri (2010) Bootstrap Kayan Pencere Nedensellik Testi Sonuçları (Kadın İşgücü Sayısı-Kadın Aktif İşgücü Programları Katılımcı Sayısı)	137

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
ADF	Genişletilmiş Dickey-Fuller
AİPP	Aktif İşgücü Piyasası Politikaları
CV	Kritik Değer
EAIPK	Erkek Aktif İşgücü Programları Katılımcı Sayısı
EISGUCU	Erkek İşgücü Sayısı
EISSIZ	Erkek İşsiz Sayısı
EVDS	Elektronik Veri Dağıtım Sistemi
GAIPK	Genel Aktif İşgücü Programları Katılımcı Sayısı
GISGUCU	Genel İşgücü Sayısı
GISSIZ	Genel İşsiz Sayısı
GSYİH	Gayri Safı Yurtiçi Hâsıla
ILO	Uluslararası Çalışma Örgütü
İİBK	İş ve İşçi Bulma Kurumu
İŞKUR	Türkiye İş Kurumu
KAIPK	Kadın Aktif İşgücü Programları Katılımcı Sayısı
KH	Kamu Harcamaları
KHK	Kanun Hükmünde Kararname
KISGUCU	Kadın İşgücü Sayısı
KISSIZ	Kadın İşsiz Sayısı
MEB	Millî Eğitim Bakanlığı
No	Numara
OECD	Ekonomik İş birliği ve Kalkınma Örgütü
PİPP	Pasif İşgücü Piyasası Politikaları
PP	Phillips-Perron
RDK	Reel Döviz Kuru
s.	Sayfa
ss.	Sayfa Sayısı
SUE	Sanayi Üretim Endeksi
TCMB	Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası

TL	Türk Lirası
TMY	Terörle Mücadelede Malul Sayılmayacak Şekilde Yaralanan
TUFE	Tüketici Fiyat Endeksi
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
VAR	Vektör Otoregresyon
vb.	ve benzeri

GİRİŞ

İşsizlik, cari ücret düzeyinde çalışmaya razı olup çalışma gücünde ve çalışma arzusunda olan fakat iş bulamayan işgücünün varlığını ifade etmektedir (Yıldırım ve diğerleri, 2013, s.68). İşsizlik, birtakım iktisadi ve sosyal maliyetlere sebep olduğu için arzu edilmeyen bir durumdur. İşsizliğin sosyal maliyeti işsizlerin sosyal itibarını, kendilerine verilen değeri, gelirlerini ve sosyal çevrelerini kaybetmeleridir. Diğer taraftan işsizlik, suç oranlarını artırarak toplumsal huzurun bozulmasına sebebiyet verir. İşsizliğin iktisadi maliyeti ise işsizlerin üretime katılmamaları nedeniyle uğranılan üretim kayıplarını ifade etmektedir (Ünsal, 2005, s.94). Ülkeler işsizlikle mücadele etmek için işgücü piyasasına yönelik birtakım müdahalelerde bulunmaktadır. Bu müdahalelerden birisi de aktif işgücü piyasası politikaları (AİPP)'dir.

AİPP kavramı, birbirinden ayrı ve çok sayıda programın oluşturduğu bir bütünü ifade etmektedir. Bu kapsamda kamu tarafından yürütülen ve işsizlerin işgücü piyasasına girişini kolaylaştıran ya da çalışanların istihdamda kalmasını sağlayan uygulamaları AİPP kapsamında değerlendirmek mümkündür. Diğer taraftan AİPP'nin esas amacı sadece işsizliğin azaltılması, mevcut istihdamın korunması ya da istihdamın artırılması değil aynı zamanda işgücünün verimliliğinin ve istihdam edilebilirliğin artırılmasını sağlamaktır. AİPP'nin esas amaçlarından bir diğeri ise engelliler, kadınlar, gençler, eski hükümlüler ve göçmenler gibi iş bulma konusunda sorun yaşayan dezavantajlı grupların durumlarına uyar işlere girmelerini ve bu işlerde kalıcı olarak istihdam edilmelerini sağlamaktır (Uşen, 2007, s.66-67). Bu yönüyle AİPP dünyanın birçok ülkesinde işsizlikle mücadele etmek, istihdamı ve istihdam edilebilirliği artırmak, dezavantajlı grupların iş hayatına dâhil edilmesini sağlamak gibi çeşitli amaçlarla uygulanmaktadır.

İşsizlik, dünyanın birçok ülkesinde olduğu gibi Türkiye'de de en önemli sosyoekonomik problemlerden birisi olarak kabul edilmektedir. Nitekim ekonomik büyümeyle beraber işsizliğin kendiliğinden çözüme kavuşamayacağı gerçeği bu konuda daha somut politikaların uygulanmasını gerekli kılmaktadır. Diğer taraftan AİPP'ye göre geçmişi daha önceki yıllara dayanan ve özellikle salgın hastalık, ekonomik kriz, deprem gibi olağanüstü dönemlerde sıklıkla uygulanarak işsizliğin maddi etkilerini azaltmayı amaç edinen pasif işgücü piyasası politikalarının (PİPP) işsizlikle mücadelede beklenen etkiyi gösteremediği, çalışmak yerine işsizliği cazip hale getirerek mevcut işsizliği daha da artırdığı ve artan işsizlikle beraber işsizlere yapılan ödemelerin maliyetleri sürekli

artırdığı yönündeki görüşlerin yaygınlaşması PİPP'ye olan ilgiyi AİPP'ye doğru kaydırmaktadır.

Türkiye'de işsizlikle mücadelede AİPP'nin uygulanmasıyla ilgili gelişmiş ülkelere göre daha geç adımlar atılmış olsa da özellikle 2000'li yıllardan itibaren bu konuda önemli gelişmeler yaşanmıştır. Bu doğrultuda Türkiye'de istihdam hizmetlerinin sağlanmasında öncü kuruluş olan Türkiye İş Kurumu (İŞKUR) tarafından AİPP kapsamında uygulama, proje ve program bazında çeşitli faaliyetlerde bulunmaktadır. Fakat yürütülen faaliyetlere ve bu faaliyetler için katılan giderlerin sürekli artmasına rağmen işsizliğin artmaya devam etmesi, AİPP'nin işgücü piyasası üzerindeki etkilerini sorgulanabilir hale getirmiştir. Bu bağlamda AİPP'nin işgücü piyasası üzerinde etkili olup olmadığıyla ilgili yaşanan tartışmalar sebebiyle Türkiye'de AİPP kapsamında uygulanan aktif işgücü programlarının işgücü piyasası üzerinde nasıl bir etki oluşturduğu ile ilgili bir çalışma yapılmasına ihtiyaç duyulmuştur. Dolayısıyla bu çalışmanın ortaya çıkmasındaki esas amaç, Türkiye'de uygulanan aktif işgücü programlarının işsizlik ve işgücü üzerindeki etkilerini belirlemektir.

İlgili literatür incelendiğinde AİPP'nin etkilerinin değerlendirilmesinde daha çok programa katılanların program sonrası istihdam ve kazanç durumunu belirlemeye yönelik mikroekonomik etki değerlendirmesi ile ilgili çalışmalardan oluştuğu gözlenirken, AİPP'nin genel işgücü piyasası üzerindeki etkilerini belirlemeye yönelik makroekonomik değerlendirmelerin az sayıda olduğu gözlenmiştir. Bu doğrultuda makroekonomik bir değerlendirmenin yapıldığı bu çalışmada Türkiye'de AİPP kapsamında uygulanan aktif işgücü programlarının hem genel olarak hem de cinsiyete göre işsizlik ve işgücü üzerindeki etkileri incelenerek literatüre katkıda bulunulması amaçlanmaktadır. Diğer taraftan aktif işgücü programlarının işsizlik ve işgücü üzerindeki etkileri incelenirken ilgili literatür de dikkate alınarak kamu harcamaları, reel döviz kuru, sanayi üretim endeksi ve tüketici fiyat endeksinin de işsizlik ve işgücü üzerindeki etkileri analiz edilmiştir.

Çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde çalışmanın kavramsal yönü ile ilgili olarak işsizlik kavramı, işsizlik türleri, istihdam kavramı ve istihdam türlerine yer verilerek işgücü piyasası ve işgücü piyasası politikası kavramı ele alınmış ve işsizliğin maddi etkilerini hafifletmek amacıyla uygulanan PİPP'ye ve işsizlikle mücadelede uygulanan AİPP'ye türleriyle birlikte yer verilmiştir. Sonrasında

AİPP'nin etkilerinin değerlendirilmesinde kullanılan yöntemler fayda-maliyet analizi, performans izleme, süreç değerlendirmesi, makroekonomik değerlendirme ve etki değerlendirmesi şeklinde ele alınmıştır. Daha sonra ise AİPP'nin işgücü piyasası üzerindeki etkileriyle ilgili literatürde yer alan çalışmalara yer verilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde Türkiye'de nüfusun genel yapısına yer verilerek cinsiyet, yaş grubu, eğitim durumu, işgücüne dâhil olmayanların işgücüne dâhil olmama nedenleri, istihdam edilenlerin iktisadi faaliyet kollarına göre dağılımı, iş arama sürelerine göre işsizler, genç nüfusun eğitimde ve istihdamda olma durumu gibi işgücü göstergelerinden yararlanılarak Türkiye'de işgücü piyasasının genel yapısı ele alınmıştır. Sonrasında Türkiye'de istihdam hizmetlerinin tarihsel gelişimine yer verilerek kamu istihdam kurumu olarak faaliyetlerde bulunan İŞKUR'un gerçekleştirdiği faaliyetlere yer verilmiştir. Bu bağlamda, Türkiye'de AİPP kapsamında yürütülen aktif işgücü programları; mesleki eğitim kursları, işbaşı eğitim programları, girişimcilik eğitim programları, toplum yararına programlar ve diğer faaliyetler şeklinde ele alınırken, PİPP kapsamında yürütülen faaliyetler ise işsizlik ödeneği, iş kaybı tazminatı, ücret garanti fonu, yarım çalışma ödeneği, kısa çalışma ödeneği, nakdi ücret desteği ve kıdem tazminatı şeklinde ele alınmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde çalışmada kullanılan veri seti, model ve yöntem ele alınmıştır. 2007:04-2021:12 dönemine ait aylık verilerin kullanıldığı çalışmada her bir değişken için 177 gözlem bulunmaktadır. Değişkenlere ait veriler İŞKUR veri tabanından, TÜİK veri tabanından ve Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) Elektronik Veri Dağıtım Sisteminden (EVDS) elde edilmiştir. Ekonometrik yöntem olarak ise ilk önce geleneksel birim kök testlerinden ADF ve PP birim kök testleri ile yapısal kırılmalı birim kök testlerinden Lee-Strazicich (2003) çift yapısal kırılmalı birim kök testine ait metodolojiye yer verilmiş ve sonrasında nedensellik testlerinden Hacker ve Hatemi-J (2006) bootstrap nedensellik testine, Hatemi-J (2012) asimetrik nedensellik testine ve Balcılar ve diğerleri (2010) bootstrap kayan pencere nedensellik testine ait metodoloji açıklanmıştır.

Çalışmanın dördüncü bölümünde ise ampirik analizden elde edilen bulgular yer almaktadır. Elde edilen bu bulgulara genel işsiz sayısına ilişkin ampirik analizden elde edilen bulgular, genel işgücü sayısına ilişkin ampirik analizden elde edilen bulgular ve cinsiyet bazında yapılan ampirik analizden elde edilen bulgular şeklinde yer verilmiştir.

Cinsiyet bazında yapılan ampirik analizden elde edilen bulgular ise erkek işsiz sayısına ilişkin ampirik analizden elde edilen bulgular, erkek işgücü sayısına ilişkin ampirik analizden elde edilen bulgular, kadın işsiz sayısına ilişkin ampirik analizden elde edilen bulgular ve kadın işgücü sayısına ilişkin ampirik analizden elde edilen bulgular şeklinde yer almaktadır. Son olarak sonuç ve öneriler ile çalışma tamamlanmaktadır.

BÖLÜM 1:

İŞSİZLİK, İSTİHDAM VE İŞGÜCÜ PİYASASI POLİTİKALARI

Bu bölümde işsizlik kavramı, işsizlik türleri, istihdam kavramı ve istihdam türlerine yer verilmiştir. Daha sonra ise işgücü piyasası ve işgücü piyasası politikası kavramları ele alınarak işgücü piyasasındaki düzensizlikleri iyileştirmek amacıyla uygulanan işgücü piyasası politikalarına ve konuyla ilgili literatürde yer alan çalışmalara yer verilmiştir.,²¹

1.1. İŞSİZLİK VE İŞSİZLİK TÜRLERİ

Dolaylı veya doğrudan birçok faktörün hem nedeni hem de sonucu olan işsizlik, çalışma çağındaki kişilerin işgücü piyasasındaki mevcut şartları kabul etmesine ve aktif olarak iş aramasına rağmen iş bulamaması durumunu ifade eden makro iktisadi bir problemi ifade etmektedir (Svabova ve Kramarova, 2021, s.1). İstihdam edilebilecek durumda olan ve çalışma arzusunda olan kişilerden bir kısmının işinin olmamasına işsizlik denirken, bu durumda olan kişiler ise işsiz olarak nitelendirilmektedir (Ünsal, 2005, s.12). Başka bir ifadeyle işsiz, işgücü piyasasındaki geçerli ücreti ve mevcut şartları kabul etmesine ve çalışma gücü ve çalışma isteğinde bulunmasına rağmen iş bulamayan kimselere denir. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), işsizliğin tanımını ifade ederken üç unsur belirlemiştir. Bunlar; çalışma çağında olup da işi olmayanlar, iki hafta içerisinde iş başı yapabilecek durumda olanlar ve son dört haftadır aktif iş arayan veya bir iş görüşmesi için bekleyenler şeklinde sıralanmıştır (Sloman, 2004, 43; akt. Germir, 2012, s.6). Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)'na göre ise işsiz; referans haftasında herhangi bir işte çalışmayan, son dört hafta içinde aktif bir şekilde iş arayan, iş bulduğunda iki hafta içerisinde işe başlayabilecek durumda olan kişilere denir. İlaveten iş bulmuş ve işe başlamayı beklediği için iş aramayan ve üç ay içerisinde işbaşı yapabilecek durumda olan kişiler de işsiz olarak kabul edilmektedir (TÜİK, 2022).

İşsizliğin birçok nedeni olmakla birlikte işverenlerin tutum ve davranışları da işsizliğin nedenleri arasındadır. Bu bağlamda işverenlerin bireyleri işe alırken ırk, cinsiyet gibi kriterleri işsizlik oranları üzerinde etkili olabilmektedir. Buna karşılık neoklasik iktisat teorisinde, işsizliğin ve düşük ücretin işverenlerin tutum ve davranışlarından ziyade beceri eksikliğinden ve kişisel verimsizlikten kaynaklandığı kabul edilmektedir. Örneğin işsizliğin kadınlar, gençler, yaşlılar ve son çalıştığı işinde düşük ücret alanlar

üzerinde yoğunlaşması, bu grupların işle ilgili gerekli beceri eksikliğinin kanıtı olarak kabul edilmektedir (McLaughlin, 1992, s.16). Dolayısıyla bireylerdeki beşeri sermaye yetersizliği ve beceri farklılıkları kişilerin istihdam edilebilirliğini ve elde ettikleri ücretleri etkileyebilmektedir. Diğer taraftan işsizliğin kişiler üzerinde doğrudan gelir kaybı şeklinde maddi, psikolojik/sosyal davranış bozukluğu şeklinde ise manevi etkileri bulunmaktadır. Zira işsizliğin kişiler üzerinde bıraktığı manevi etkiler çoğu durumda maddi etkilerden daha büyük ve daha uzun süreli olabilmektedir. Bu durumda kişi bir süre sonra iş bulduğunda maddi etkiler ortadan kalksa bile manevi etkiler devam edebilmektedir (Morgan ve O'Connor, 2021). Ayrıca işsizliğin işsizlik sigortası ve işsizlik yardımı kapsamında işsizlere yapılan ödemeler sebebiyle sosyal güvenlik sistemi üzerinde yük oluşturması, beşeri sermayenin değer kaybetmesine neden olması, cari gelir ve ömür boyu gelir üzerindeki olumsuz etkileri nedeniyle eşitsizliği artırması ve işsizlerin ruh sağlığını bozması gibi etkileri de bulunmaktadır (Ehlert, 2015). Bu durumda bireysel ve toplumsal maliyetleri bünyesinde barındırarak son derece endişe verici problemlere sebebiyet verebilen işsizlik, modern piyasa ekonomilerinde politikacılar için uzun süredir önemli bir sorun olmuştur (Anderson, 2009, s.343).

İşgücü piyasasının yapısından veya ekonomik, sosyal, siyasal vb. diğer nedenlerden kaynaklanan çeşitli işsizlik türleri bulunmaktadır. İşsizlik türleri gizli işsizlik ve açık işsizlik olarak ikiye ayrılmaktadır.

Gizli İşsizlik: Bir kişinin açık bir şekilde işsiz olmamasıyla beraber üretime herhangi bir katkısının bulunmaması yani marjinal verimliliğinin sıfır olmasıdır. Nitekim ekonomik bir faaliyet alanında çalışan işgücünden, bu faaliyet alanında çalışan işgücünün bir kısmı çıkartıldığında toplam çıktı da bir değişiklik olmuyorsa burada gizli işsizliğin varlığından bahsedilebilir. Bu tür işsizliğin daha çok kamu ve tarım sektöründe yaygın olduğu belirtilmektedir. Daha çok gelişmekte olan ülkelerde rastlanan bu durumun nedenleri ise nüfus artış hızının sermaye artış hızından yüksek olması, artan emek miktarı ile aynı oranda iş sahalarının açılmaması ve işgücü piyasasındaki disiplinsiz yapılanma olarak açıklanabilir (Yıldırım ve diğerleri, 2013, s.362-363; Karakayalı, 1980; akt. Kanca, 2012, s.3-4). Diğer taraftan gizli işsizlerin üretimden çekilmesiyle birlikte herhangi bir üretim kaybı yaşanmaz, aksine gizli işsizler için katlanılan maliyetler azalacağı için toplam gelir artmaktadır. Ayrıca gizli işsizlerin istihdam edildiği ekonomik faaliyet alanından

çıkarılması bu alanda istihdam edilen diğer kişilerin tam kapasiteyle çalışmasını sağlayacaktır (Türkay, 1968; akt. Aydın, 2012, s.124).

İşsizlik türlerinden bir diğeri olan açık işsizliği geçici işsizlik, devrevi işsizlik, yapısal işsizlik ve doğal işsizlik şeklinde sınıflandırmak mümkündür.

Geçici İşsizlik: Friksiyonel işsizlik olarak da adlandırılan ve iktisat politikalarıyla ortadan kaldırılması olanaksız olan geçici işsizlik, işgücünün istemli ya da istemsiz yer ve iş değişimleri sebebiyle geçici olarak ortaya çıkan ve önemli derecede ekonomik etkileri bulunmayan işsizlik türüdür. Bu tür işsizliğin ortaya çıkmasında işgücü piyasasının iyi organize olmaması, üretim için gerekli olan girdilerin zamanında temin edilememesi, işgücü piyasasında mobilite eksikliği, çalışma çağındaki nüfusun artması ve daha iyi şartlar altında ve niteliklerine uygun işlerde çalışmak isteyip mevcut işini bırakanların olması gibi sebepler yer almaktadır (Kanca, 2012, s.3). Diğer taraftan işgücündeki mobilitenin (akışkanlığın) olağan bir sonucu olan ve birçok ülkede rastlanan geçici işsizlik, işgücü piyasasının etkin bir şekilde işlediğinin açık bir göstergesidir. Çünkü bir ülkede geçici işsizliğin olmaması işgücü mobilitesinin de olmaması anlamını taşır ve bu durum, üretim kolları arasında işgücünün uygun bir şekilde dağıtımını engelleyeceği için istenen bir durum değildir. Dolayısıyla geçici işsizliğin ekonomik olarak sakıncaları olmasına rağmen ekonomiye dair faydaları da göz ardı edilmemelidir. Bununla beraber geçici işsizlik oranı, ülkelerin iktisadi yapısına göre farklılık gösterebilir ve bu oranın %3 civarında olması ekonomik açıdan uygun karşılanmaktadır (Gündoğan, 2019, s.169).

Devrevi İşsizlik: Ekonomilerde belirli dönemlerde meydana gelen işsizlik türüdür. Mevsimsel işsizlik ve konjonktürel işsizlik şeklinde iki türü bulunmaktadır. Mevsimsel işsizlik; yılın belirli dönemlerinde iktisadi faaliyetlerin yoğunluğunun azalmasına bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda, yılın belli dönemlerinde istihdam edilen bireyler, yılın diğer dönemlerinde işsiz kalmaktadır. Bu duruma daha çok inşaat, tarım ve turizm sektöründe rastlanmaktadır. Nitekim bu sektörlerde çalışan bireyler yılın yaz mevsiminde rahatlıkla iş bulabilirken yılın diğer mevsimlerinde işsiz kalabilmektedir. Örneğin, tarım sektöründe çalışan mevsimlik tarım işçileri yaz aylarında kolaylıkla iş bulabilirken kış aylarında tarımsal üretim azalması nedeniyle işsiz kalabilmektedir (Yıldırım ve diğerleri, 2013, s.365). Konjonktürel işsizlik ise ekonomik kriz, savaş, salgın hastalık gibi olağanüstü dönemlerde toplam talepteki değişikliklere bağlı olarak meydana gelen konjonktürel dalgalanmalar sonucu ortaya çıkmaktadır. Konjonktürel

dalgalanmaların daralma ve gerileme evrelerinde toplam talebe bağılı olarak konjonktürel işsizlik oluşacağı için bu dönemlerde ekonomide gerçekleşen hâsıla düzeyi, tam istihdam hâsıla düzeyinden daha az olmaktadır (Ünsal, 2005, s.93; Yıldırım ve diğerleri, 2013, s.365).

Yapısal İşsizlik: Geçici işsizliğe kıyasla daha uzun süreli olan yapısal işsizlik; işgücünün coğrafi, demografik ve niteliksel bileşiminin talep ve teknoloji gibi ekonomik yapıdaki değişimlerle bütünleşememesinden kaynaklanmaktadır. Bu tür işsizliğin ortadan kaldırılması her ne kadar zor olsa da coğrafi ve mesleki mobilite maliyetlerinin düşük ve ücretlerin tam esnek olduğu durumlarda piyasada kısa vadede çözüme kavuşturulabilmektedir. Aynı zamanda teknolojik gelişmeler sonucu sermaye yoğun üretim anlayışının benimsenmesiyle ortaya çıkan işsizlik de yapısal işsizlik dâhilinde değerlendirilmektedir (Ehrenberg, 2000, 57; akt. Gündoğan, 2019, s.169).

Doğal İşsizlik: Bir ülkedeki geçici işsizlik ve yapısal işsizlik oranının işgücüne oranı doğal işsizlik haddi olarak ifade edilmektedir. Doğal işsizlik oranı, işsizliğin minimum olduğu seviyedir ve ortadan kaldırılması mümkün değildir. Bu yüzden işsizliğin çok düşük olduğu ülkelerde bile doğal işsizlik söz konusu olabilmektedir. Bir ülkedeki işsizlik haddi ve doğal işsizlik haddi eşit iken işgücünün tam kullanımı sağlanacağı için doğal işsizlik haddine tam istihdam işsizlik haddi de denilmektedir. Diğer taraftan işsizlik haddinin, doğal işsizlik haddinden küçük olduğu durumlarda ücretler ve fiyatlar artarken işsizlik haddinin doğal işsizlik haddine eşit olduğu durumda ücretler ve fiyatlar sabit kalacağından doğal işsizlik haddine enflasyonu artırmayan işsizlik haddi de denilmektedir (Ünsal, 2005, s.92).

1.2. İSTİHDAM VE İSTİHDAM TÜRLERİ

Üretim faktörlerinin mal ve hizmet üretmek amacıyla fiili bir şekilde üretimde kullanılmasına istihdam denir. İstihdam kavramı bütün üretim faktörlerini (işgücü, doğal kaynak, sermaye, müteşebbis) kapsamına rağmen işgücünün üretime katılmasıyla diğer üretim faktörlerinin de üretime katıldığı varsayıldığı için istihdam kavramı tanımlanırken çoğunlukla sadece işgücünün üretime katıldığı anlam kullanılmaktadır (Yıldırım ve diğerleri, 2013, s.21). Başka bir ifadeyle istihdam, bir iş sözleşmesine bağılı olarak çalıştığı işten gelir elde etmek amacıyla bir işi belli bir ücret karşılığında yerine getirmek üzere çalıştırılan 15 yaş ve üzeri kişileri kapsamaktadır (Terziev, 2019, s.474). Bir

ekonomideki istihdam düzeyi tam istihdam, eksik istihdam ve aşırı istihdam şeklinde olabilmektedir.

Tam istihdam: Bir ekonomide cari ücret ve çalışma koşullarında, çalışma gücü ve çalışma isteğinde bulunan herkesin üretime katılması durumudur. Böyle bir durumda işgücünün tamamı üretimde yer aldığı için üretilebilecek en üst seviyede mal ve hizmet üretilmektedir. Herhangi bir alandaki istihdamı artırmak için ise başka bir alandaki istihdamın azaltılması gerekmektedir. Tam istihdam durumunda fiili Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla (GSYİH) ve potansiyel GSYİH birbirine eşittir ve bu eşitliğin sağlandığı noktada ekonomide sadece doğal işsizlik mevcuttur (Yıldırım ve diğerleri, 2013, s.365). Diğer taraftan tam istihdamın sağlandığı durum herkesin işinin olduğu anlamını da taşımamalıdır. Nitekim istihdamın çok yüksek olduğu ekonomilerde bile doğal işsizlikle karşılaşılabilirdiği için tam istihdam yerine yüksek istihdamdan bahsetmek daha gerçekçi bir ifade olur. Burada dikkate alınması gereken husus işgücü piyasasındaki açık iş sayısının iş arayan kişi sayısından yüksek olmasıdır (Timur ve Doğan, 2015, s.236).

Eksik İstihdam: Kişilerin çalışmakta olduğu bir işi olmasına rağmen tam zamanlı çalışmaması ve bu nedenle ikinci bir iş arayışında olması durumu eksik istihdam olarak nitelendirilmektedir (Yıldırım ve diğerleri, 2013, s.21). Bu bağlamda eksik istihdam edilenlerin bir kısmı tam gün çalışırken bir kısmı ise yarım gün ya da yarım günden de az çalışabilmektedir (Ünsal, 2005, s.91). Diğer taraftan eksik istihdam durumunda üretim faktörleri yetersiz talep nedeniyle mal ve hizmet üretimine etkin bir şekilde katılamamaktadır. Dolayısıyla kaynaklar atıl durumda olduğu için üretilebilecek seviyenin altında mal ve hizmet üretilmekte ve ülke refahı bu durumdan olumsuz etkilenmektedir (Timur ve Doğan, 2015, s.236). ILO tarafından organize edilen 16. Çalışma İstatistikçileri Konferansında, eksik istihdam probleminin daha net anlaşılabilmesi amacıyla eksik istihdam kavramı yeniden ele alınmış ve sonrasında eksik istihdam kavramı yerine “zamana bağlı eksik istihdam” ve “yetersiz istihdam” kavramlarının kullanılması kararı alınmıştır. Bu karar üzerine TÜİK tarafından Şubat 2009 tarihinden itibaren bu kavramlar doğrultusunda bilgiler yayınlanmaya başlamıştır. Bu bağlamda TÜİK zamana bağlı eksik istihdam durumunda olan kişileri; referans haftasında çalışan, çalışmakta olduğu asıl işinde ve başka işinde/işlerinde toplamda 40 saatten az süreyle çalışan, çalıştığından daha fazla süre çalışmayı bildiren ve mümkünse daha fazla çalışmaya başlayabilecek kimseler şeklinde ifade ederken yetersiz istihdam

durumunda olan kişileri ise zamana bağlı eksik istihdam dâhilinde olmaması şartıyla, referans haftasında çalışan, son dört hafta içerisinde çalışmakta olduğu işini değiştirmek amacıyla veya çalışmakta olduğu işine ek bir iş arayan ve iş bulduğunda da iki hafta içerisinde işbaşı yapmaya hazır olan kişiler şeklinde ifade etmektedir (TÜİK, 2022).

Aşırı İstihdam: Eksik istihdam koşullarının tam tersi durumunun varlığını ifade eden aşırı istihdam, işgücünün tamamı istihdam edildiği halde yine de işgücüne ihtiyacın olduğu durumu ifade etmektedir (Eyüboğlu, 2003, s.12). Başka bir ifadeyle aşırı istihdam, bir ekonomide işgücünün tam kapasiteyle mal ve hizmet üretiminde yer almasına rağmen işgücü talebinin işgücü arzından büyük olduğu durumlarda ilave işgücü faktörüne gereksinim duyulmasıdır. Bu durum daha çok emek yoğun üretim anlayışının benimsendiği ve istihdamın yüksek olduğu gelişmiş ülkelerde görülebilmektedir. Bununla beraber aşırı istihdam durumunda istihdam artırılamadığı için kısa vadede reel hâsıla artırılamaz, işgücü talebindeki artışla beraber ücretler artmaya başlar ve nihayetinde bu durum ekonomide enflasyonist bir baskı ortaya çıkarır (Timur ve Doğan, 2015, s.236).

1.3. İŞGÜCÜ PİYASASI POLİTİKALARI ve AKTİF İŞGÜCÜ PİYASASI POLİTİKALARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

İşgücü piyasası, işgücü arzının ve işgücü talebinin karşılaştığı varsayılan piyasadır. Bir ekonomide üretilen mal ve hizmetlere yönelik efektif talepteki artış, dolaylı yoldan işgücü talebini de artıracığından işgücü talebinin türev talep olduğunu söylemek mümkündür (Eyüboğlu, 2003, s.19-20). İşgücü piyasası daha geniş bir şekilde ifade edilecek olursa; her ülkenin sürdürülebilir ekonomik ve sosyal kalkınması, firmaların istikrarı, toplumun yaşam standardı ve yaşam kalitesi için önem taşıyan ve işgücü arz ve talebinin, çalışanların ve işverenlerin etkileşimde bulunduğu dinamik bir sistemdir (Terziev, 2019, s.473-474). Bir ülke ekonomisi için işgücü piyasasının etkin işleyişi, yapısal reformların hatta ekonomik büyüme ve kalkınmanın başarılı bir şekilde gerçekleştirilebilmesi için bir ön koşulu ifade eder. Bu kapsamda etkin işleyen bir işgücü piyasası sayesinde yapısal reformlar başarılı bir şekilde uygulanırken ekonomik büyüme ve kalkınma da gerçekleşmiş olur (Musicic, Marcetic ve Durovic, 2017, s.79).

Literatürde işgücü piyasası ile ilgili çeşitli tanımlamalar bulunmaktadır. Bu tanımlardaki çeşitlilik, işgücü piyasasının ele alındığı farklı bakış açılarından

kaynaklanmaktadır. Yapılan tanımlamaları şu şekilde sıralamak mümkündür (Terziev, 2019, s.474):

- Mekânsal açıdan işgücü piyasası; emek alıcı ve satıcılarının karşılaştığı, emeğin alım satımının (işçi alımı) gerçekleştiği yerdir.
- Ekonomik açıdan işgücü piyasası; iş arayanların ve iş teklifinde bulunanların buluşup pazarlık yapabileceği ekonomik alandır.
- Kurumsal açıdan işgücü piyasası ise iş arayanlar ve iş teklifinde bulunanlar arasındaki ilişkiyi tanımlayan ve düzenleyen yasal normlar, ilkeler ve kurum ve kuruluşlardan oluşan bir sistemdir.

Literatürde işgücü piyasasına yönelik makroekonomik politikalar, işgücü piyasası düzenlemesi ve işgücü piyasası politikaları şeklinde üç tür kamusal uygulama bulunmaktadır. Bunlardan makroekonomik politikalar işsizlikle mücadelede para ve maliye politikalarını kullanırken, işgücü piyasası düzenlemesi ise işgücünün esnekliği ile ilgilidir. Bu bağlamda esneklikteki artış, işgücü piyasasının işleyişine yönelik yasal müdahalelerin azaltılmasını ve bu sayede işsizliğin azaltılmasını ifade etmektedir. İşgücü piyasasına kamu müdahalesinin üçüncü unsuru ise işgücü piyasası politikalarıdır (Dahlke, 2016, s.32-33).

İşsizliğin azaltılmasına yönelik kamu müdahalesinin temel aracı işgücü piyasası politikalarıdır. İşgücü piyasası politikası kavramı, devletin işgücü piyasasındaki dengesizlikleri düzenlemek amacıyla işgücü piyasasına çeşitli müdahalelerde bulunmasıdır. Diğer taraftan, işgücü piyasası politikalarının istihdam amacı (işsizliğin azaltılması ve istihdamın artırılması), yapısal amaç (işgücü arzının yapısının işgücü talebine göre uyarlanması), üretim amacı (işgücü verimliliğindeki artışla birlikte mal ve hizmet miktarının artırılması) ve sosyal amaç (sosyal güvenliğin ve işsizlerin mesleki entegrasyonunun sağlanması) şeklinde dört esas amacının olduğundan bahsetmek mümkündür (Zieliński, 2015, s.189). Öte yandan uzun süreli işsizlik oranındaki artışlar dolaylı olarak yapısal işsizliğin artmasına sebebiyet vermektedir. Bu kapsamda işgücü piyasası politikalarının en önemli görevi, işsizlikte yaşanan artışların uzun süreli işsizlikte bir artışa dönüşme derecesini azaltarak yapısal işsizliğin önüne geçilmesidir. Nitekim 1970'ler ve 1980'lerdeki yüksek işsizlik döneminden elde edilen tecrübeler, işsizlikteki artışların uzun süreli işsizlik oranını artırabileceğini ve bunun da yapısal işsizliğe dönüşebileceğini, nihai olarak ise yapısal işsizlik oranını düşürmenin ne kadar zor

olabileceğini göstermektedir (Andersen ve Svarer, 2012, s.1). Bu kapsamda, özellikle işsizlikte ani artışların ileride kronik bir problem haline gelmesini önlemek amacıyla ülkelerin işgücü piyasasına yönelik zamanlı ve planlı müdahaleleri büyük önem taşımaktadır.

Ülkeler işgücü piyasasına AİPP ve PİPP aracılığıyla çeşitli müdahalelerde bulunmaktadır. AİPP; işsizlere işle ilgili bir takım mesleki bilgi ve beceriler kazandırarak istihdamı artırmayı, mevcut işgücü arz-talep dengesini sağlamayı ve eşleştirme hizmetleri aracılığıyla da iş arayanları ve işverenleri bir araya getirmeyi amaçlarken, PİPP ise işsizlik sigortası ve sosyal yardımlar gibi uygulamalarla işsizliğin mali etkilerinin azaltılmasına yönelik müdahaleleri kapsamaktadır (Dahlke, 2016, s.33). Bu bakımdan işsizlik sigortası veya sosyal yardım transferleri gibi araçlardan oluşan PİPP her ne kadar işsizlerin mali ihtiyaçlarını gidermek için tasarlansa da temel anlamda bu kişilerin istihdam edilebilirliğini artırmak için tasarlanmamıştır. AİPP ise işsizlerin istihdam edilebilirliğini artırmak ve bu sayede iş bulmalarını kolaylaştırmak amacıyla tasarlanmıştır. Bununla birlikte yaşanan hızlı teknolojik değişimler hem iş için gereken yeni beceri gerekliliklerini hem de önceden öğrenilen becerilerin eskime hızını artırdığı için AİPP'nin işgücü piyasası politikacıları için daha cazip bir seçenek haline geldiğini söylemek mümkündür (Betcherman, Dar, Luinstra, ve Ogawa, 1999, s.1). Diğer taraftan işsizlikteki artışlar nedeniyle ülkeler PİPP'den yararlananları AİPP kapsamında uygulanan programlara yönlendirmektedir. Aktivasyon stratejisi olarak nitelendirilen bu uygulama, işsizlere sosyal yardım sağlamak yerine onlara gelir elde edebilecekleri bir iş bulmayı amaç edinmektedir. Bu sayede kamu kaynakları PİPP'den AİPP'ye doğru kaydırılarak hem PİPP harcamalarının azaltılması hem de işsizlerin çalışma hayatına kazandırılması amaçlanmaktadır. Bu açıdan bakıldığında aktivasyon stratejisi, PİPP dâhilinde uygulanan işsizlik sigortası, işsizlik yardımı ve diğer sosyal yardımlara yapılan harcamaların, AİPP dâhilinde kullanılan kaynaklara doğru aktarılmasıdır (Martin, 2015).

AİPP ve PİPP arasındaki fark basit bir şekilde ifade edilecek olursa PİPP işsizlere yiyecek verirken, AİPP ise onlara bu yiyeceğin nasıl kazanılacağını öğretmektedir. Esasında yapılan harcamaların etkinliği, bireylere ve topluma katkısı ve işgücü piyasası üzerindeki etkileri göz önüne alındığında her iki politikada tartışma ve araştırma konusudur (Gregova ve Dengov, 2015; akt. Svabova ve Kramarova, 2021, s.2). İşgücü piyasası politikaları arasındaki önemli bir stratejik konu da bu politikalar arasındaki

ilişkidir. AİPP ve PİPP, farklı politika araçları olmasına ve her birinin kendine özgü savunucuları bulunmasına rağmen, bu politikalara birlikte bakıldığında ülkeler, belirgin bir ayrım yapmaksızın uyum içinde hareket etmektedirler. Nitekim AİPP uygulanan bir ülkede çoğunlukla işsizlik sigortası gibi PİPP’de uygulanmaktadır. Dolayısıyla bu politikalar arasında genellikle çok güçlü bir koordinasyon ilişkisi olmasa bile kısmi bir ilişkinin olduğundan bahsedilebilir (Betcherman ve diğerleri, 1999, s.3-4). Nitekim işsiz bir kişinin PİPP kapsamında uygulanan işsizlik sigortasından faydalanabilmesi için çoğunlukla aktif bir şekilde iş araması, kendisine sunulan işleri kabul etmesi ya da AİPP kapsamında uygulanan programlara katılması gibi koşullar bulunmaktadır. Bu kişinin aktif programlara katılmadığı durumda ise işsizlik ödemeleri çoğu durumda azaltılmakta, kesilmekte ya da ödemelere bir süreliğine ara verilmektedir. Bu bağlamda AİPP ve PİPP arasındaki bu tür bir bağ, işsizlerin AİPP kapsamında uygulanan programlara katılımını sübvansede etmekte ya da zorlamaktadır (Berkel, 2003, s.3; akt. Kapar, 2005, s.345).

1.3.1. Pasif İşgücü Piyasası Politikaları

PİPP; istihdam hacminin ve yeni istihdam alanlarının artırılmasına yönelik olmayan, işsizliğin ortaya çıkardığı sosyal nitelikli problemleri gidermeye ve işsizlere belli bir düzeyde ekonomik güvence sağlamaya dair tedbirler bütünü şeklinde ifade edilmektedir (Germir, 2012, 35). Başka bir ifadeyle PİPP, işgücü arz ve talebini eşleştirmeyi veya bireylerin istihdam edilebilirliğini artırmak yerine işsizlikten kaynaklanan kazanç kayıplarını telafi etmeyi amaçlayan tedbirlerdir. Kısa ve orta vadeli işsizlik durumlarında uygulanabilen bu politikalardan, işsizlikle mücadele yerine işsizliğin olumsuz etkilerini ve yoksulluğu azaltması nedeniyle sosyal bir araç olarak bahsetmek mümkündür (Lubk, 2016, s.115). Sosyal refah devleti anlayışının bir sonucu olarak ortaya çıkan PİPP, işsizliğin sebep olduğu kazanç kayıplarını azaltarak işsizlere bir takım mali destekler sağlamaktadır (Sapancalı, 2007, s.24). Bu politikalar koruyucu niteliktedir ve amacı gelirdeki ani düşüş riskini ve bununla bağlantılı tehditleri azaltmaktır (Zieliński, 2015, s.189). İşsizlik sorununu çözmeden işsizlere doğrudan ekonomik destek sağladığı için bu politikalar “pasif” olarak nitelendirilmektedir. Fakat bu politikaların pasif olarak nitelendirilmesi esasında bir önyargıya dayanmaktadır. Bu şekilde bir niteleme, işsizlik ödemelerini birincil planda ve önemli bulmayan ve bu politikaların ikinci planda uygulanması gereken tedbirler olduğunu savunan tarafları güçlendirmek için tercih edilmektedir (Sinfield, 1996, 280 akt; Kapar, 2005, s.344).

PİPP'den yararlanma kriterleri medeni duruma, çocuk sayısına, işsizlik süresine, sektöre, iş sözleşmesinin türüne, önceki gelire ve son çalışma süresine göre değişiklik gösterebilmektedir (Filippetti ve Guy, 2020). Farklı ülkelerde, farklı alt başlıklar halinde, farklı alanlarda ve farklı şekillerde uygulanabilmekte olan PİPP'nin özellikle işsizliğin yüksek olduğu dönemlerdeki geçerliliği tartışma konusu olmaktadır. Bu tartışmaların temelinde uygulanan politikaların işsizlikle mücadelede ve istihdamın artırılmasında herhangi bir etkisinin olmaması yer almaktadır. Bununla birlikte bu politikaların yüksek maliyetlerinin olması ve işsizlerin uzun bir süre işe girememesi durumunda maliyetlerin daha da artması yaşanan tartışmaların boyutunu artırmaktadır (Günsan ve Yergin, 2021). İlaveten PİPP'nin çalışma arzusunu azalttığına, bireylerin çalışmak yerine boş zamanı seçme eğilimlerini artırdığına, işsizleri rahata ve hazır a alıştırarak çalışmak yerine çalışmamayı daha cazip hale getirdiğine ve tüm bunlar nedeniyle mevcut işsizliği daha da artırdığına yönelik eleştiriler bu tartışmaları daha da artırmaktadır. Bahsi geçen bu tartışmalar sebebiyle PİPP ikincil planda tekrar düzenlenirken bu durum AİPP'ye olan ilgiyi artırmaktadır (Kapar, 2005, s.342-343).

1.3.1.1. Pasif İşgücü Piyasası Politikalarının Türleri

PİPP, gelişmiş ülkelerde bile işsizlik olgusunun kaçınılmaz olması nedeniyle dünyanın birçok ülkesinde, özellikle işsizliğin yoğun olduğu ekonomik kriz dönemlerinde sıklıkla uygulanmaktadır. Diğer taraftan işsizlikle mücadele etmek yerine işsizliğin ortaya çıkardığı kazanç kayıplarını hafifletmeye yönelik uygulanan PİPP, farklı ülkelerde farklı şekillerde uygulanabilmektedir. OECD (2022), PİPP'yi işsizlere gelir yardımı ve desteği ile erken emeklilik şeklinde sınıflandırmaktadır. PİPP türleri açıklanmadan önce Tablo 1.1'de seçilmiş Ekonomik İş birliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) ülkelerinde 2004-2020 yılları arasında PİPP harcamalarının GSYİH'ya oranları ile ilgili değerlere yer verilmiştir. Çalışmada yer alan ülkeler seçilirken, OECD veri tabanında daha düzenli verilere sahip olan ülkeler tercih edilmiştir.

Tablo 1. 1: Seçilmiş OECD Ülkelerinde PİPP Harcamalarının GSYİH'ya Oranı (2004-2020), (%)

	2004	2006	2008	2010	2012	2014	2016	2017	2018	2019	2020
Avustralya	0,62	0,48	0,44	0,50	0,57	0,68	0,63	0,62	0,55	1,03	1,45
Avusturya	1,36	1,33	1,10	1,33	1,23	1,38	1,48	1,40	1,31	1,27	1,72
Belçika	2,21	2,02	1,84	1,97	1,86	1,78	1,45	1,29	1,15	1,00	1,09

Tablo 1.1'in devamı

Kanada	0,66	0,58	0,64	0,79	0,59	0,56	0,65	0,56	0,49	0,50	1,11
Danimarka	2,59	1,80	1,17	1,73	1,64	1,40	1,12	1,08	0,98	0,95	1,28
Estonya	0,17	0,08	0,21	0,84	0,43	0,38	0,44	0,38	0,40	0,45	0,89
Finlandiya	1,95	1,63	1,28	1,69	1,39	1,80	1,81	1,56	1,27	1,14	1,72
Fransa	2,12	1,80	1,53	1,93	1,96	2,07	1,94	1,96	1,90	1,86	2,17
Almanya	2,16	1,61	0,99	1,14	0,92	0,91	0,80	0,73	0,68	0,69	0,93
Macaristan	0,37	0,35	0,36	0,70	0,41	0,26	0,23	0,21	0,20	0,21	0,29
İrlanda	-	-	-	2,79	2,37	1,77	1,06	0,83	0,68	0,56	0,92
İtalya	0,51	0,54	0,60	0,95	1,11	1,15	1,10	1,08	1,06	1,21	1,51
Letonya	0,36	0,27	0,33	0,69	0,26	0,36	0,44	0,41	0,40	0,42	0,51
Litvanya	0,11	0,12	0,15	0,47	0,23	0,19	0,22	0,24	0,39	0,43	0,89
Lüksemburg	0,60	0,54	0,50	0,64	0,65	0,67	0,56	0,54	0,52	0,52	0,61
Hollanda	1,81	1,43	1,02	1,43	1,60	1,95	1,65	1,50	1,37	1,22	1,33
Polonya	-	0,70	0,35	0,33	0,32	0,31	0,24	0,20	0,15	0,13	0,14
Portekiz	1,17	1,15	1,07	1,44	1,69	1,55	1,19	1,03	0,95	0,86	1,04
Slovak Cumhuriyeti	0,33	0,33	0,42	0,58	0,42	0,35	0,34	0,33	0,31	0,33	0,46
Slovenya	0,34	0,38	0,26	0,67	0,85	0,63	0,49	0,43	0,38	0,37	0,54
İspanya	1,46	1,41	1,84	3,03	3,08	2,51	1,72	1,51	1,44	1,51	2,01
İsveç	1,30	1,00	0,54	0,75	0,62	0,61	0,55	0,52	0,46	0,43	0,64
İsviçre	0,90	0,65	0,43	0,64	0,49	0,58	0,65	0,63	0,55	0,53	0,75
OECD Geneli	0,83	0,70	0,62	0,92	0,85	0,81	0,72	0,66	0,62	0,65	0,90

Kaynak: OECD veritabanından derlenerek yazar tarafından hazırlanmıştır.

Tablo 1.1'de yer alan verilere göre OECD ülkeleri genelinde PİPP harcamalarının GSYİH'ya oranı 2004 yılında %0,83 iken bu oran 2019 yılında %0,65 seviyesine gerilemiş fakat 2020 yılında Covid-19 pandemisinin de etkisiyle %0,90 seviyesine yükselmiştir. 2019 ve 2020 yılları arasındaki bu belirgin fark, Covid-19 pandemisinin işgücü piyasası üzerindeki etkisini en aza indirmek amacıyla OECD ülkelerinin PİPP'ye daha fazla harcama yaptığını göstermektedir. 2004 ve 2020 yıllarına ait veriler incelendiğinde PİPP harcamalarının GSYİH'ya oranı Avusturya, Avustralya, Kanada, Estonya, Litvanya, Fransa, Slovak Cumhuriyeti, İtalya, Letonya, Slovenya, Lüksemburg ve İspanya'da artma eğiliminde olduğu görülürken diğer ülkelerde ise azalma eğiliminde olduğu gözlenmektedir.

1.3.1.1.1. İşsizlere Gelir Yardımı ve Desteği

Bireyin çalışmak istemesine rağmen gayri iradi olarak çalışamaması, toplum tarafından tazmini gereken bir tehlikeyi meydana getirmektedir. Nitekim işsizlikle mücadelede tam bir başarının elde edilemeyeceği gerçeği işsizlerin çeşitli uygulamalarla korunmasını gerekli kılmaktadır. Özellikle 19. yüzyılda sanayi devriminin yol açtığı sermaye yoğun üretim anlayışıyla beraber işsizlik oranlarındaki artış, işsizlerin maddi olarak desteklenmesini gerekli kılmıştır. Diğer taraftan artan işsizlikle beraber sosyal ve ekonomik problemler de ciddi artış göstermiştir. Bu bağlamda işçi, işveren ve devlet kesimi işsizlik problemini önemsemiş ve bu problemle mücadele etmek için ülkeler çeşitli tedbirler almaya başlamıştır (Andaç, 2010, s.49-50). Bu doğrultuda işsizliğin meydana getirdiği bireysel ve toplumsal tahribatı en aza indirmek amacıyla işsizlere yapılan ödemeleri işsizlik sigortası ve işsizlik yardımı şeklinde incelenebilir. Dünyada çoğunlukla işsizliğin güvencesi olarak prim ödeme şartına bağlı olarak yararlanılabilen işsizlik sigortası kabul edilse de refah seviyesi yüksek olan ülkelerde işsizlere herhangi bir prim ödeme şartı olmaksızın yararlanılabilen işsizlik yardımları da sağlanabilmektedir (Kocabaş ve Canbey Özgüler, 2019, s.281). Herhangi bir işte çalışırken kendi isteği dışında işsiz kalan sigortalı işsizlere yönelik uygulanan işsizlik sigortası, işsiz kalan bireyin uğradığı gelir kaybının geçici olarak karşılanmasıdır (Bal Bektaş, 2020). Başka bir ifadeyle işsizlik sigortası, yakın zamana kadar yalnızca gelişmiş ülkelerde ve az sayıda gelişmekte olan ülke de uygulanan fakat 1990'lı yıllarda işsizlikteki artışlar nedeniyle kullanım alanı gittikçe artan, özellikle birçok alanda yapısal dönüşüm yaşayan Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde işsizlere ekonomik güvence sağlayan, yönetimi, süresi, kapsamı, faydalanma şartları ve finansman yöntemi ülkeden ülkeye farklılık gösteren, sigortacılık tekniğine göre uygulanan ve sosyal sigorta dalı sayılan sisteme verilen addır. Kendi iradesi dışında işsiz kalan kişiyi ve yakınlarını, gelir düzeyinde ve buna bağlı satın alma gücünde ani düşüş gibi işsizliğin olası olumsuz etkilerinden koruma amacı taşıyan ve bu sayede gelir dağılımında adaleti sağlayarak toplumsal denge düzeyini korumayı amaçlayan işsizlik sigortasının işsizliği azaltıcı bir yönü de mevcuttur. Bu da işsizlik sebebiyle satın alma gücünde meydana gelen azalışı önleyerek üretimin düşmesini ve bu sayede toplam talepteki düşüşten meydana gelen işsizliğin önlenmesidir (Gündoğan, 2019, s.177). İşsizlik sigortası, en gelişmiş ülkelerde bile doğal işsizlik olgusunun meydana gelmesinin kaçınılmaz olması nedeniyle işsizlerin maddi olarak desteklenmesi

gereği uygulanmaktadır. Dolayısıyla böyle bir uygulama ile sigortalı işsizlerin işlerini kaybetmeden önce ödemiş olduğu primlere göre kazanç kayıplarının bir süreliğine telafi edilmesi amaçlanmaktadır (Öçal ve Korkmaz, 2020, s.745). Bu bağlamda zorunlu nitelikteki ilk işsizlik sigortası 1911 yılında İngiltere’de, 1920 yılında Avusturya’da, 1927 yılında ise Almanya’da uygulanmaya başlamıştır. İşsizlik sigortası 1929 Ekonomik Krizi’nin etkilerini azaltabilmek için önceleri daha dar bir alanda uygulanırken sanayileşmeyle birlikte kapsamı genişletilerek sanayileşmiş Avrupa ülkelerine, ABD’ye ve sonrasında ise Kanada’ya yayılmıştır (Andaç, 2010, s.53).

İşsizlik sigortasından yararlanan işsizler ve işsizlik sigortası dâhilinde yapılan ödemeler sistemin başarısını ortaya çıkarabilmektedir. Fakat uygulamanın başarısı özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler başta olmak üzere birçok ülkede eleştirilmektedir. Bu eleştiriler, işsizlik sigortasından yararlanabilmek için gereken kriterlerin ağır olması ve bu doğrultuda sosyal korumanın etkin bir şekilde sağlanıp sağlanmadığından kaynaklanmaktadır (Öçal ve Korkmaz, 2020, s.745). Diğer taraftan, üst orta ve yüksek gelirli ülkeler gibi kayıtlı istihdamın yüksek olduğu ülkelerde işsizlik sigortası, kayıt dışı istihdamın yüksek olduğu düşük gelirli ülkelerde ise işsizlik sigortası dışındaki araçların daha etkili olması muhtemeldir (Asher ve Mukhopadhyaya, 2004). Öte yandan işsizlik sigortası, işsiz kalma riskine karşı oluşturulan geniş risk havuzu sayesinde işsizlerin satın alma gücündeki düşüşü önleyerek önemli seviyede sosyoekonomik koruma sağlamakta ve işsizlerin maddi ihtiyaçlarını hafifleterek bu kişilerin daha etkili iş aramasına ve bu sayede işsizlik sürelerinin kısaltılmasına katkıda bulunabilmektedir (Sanchez-Puerta, 2010). Uygulamada ise aktif ve pasif işgücü piyasası politikalarının koordineli bir şekilde yürütüldüğünden bahsetmek mümkündür. Bu bağlamda işsizlik sigortasından yararlanan bir işsiz, çeşitli aktif işgücü programlarına yönlendirilerek işsizlik süresinin azaltılması ve işsizlik sigortası kapsamında yapılan ödemelerin azaltılması amaçlanmaktadır (Kurnaz, 2018, s.191).

İşsizlik sigortası ile ilgili üç ayrı sistemden bahsetmek mümkündür. Bunlardan ilki olan Ghent sisteminde işsizlik sigortası, devletin de katkısıyla sendikalar tarafından gönüllü olarak yürütülmektedir. Bu sistem, sendikacılık faaliyetlerini olumlu etkilediği için endüstri ilişkileri alanında önemli bir yere sahiptir. Bu sistemlerden ikincisi olan sigorta sisteminde işsizlik sigortasının idaresi ve finansmanı zorunlu katkı payına/primine dayalı olarak işçi, işveren ve devlet tarafından paylaşılmaktadır. Bu sistemlerden

sonuncusu ise ihtiyaç tespitine dayalı olarak dünyanın birçok ülkesinde uygulanan ve yoksul bireylere yardım geleneğinin daha gelişmiş hâli olan sosyal yardım sistemidir (Mares, 2000; akt. Uçkan, 2007, s.30). Diğer taraftan işsizlik sigortasının üç ana hedefinin olduğunu söylemek mümkündür. Bunlar; işsizlerin işsizlik döneminde yaşadığı maddi sorunları hafifletmek, işsizlerin çaresizlikten niteliklerine uygun olmayan bir işi kabul etmek yerine niteliklerine uygun bir iş aramasını sağlamak ve ekonomide bir gerileme sırasında harcamaların otomatik olarak artmasına neden olarak makroekonominin istikrara kavuşturulmasına yardımcı olmak şeklinde açıklanabilir. Öte yandan işsizlik sigortasının bu şekilde faydaları olmasına rağmen işsizlerin işe dönüşünü geciktirerek ahlaki tehlike etkisinin de göz önünde bulundurulması gerekmektedir (Krueger ve Lindahl, 2009).

İşsizlere sağlanan ödemelerden bir diğeri işsizlik yardımlarıdır. İşsizlik yardımları, genel anlamda bireylerin temel ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri için verilen maddi ve ayni desteklerdir. Bu yardımlar ihtiyaç sahiplerine belirli bir süreliğine sağlanabileceği gibi, ihtiyaç durumları devam ettiği sürece de sağlanabilmektedir. Bu yardımların hedef kitlesini işsizlik sigortasından faydalanamayan ya da sigorta süresi bitmiş işsizler ile yoksul aileler oluşturmaktadır. Ancak bu yardımların etkinliğinin artırılabilmesi için iyi bir planlama ve dağıtım sistemine ihtiyaç vardır; bu da birçok ülkede çoğunlukla devlet bünyesinde kurulan bir birim tarafından yürütülmektedir (Tekeli, 2018, s.133). İşsizlik yardımlarının giderlerinin devlet tarafından karşılanması, ödemelerin katkı payına/prime göre yapılmaması, karşılıksız olması, yardımlara olan muhtaçlığın devam etmesi halinde ödemelerin devam etmesi gibi özellikler işsizlik yardımlarını işsizlik sigortasından ayırmaktadır (Andaç, 2010, s.32-34).

Sosyal transfer harcaması niteliğinde olan, toplumsal dayanışma şeklinde uygulanan ve hedef kitlesini maddi durumu yetersiz bireylerin oluşturduğu işsizlik yardımları, bir ülkede hayatını devam ettirebilmeleri için yardıma muhtaç bireylere yönelik uygulanmaktadır. Bu uygulamadan başarılı sonuçlar elde edilebilmesi için yardımların planlamasının ve dağıtımının devlet koordinesinde etkin bir şekilde yürütülmesi gerekmektedir. Fakat yapılan yardımlar karşılığında işsizlerin herhangi bir yükümlülük üstlenmemesinin bu kişilerin sorumluluk duygusunu körelteceği şeklinde uygulamayı eleştirenler de bulunmaktadır. Diğer taraftan bu yardımların finansmanı gelir durumuna göre vergi ödemekle yükümlü olan bütün vatandaşlardan sağlandığı için

toplumun büyük bir bölümü dolaylı bir şekilde bu finansmana katılmaktadır (Kocabaş ve Canbey Özgüler, 2019, s.280-281). Yoksulluğu azaltmak için bir sosyal politika aracı olarak uygulanan ve uygulamada ülkeler arasında çeşitlilik gösteren işsizlik yardımları, bazı ülkelerde sistemli bir şekilde ve sürekli olarak uygulanırken bazı ülkelerde ise sadece bu yardımlara ihtiyaç duyulması halinde uygulanmaktadır. Bununla birlikte işsizlik sigortasında olduğu gibi işsizlik yardımları da çalışmak yerine çalışmamayı daha cazip hâle getirebilmektedir. Bu doğrultuda işsizlerin çalışmaya teşvik edilmesi amacıyla bu uygulama kapsamında sağlanan ödemelerin, kişilerin çalışarak kazanacağı miktarın altında bir seviyede olması gerekmektedir. Bu sayede bireylerin çalışmamak yerine çalışmayı tercih etmesi sağlanabilecektir (Kurnaz, 2018, s.192).

1.3.1.1.2. Erken Emeklilik

Erken emeklilik, işgücü piyasasında yer alan fakat verimliliği düşmeye başlayan nispeten yaşlı işgücünün erken emekli edilmesi olarak ifade edilmektedir. Erken emekliliğin kapsamını emeklilik yaşına yaklaşp işini kaybeden ya da işsiz kalma olasılığı fazla olan kişiler oluşturmaktadır. Esasında erken emeklilik uygulaması işsizliği azaltmak amacıyla uygulanmaktadır. Nitekim işgücü piyasasında verimliliği azalan işgücünün erken emekli edilmesiyle çalışma çağında yer alan genç nüfusa istihdam olanağı ortaya çıkmaktadır. Diğer taraftan bu tür bir uygulamayı tercih eden ülkelerin güçlü bir sosyal güvenlik sistemine ve yüksek genç nüfus oranına sahip olması gerekmektedir (Tekeli, 2018, s.133). Aksi halde böyle bir uygulama sosyal güvenlikle ilgili ciddi sorunlara yol açabilecektir. Nitekim olması gerekenden daha önce emekli edilenlere yapılan harcamaların artması sosyal güvenlik sistemi gelir-gider dengesini bozabilecektir. Bozulan bu dengenin tekrar eski seviyeye gelmesi ise uzun yıllar alabilmektedir. Diğer taraftan erken emeklilik uygulaması çalışma çağındaki deneyimsiz genç işgücünün daha deneyimli ve yaşlı işgücü ile rekabet edemediği durumlarda tercih edilebilir bir uygulamadır. Bu durumda genç işgücünün atıl kalması yerine nispeten yaşlı çalışanların erken emekli edilmesi daha arzu edilen bir durumdur (Tiryaki, 2007, s.24-25). Öte yandan erken emeklilik uygulamasıyla yetişmiş işgücü kaybı, işçi ve işveren prim gelirlerinin azalmasıyla beraber emeklilik sisteminin bu durumdan olumsuz etkilenmesi, erken emekli olanların daha çok kazanç elde edebilmek amacıyla kayıt dışı istihdama yönelmesi ve erken emekli olanlara olması gerekenden daha uzun süre maaş ödenmesi şeklinde sorunlar da ortaya çıkabilmektedir (Açmaz, 2013).

Borsch-Supan ve Schuth'a (2013) göre erken emekliliğin bireysel bir faydası çalışmaya devam etme zorunluluğu olmaksızın bireylerin daha fazla boş vakit geçirmelerini sağlayarak gelir elde edebilmeleridir. İlaveten bu uygulama stresli koşullar altında ya da çalışmayı engelleyen sağlık sorunları nedeniyle zor şartlarda çalışan yaşlı çalışanları rahatlatmaktadır. Bu bireyler için erken emekli olmak, onların refah seviyesini artırarak yaşamlarını daha sağlıklı geçirmelerine imkân tanımaktadır. Öte yandan erken emekli olan bireyler artık çalışmadığı için bu durum bireylerin ruh sağlığına zarar verebilir ve sonuç itibarıyla bu kişiler emeklilikten umduğu mutluluğu bulamayabilirler.

1.3.2. Aktif İşgücü Piyasası Politikaları

Günümüzde pek çok işsiz birey, düzenli bir işe sahip olmadan geçirdikleri uzun süreler sonucu işgücü piyasasından oldukça uzaklaşmış durumdadır. Nitekim çoğunluğu genç, yaşlı ve düşük vasıflı bireylerden oluşan işsizler uzun süre işsiz kaldığında önce toplum tarafından reddedildiğini hisseder ve daha sonra da yavaş yavaş toplumu reddeder. Bu bireylerin istihdama ve dolaylı olarak da sosyal hayata dâhil edilmesi için ise özel tedbirler gerekmektedir (Crépon ve van den Berg, 2016). Bu kapsamda işgücü piyasasındaki dengesizliğin en belirgin göstergesi olan ve ekonomik, sosyal, psikolojik vb. nitelikte birçok problemi de beraberinde getiren işsizliği kontrol altına almak amacıyla ülkeler çeşitli politikalarla işgücü piyasasına müdahalelerde bulunmaktadır. Bu müdahalelerin en popüler aracı ise günümüzde önemi, kullanımı ve harcamaları gittikçe artan AİPP'dir (Dahlke, 2016, s.31). Uygulamada işgücü piyasasının dışında kalanları yani işsizleri hedef kitle edinen AİPP; iş arama ve iş eşleştirme sürecini kolaylaştırarak işgücü piyasasının etkinliğini artırmayı amaçlayan ve kamu tarafından finanse edilen müdahalelerdir. Bu politikalar mevcut istihdamı korumayı, yeni istihdam fırsatları oluşturmayı, işgücü piyasasına olan bağlılığı artırmayı, uzun süreli işsiz ve aktif olmayan bireylerin işgücü piyasasına entegrasyonunu teşvik etmeyi amaçlamaktadır (Ernst, Merola ve Reljic, 2022, s.9). AİPP özellikle mesleki eğitim programlarıyla işgücü arzını niteliksel olarak geliştirmeyi, ücret/istihdam sübvansiyonlarıyla işgücü talebini artırmayı ve kamu istihdam hizmetleriyle de işgücü piyasasının etkinliğini artırmayı amaç edinen tedbirlerden oluşmaktadır (Kuddo, 2009, s.40). Diğer taraftan AİPP, birçok ülkede sosyal uyumu geliştirmeye yönelik genel bir stratejinin parçası olarak veya işgücü piyasasının esnekliğini artırmaya yönelik temel bir araç şeklinde de uygulanabilmektedir. Bu politikalara olan ilgi özellikle gelişmekte olan ülkelerde hızla artmaktadır. Çünkü bu

lkeler, işgücü piyasasının verimliliğini artırma ve yoksulluğu azaltma konusunda bu politikaları önemli bir araç olarak kabul etmektedirler (Goulas ve Zervoyianni, 2018, s.1).

AİPP terimi ilk olarak OECD tarafından kullanılmış olmakla birlikte bu tür bir politika uygulamasının geçmişi 1950'lere kadar uzanmaktadır (Lee, 2024). Bu kapsamda AİPP'nin tarihteki ilk uygulamaları ilk önce İsvet'te başlamış daha sonra Norveç, Danimarka, Almanya, Hollanda, Belçika ve diğer Avrupa ülkelerine yayılmıştır. İşsizlik oranlarındaki artışlar sebebiyle işgücü piyasasına aktif katılım kavramı Avrupa Birliği (AB) lkeleri için ortak önceliklerden biri haline gelerek bu şekilde bir istihdam yaklaşımı 1990'larda AB istihdam politikasının anayasal bir parçası olmuştur (Musicic, Marcetic ve Durovic, 2017, s.81). Bu bakımdan AİPP, AB lkelerinin işsizlikle mücadele çabalarının önemli bir unsuru olmuştur. Nitekim AB'de ortak bir ekonomi politikasının temel hedeflerinden biri olarak kabul edilen istihdamın artırılması, Avrupa İstihdam Stratejisinin merkezi bir parçasını oluşturmaktadır (Kluve, 2010, s.904). Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) AİPP'nin uygulanması ve değerlendirilmesi ile ilgili deneyimler 1960'lara kadar uzanırken, Doğu Avrupa lkelerinde ise sosyalist rejimlerin çöküşünden ve 1990'lı yıllarda serbest piyasa ekonomisine geçiş sürecinin başlamasından itibaren bu ülkeler refah sistemlerini yeniden tasarlamaya başlamış ve bu dönemde önemli boyutta işsizlikle karşı karşıya kalmışlardır. Dolayısıyla işsizliği ve etkilerini hafifletmek adına batı ülkeleri örnek alınarak, aktif ve pasif nitelikli işgücü piyasası politikalarının etkinliği hakkında fazla bir fikir sahibi olunmasa bile, bu tür politikalar söz konusu ülkelerde de uygulanmaya başlamıştır (Kluve ve diğerleri, 2008).

İşgücü piyasasında tam istihdamın sağlanamamasından kaynaklanan işsizliği önlemek amacıyla işgücü piyasasına yönelik devlet müdahalesini ifade eden AİPP'nin üç farklı stratejisi bulunmaktadır. Bunlar (Wilson, 2009, s.524);

- Talep Odaklı Stratejiler: Kamu sübvansiyonları ve özel sektöre yapılan kamu yatırımları, ücret sübvansiyonları ve doğrudan kamu istihdam programlarıyla yeni istihdam alanlarının oluşturulması veya mevcut istihdamın devamlılığının sağlanması hedeflenmektedir. İstihdamın artırılması için sübvanse edilen alanlar arasında çoğunlukla konut, yol, okul, sağlık tesisi ve demiryolu yapımı gibi alanlar yer almaktadır. Bu stratejiler ayrıca belli sektörlere veya gruplara yönelik de uygulanabilmektedir.

- Arz Odaklı Stratejiler: Bireylerin işgücü piyasasında iş bulma olasılığını artırmak amacıyla kamu tarafından yürütülen veya sübvans edilen mesleki eğitim ve yeniden eğitim programlarıdır. Bu programlar aracılığıyla katılımcıların istihdam edilebilirliğinin artırılması ve işverenlerin ihtiyaç duyduğu nitelikli eleman ihtiyacının karşılanması amaçlanmaktadır.
- Eşleştirme Stratejisi: Kamu istihdam kurumları veya özel istihdam kuruluşları aracılığıyla iş arayanları açık işlerle eşleştirmek amacıyla uygulanan bir stratejidir. Avrupa ülkelerinde bu tür faaliyetler çoğunlukla kamu istihdam kurumları aracılığıyla yerine getirilirken ABD’de ise istihdam hizmetlerinin sağlanmasında kamunun yanında özel istihdam kuruluşları da önemli rol üstlenmektedir.

İşsizlikle mücadele amacıyla uygulanan AİPP’nin günümüzde beklenen etkileri çok geniştir. Bu yönüyle AİPP özellikle işsizliğin düzenlenmesi noktasında işgücü piyasasının etkin işleyişine, işgücü piyasasındaki problemlerin giderilmesine, işgücündeki rekabetin artırılmasına ve yoksulluğun azaltılmasına katkıda bulunmaktadır. Bu katkının daha da artırılabilmesi için AİPP kapsamında uygulanan program hedeflerinin ve beklenen sonuçlarının doğru belirlenmesi, bu programların kamuoyuna en iyi şekilde tanıtılması, halkın ve devletin programlara olan güveni ve desteği önem arz etmektedir (Terziev, Dimitrova ve Arabska, 2015, s.891). Diğer taraftan AİPP düzenli istihdamı sağlayamasa bile düzenli istihdamın önündeki yapısal problemleri azaltarak düzenli istihdama geçişte önemli bir basamak görevi üstlenmektedir. Bu politikaların istihdamı artırması, mevcut istihdamı koruması, işsizliği azaltması, katılımcıları ekonomik, sosyal ve psikolojik açıdan desteklemesi, PİPP dâhilinde uygulanan işsizlik yardımı gibi uygulamalarla işsizlere yönelik harcamaları azaltması ve istihdamı sağlanan kişiler sayesinde devletin bu kişiler üzerinden vergi geliri elde etmesi gibi nedenlerle işgücü piyasası ve ekonomi üzerinde birçok katkısından bahsetmek mümkündür.

AİPP kapsamında uygulanan programlar ile işsizlerin iş bulmasının kolaylaştırılması, katılımcılara çalışma alışkanlığının kazandırılması ve beşeri sermayenin artırılması yoluyla işsiz ve ekonomik açıdan dezavantajlı grupların somut programlarla işgücüne dâhil edilmesi arzu edilmektedir (Akhmedov, Denisova ve Kartseva, 2003, s.3). Katılımcıların iş bulma beklentilerini ve kazanç kapasitelerini artırmayı amaçlayan AİPP kamu istihdam hizmetleri, işgücü piyasası eğitimi, gençlerin

okuldan mezun olduktan sonra iş hayatına geçişini kolaylaştıran uygulamalar, engellilerin istihdamına yönelik önlemler ve istihdamı artırmaya yönelik sübvansiyonlar gibi ülkeden ülkeye farklılık gösteren birçok uygulamayı içermektedir. Bununla beraber bir ülkenin AİPP için yaptığı harcamaların GSYİH'ya oranına bakılarak ülkenin bu politikalara verdiği önem anlaşılabilmektedir (Anderson, 2009, s.354).

Kazanılan beceriler ve eğitimler sayesinde istihdamı ve kazanç düzeyini çeşitli şekillerde artırabilen AİPP'nin devletin doğrudan kamu istihdam programlarıyla işsizlere bir süreliğine istihdam sağlaması ve eğitim programları ve/veya ücret sübvansiyonları uygulamalarıyla da işgücü arz ve talebini artırması şeklinde olumlu yönlerinden bahsetmek mümkündür. Ayrıca AİPP işgücü arz ve talebi arasındaki yapısal uyumsuzluğu iyileştirerek yapısal dengesizlikleri azaltmaktadır. Bu politikalar, belirli bir işsizlik seviyesinde boş pozisyondaki işlerin sayısını azaltarak hem yukarı yönlü ücret baskısını hem de işgücü darboğazını azaltarak istihdamı artırmaktadır. Bu politikalar net istihdam etkisinin önemsiz derecede etkili olduğu durumlarda bile uzun süreli işsizlerin işgücü piyasasına olan bağlılığını artırırken aynı zamanda işsizlik yardımlarına olan bağlılığını da azaltmaktadır (Betcherman ve diğerleri, 1999, s.2). AİPP'nin uygulanmasındaki esas amaçlardan bir diğeri de iş bulma konusunda güçlük çeken dezavantajlı gruplara (eski hükümlüler, uzun süreli işsizler, gençler, engelliler, kadınlar, göçmenler vb.) yönelik tedbirlerdir (Kuddo, 2009, s.40). Dolayısıyla bu tedbirlerle dezavantajlı grupların iş bulmalarının kolaylaştırılması, istihdam edilebilirliklerinin artırılması ve bu gruplara çalışma alışkanlığı kazandıracak çeşitli fırsatlar sunulması amaçlanmaktadır.

Küreselleşmenin giderek arttığı dünyada istihdamı artırmak, büyümeyi sağlamak ve eşitliği teşvik etmek amacıyla hükümetler tarafından uygulanan AİPP, bütçeden genellikle düşük bir pay almasına rağmen özellikle sanayileşmiş ülkelerde hükümetlerin siyasi tercihlerinin en açık işaretlerinden birisi haline gelmiştir (Rueda, 2007). AİPP'nin ekonomik ve politik amaçlara ek olarak katılımcılar üzerinde önemli sosyal etkileri de bulunmaktadır. İşsizliğin bireylerde cesaret kırılmasına ve özgüven kaybına neden olduğu göz önünde bulundurulduğunda programlara katılım, iş bulma konusunda cesaretini kaybetmiş bireylerin motivasyonu üzerinde olumlu etkiler ortaya çıkarmaktadır. AİPP'nin birincil amacı bu olmamakla birlikte bu sayede işsizlerin sosyal hayattan uzaklaşması önlenmeye çalışılmaktadır (Kluve ve diğerleri, 2007, s.32). Basitçe ifade

etmek gerekirse, bu politikalar kendi çabalarıyla işgücü piyasasına dâhil olamayan işsizlerin ve etkileşimde bulunduğu diğer kişilerin sosyal ve ekonomik hayatını iyileştirerek katılımcılar üzerinde önemli etkileri bulunmaktadır.

AİPP'nin işgücü piyasası üzerinde olumlu etkileri olmakla birlikte bu politikaların bazı dezavantajlı yönleri de bulunmaktadır. Nitekim bu politikalar her ne kadar işsizliği azaltıp istihdamı artırsa bile normal istihdamın önüne geçebilecek yer değiştirme etkisi, ikame etkisi, etkinlik kaybı ve kilitlenme etkisi gibi birtakım yan etkilere sebep olabilmektedir. Bu etkiler kısaca şu şeklide açıklanabilir (Kluve ve diğerleri, 2007, s.32; Lammers ve Kok, 2021, s.1719):

- Yer değiştirme etkisi, AİPP'nin düzenli istihdamın önüne geçtiği durumlarda ortaya çıkmaktadır. Örneğin istihdam sübvansiyonlarından faydalanan bir firma mevcut üretimini artırabilir ve dolayısıyla bu sübvansiyonlardan faydalanmayan diğer firmalara göre rekabet avantajı elde ederek bu firmaların piyasadan çekilmesine yol açabilir.
- İkame etkisi, firma içindeki işgücü değişimini ifade eden bir kavramdır. İşverenler, sübvansiyonlu işçi maliyetlerinin, normal koşullarda istihdam edilen işçi maliyetlerine göre daha düşük olduğunu fark ettiklerinde sübvansiyonlu işçileri istihdam etmek isteyeceklerdir. Nihayetinde sübvansiyonlu işçiler, sübvansiyonsuz işçilerin yerini alacağı için bu durum, kısa vadede toplam istihdamda bir artışa yol açmaz. Çünkü sübvansiyonlu işçilerin işe alımı, sübvansiyonsuz işçilerin işten çıkarılmasını dengelemektedir.
- Etkinlik kaybı, kamu tarafından finanse edilen programlardan elde edilen sonuçların, bu programların finanse edilmediği durumda da ortaya çıkmasıdır. Program sonuçlarının, programın yokluğunda ortaya çıkan sonuçlardan farklı olmadığı bu durum için kaynaklar boşa harcanmış olur.
- Kilitlenme etkisi, AİPP kapsamında uygulanan mesleki eğitim programlarının uygulanması esnasında iş arama faaliyetleri büyük oranda durduğu için bu süreçte katılımcıların iş bulamadığı durumu ifade etmektedir. Bu sebeple ilk başta programlara katılan katılımcıların istihdamında kısa vadede düşüşler yaşanabilirken uzun vadede istihdam artışları yaşanabilmektedir. Bununla birlikte işe yerleştirme hizmetleri gibi uygulama süresince katılımcıların iş arama

faaliyetlerini artıran programlarda ise kısa ve uzun vadede bu etki söz konusu değildir.

AİPP kapsamında uygulanan bir programın etkin olup olmadığını anlayabilmek için programın etkisini değerlendirmek ve fayda-maliyet oranlarını iyi hesaplamak gerekmektedir. Bir ülkede işgücü piyasası ve hedef grup üzerinde olumlu etkilerinin olduğu belirlenen programlar, işgücü piyasasına ve hedef gruba dair başka şartlar altında başka bir ülkede uygulandığında daha fazla veya daha az etki gösterebilmektedir (Cunningham, Sanchez-Puerta ve Wuermli, 2010, s.10). Dolayısıyla AİPP'nin işgücü piyasası üzerindeki etkileri göz önünde bulundurulduğunda işgücü piyasasının yapısından ve enflasyon, faiz oranları, döviz kuru, ekonomik büyüme ve vergi oranları gibi diğer makro iktisadi göstergelerden kaynaklanan nedenlerle herhangi bir ülkede AİPP kapsamında uygulanan bir program işsizlikle mücadelede pozitif etki yapabiliyorken, aynı programın başka bir ülkede herhangi bir etkisinin olmadığı ya da kısmi bir etkiye sahip olduğu görülebilmektedir. Dolayısıyla programların işgücü piyasası üzerindeki etkilerini etkileyen birçok faktör söz konusudur. Aynı şekilde uygulanan bir program kısa vadede herhangi bir etki göstermezken uzun vadede pozitif etki gösterebilmektedir.

Program çıktılarını belirleyebilmek için yapılan değerlendirmelerle genellikle belirli bir programa katılan katılımcıların işgücü piyasası sonuçları ile o programa katılmayan kontrol grubunun işgücü piyasası sonuçları karşılaştırılmakta ve programın net etkisi bulunmaya çalışılmaktadır. Yapılan değerlendirmeler ile programın katılımcılar üzerindeki etkileri, net sosyal kazanım sağlayacak kadar büyük bir etkiye sahip olup olmadığı ve katılan maliyetler sonucu elde edilen faydanın tatmin edici olup olmadığı belirlenmeye çalışılmaktadır (Betcherman ve diğerleri, 1999, s.43). Öte yandan daha fazla ve daha nitelikli istihdam harcanabilir geliri, üretimi, ekonomik büyümeyi ve ekonomik kalkınmayı artırmaktadır. Bu kapsamda iyi tasarlanan işgücü piyasası politikaları, yüksek kaliteli istihdam alanlarının oluşturulmasında ve verimliliğin artırılmasında önemli bir faktördür. Bu tür politikalar, hızlı nüfus yaşlanması ve işgücü piyasası için gereken beceri ihtiyaçları gibi acil yapısal problemleri de ele almalıdır (OECD, 2021, s.3). Dolayısıyla işgücü piyasasının yapısı dikkate alınarak tasarlanan AİPP'nin işgücü piyasası üzerindeki etkileri daha fazladır. Bu kapsamda AİPP'nin dört ana tasarım özelliğinden bahsetmek mümkündür (Angel-Urdinola, Semlali ve Brodman, 2010):

- Program Türü: AİPP kapsamında uygulanacak programın türü, mevcut ihtiyaçlar ve program maliyeti dikkate alınarak belirlenmektedir. Bu kapsamda örneğin gençlerin işle ilgili beceri eksikliğinden kaynaklı olarak işgücü piyasasına girişte sorun yaşadığı gözleniyorsa bu doğrultuda mesleki eğitim kursları düzenlenmektedir.
- Hedef Kitle: AİPP kapsamında uygulanacak programların gençler, uzun süreli işsizler, kadınlar veya engelliler gibi hangi hedef kitleye yönelik olduğuyula ilgilidir. Diğer taraftan programların istihdam edilebilirliği artırmaya yönelik olması ve hedef kitlenin hassas bir şekilde belirlenmesi programların etkinliğini artırabilmek adına önem taşımaktadır. Bu nedenle hedef kitle belirlenirken programın yol açacağı maliyetler de dikkate alınarak en fazla faydayı sağlayacak kitlelere yönelik uygulanması gerekmektedir.
- Sinyalizasyon: Çoğu program katılımcısı, elde ettiği bilgi ve becerileri işverenlere iletebilme konusunda zorluklarla karşılaşmaktadır. Bu kapsamda katılımcı, öğrendiği bilgi ve becerilerin kullanılabilirliğini ve kalitesini kanıtlamak konusunda program sonrası edinmiş olduğu sertifika, diploma gibi belgelerle işverene sinyal gönderme kapasitesine sahip olmalıdır. Ayrıca katılımcıların işverenlerle olan bağlantısını artırmak adına iş fuarları, çevrimiçi iş bulma siteleri vb. araçlarla işverenlerle yakın iş birliği içerisinde olmalıdır.
- İzleme ve Değerlendirme: İzleme, program performansını değerlendirmek için verilerin periyodik olarak toplandığı süreci ifade eder. Bu kapsamda izleme göstergeleri, program performansını ölçebilmek için gerekli bilgileri üretmelidir. Değerlendirme ise uygulanan programın katılımcılar üzerindeki etkisini ölçmektir. Değerlendirmenin izlemeden temel farkı, uygulanan programın kısa ve uzun vadede istihdam üzerindeki etkilerini ortaya koyabilmesidir. Yapılan değerlendirmeler sonucu programın devam ettirilmesi, sonlandırılması veya hedeflemesinin yeniden yapılması sağlanabilmektedir.

1.3.2.1. Aktif İşgücü Piyasası Politikalarının Türleri

AİPP'yi OECD'nin sınıflandırdığı şekilde kamu istihdam hizmetleri ve yönetimi, mesleki eğitim programları, istihdam sübvansiyonları, desteklenmiş istihdam ve rehabilitasyon, doğrudan kamu istihdam programları ve kendi işini kuranlara yönelik destekler şeklinde sınıflandırmak mümkündür (OECD, 2022). AİPP türlerini

açıklamadan önce Tablo 1.2’de 2004-2020 yılları arasında seçilmiş OECD ülkelerinde AİPP harcamalarının GSYİH’ya oranlarıyla ilgili değerlere yer verilmiştir.

Tablo 1. 2: Seçilmiş OECD Ülkelerinde AİPP Harcamalarının GSYİH’ya Oranı (2004-2020), (%)

	2004	2006	2008	2010	2012	2014	2016	2017	2018	2019	2020
Avustralya	0,38	0,33	0,31	0,33	0,26	0,25	0,24	0,24	0,23	0,25	0,30
Avusturya	0,56	0,67	0,62	0,80	0,71	0,79	0,76	0,78	0,75	0,70	0,78
Belçika	0,63	0,64	0,69	0,72	0,72	0,74	0,69	0,81	0,83	0,83	0,86
Kanada	0,34	0,30	0,28	0,33	0,24	0,22	0,25	0,22	0,21	0,21	0,24
Danimarka	1,64	1,46	1,34	2,02	1,94	2,03	2,02	1,95	1,89	1,88	1,78
Estonya	0,06	0,07	0,07	0,22	0,28	0,19	0,30	0,41	0,47	0,52	0,58
Finlandiya	0,93	0,87	0,78	1,00	0,98	1,05	0,98	0,98	0,94	0,92	0,86
Fransa	0,96	0,92	0,81	1,07	0,86	0,94	1,07	0,91	0,76	0,72	0,76
Almanya	1,13	0,94	0,88	0,90	0,68	0,65	0,63	0,66	0,68	0,59	0,61
Macaristan	0,30	0,33	0,34	0,60	0,73	0,94	0,91	0,83	0,63	0,57	0,59
İrlanda	0,56	0,52	0,60	0,90	0,89	0,78	0,51	0,42	0,36	0,31	0,28
İtalya	0,60	0,48	0,45	0,42	0,45	0,37	-	-	0,42	0,27	0,32
Letonya	0,12	0,24	0,12	0,56	0,23	0,19	0,19	0,19	0,19	0,15	0,14
Litvanya	0,20	0,26	0,24	0,30	0,24	0,24	0,30	0,30	0,27	0,21	0,22
Lüksemburg	0,42	0,42	0,36	0,41	0,46	0,47	0,60	0,61	0,55	0,56	0,56
Hollanda	1,24	1,07	0,94	1,09	0,87	0,82	0,71	0,64	0,59	0,56	0,55
Polonya	-	0,45	0,55	0,68	0,44	0,48	0,44	0,42	0,36	0,32	0,31
Portekiz	0,65	0,57	0,54	0,67	0,50	0,66	0,55	0,47	0,41	0,39	0,42
Slovak Cumhuriyeti	0,23	0,31	0,25	0,32	0,25	0,20	0,26	0,23	0,24	0,23	0,28
Slovenya	0,23	0,26	0,18	0,50	0,27	0,37	0,24	0,25	0,23	0,20	0,21
İspanya	0,76	0,71	0,72	0,81	0,57	0,55	0,55	0,68	0,69	0,68	0,68
İsveç	1,02	1,16	0,82	1,09	1,26	1,31	1,16	1,12	1,11	1,02	0,95
İsviçre	0,68	0,57	0,47	0,58	0,52	0,55	0,59	0,59	0,56	0,55	0,60
OECD Geneli	0,53	0,50	0,44	0,57	0,51	0,52	0,52	0,50	0,47	0,45	0,49

Kaynak: OECD veritabanından derlenerek yazar tarafından hazırlanmıştır.

Tablo 1.2’de yer alan verilere göre OECD ülkeleri genelinde AİPP harcamalarının GSYİH’ya oranı 2004 yılında %0,53 iken bu oran 2010 yılında en yüksek seviyeye ulaşmış, 2020 yılında ise %0,49 olarak gerçekleşmiştir. 2004 ve 2020 yılları için bir değerlendirme yapıldığında AİPP harcamalarının GSYİH’ya oranının OECD genelinde azaldığını söylemek mümkündür. Diğer taraftan 2004 ve 2020 yıllarına ait veriler incelendiğinde AİPP harcamalarının GSYİH’ya oranının Estonya başta olmak üzere

Avusturya, Belçika, Danimarka, Macaristan, Letonya, Litvanya, Lüksemburg ve Slovak Cumhuriyeti'nde artma eğiliminde olduğu görülmüştür. Bu durum bahsi geçen ülkelerde AİPP'nin öneminin attığını göstermektedir. OECD ülkeleri geneli ile ilgili Tablo 1.1 ve Tablo 1.2'de yer alan verilere göre bir karşılaştırma yapıldığında ise PİPP harcamalarının GSYİH'ya oranının AİPP harcamalarının GSYİH'ya oranına göre daha fazla olduğu gözlenmiştir.

1.3.2.1.1. Kamu İstihdam Hizmetleri ve Yönetimi

İş arayanlar ile işverenler arasındaki aracılık işlevini yerine getiren kamu istihdam hizmetleri; iş arama yardımı, mesleki rehberlik ve danışmanlık, işe yerleştirme yardımı, iş eşleştirme, mevcut işini değiştirmek isteyenlere yardım gibi birçok faaliyeti içermektedir. Çoğunlukla program sonrası istihdam ve kazanç düzeyi üzerinde pozitif etkileri bulunan bu tür hizmetlerin maliyeti diğer AİPP türlerine göre daha düşüktür. Fakat bu hizmetler vasıtasıyla iş bulanlar genellikle çoğu iş arayandan daha nitelikli olduğu için bu hizmetlerin yokluğunda da (etkinlik kaybı) iş bulmuş olacaklardır. İlaveten işgücü talebinin düşük ve yapısal işsizliğin yüksek olduğu dönemlerde bu hizmetlerin etkinliği azalabilmektedir. Ayrıca işgücü piyasası ile ilgili birçok işlemin kayıt dışı olduğu gelişmekte olan ülkelerde bu hizmetlerin kapsamı ve etkileri daha sınırlıdır (Betcherman, Olivas ve Dar, 2004, s.4; Kuddo, 2009, s.45-46). Diğer taraftan, kamu istihdam hizmetlerinin yerine getirilmesinde kamunun yanında özel istihdam kuruluşları da yer alabilmektedir. Bununla beraber özel istihdam kuruluşları, daha çok işverenlerin ihtiyaçlarını ve taleplerini göz önünde bulundurarak işgücü piyasasının daha dar alanlarında faaliyette bulunduklarından istihdam hizmetlerinin sağlanmasında kamu istihdam kuruluşlarından daha etkilidir. Öte yandan özel istihdam kuruluşları çoğunlukla büyük şehirleri seçerler ve ülkenin diğer kısımlarını görmezden gelerek bu bölgelere yeterli hizmet verme eğiliminde bulunmazlar. Kamu istihdam hizmetleri ise genellikle düşük eğitime sahip, düşük beceri kabiliyeti olan ve gelir düzeyi düşük olan yoksul bölgelerdeki dezavantajlı gruplara istihdam hizmetinde bulunmaktadır (Angel-Urdinola ve diğerleri, 2010, s.10). Bununla beraber, bazı ülkelerde özel istihdam kuruluşları yasaklanmış veya kısıtlanmıştır. Dolayısıyla, bu ülkelerde istihdam hizmetleri kamu tarafından neredeyse tekel koşullarında faaliyet göstermektedir. Bunun sebebi, özel istihdam kuruluşlarının hizmetleri âdil olarak dağıtmamasıdır. Fakat bu kuruluşlar,

özellikle devletin belirlediği kalite standartlarında çalıştıklarını garanti ettikleri durumlar için işgücü piyasasının işleyişini geliştirebilirler (Betcherman ve diğerleri, 1999, s.4).

Temel bir istihdam hizmeti olan ve genellikle yerel istihdam ofislerinde veya buna benzer mekânlarda gerçekleştirilen istihdam hizmetleri, iş arayanlara yerel ve bölgesel işgücü piyasası hakkında bilgiler sunarak işsizlik süresinin kısaltılmasına katkıda bulunmaktadır. Ayrıca bu hizmetler dâhilinde katılımcıların istihdam edilebilirliğini artırmak amacıyla katılımcılara işle ilgili geliştirmeleri gereken beceri ve nitelikler hakkında danışmanlık hizmeti verilmektedir. İlâveten bu hizmetler, katılımcılara yeni iş bulma hususunda pratik yardımda bulunarak onlara iş başvurularının nasıl yapılması, iş görüşmelerinde ve mülakatlarda nelere dikkat edilmesi gerektiği hakkında rehberlik sunar (Kuddo, 2009, s.45-46). Diğer taraftan istihdam hizmetlerinin, işsizlik süresini ve uzun süreli işsizlik oranlarını azaltma konusunda olumlu yönleri olmasına rağmen uzun vadede beşeri sermayeyi artıramaması ve işgücü talebini temelden değiştirememesi gibi eleştirilen yönleri de bulunmaktadır (Bown ve Freund, 2019, s.7).

1.3.2.1.2. Mesleki Eğitim Programları

AİPP kapsamında sıkça kullanılan mesleki eğitim programlarının amacı katılımcıların mesleki becerilerini, verimliliğini ve istihdam edilebilirliğini artırarak beşeri sermayeyi geliştirmektir. Mesleki eğitim programları; işgücü piyasası eğitimi, sınıf eğitimi, mesleki eğitim ve işbaşı eğitimi gibi farklı faaliyetlerden oluşabilmektedir. Programlarda dil kursu veya temel bilgisayar kursu gibi temel eğitimler verilebilirken aynı şekilde belirli seviyede özel mesleki beceri gerektiren ileri seviye bilgisayar kursu ile teknik ve imalat becerisi sağlayan eğitimlerde verilebilmektedir (Kluve, 2010, s.905). Birçok ülkede AİPP'ye yapılan harcamalardan büyük pay alan mesleki eğitim programları, okulunu yarıda bırakan ve diğer vasıfsız veya düşük vasıflı bireylerin istihdam edilebilirliğini artırmayı amaçlayan iyileştirici programlardır (Heckman, Lalonde ve Smith, 1999). Bu programların esas amaçlarından bir diğeri de işgücü piyasasında çalışanların sahip oldukları beceriler ile işgücü piyasasının ihtiyaç duyduğu beceriler arasındaki uyumsuzluğu çözmektir. Bu bağlamda genişleyen sektörlerde faaliyet gösteren işverenlerin ihtiyaç duyduğu nitelikli işgücü açığını kapatmak için nispeten kısa süreli kurslar sayesinde işsizlerin beşeri sermayesi artırılarak, bu kişilerin düzenli işlere geçişi ve nitelikli eleman açığının kapatılması amaçlanmaktadır (Kluve, Lehmann ve Schmidt, 1999).

Mesleki eğitim programları, kamu kurumları aracılığıyla doğrudan eğitim şeklinde, eğitim maliyetlerinin finansmanı ve/veya kursiyerlere sübvansiyon sağlanması yoluyla mali destek şeklinde ya da katılımcılara işgücü piyasası ile ilgili bilgilerin verilmesi yoluyla altyapı hizmetlerinin geliştirilmesi şeklinde olabilmektedir. Birçok ülke üç tür eğitim programına odaklanmaktadır. Bunlar 12 ay ve üzeri işsizleri hedef kitle edinen yeniden eğitim programları, işletmenin/endüstrinin yeniden yapılanması sonucu toplu halde işten çıkarılanların yeniden eğitilmesi ve okulunu yarıda bırakan gençlere yönelik uygulanan programlar şeklindedir. Diğer taraftan bu tür programların üretkenlik ve istihdam edilebilirlikte etkileri olsa bile maliyetlerinin yüksek olması, ekonominin durgun olduğu ve iş imkânlarının kısıtlı olduğu dönemlerde etkilerinin düşük olması ve çeşitli etkinlik kayıplarına neden olması şeklinde birtakım dezavantajları da mevcuttur (Betcherman ve diğerleri, 1999, s.5). İşsizleri istihdama dâhil etmek amacıyla işgücü piyasasına yönelik kamu müdahalelerinden birisi olan mesleki eğitim programlarının içeriği ve süresi birbirinden farklı olabilmektedir. Tamamen sınıf ortamında veya işbaşında verilebilen mesleki eğitim programlarıyla katılımcılara istenilen seviyede beceri kazandırılarak işverenlere üretkenlik sinyali gönderilmekte ve bu sayede katılımcıların eğitim sonrası istihdam edilebilme olasılığı artmaktadır. Bu tür programlarla istihdama daha hızlı ve daha istikrarlı geçişlerin sağlanabilmesi için katılımcıların becerilerinin işverenlerin ihtiyaçları doğrultusunda artırılması amaçlanmaktadır (Caliendo ve Schmidl, 2016, s.9).

1.3.2.1.3. İstihdam Sübvansiyonları

İstihdam sübvansiyonları, işverenlere ilave işçi istihdam etmeleri ve/veya mevcut durumda çalışan fakat işine son verilecek işçilerin işten çıkarılmaması için alınan önlemleri kapsamaktadır (Angel-Urdinola ve diğerleri, 2010, s.12). Genel anlamda istihdam sübvansiyonlarındaki en yaygın uygulama, ilave istihdamı sağlamaya veya işten çıkarılması muhtemel işçilerin işine devam etmesine yönelik uygulanan ücret sübvansiyonu uygulamasıdır. Ücret sübvansiyonları, işe alınan her bir yeni çalışan için sabit miktarda veya belirli bir süre için geçerli olarak işçi ücretinin belirli bir kısmının kamu tarafından karşılanmasını ifade etmektedir. Bu sübvansiyonlar sayesinde işçi maliyetleri azaltılarak istihdamın artırılması veya mevcut istihdamın korunması sağlanmaktadır. Sübvansiyonlar, bir süreliğine işverenlere yönelik doğrudan ücret

sübvansiyonları şeklinde olabilirken aynı şekilde işçilere yönelik mali teşvikler şeklinde de olabilmektedir (Heckman ve diğerleri, 1999; Kluve, 2010, s.905).

İşverenler, marjinal üretkenliği piyasa ücretinin altında olan gençlerin daha az iş deneyimine ve daha az üretkenliğe sahip olduğunu varsayarak genç bireyleri işe almak istememektedir. Bu doğrultuda işverenlere sağlanan sübvansiyonlar, işçi gerçek üretkenliğini gösterene kadar işverenin algıladığı düşük üretkenlik riskini telafi ettiği için gençlerin işe alınmasını sağlayabilmektedir (Cunningham ve diğerleri, 2010, s.7). Bu bağlamda işverenler, işçinin işi öğrenmesi için gereken bir eğitim maliyetine katlanabileceğinden veya işçiye ödenen ücretin altında bir üretkenlikle karşılaşılabileceğinden sübvansiyonlar işverenler tarafından katlanılan maliyetleri tazmin etmeyi amaçlar. Örneğin asgari ücret uygulamasının geçerli olduğu bir işgücü piyasasında sübvansiyonlar, üretkenliğe eşdeğer ödemeyle asgari ücret arasındaki farkı kapatabilmektedir. Ayrıca bu sübvansiyonlar, gençlerin işverenlerin kendilerine teklif ettiği düşük ücret karşılığında çalışmak istememesi hâlinde, ücret düzeyini ve dolaylı olarak gençlerin çalışma isteklerini artırabilmektedir. Genel olarak ücret sübvansiyonları belli bir süre için ödenmektedir. Sübvansiyon sona erene kadar gençlerin becerilerini yeterince artırdıkları varsayımıyla gençler aynı firmada çalışmaya devam edebilmekte veya farklı bir firma tarafından işe alınabilmektedir (Caliendo ve Schmidl, 2016, s.12).

İşsiz birisi, istihdam sübvansiyonları aracılığıyla bir işe girdiğinde belli bir süre sonra bu kişi için sağlanan sübvansiyon desteği bitmektedir. Fakat işveren işçiden memnun kaldığında işçi aynı işte çalışmaya devam edebilmekte veya düzenli bir işe girmesini sağlayabilecek tecrübeyi ve beceriyi kazandığı için başka işlerde istihdam edilebilmektedir. Aynı şekilde işverende ücret sübvansiyonları sayesinde bir işçinin üretkenliğini işçiye tam ücret ödmeden öğrenebilmektedir. Dolayısıyla, bu sübvansiyonların çift yönlü pozitif etkilerinden bahsetmek mümkündür. Diğer taraftan, işverenlere sağlanan sübvansiyonlar işçi ve işveren arasındaki en uzun süreli istihdam ilişkisini sağlayacak şekilde tasarlanmakta ve bu süre ne kadar uzun ise işletme maliyetleri o kadar azalmaktadır (Kluve ve diğerleri, 1999). Bu tür sübvansiyonlar, daha çok uzun süreli işsizlere ve dezavantajlı gruplara yönelik olarak uygulanmaktadır. Diğer taraftan, sübvansiyonların uygulama süresi ve teşvik miktarıyla ilgili ülkeler arasında farklılıklar olabilmektedir. Süre ve miktar yönünden bir genelleme yapmak mümkün olmasa bile sübvansiyonların işgücü piyasası üzerindeki etkilerinin dikkatli bir şekilde

izlenmesi ve değerlendirilmesi, politika yapıcıların daha bilinçli kararlar almasına imkân tanıyacaktır. Çoğu zaman durgunluk dönemlerinde ve değişen ekonomik şartlar altında uygulanan istihdam sübvansiyonlarının uzun süreli işsizleri ve dezavantajlı grupları sosyal hayatın ve çalışma hayatının içerisinde olmasını teşvik edici sosyal bir yönünden de bahsetmek mümkündür (Betcherman ve diğerleri, 1999, s.6-7).

1.3.2.1.4. Koruyucu ve Destekleyici İstihdam Programları

Koruyucu ve destekleyici istihdam programları, engelli bireylere yönelik hizmetleri kapsamaktadır. Bu hizmetler genellikle zihinsel, fiziksel veya sosyal engelli bireyler için mesleki rehabilitasyon, korumalı iş programları veya ücret sübvansiyonlarını kapsamaktadır (Kluve, 2005). Nitekim dezavantajlı gruplar arasında sayılan engellilerin kendi imkanlarıyla iş bulup çalışması zor olacağından bu kişilerin düzenli bir çalışma ortamına sahip olabilmeleri için özel politikalarla desteklenmesi gerekmektedir. Koruyucu ve destekleyici istihdam programlarıyla engellilerin mesleki becerilerinin geliştirilmesi suretiyle istihdam edilebilirliklerinin artırılması amaçlanmaktadır. Düzenlenen programlar sayesinde engelliler, engellerine uygun alanlarda istihdam edilerek bu kişilerin işe ve işyerine uyumunun sağlanması amaçlanmaktadır.

1.3.2.1.5. Doğrudan Kamu İstihdam Programları

Ülkeler, işsizliğin yoğun olduğu dönemlerde, kamu bünyesinde işsizlerin doğrudan istihdam edilebileceği ilave istihdam alanları oluşturarak, işsizliği kontrol altına almaya çalışmaktadır. Bu kapsamda işsizlere doğrudan istihdam sağlamak için kâr amacı taşımayan kuruluşlar veya özel firmalarla çeşitli anlaşmalar yapılmaktadır. Bu programlar özelinde belirlenen hedef gruplar genellikle uzun süreli işsizler, kadınlar ve gençler gibi dezavantajlı gruplardır. Bu tür programların uygulanmasındaki esas amaç dezavantajlı grupların işgücü piyasasına girmesine yardımcı olarak sosyal statü kaybını, beceri eskimesini ve marjinalleşme olasılığını en aza indirmektir. Bu programlar sayesinde katılımcılar, kamu mal ve hizmetlerinin üretimine öncülük ederek temel altyapının geliştirilmesine katkıda bulunmaktadır (Betcherman ve diğerleri, 1999, s.7). Doğrudan kamusal mal ve hizmet üretilmesine yönelik faaliyetlerden oluşan kamu istihdam programları, işsizlik döneminde meydana gelmesi muhtemel beşeri sermaye kaybını önlemeyi amaçlamaktadır (Kluve, 2010, s.905). Dezavantajlı gruplara çalışılan işe göre genellikle 3 ila 12 ay süren geçici bir iş sağlayan bu tür programların esas amacı, hedeflenen grupların çalışma hayatını öğrenmelerine ve çalışma alışkanlığı

geliştirmelerine yardımcı olarak düzenli işlere geçişini kolaylaştırmaktır (Heckman ve diğerleri, 1999). Özellikle genç işsizliği azaltmak amacıyla giderek daha fazla popüler hale gelen kamu istihdam programları, çoğunlukla kamu altyapısının inşası gibi işler karşılığında bireylere dolaylı yoldan nakit transferi sağlamayı amaçlamaktadır (Cunningham ve diğerleri, 2010, s.6).

Ülkeler doğal afet, ekonomik kriz, mevsimlik işgücü talebi eksikliği gibi olağanüstü dönemlerde yaşanan geçici iş kayıpları sebebiyle bireylerin ani gelir kaybını önleyerek yoksulluğu azaltmak amacıyla doğrudan kamu istihdam programlarını uygulamaya başlamıştır. Bu programlar genellikle yol yapım-bakımı, sulama altyapısı ve çevrenin korunması gibi emek yoğun işleri kapsarken, bu tür işlerde istihdam edilenlere çoğunlukla düşük miktarda bir ücret ödenmektedir. Bu tür programlar, diğer AİPP türleriyle karşılaştırıldığında kriz dönemlerinde kapsamı daha rahat genişletilebilen veya daraltılabilen kısa vadeli bir tedbirdir. Bununla birlikte bu programların işgücü piyasasındaki gerçek işlerle ilgili katılımcılara gerekli deneyimi veya beceriyi kazandırmadığı için uzun vadeli etkilerinin sınırlı olduğundan bahsetmek mümkündür (Angel-Urdinola ve diğerleri, 2010, s.13). Kamu tarafından finanse edilen ve geçici istihdam fırsatları olarak nitelendirilen kamu istihdam programları, esas olarak hedeflenen gruplar için istihdam fırsatları oluşturarak bu grupları rutin bir çalışma ortamına alıştırmayı ve az da olsa iş tecrübesi kazandırmayı amaçlamaktadır. Diğer taraftan katılımcıların, program süresince ücret alması dezavantajlı grupların programlara olan ilgisini artırabilmektedir. Bununla beraber katılımcıların program süresince işgücü piyasasındaki gerçek işler için iş arama çabası azaldığı için söz konusu programların kilitlenme etkisine sebep olabileceğini söylemek mümkündür (Caliendo ve Schmidl, 2016, s.13).

1.3.2.1.6. Kendi İşini Kuranlara Yönelik Destekler

Kendi işini kuranlara yönelik destekler, işsizlerin ücretli olarak işverenler tarafından işe alınmasını sağlamak yerine bu kişilerin niteliklerine uygun olarak girişimciliğe özendirilmesi ve bu sayede girişimci sıfatıyla işgücü piyasasına kazandırılmasına yönelik uygulamaları içermektedir. Bu kapsamda kendi işini kuran girişimciler, başka kişilerin de istihdam edilmesine öncülük edebileceği için işsizlikle mücadelede çok yönlü bir rol üstlenmektedir (Öçal ve Korkmaz, 2020, s.743). Daha çok dezavantajlı bireyleri ve uzun süreli işsizleri hedefleyen bu destekler, kendi işini

kuran/kurmayı planlayan girişimcilere mali yardım ve danışmanlık hizmeti gerektiren önlemlerden yoksulluğu azaltma stratejisi olarak işlev gören mikro kredi programlarına kadar birçok desteği kapsamaktadır. Bu tür desteklerin sağlanmasının esas nedeni girişimcilerin fikirlerini uygulamaya yönelik maddi imkanların kısıtlı olması ve girişimcilerdeki motivasyon, finansmana erişim ve mesleki eğitim eksikliğidir. Dolayısıyla bu tür destekler çoğunlukla iş kurmak için doğrudan mali yardım, girişimcilik becerisi eğitimi ve mentorluk şeklinde sunulabilmektedir. Diğer taraftan girişimcilere yönelik etkili bir destek politikası girişimcilerin karşılaştığı engelleri iyi belirlemeli, işle ilgili ihtiyaç duydukları becerileri geliştirmelerine imkân tanımalı ve finansal kaynaklara erişmelerine imkân sağlamalıdır (Angel-Urdinola, 2010, s.14). Bu tür destekler teknik yardım ve kredi desteği gibi çeşitli formatlarda sunulabilmekte ve küçük ölçekli yeni işletmelerin kurulmasına ve kendi hesabına çalışmanın teşvik edilmesine katkı sağlamaktadır. Öte yandan finansal altyapının henüz gelişmekte olduğu ülkelerde faaliyet gösteren bankalar, çoğunlukla kendi işini kurmak isteyenlere kredi vermek için gereken kapsamlı risk değerlendirmesini yapamadığı için girişimcilerin ihtiyaç duyduğu krediyi vermemektedir. Dolayısıyla küçük işletme kredilerini desteklemeye yönelik girişimcilik destekleri, bankaların kredilerin geri ödenmeme riskini ve ters seçim problemini önlemek amacıyla başvurduğu kredi tayinlemesinden kaynaklanan bu çarpıklığın ortadan kaldırılmasını sağlamaktadır (Betcherman ve diğerleri, 1999, s.8).

Kendi işini kuranlara yönelik desteklerden yararlananlar, belli şartlara göre onaylanan destekleri toplu halde veya taksitler halinde alabilmektedir. Diğer taraftan bu kişilere, yapılacak işle ilgili danışmanlık hizmeti de verilebilmektedir. Bununla birlikte, işsizlerin büyük bir bölümü riskten kaçındığı için bu tür fırsatları değerlendirmemektedir. Ayrıca, desteklerden yararlanamayan küçük işletmelerin bu desteklerden yararlanan küçük işletmelere göre dezavantajlı duruma düşebileceği de göz önünde bulundurulmalıdır (Betcherman ve diğerleri, 1999, s.8). Bununla birlikte girişimciliğe yönelik destekler işsizlikle mücadelede fazla tercih edilmemektedir. Bunun önemli bir nedeni desteklerden yararlanacak olanların gereken mesleki niteliğe sahip olmamasıdır (Bown ve Freund, 2019, s.9).

1.3.3. Aktif İşgücü Piyasası Politikalarının Değerlendirilmesi

AİPP, ortaya çıktıkları tarihten günümüze özellikle olağanüstü dönemlerde işgücü piyasasındaki düzensizlikleri iyileştirmek amacıyla önemli mali kaynaklar kullanılarak

hükümetler tarafından sıklıkla tercih edilen işgücü piyasası politikalarındandır. AİPP'nin işgücü piyasası üzerinde her ne kadar olumlu etkilerinin olduğu belirtilse de AİPP kapsamında uygulanan programların işgücü piyasasının ihtiyaçları doğrultusunda tasarlanmaması ve hedef kitlenin iyi belirlenememesi gibi durumlarda programlardan beklenen etki ortaya çıkmayabilmekte ve programlar için kullanılan kaynaklar boşa gidebilmektedir. Dolayısıyla AİPP'nin işgücü piyasası üzerindeki net etkilerinin belirlenebilmesi için tarafsız değerlendirmelere ve bu değerlendirmelerin yapılabilmesi için ise güvenilir tekniklere ihtiyaç duyulmaktadır.

AİPP için katılan büyük kamu harcamalarına rağmen bunların etkilerine ilişkin titiz değerlendirmeler sınırlı ve bu değerlendirilmelerden elde edilen sonuçlar ise karışıktır. Bu bağlamda politika yapıcılar, yapılan/yapılacak değerlendirmelerin önemini ön plana çıkararak bu programların bir işe yarayıp yaramadığını, neye mâl olduğunu ve uygun maliyetli olacak şekilde nasıl tasarlanması gerektiğini bilmek istemektedirler (Betcherman ve diğerleri, 1999, s.16). AİPP'nin etkilerinin değerlendirilmesi ile ilgili yapılan çalışmaların çoğu programlara katılanların program sonrası istihdam ve kazanç durumunu belirlemeye yönelik iken küçük bir kısmı ise AİPP'nin maliyet etkinliğini ve makroekonomik etkilerini belirlemeye yöneliktir. Bununla beraber bazı değerlendirmelerde suç oranları ve sosyal yardımlardan yararlanma gibi diğer sosyal göstergeler de incelenmektedir (Betcherman, Olivas ve Dar, 2004, s.13).

AİPP'nin çok amaçlı ve çok yönlü olması, değerlendirme için ortak bir yöntemin olmaması, ölçüm hataları, istatistiksel veri eksikliği gibi nedenlerle bu politikaların izlenmesinde ve değerlendirilmesinde çeşitli problemlerle karşılaşılabilir. İlaveten AİPP'nin değerlendirilmesinden elde edilen sonuçlar incelenen ülkenin işgücü piyasasının yapısından, programların uygulandığı dönemden uygulanma biçiminden büyük ölçüde etkilenmekte ve ortaya çıkan sonuçlar bu politikaların etkinliğine ilişkin belirsizlik ve çoğu zamanda çelişkili sonuçlar gösterebilmektedir (Terziev ve diğerleri, 2015, s.891).

Değerlendirmeyi yapmak için kimin daha nitelikli olduğunu belirlemek önemlidir. Bu bakımdan iç değerlendirmeler program yönetiminde yer alan aktörler tarafından yapılırken dış değerlendirmeler program yönetiminde bulunmayan aktörler tarafından yapılmaktadır. Bu bağlamda iç değerlendirme olarak kamu istihdam kurumları etkili değerlendirmeler yapabilse de bu değerlendirmelerin daha objektif yapılabilmesi için

bağımsız dış değerlendirmelerin daha gerekli olduğu yönünde görüşler mevcuttur. Nitekim değerlendirmeyi yapan taraf aynı zamanda programın yürütülmesinden de sorumluysa bu konuda kendi çıkarlarına uygun sonuçlar elde etme eğiliminde iken, dış değerlendirmeler daha bağımsız bir ölçütü takip etme ve daha tarafsız sonuçlar ortaya çıkarma eğilimindedir (Pierre, 1999, s.7).

İç değerlendirmelerin geliştirilebilmesi için değerlendirmeler daha hesap verebilir şekilde ve şeffaf olarak yapılmalıdır. Bu bağlamda değerlendirme için kullanılan istatistikler şeffaf bir şekilde yayınlanmalı ve değerlendirme raporlarında bu istatistiklere ilişkin bilgilerin nasıl ölçüldüğü ve nasıl kullanıldığına yer verilmelidir. Diğer taraftan bağımsız dış değerlendirmecilerin programların etkilerine ilişkin yapacağı değerlendirmeler için yeterli istatistiklerin üretilmesi ve bu istatistiklerin olabildiğince erişilebilir olması gerekmektedir. Program uygulanmadan önce net hedeflerin belirlenmesi ve değerlendirmeden elde edilen sonuçların bu hedeflerle karşılaştırılması da programın başarılı olup olmadığına dair kesin sonuçlar ortaya çıkarmaktadır. İlaveten etki değerlendirmesinin zamanlaması da çok önemlidir. Bu hususta değerlendirme sonuçları yorumlanırken programların kısa ve uzun vadeli etkileri arasında ayırım yapılmalıdır (Pierre, 1999, s.7). Bununla beraber programların tüm ekonomik ve sosyal etkilerini detaylıca değerlendirmeye çalışmak büyük bir girişimdir. Nitekim bu programların makroekonomik ve mikroekonomik sonuçları farklı olabileceğinden bu konuda farklı değerlendirme teknikleri gereklidir. Program hedeflerinin çeşitliliği ve metodolojik karmaşıklıklarda göz önüne alındığında mevcut veri ve yöntemler en iyi şekilde kullanılsa bile değerlendirmelerin eksik kalabileceğini belirtmek gerekir (OECD, 2000).

AİPP'yi değerlendirmek için kullanılan teknikler literatürde beş şekilde sınıflandırılmaktadır. Bunlardan birincisi, aktif politikaların maliyetlerini ve faydalarını değerlendiren fayda-maliyet analizidir. İkincisi, programın hedeflerine ne ölçüde ulaştığı hakkında bilgi sağlamak amacıyla uygulanan performans izleme yöntemidir. Üçüncüsü, programın işleyişine yönelik uygulanan süreç değerlendirme yöntemidir. Dördüncüsü makro veriler kullanılarak nedensellik ilişkisi kapsamında programların işsizlik, istihdam ve reel ücretler gibi genel ekonomi üzerindeki etkilerinin belirlenmesine yönelik makroekonomik değerlendirme yöntemidir. Sonuncusu ise programa katılanlar ile

katılmayanların sonuçlarını karşılaştırarak programın bireysel etkilerini belirlemeye yönelik etki değerlendirmesi yöntemidir.

1.3.3.1. Fayda-Maliyet Analizi

Fayda-maliyet analizi; AİPP kapsamında uygulanan bir programın maliyetleri, bu program için kullanılan kaynakların alternatif kullanımlarına dair tercihleri ve program çıktısı olarak elde edilen faydaları ele almaktadır (Çapar Diriöz, 2012, s.40). Bir programın etkilerinin belirlenebilmesi için program sonrası ortaya çıkan faydaların ve program için katlanılan maliyetlerin karşılaştırılması gerekir. Bunun için programın idari ve hizmet sunum maliyeti ile katılımcıların fırsat maliyetine ilişkin veriler mevcut olmalıdır. Aksi durumda bu şekilde bir analiz yapılamayacak ve programın etkinliği ile ilgili değerlendirmeler eksik kalacaktır. Nitekim program için katlanılan maliyetlerin belirlenmesindeki güçlük bu tür bir analizin yapılmasını sınırlamaktadır (Bayrakdar, 2019, s.345).

Fayda-maliyet analizi bir nicel tekniktir ve bir programın fayda ve maliyetlerini parasal olarak ortaya çıkarmaktadır. Bu durumda programın etkisi, program faydaları ve maliyetleri arasındaki fark olarak değerlendirilebilir. Program faydaları, programa katılmayanlara göre programın katılımcılar üzerindeki net etkilerini ve suç oranlarının azalması gibi ekonominin diğer alanlarında ortaya çıkan faydaları içerirken, maliyetler ise programlar için yapılan harcamaları içermektedir (Pierre, 1999, s.19). AİPP ile ilgili yapılan değerlendirmelerin çoğu, programın katılımcıların istihdam ve ücret durumunu iyileştirip iyileştirmedigine odaklanmaktadır. Ancak ortaya çıkan etkiler parasal olarak ölçülmez ve sonrasında maliyetlerle ilişkilendirilmezse programın verimli olup olmadığı tam olarak bilinmemektedir. Nitekim bir program, katılımcıların ücret ve istihdam durumunu iyileştirse de elde edilen faydalar maliyetlerden daha az ise bu durum sosyal açıdan yetersiz karşılanabilir. Esasında bir programın maliyetlerini ölçmek, idari veri tabanları da dâhil birçok kaynaktan veri toplamayı içeren karmaşık bir süreçtir. Programlardaki başlıca maliyet bileşenleri ise çoğunlukla programın idare edilmesi, hizmetlerin sunulması ve katılımcıların fırsat maliyetleri ile ilgili mali unsurlardır. Bununla birlikte çoğu değerlendirme titiz bir fayda-maliyet analizini kapsamamaktadır (Betcherman ve diğerleri, 2004, s.17).

1.3.3.2. Performans İzleme

Performans izleme, programın nasıl işlediğine ve belirlenen program hedeflerine ne ölçüde ulaşıldığına dair bilgi sağlar. Kısaca programın nasıl bir performans gösterdiği değerlendirilir. Performans göstergeleri ise programa katılanların program sonrası istihdam edilme oranı, program katılımcılarının aylık kazanç durumu, program maliyeti vb. göstergelerden oluşabilmektedir. Elde edilen sonuçlar, programın performansını değerlendirmek amacıyla politika yapıcılar tarafından kullanılmaktadır (Dar ve Tzannatos, 1999, s.11). Performans izleme devam eden bir süreci ifade etmektedir. Bununla birlikte performans izleme sonuçlarının yorumlanabilmesi için programların net etkilerini ortaya çıkaran ve performans izleme yöntemine göre daha maliyetli olan deneysel ve yarı deneysel analizlere ihtiyaç vardır (Fretwell, Benus ve O’Leary, 1999, s.4).

1.3.3.3. Süreç Değerlendirmesi

Süreç değerlendirme, programın nasıl çalıştığına ilişkin sorulara yanıt arar. Bu tür değerlendirmeler hizmet sunumunda gerçekleştirilen prosedürlere ve faaliyetlere odaklanarak hizmetlerin yerine getirilmesinde karşılaşılan sorunların ve bu sorunların çözülmesi için gereken stratejilerin belirlenmesine yardımcı olur (Dar ve Tzannatos, 1999, s.11).

Süreç değerlendirme, kamu politikalarının yürütülmesindeki süreci ve bu sürecin başarı derecesini analiz etmektedir. Genellikle programı yönetenler tarafından yapılan bu değerlendirmeler, programın verimliliğini artırmak amacıyla neler yapılabileceğini belirlemek amacıyla yürütülmektedir. Süreç değerlendirme, hedeflenen gruptaki etki gibi program sonuçlarıyla ilgilenmez, bunun yerine program sonrası elde edilen sonuç ve istenen sonuç arasındaki farklılıklar ve belirlenen takvim planına uyum gibi programa dair uygulama sürecinin ayrıntılarına odaklanmaktadır (Theodoulou ve diğerleri, 2004; akt Timurçin ve Genç, 2014, s.43).

1.3.3.4. Makroekonomik Değerlendirme

Makroekonomik değerlendirmeler, AİPP kapsamında uygulanan programların genel ekonomi üzerindeki etkilerinin analiz edilmesidir. Burada dikkat edilmesi gereken husus, iktisadi değişkenlerin birbirini etkilemesi sebebiyle işsizlikle mücadelede bu programların net etkilerinin belirlenmesindeki güçlülüdür (Bayrakdar, 2019, s.346).

Nitekim bir program tarafından oluşturulan işlerin sayısı, bu programın brüt etkisidir. Fakat programın bireysel anlamda etkisi olumlu olabilirken, genel etkisi daha farklı olabilir. Bu bağlamda mikroekonomik değerlendirmelerin amacı programların birey üzerindeki etkisini incelemek iken, makroekonomik değerlendirmelerin amacıysa programların genel ekonomi üzerindeki etkisini incelemektir. Bu nedenle bir programın net etkisinin belirlenebilmesi için programın istihdam üzerindeki brüt etkisinden dışsallıkların (etkinlik kaybı, ikame etkisi ve yer değiştirme etkisi) çıkarılması gerekmektedir. Bununla birlikte mikroekonomik ve makroekonomik değerlendirmelerin doğrudan tespit edemediği başka dışsallıklar da olabilir. Örneğin programlar uzun süreli işsizlikle ilgili olabilecek suç oranlarını ve sağlık hizmet maliyetlerini azaltabilir. Bu nedenle bir programın fayda ve maliyetlerini eksiksiz ölçebilmek için kapsamlı fayda-maliyet analizlerine ihtiyaç vardır (Fay, 1996, s.7).

AİPP'nin genel etkilerini saptama imkânı sunan ve çoğunlukla işgücü piyasası politikası tasarlayan ve uygulayan taraflarca desteklenen makroekonomik değerlendirmeler, AİPP kapsamında uygulanan programlar ile genel işsizlik ve genel istihdam arasındaki ilişkinin ekonometrik yöntemlerle analiz edilmesidir. Analizlerden en iyi sonuçların alınabilmesi için değişkenler arasındaki kuramsal ve teorik çerçeve iyi oluşturulmalı ve iyi açıklanmalıdır. Bu tür değerlendirmelerde çoğunlukla işsizlik, istihdam veya reel ücretler gibi makroekonomik değişkenler bağımlı değişken olarak modelde yer alırken, bağımsız değişkenler ise programlar için yapılan harcamalar ve bu programlara katılan katılımcılardır. Yapılan analizler sonucunda ise programların işsizlik, istihdam ve reel ücretler üzerindeki genel etkileri belirlenebilmektedir (Taghizadeh, 2014, s.51-52). Bu değerlendirmeler iki türdür. Birincisinde aktif programların genel ekonomi üzerindeki etkilerini tahmin etmek için makroekonomik veriler ve makroekonomik bir model kullanılmaktadır. İkincisinde ise aktif programların uygulandığı durumda yine makroekonomik model kullanılarak ekonomide hangi etkilerin ortaya çıkacağı tahmin edilmektedir. Bu bağlamda değerlendiriciler, program etkisini değerlendirebilmek için işgücü piyasasının işleyişine yönelik temel bir teori seçmelidir. Ekonomik faaliyetler etkin olmasına rağmen ekonomide işsizliğin olduğuna (piyasalar etkindir ve işsizlik isteğe bağlıdır) yönelik bir teori seçildiğinde işgücü piyasasına yönelik müdahaleler faydasız ve istenmeyen kabul edilirken, piyasa başarısızlıkları nedeniyle

işsizliğin olduğuna yönelik bir teori seçildiğinde ise bu müdahalelerin gerekli olduğu kabul edilmektedir (Pierre, 1999, s.16).

1.3.3.5. Etki Değerlendirmesi

Mikroekonomik etki değerlendirme olarak da nitelendirilen etki değerlendirme, AİPP kapsamında uygulanan programların hedef grup üzerindeki etkisinin ölçülmesi ve bu ölçüm sonuçlarına göre uygulanan programın başarısının veya başarısızlığının ortaya konulmasıdır.

Etki değerlendirme; programın amaçlanan etkilerini, etkinin büyüklüğünü ve programın olumlu veya olumsuz sonuçlarını ele almaktadır. Yine bu değerlendirmeler, bazı ölçümlerle program sonuçlarını programın olmadığı durumda ortaya çıkan sonuçlarla karşılaştırmak için kullanılmaktadır (Dar ve Tzannatos, 1999, s.11). Bu tip bir değerlendirme önceden başlamış ya da başlayacak olan bir proje, politika veya program sonucunda nasıl etkilerin ortaya çıktığını/çıkacağını ölçmekte; uygulanan proje, politika veya program ile arzulanan sonuca ulaşıp ulaşıldığını/ulaşılamayacağını ortaya çıkarmaktadır. Programlardan etkisiz sonuçların elde edildiği durumlarda ise politikacılara/karar alma birimlerine nasıl hareket etmeleri gerektiği hakkında çeşitli önerilerde bulunmaktadır (Yıldırım, 2014, s.45).

Program katılımcılarının bireysel olarak işsizlik süresi, istihdam durumu ve kazanç düzeyi üzerindeki etkilerini inceleyebilmek amacıyla uygulanan etki değerlendirmesinde, programlara katılanların ve katılmayanların ortalama sonuçları karşılaştırılarak programın net etkisi bulunmaya çalışılmaktadır. Etki değerlendirme tekniği bilimsel değerlendirmeler ve bilimsel olmayan değerlendirmeler şeklinde iki alt sınıfa ayrılmaktadır. Bilimsel değerlendirmelerde program etkisini ölçebilmek için “uygulama grubu” ve “kontrol grubu” kullanılırken bilimsel olmayan değerlendirmelerde ise kontrol grubu kullanılmak yerine programı yönetenler tarafından derlenen istatistiklerden yararlanılmaktadır. Bu bağlamda bilimsel olmayan değerlendirmeler “Program uygulanmasaydı sonuç ne olurdu?” sorusuna yeterince cevap veremediği için programın net etkisinin belirlemede yetersizdir. Bilimsel değerlendirmeler deneysel analiz ve yarı deneysel analiz şeklinde ikiye ayrılmaktadır (Betcherman ve diğerleri, 1999, s.16).

1.3.3.5.1. Deneyisel Analiz

Deneyisel analizde, değerlendirme bir deneye dayalıdır. Deney için programın seçim kriterlerini karşılayan kişiler rastgele seçilir ve bunlardan bazıları programa katılmak üzere rastgele seçilirken diğerlerinin katılımı reddedilir. Daha sonra programa katılanların program sonrası istihdam durumu ve kazanç düzeyleriyle ilgili ortalama sonuçları ile programa katılmayanların istihdam durumu ve kazanç düzeyleriyle ilgili ortalama sonuçları karşılaştırılarak programın net etkisi ölçülmeye çalışılır (Pierre, 1999, s.14). Dolayısıyla deneyisel analiz, program uygulanmadan önce uygulama ve kontrol gruplarının seçilmesini gerektirir. Bu kapsamda programa katılanlar uygulama grubunu, programa katılmayanlar ise kontrol grubunu temsil etmektedir. Bu tür bir analiz, deney öncesinde dikkatli bir planlama ve tasarım gerektirir. Burada dikkat edilmesi gereken husus rastgele seçilenlerin gözlenebilen ve gözlenemeyen ortalama özelliklerinin farklılık göstermemesidir. Farklılığın olmadığı durumda programın net etkisi, uygulama ve kontrol grubu üyelerinin program çıktıları arasındaki fark olarak ifade edilebilmektedir (Betcherman ve diğerleri, 1999, s.16).

Deneyisel analizin iki avantajı vardır: Birincisi program etkisinin anlaşılması kolay olduğu için kesin sonuçlar ortaya çıkarır. İkincisi ise bireyler rastgele seçildiği için seçim yanlılığı problemi ortadan kalkmaktadır. Bununla beraber deneyisel analizin çeşitli dezavantajları da mevcuttur. Bunlardan bazıları şu şekildedir (Fay, 1996):

- İşe gerçekten ihtiyacı olanların program dışında bırakılması etik değildir.
- Hem parasal olarak maliyetlidir hem de büyük zaman gerektirir.
- Mevcut bir programda uygulanması zordur.
- Sonuçlar, yalnızca uygulama ve kontrol grupları arasındaki ortalama farklılıkları ölçer, programın genel etkileriyle ilgili ölçümler içermez.
- Uygulama grubundaki bireyler, bir uygulama grubunda olduklarını bildiklerinden davranışlarını değiştirebilir ve bu durum sonuçlarda sapmalara neden olabilir.
- Program etkilerinin kısmi bir denge sonucu olması nedeniyle programın neden olduğu etkinlik kaybı, ikame etkisi ve yer değiştirme etkisi tahmin edilememektedir.

1.3.3.5.2. Yarı Deneysel Analiz

Yarı deneysel analizde uygulama ve kontrol gruplarının belirlenmesi ile etki değerlendirmesinin yapılması program uygulandıktan sonra gerçekleştirilir. Deneysel analizde olduğu gibi yarı deneysel analizde de programa katılanlar uygulama grubunu, programa katılmayanlar ise kontrol grubunu temsil etmektedir. Program esnasında bir kontrol grubu olmadığı için kontrol grubu üyeleri program sonrasında yapılan görüşmeler ve idari kayıtlar gibi araçlar kullanılarak belirlenmektedir. Bununla beraber kontrol grubunu oluşturmak için farklı yöntemler kullanılmaktadır. Bu kapsamda kontrol grubu üyeleri programı bırakan ya da başvurusu geri çevrilen kişilerden, programın hedef grubunda olan ancak programa başvurmayan kişilerden, program kapsamında olmayan bölgelerdeki kişilerden veya diğer mikro veri kümelerinden yararlanılarak seçilen kişilerden oluşabilmektedir (Pierre, 1999, s.10).

Uygulama ve kontrol grubu arasındaki cinsiyet, yaş, ikamet bölgesi, eğitim durumu gibi gözlenebilir özellikteki farklılıkları ve motivasyon, doğuştan gelen yetenek gibi gözlenemeyen özellikteki farklılıkları düzeltmek için çeşitli ekonometrik teknikler kullanılmaktadır. Bu kapsamda yarı deneysel analizin gözlenebilen davranışlara göre ayarlanan regresyon, hem gözlenebilen hem de gözlenemeyen davranışlar için ayarlanan regresyon ve eşleştirilmiş çiftler şeklinde üç alt analiz türü bulunmaktadır. Bunlar kısaca şu şekilde açıklanabilir (Betcherman ve diğerleri, 1999, s.17-18; Dar ve Gill, 1998, s.81-82; Dar ve Tzannatos, 1999, s.13-14):

- Gözlenebilen Davranışlara Göre Ayarlanan Regresyon: Bu yöntem, uygulama ve kontrol grupları arasındaki farklılığın gözlenebilir özelliklerle açıklanabildiği durumlarda (örneğin yaş, eğitim, cinsiyet vb.) program etkisini ölçmek için kullanılmaktadır.
- Hem Gözlenebilen Hem de Gözlenemeyen Davranışlar İçin Ayarlanan Regresyon: Programlara seçim rastgele olmadığında ve bir programa katılım hem gözlenebilen hem de gözlenemeyen davranışlara bağlı olduğunda hesaplanan program etkisi yanı sıra olabilmektedir. Buradaki kaygı, programa katılanlar ve katılmayanlar benzer gözlenebilir davranışlara sahip olsalar bile, programa katılmayanların programa katılmış olsalardı farklı tepkiler vermelerine neden

olacak bazı gözlenemeyen davranışlarının (örneğin doğuştan gelen yetenek) bulunmasıdır.

- Eşleştirilmiş Çiftler: Uygulama ve kontrol gruplarına seçilen bireylerin farklı gözlenebilir davranışları nedeniyle programların yokluğunda bile iş bulma konusunda farklı başarı oranlarına sahip olmaları muhtemeldir. Bu farklılıkları kontrol etmek amacıyla eşleştirilmiş çiftler yaklaşımı kullanılarak yapay kontrol grupları oluşturulur. Tüm kontrol grubunun bir alt kümesi olan yapay kontrol grubu, gözlenebilen özellikleri uygulama grubunun özelliklerine en yakın olan bireylerden oluşmaktadır.

Yarı deneysel analiz yapılırken verilerin çoğunlukla mevcut veri kaynaklarından elde edildiği için maliyetlerinin düşük olması ve analizin programdan sonra herhangi bir zamanda yapılması bu tür bir analizin avantajlarındandır. Bununla birlikte bu yöntemde gözlenebilen ve gözlenemeyen davranışlardaki farklılıkları düzeltmek amacıyla çeşitli ekonometrik tekniklerin kullanılması istatistiksel olarak karmaşık sonuçlar ortaya çıkarabilmektedir (Dar ve Gill, 1998, s.81; Betcherman ve diğerleri, 1999, s.16-17; Dar ve Tzannatos, 1999, s.13). Bu tür bir analizle ilgili başka bir sorun da tahminlerin doğruluğunu etkileyebilecek seçim yanlılığıdır. Nitekim programa katılanların kazançları ile katılmayanların kazançları arasındaki fark, programa daha motivasyon sahibi olan ve daha yetenekli kişilerin dâhil edilmesinden kaynaklanıyor olabilir. Bu durumda istatistiksel analizde seçim yanlılığı düzeltilmezse, değerlendiriciler programın katılımcılar üzerindeki etkisini yanlış tahmin edebilmektedir (Pierre, 1999, s.11).

1.4. LİTERATÜR ARAŞTIRMASI

Yerli ve yabancı literatürde AİPP'nin işsizlik, istihdam ve ücretler üzerindeki etkileriyle ilgili birçok çalışmanın yapıldığını söylemek mümkündür. AİPP'nin işgücü piyasası üzerindeki etkileriyle ilgili yabancı literatürde yapılan bazı çalışmalar aşağıda yer almaktadır.

Fay (1996), yapmış olduğu çalışmada OECD ülkelerinde uygulanan AİPP'lerin ülkeden ülkeye ve zamana göre farklı etkiler ortaya çıkardığını belirtmiştir. Öte yandan çalışmada bu politikaların uygulama yönünden farklılık gösterdiğini ve bireysel ve toplumsal birtakım etkilerinin olduğunu ifade ederek uygulanan politikaların istihdamı ve istihdam edilebilirliği artırmak konusunda faydalı olabileceğini belirtmiştir. Diğer taraftan Puhani ve Steiner (1997), 1994 yılına ait Polonya işgücü anketi verileriyle yapmış

oldukları analizde, Polonya’da uygulanan AİPP’nin iş bulma konusunda sorun yaşayan dezavantajlı gruplara yönelik uygulanmadığı sonucuna ulaşmışlardır. Buna karşın Olga (2000) yapmış olduğu çalışmada, Ukrayna’da uygulanan AİPP’nin işgücü piyasası üzerindeki etkisini incelemiştir. Araştırmanın sonuçlarına bakıldığında AİPP’nin istihdam üzerinde pozitif etki ortaya çıkardığı sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca çalışmada AİPP’ye daha fazla kaynak aktarılmasının ve bu politikaların dezavantajlı gruplara yönelik uygulanmasının gerekliliğinden bahsedilmiştir. Aedo ve Nunez (2004) ise Mart 1996-Aralık 1997 tarihleri arasında Arjantin’de AİPP kapsamında uygulanan mesleki eğitim programlarının istihdam ve ücretler üzerindeki etkilerini incelemişlerdir. Çalışmanın sonucunda bu politikaların istihdam ve ücretler üzerinde pozitif etkisinin olduğu belirtilmiştir. Benzer şekilde Estevão (2003), AİPP’nin istihdam üzerindeki etkilerini panel veri analizi kullanarak analiz etmiştir. Analiz sonucunda AİPP’nin istihdam üzerinde olumlu etkilerinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Rosholm ve Svarer (2004) yapmış oldukları çalışmada, Danimarka’da 1998-2002 yılları arasında uygulanan AİPP’nin istihdam ve işsizlik üzerindeki etkisini incelemişlerdir. Çalışmanın sonucunda AİPP’nin işsizlik süresini kısalttığı ve istihdamı pozitif etkilediği ifade edilmiştir. Buna karşın Caliendo ve diğerleri (2006), Almanya’da uygulanan AİPP’nin istihdam üzerindeki etkilerini incelemiş ve bu incelemenin sonucunda AİPP’nin istihdam üzerinde herhangi bir etkisinin olmadığını belirtmişlerdir. Kluve (2010) ise Avrupa ülkelerinde yaygın bir şekilde kullanılan AİPP’nin etkinliğini, 19 ülkeden 137 program değerlendirmesini ele alarak meta analiz yöntemiyle incelemiştir. Çalışma sonucunda AİPP kapsamında uygulanan doğrudan kamu istihdam programlarının istihdam üzerinde negatif etkisinin olduğu belirtilirken mesleki eğitim programlarının ve ücret sübvansiyonlarının ise istihdamı pozitif yönde etkilediği belirtilmiştir. Ayrıca çalışmada AİPP’nin etkinliği için program türünün önemli olduğu vurgulanmıştır. Benzer şekilde Stephan ve Pahnke (2011) yapmış oldukları çalışmada, Almanya’da uygulanan AİPP’nin istihdam üzerindeki etkilerini incelemişlerdir. Çalışma sonucunda bu politikaların istihdamı olumlu etkilediği belirtilmiştir. Özellikle eğitim programlarının katılımcıların düzenli istihdama geçişlerinde önemli rol üstlendiği ifade edilmiştir. Vangjeli ve diğerleri (2012) ise yapmış oldukları çalışmada, 1999-2010 dönemi için Arnavutluk’ta AİPP kapsamında yürütülen mesleki eğitim programlarının istihdam üzerinde pozitif bir etkisinin olduğunu belirlemişlerdir. Öte yandan çalışmada

AİPP'lerin işgücü piyasası üzerindeki etkileriyle ilgili yapılan çalışmaların çoğunluğunun mikro-ekonometrik çalışmalardan oluştuğu ifade edilmiştir. Benzer şekilde Gonzalez Carreras vd. (2015), AB ülkelerinde uygulanan AİPP'nin genç işsizlik üzerindeki etkilerini panel veri analizi kullanılarak araştırmışlardır. Çalışma sonucunda AİPP'nin genç işsizlikle mücadelede kayda değer sonuçlar ortaya çıkardığı sonucuna ulaşılmıştır.

Dahlke (2016) yaptığı çalışma ile AİPP'nin etkinliğini Polonya üzerinde incelemiştir. Çalışmadan elde edilen bulgular dikkate alındığında, sürekli artan kamu harcamalarına rağmen bu politikaların işgücü piyasasına etkisinin oldukça sınırlı olduğu belirlenmiştir. Buna karşın Escudero (2018) tarafından yapılan çalışmayla 1985-2010 yılları arasında 31 sanayileşmiş ülke için AİPP'nin istihdam ve düşük vasıflı bireyler üzerindeki etkisi incelenmiştir. Çalışmanın sonucunda AİPP'nin istihdamı pozitif etkilediği ve vasıf düzeyi düşük bireylerin istihdamı üzerinde olumlu sonuçlar ortaya çıkardığı ifade edilmiştir. Ayrıca yeterli finansmanın sağlanması durumunda AİPP'nin etkinliğinin artırılabilirliği belirtilmiştir. Lammers ve Kok (2021) ise yapmış oldukları çalışmada, AİPP'nin uzun vadeli etkilerinin kısa vadeli etkilerinden farklı olabileceğini belirterek AİPP'nin Hollanda işgücü piyasası üzerindeki etkisini incelemiştir. Çalışmanın bulgularına bakıldığında AİPP'nin uzun vadede istihdam üzerinde pozitif etkilerinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

AİPP'nin işgücü piyasası üzerindeki etkileriyle ilgili Türkiye literatürü ve dünya literatürü karşılaştırıldığında Türkiye'de bu konuda yapılan çalışmaların daha geç yıllarda başladığı ve daha sınırlı bir alanda oluştuğu gözlenmiştir. Bu konuda yerli literatürde yapılan bazı çalışmalara aşağıda yer verilmiştir.

İrdem (2006), yapmış olduğu çalışmada İŞKUR tarafından AİPP kapsamında düzenlenen mesleki eğitim kurslarının istihdam ve ücretler üzerindeki etkilerini incelemiş ve bu inceleme sonucunda mesleki eğitim kurslarının istihdam ve ücretler üzerinde olumlu etkilerinin olduğunu belirtmiştir. Buna karşın Çetinkaya (2008) yapmış olduğu çalışmada Türkiye'de genç işsizliği ile mücadelede AİPP'yi 'Bilişim Çırakları Projesi' üzerinden incelemiştir. Çalışmada, uygulanan projenin genel etkilerini tespit etmek amacıyla projeye katılan katılımcılara anket ve mülakat uygulaması yapılmıştır. Çalışmanın bulgularına bakıldığında projenin işgücü piyasasının ihtiyaçları doğrultusunda uygulanmadığı için genç işsizlikle mücadelede ve genç istihdamının artırılmasında çok fazla etkili olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Benzer şekilde Özpınar ve

diğerleri (2011), Türkiye’de 2000-2010 yılları arasında AİPP ve PİPP’den oluşan istihdam politikalarının istihdamın yapısında ortaya çıkardığı değişimi incelemiş ve çalışma sonucunda uygulanan politikaların istihdamı artırma konusunda kısmi bir etki oluşturduğu ve bu etkinin yetersiz olduğu belirtilmiştir.

Önder ve Özçelik (2011), Türkiye’de AİPP’nin etkinliğini zaman serisi analizi kullanarak vektör hata düzeltme modeli ve normalize edilmiş eş bütünleşme vektörü yöntemiyle incelemişlerdir. Çalışma kapsamında 2000-2010 yıllarına ait çeyrek dilimlik veriler kullanılmış, çalışma sonucunda ise AİPP’nin işsizlikle mücadelede en önemli ikinci değişken olduğu belirlenmiştir. Buna karşın Güray (2012), Türkiye’de AİPP kapsamında uygulanan eğitimlerin kadınların ekonomik ve sosyal gelişimine olan etkisini incelemiştir. Çalışmanın sonucunda AİPP kapsamında gerçekleştirilen eğitimlerin işgücü piyasasının ve hedef grupların ihtiyaçlarına göre tasarlanmadığı, kadınların ekonomik ve sosyal gelişimlerine yeterince katkı yapmadığı ve kadın istihdam oranlarını artırmada yeterli olmadığı ifade edilmiştir. Akbaş (2015) ise yarı deneysel etki değerlendirme yöntemini kullanarak 2012 ve 2013 yılları arasında AİPP kapsamında uygulanan programların (istihdam garantili mesleki eğitim kursları, istihdam garantisiz mesleki eğitim kursları, uzmanlaşmış beceri edindirme merkezleri projesi ve işbaşı eğitim programları) Denizli ili özelinde etkilerini incelemiş ve çalışmanın sonucunda uygulanan programların özellikle kadın istihdamı üzerinde olumlu etkilerinin olduğunu belirtmiştir. Diğer taraftan yaş ve eğitim durumu kriterlerinin kurs mezunlarının istihdama katılmasını doğrudan artırıcı unsurlar olmadığı ve sınıf içi eğitim programlarına kıyasla işbaşı eğitim programlarının daha başarılı sonuçlar ortaya çıkardığı sonucuna ulaşılmıştır.

Aşkın ve Aşkın (2017), AİPP kapsamında uygulanan toplum yararına programların işsizlik ve istihdam üzerindeki etkilerini Tokat ili özelinde incelemişlerdir. Kolayda örnekleme yönteminin kullanıldığı çalışmada toplum yararına katılan bireylere yönelik anket çalışması yapılmıştır. Çalışmanın sonucunda uygulanan toplum yararına programların işsizlik ve istihdam üzerinde sınırlı bir etkiye sahip olduğu ve amacına ulaşmadığı ifade edilmiştir. Acar ve Kazancı Yabanova (2017) ise 2015 ve 2016 yıllarına ait verilerle yapmış oldukları çalışmada, AİPP kapsamında İŞKUR’un Kütahya ili özelinde yürüttüğü mesleki eğitim kursları ile işbaşı eğitim programları ve girişimcilik eğitim programlarını incelemişlerdir. Çalışma sonucunda bahsi geçen yıllarda mesleki eğitim kurslarından faydalanan katılımcıların çoğunluğunun ilk ve orta öğretim

seviyesindeki bireylerden oluştuğu, bu kurslardan faydalanan kadın kursiyerlerin erkek kursiyerlerden neredeyse iki kat fazla olduğu, işbaşı eğitim programları ve girişimcilik eğitim programlarından faydalanan katılımcıların ise önemli düzeyde artış gösterdiği ifade edilmiştir. Kasapoğlu ve Murat (2018) ise Türkiye’de uygulanan AİPP’nin PİPP’ye göre daha etkili sonuçlar ortaya çıkardığını ve istihdam politikalarında yerleşme stratejisinin işsizlikle mücadelede daha etkili sonuçlar ortaya çıkardığını belirtmişlerdir. Bayrakdar (2019) yapmış olduğu çalışmada işsizliğin küresel olarak en önemli iktisadi problemlerden birisi olduğunu ifade ederek AİPP’nin daha etkili sonuçlar ortaya çıkarabilmesi için uygulanması planlanan istihdam politikalarının stratejik hedeflerinin iyi belirlenmesi gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca AİPP ve PİPP’nin birbiriyle koordineli bir şekilde uygulanmasının ve uygulanan politikaların özel sektörün ihtiyaçları çerçevesinde belirlenmesinin bu politikaların etkinliğini artıracığı ifade edilmiştir.

Ayyıldız (2019), Zonguldak ili özelinde AİPP kapsamında uygulanan meslek öğretimine yönelik işgücü yetiştirme kurslarının istihdam edilebilirliğe etkisini yarı deneysel etki analizi yöntemini kullanarak incelemiştir. Çalışmada 2016 ve 2017 yıllarında kurslardan faydalanan 175 kişiye ve herhangi bir işi olmayan 150 kişiye anket uygulanmıştır. Çalışmanın sonucunda kurslara katılımın istihdamda bulunma durumunu etkilemediği ifade edilmiştir. Ayrıca kurslara katılımın bireylerin kazanç düzeyine etki etmediği fakat kurslara katılanların kurslardan memnun kaldığı belirtilmiştir. Gökçe ve Erol (2022) ise yapmış oldukları çalışmada, yarı deneysel etki değerlendirme yöntemini kullanarak 2014-2017 yılları arasında Aydın ili özelinde AİPP kapsamında yürütülen istihdam garantisiz mesleki eğitim kurslarının, işbaşı eğitim programlarının ve uzmanlaşmış mesleki eğitim merkezleri projesinin istihdam üzerindeki etkilerini incelemişlerdir. Çalışmanın sonucunda belirtilen programların istihdam üzerinde etkisinin olmadığı ve hedef kitlesinin tamamına ulaşmada yetersiz kaldığı belirtilmiştir. Öte yandan bu programların istihdama katılma konusunda erkeklere kıyasla kadınlar üzerinde daha olumlu sonuçlar ortaya çıkardığı ifade edilmiştir.

BÖLÜM 2:

TÜRKİYE’DE İŞGÜCÜ PİYASASININ YAPISI, İSTİHDAM HİZMETLERİNİN GELİŞİMİ VE İŞGÜCÜ PİYASASI POLİTİKALARI

Bu bölümde, Türkiye’de nüfusun genel yapısına değinilerek ve çeşitli işgücü göstergelerinden yararlanılarak işgücü piyasasının yapısı ele alınmış, Türkiye’de istihdam hizmetlerinin tarihsel gelişimine yer verilmiş ve İŞKUR tarafından uygulanan istihdam hizmetleri ve işgücü piyasası politikaları incelenmiştir.

2.1. TÜRKİYE’DE İŞGÜCÜ PİYASASININ YAPISI

İşgücü piyasasındaki dengesizliğin en yaygın belirtisi olan işsizlik, Türkiye’de Cumhuriyetin ilanından 1970’li yılların ortasına kadar ki geçen sürede endişe verici boyutta olmamış, fakat 1980’li yıllardan itibaren sosyoekonomik yapıdaki değişimle birlikte artmaya başlamış ve çözülmesi gereken en önemli sosyoekonomik problemlerden birisi olmuştur. 1980’li yıllardan itibaren Türkiye ekonomisi, küreselleşmeyle birlikte dışa açılmış ve diğer ülke ekonomileriyle daha yoğun bir etkileşime girmiştir. Bu dönemde yükselme eğiliminde olan işsizlik oranları, 1990’lı yıllarda makul oranlarda olsa bile 2000 ve 2001 yıllarında yaşanan krizlerin de etkisiyle ciddi derecede yükselmiştir (Karabıyık, 2009, s.183). Türkiye işgücü piyasası için genel bir değerlendirme yapıldığında tarım sektöründe çalışan işgücünün ve ücretsiz aile işçiliğinin fazla olması nedeniyle kayıt dışı istihdamın yüksek olması, dezavantajlı gruplar arasında yer alan kadınların ve gençlerin işgücü piyasasında daha az yer alması, bölgeler arası işsizlik ve istihdam oranlarının farklılık göstermesi, işgücüne katılmayan nüfusun yüksek olması ve işsizliğin daha çok yapısal olması nedeniyle zamanla kronik bir problem haline dönüşmesi gibi kendine has özelliklere sahiptir (Kurnaz, 2018, s.193). Türkiye’de işsizliğin başlıca nedenleri ise nüfus artış hızının yüksek olması nedeniyle emek arzının emek talebinden yüksek olması, sermaye yoğun üretim anlayışının benimsenmesiyle emek yoğun üretimin azalması, girişimciliğin ve buna bağlı olarak yatırımların düşük olması, tarım sektöründen diğer sektörlere yönelişle birlikte kırdan kente göçlerin kentleşme hızını artırması, yetersiz kaliteli ve kısa süreli eğitim sistemi, işçi maliyetlerinin yüksek olması, düşük işgücü verimliliği ve sosyal, ekonomik, kültürel ve diğer nedenler şeklinde sıralanabilir (Karabıyık, 2009, s.186).

Türkiye’de işgücü piyasasının yapısı incelenmeden önce işgücü piyasasını yakından ilgilendiren nüfusun genel yapısı incelenmelidir. Çünkü bir ülkenin nüfusu ve demografik yapısı işgücü piyasasını doğrudan ilgilendirmektedir. 2022 yılı için TÜİK tarafından yayınlanan bilgilere göre Türkiye’nin toplam nüfusu 85 milyon 279 bin 533 kişidir. Erkek nüfus 42 milyon 704 bin 112 kişi iken, kadın nüfusu ise 42 milyon 575 bin 441 kişidir. Nüfusun %50,1’i erkeklerden, %49,9’u ise kadınlardan oluşmaktadır. Nüfusun %22’si 0-14 yaş aralığındaki kişilerden, %68,1’i 15-64 yaş aralığında bulunan çalışma çağındaki kişilerden ve %9,9’u ise 65 yaş ve üzerindeki kişilerden oluşmaktadır. İl ve ilçe merkezlerinde yaşayanların oranı %93,4, belde ve köylerde yaşayanların oranı %6,6, yıllık nüfus artış hızı %0,7, nüfusun ortanca yaşı ise 33,5’tir. Çalışma çağındaki kişi başına düşen yaşlı ve çocuk sayısını ifade eden bağımlılık oranlarına bakıldığında ise toplam bağımlılık oranı %46,8, çocuk bağımlılık oranı %32,3 ve yaşlı bağımlılık oranı ise %14,5’tir. Bu doğrultuda çalışma çağında bulunan her 100 kişinin 32,3 çocuğa ve 14,5 yaşlıya baktığını söylemek mümkündür (TÜİK, 2023a).

2022 yılında en yüksek istihdam oranı %54,1 ile TR21 (Tekirdağ, Edirne, Kırklareli) Bölgesi’nde iken en düşük istihdam oranı ise %33,8 ile TRC3 (Mardin, Batman, Şırnak, Siirt) Bölgesi’nde gerçekleşmiştir. İşgücüne katılma oranı en yüksek bölge %58,7 ile TR21 (Tekirdağ, Edirne, Kırklareli) Bölgesi iken, bu oranın en düşük olduğu bölge ise %41,5 ile TRC3 (Mardin, Batman, Şırnak, Siirt) Bölgesi olmuştur. İşsizlik oranları açısından bir inceleme yapıldığında işsizliğin en düşük olduğu bölge %6,2 ile TR82 (Kastamonu, Çankırı, Sinop) Bölgesi iken, bu oranın en yüksek olduğu bölge ise %19,2 ile TRB2 (Van, Muş, Bitlis, Hakkâri) Bölgesi olmuştur. İstihdam edilenlerin %56,5’i hizmet sektöründe, %21,7’si sanayi sektöründe, %15,8’i tarım sektöründe ve %6’sı ise inşaat sektöründe yer almaktadır (TÜİK, 2023b).

Tablo 2.1’de 2021 ve 2022 yıllarına ait Türkiye işgücü piyasası temel işgücü göstergelerine ait değerlere yer verilmiştir.

Tablo 2. 1: İşgücü Piyasasına Ait Temel İşgücü Göstergeleri

(15+ Yaş), (2021-2022)

İşgücü Göstergesi	2022			2021			Önceki Yıla Göre Fark		
	Erkek	Kadın	Toplam*	Erkek	Kadın	Toplam*	Erkek	Kadın	Toplam*
(Bin Kişi)									
15+ Yaş Nüfus	32 006	32 673	64 679	31 533	32 172	63 704	473	501	975
İşgücü	22 862	11 473	34 334	22 156	10 560	32 716	706	913	1 618
İstihdam	20 818	9 935	30 752	19 792	9 005	28 797	1 026	930	1 955

Tablo 2.1'in Devamı

İşsiz	2 044	1 538	3 582	2 364	1 554	3 919	-320	-16	-337
İşgücüne Dâhil Olmayan	9 144	21 200	30 345	9 377	21 612	30 989	-233	-412	-644
(%)									
İşgücüne Katılım Oranı	71,4	35,1	53,1	70,3	30,8	51,4	1,1	2,3	1,7
İstihdam Oranı	65	30,4	47,5	62,8	26,2	45,2	2,2	2,4	2,3
İşsizlik Oranı	8,9	13,4	10,4	10,7	14,8	12	-1,8	-1,3	-1,6
Genç İşsizlik Oranı	16,4	25,2	19,4	19,4	29,7	22,6	-3,0	-3,5	-3,2

*Yuvarlama nedeniyle rakamlar toplamı vermeyebilir.

Kaynak: TÜİK İşgücü İstatistikleri

Tablo 2.1’de yer alan verilere göre 15+ yaş üzerindeki nüfusun 2022 yılında 2021 yılına göre erkeklerde ve kadınlarda arttığı fakat bu artışın kadınlarda daha fazla olduğu görülmektedir. İstihdam edilenlerin ve işsizlerin toplamı, toplam işgücü sayısını ifade etmektedir. İlgili tablo incelendiğinde 2022 yılında erkeklerde ve kadınlarda işgücünün arttığı fakat bu artışın kadınlarda daha fazla olduğu göze çarpmaktadır. Erkekler için işgücü, istihdam ve işsizlik verileri birlikte incelendiğinde istihdamdaki artışın işgücündeki artıştan daha fazla olması nedeniyle işsizliğin 2022 yılında 2021 yılına göre azaldığı gözlenmektedir. Benzer şekilde kadınlar için işgücü, istihdam ve işsizlik verileri birlikte incelendiğinde istihdamdaki artışın işgücündeki artıştan daha fazla olduğu ve bu nedenle işsizliğin 2022 yılında 2021 yılına göre azaldığı görülmektedir. Bununla beraber erkek işsiz sayısındaki azalışın kadın işsiz sayısındaki azalışa göre daha fazla olduğu dikkat çekmektedir. İşgücüne dâhil olmayan nüfus incelendiğinde ise her iki yılda da işgücüne dâhil olmayan kadın nüfusun, işgücüne dâhil olmayan erkek nüfustan çok daha fazla olduğu görülmektedir. Bununla beraber 2022 yılında bir önceki yıla göre işgücüne dâhil olmayan kadın nüfustaki azalış, işgücüne dâhil olmayan erkek nüfustaki azalıştan daha fazladır. İşgücüne katılım oranları incelendiğinde, kadınların işgücüne katılım oranının erkeklerin çok gerisinde olduğu gözlenmektedir. Fakat işgücüne katılım oranı 2022 yılında 2021 yılına göre kadınlarda daha fazla artış göstermiştir. İstihdam ve işsizlik oranlarına birlikte bakıldığında her iki yılda da kadın istihdam oranının erkek istihdam oranından düşük ve kadın işsizlik oranının erkek işsizlik oranından fazla olduğu gözlenmiştir. 15-24 yaş arası genç işsizlik oranları incelendiğinde ise her iki yılda da kadınlarda ve erkeklerde genç işsizlik oranının genel işsizlik oranından, kadın genç

işsizlik oranının ise erkek genç işsizlik oranından daha fazla olduğu görülmektedir. Bununla beraber 2022 yılında 2021 yılına göre kadın genç işsizlik oranındaki düşüş, erkek genç işsizlik oranındaki düşüşten daha fazladır. Genel bir değerlendirme yapıldığında ise kadınların erkeklere göre çalışma hayatında daha az yer aldığını ve genç işsizliğin yüksek olduğunu söylemek mümkündür.

Tablo 2.2’de 2014-2022 yılları arasında cinsiyete göre işgücü istatistikleri incelenmiştir.

Tablo 2. 2: Cinsiyete Göre İşgücü İstatistikleri (2014-2022), (15+ Yaş), (%)

Yıl	Erkek			Kadın			Genel		
	İşgücüne Katılma Oranı	İşsizlik Oranı	İstihdam Oranı	İşgücüne Katılma Oranı	İşsizlik Oranı	İstihdam Oranı	İşgücüne Katılma Oranı	İşsizlik Oranı	İstihdam Oranı
2014	71,3	9	64,8	30,3	11,9	26,7	50,5	9,9	45,5
2015	71,6	9,2	65	31,5	12,6	27,5	51,3	10,3	46
2016	72	9,6	65,1	32,5	13,7	28	52	10,9	46,3
2017	72,5	9,4	65,6	33,6	14,1	28,9	52,8	10,9	47,1
2018	72,7	9,5	65,7	34,2	13,9	29,4	53,2	11	47,4
2019	72	12,4	63,1	34,4	16,5	28,7	53	13,7	45,7
2020	68,2	12,3	59,8	30,9	15	26,3	49,3	13,2	42,8
2021	70,3	10,7	62,8	32,8	14,7	28	51,4	12	45,2
2022	71,4	8,9	65	35,1	13,4	30,4	53,1	10,4	47,5

Kaynak: TÜİK İşgücü İstatistikleri

Tablo 2.2’de yer alan verilere göre ilk olarak işgücüne katılma oranları ile ilgili bir inceleme yapıldığında kadın işgücüne katılma oranlarının erkek işgücüne katılma oranlarının çok gerisinde olduğu gözlenmektedir. Erkek işgücüne katılım oranı en yüksek 2018 ve en düşük 2020 yılında, kadın işgücüne katılım oranı en yüksek 2022 ve en düşük 2014 yılında gerçekleşirken genel işgücüne katılım oranı ise en yüksek 2018 ve en düşük 2020 yılında gerçekleşmiştir. İşsizlik oranları ile ilgili bir inceleme yapıldığında ele alınan tüm yıllarda kadın işsizlik oranlarının erkek işsizlik oranlarından daha yüksek olduğu dikkat çekmektedir. Erkek işsizlik oranı en yüksek 2019 ve en düşük 2022 yılında, kadın işsizlik oranı en yüksek 2019 ve en düşük 2014 yılında gerçekleşirken genel işsizlik oranı ise en yüksek 2019 ve en düşük 2014 yılında gerçekleşmiştir. Son olarak istihdam oranları ile ilgili bir inceleme yapıldığında ise kadın istihdam oranlarının erkek istihdam oranlarının çok altında olduğu görülmektedir. Erkek istihdam oranı en yüksek 2018 ve en düşük 2020 yılında, kadın istihdam oranı en yüksek 2022 ve en düşük 2020 yılında gerçekleşirken genel istihdam oranı ise en yüksek 2022 ve en düşük 2020 yılında gerçekleşmiştir.

Tablo 2.3'te 2014-2022 yılları arası eğitim durumuna göre işgücü istatistikleri incelenmiştir.

Tablo 2. 3: Eğitim Durumuna Göre İşgücü İstatistikleri
(2014-2022), (15+ Yaş)

		2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
İşgücüne Katılma Oranı (%)	Okuma Yazma Bilmeyen	19,1	18,6	17,8	18,8	18,6	18,2	14,7	15,6	16,8
	Lise Altı Eğitimliler	47,8	48,1	48,4	48,9	49,1	48,3	44,0	45,5	46,6
	Lise ve Dengi Meslek Okulu	58,5	59,2	59,7	60,1	60,3	59,3	55	57,2	60,2
	Yükseköğretim	79,2	79,8	79,7	80,2	79,5	79,3	75	76,5	77,3
İstihdam Oranı (%)	Okuma Yazma Bilmeyen	17,9	17,6	16,8	17,7	17,6	16,6	13,4	14,3	15,7
	Lise Altı Eğitimliler	43,3	43,3	43,5	44,1	44,1	41,9	38,4	40,5	42,3
	Lise ve Dengi Meslek Okulu	51,9	52,5	52,2	52,5	53	50	46,8	49,5	52,9
	Yükseköğretim	70,7	71	70,1	70,1	69,6	68,4	65,4	67	68,6
İşsizlik Oranı (%)	Okuma Yazma Bilmeyen	6,3	5,3	5,7	5,8	5,8	9,2	9,1	8,2	6,2
	Lise Altı Eğitimliler	9,4	10	10,2	9,8	10,1	13,2	12,7	11,1	9,2
	Lise ve Dengi Meslek Okulu	11,3	11,3	12,5	12,6	12,2	15,7	15	13,5	12,1
	Yükseköğretim	10,6	11	12	12,7	12,4	13,7	12,8	12,4	11,3

Kaynak: TÜİK İşgücü İstatistikleri

Tablo 2.3'te yer alan verilere göre ilk olarak işgücüne katılma ve istihdam oranları ile ilgili bir inceleme yapıldığında eğitim derecesi yükseldikçe işgücüne katılma ve istihdam oranının da arttığı görülmektedir. Nitekim işgücüne katılma ve istihdam oranının en düşük olduğu eğitim kategorisi okuma yazma bilmeyenler iken bu oran en yüksek olduğu kategori ise yükseköğretimdir. İşsizlik oranları ile ilgili bir inceleme yapıldığında ise işsizlik oranının en düşük olduğu eğitim kategorisi okuma yazma bilmeyenler iken bu oran en yüksek olduğu kategori lise ve dengi meslek okuludur. İşgücüne katılım ve istihdam oranı ile ilgili yapılan incelemede eğitim derecesi yükseldikçe işgücüne katılma ve istihdam oranının arttığı gözlenirken eğitim derecesi yükseldikçe işsizlik oranının düşmesi gibi bir durumun gerçekleşmediği görülmektedir. Nitekim lise ve dengi meslek okulu ve yükseköğretim eğitim durumunun, okuma yazma

bilmeyen ve lise altı eğitimlilerden daha yüksek işsizlik oranlarına sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 2.4'te 2014-2022 yılları arası yaş gruplarına göre işgücü istatistikleri incelenmiştir.

Tablo 2. 4: Yaş Grubuna Göre İşgücü İstatistikleri (2014-2022), (15+ Yaş)

Yaş Grubu	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	
İşgücüne Katılma Oranı (%)	15-19	27,8	28,2	28,2	28,5	29,1	28,9	23,6	24,9	26,9
	20-24	55,9	57,9	58,6	60	60,4	61,3	55,1	59	61,3
	25-34	67,8	68,4	69,5	70,3	70,4	70,7	66,9	69,8	71,9
	35-54	62,4	63,7	64,7	66	66,7	66,7	64,1	66,1	68
	55+	22,8	23,3	24,1	24,9	25,5	24,6	22	23,7	24,8
İstihdam Oranı (%)	15-19	23,3	23,6	23,6	23,7	24,1	22,8	18,6	20,3	22,7
	20-24	45,3	46,5	46	46,3	47,1	44,4	40,2	44,5	48,4
	25-34	60,4	60,9	61	61,8	61,6	59,7	56,7	60	62,8
	35-54	57,8	58,7	59,5	60,7	61,3	59,8	57,8	60,3	62,9
	55+	21,6	22	22,8	23,5	24	22,9	20,6	22,2	23,4
İşsizlik Oranı (%)	15-19	16,1	16,5	16,2	17	17,1	21,1	21,1	18,3	15,9
	20-24	18,9	19,7	21,5	22,8	22	27,6	27,1	24,5	21,1
	25-34	10,8	11	12,3	12,1	12,5	15,5	15,2	14,1	12,6
	35-54	7,4	7,8	8,1	8	8,1	10,4	9,9	8,7	7,5
	55+	5	5,6	5,3	5,4	5,8	6,9	6,2	6,4	5,6

Kaynak: TÜİK İşgücü İstatistikleri

Tablo 2.4'te yer alan veriler incelendiğinde 25-34 ve 35-54 yaş grubuna ait işgücüne katılım ve istihdam oranlarının diğer yaş gruplarına ait işgücüne katılım ve istihdam oranlarından daha yüksek olduğu gözlenirken en düşük işgücüne katılım ve istihdam oranlarının ise 55+ yaş grubuna ait olduğu gözlenmektedir. 2014 ve 2022 yılları için bir karşılaştırma yapıldığında 15-19 yaş grubunun işgücüne katılım ve istihdam oranlarının azaldığı, diğer yaş gruplarının ise işgücüne katılım ve istihdam oranlarının arttığı görülmektedir. İşsizlik oranları ile ilgili bir inceleme yapıldığında ise işsizlik oranının en yüksek ve en düşük olduğu yaş grubunun sırasıyla 20-24 ve 55+ yaş grubu olduğu görülmektedir. 20-24 yaş grubunun yanı sıra 15-19 yaş grubuna ait işsizlik oranının da yüksek olması Türkiye'de genç işsizliğinin yüksek olduğunu göstermektedir. 2014 ve 2022 yılları için bir karşılaştırma yapıldığında ise 15-19 yaş grubu hariç diğer yaş gruplarında işsizlik oranlarının arttığı ve bu artışın 20-24 ve 25-34 yaş grubunda daha belirgin olduğu görülmektedir.

Tablo 2.5'te 2014-2020 yılları arası işgücüne dâhil olmayan bireylerin işgücüne dâhil olmama nedenleriyle ilgili değerler incelenmiştir.

Tablo 2. 5: İşgücüne Dâhil Olmayanların İşgücüne Dâhil Olmama Nedenleri (2014-2020), (15+ Yaş), (Bin Kişi)

	İşgücüne Dâhil Olmama Nedeni								Toplam**
	İş Aramayıp, Çalışmaya Hazır Olanlar		Mevsimlik Çalışanlar	Ev İşiyle Meşgul	Eğitim / Öğretim	Emekli	Çalışamaz Hâlde	Diğer	
	İş Bulma Ümidi Olmayan	Diğer*							
2014	615	1 869	94	11 589	4 470	3 827	3 922	1 814	28 200
2015	676	1 726	94	11 498	4 486	4 082	3 878	1 736	28 176
2016	658	1 762	89	11 098	4 541	4 160	4 036	1 843	28 185
2017	637	1 627	85	11 133	4 467	4 366	4 009	1 926	28 251
2018	546	1 624	155	11 061	4 472	4 536	4 040	1 944	28 380
2019	627	1 659	103	11 359	4 375	4 959	3 906	1 932	28 920
2020	1 369	2 850	107	10 309	4 513	4 886	4 868	2 803	31 706

*Mevsimlik çalışma, irad sahibi olma, öğrencilik, ev kadını olma, emeklilik ve çalışamaz halde olma gibi nedenlerle işbaşı yapmaya hazır olduğunu belirten kişilerdir.

** Yuvarlama nedeniyle rakamlar toplamı vermeyebilir.

Kaynak: TÜİK İşgücü İstatistikleri

Bireylerin işgücüne dâhil olmama nedenleri iş aramayıp, çalışmaya hazır olanlar (iş bulma ümidi olmayan ve diğer), mevsimlik çalışanlar, ev işleriyle meşgul, eğitim/öğretim, emekli, çalışamaz halde ve diğer şeklinde sınıflandırılmaktadır. Tablo 2.5'te yer alan verilere göre sınıflandırılan gruplar arasında bireylerin en çok ev işleriyle meşgul olma nedeniyle, en az ise mevsimlik çalışma nedeniyle işgücüne dâhil olmadığı gözlenmektedir. 2014 ve 2020 yılları için bir karşılaştırma yapıldığında ise sadece ev işleriyle meşgul olma nedeniyle işgücüne dâhil olmayan birey sayısında bir azalma görülürken, iş bulma ümidi olmadığı için işgücüne dâhil olmayan grup başta olmak üzere diğer tüm gruplarda işgücüne dâhil olmayan birey sayısında artış olduğu görülmektedir.

Tablo 2.6'da istihdam edilenlerin iktisadi faaliyet kollarına göre dağılımı ile ilgili değerler incelenmiştir.

Tablo 2. 6: İstihdam Edilenlerin İktisadi Faaliyet Kollarına Göre Dağılımı (2005-2020), (15+ Yaş)

Yıl	(%)					(Bin Kişi)				
	Tarım	İnşaat	Sanayi	Hizmet	Toplam*	Tarım	İnşaat	Sanayi	Hizmet	Toplam*
2005	25,5	5,6	21,6	47,3	100	5 014	1 097	4 241	9 281	19 633
2006	23,3	6,0	21,9	48,8	100	4 653	1 192	4 362	9 726	19 933

Tablo 2.6'nın devamı

2007	22,5	6,1	21,8	49,6	100	4 546	1 231	4 403	10 029	20 209
2008	22,4	6,0	22,0	49,5	100	4 621	1 238	4 537	10 208	20 604
2009	23,1	6,3	20,3	50,4	100	4 752	1 305	4 179	10 380	20 615
2010	23,3	6,6	21,1	49,1	100	5 084	1 434	4 615	10 725	21 858
2011	23,3	7,2	20,8	48,7	100	5 412	1 680	4 842	11 332	23 266
2012	22,1	7,2	20,5	50,2	100	5 301	1 717	4 903	12 016	23 937
2013	21,2	7,2	20,7	50,9	100	5 204	1 768	5 101	12 528	24 601
2014	21,1	7,4	20,5	51,0	100	5 470	1 912	5 316	13 235	25 933
2015	20,6	7,2	20,0	52,2	100	5 483	1 914	5 332	13 891	26 621
2016	19,5	7,3	19,5	53,7	100	5 305	1 987	5 296	14 617	27 205
2017	19,4	7,4	19,1	54,1	100	5 464	2 095	5 383	15 246	28 189
2018	18,4	6,9	19,7	54,9	100	5 297	1 992	5 674	15 774	28 738
2019	18,2	5,5	19,8	56,5	100	5 097	1 550	5 561	15 872	28 080
2020	17,6	5,7	20,5	56,2	100	4 716	1 538	5 497	15 060	26 812

*Rakamlar yuvarlamadan dolayı toplamı vermeyebilir

Kaynak: TÜİK İşgücü İstatistikleri

Tablo 2.6'da yer alan verilere göre ele alınan tüm yıllarda oran ve kişi sayısı cinsinden istihdamdan en fazla payı hizmet sektörünün, en az payı ise inşaat sektörünün aldığı görülmektedir. 2005 ve 2020 yılları için bir karşılaştırma yapıldığında tarımın istihdamdan aldığı payın oran ve kişi sayısı cinsinden azaldığı, inşaat ve hizmet sektörünün istihdamdan aldığı payın oran ve kişi sayısı cinsinden arttığı, sanayi sektörünün ise istihdamdan aldığı payın oransal olarak azalmasına rağmen kişi sayısı cinsinden arttığı gözlenmektedir. Nitekim 2005 yılında sanayi sektöründe istihdam edilenlerin oranı %21,6 iken bu oran 2020 yılında %20,5'e gerilemiş, istihdam edilenlerin sayısı ise 2005 yılında 4 milyon 241 bin kişi iken bu rakam 2020 yılında 5 milyon 497 bin kişiye yükselmiştir. Görüldüğü üzere oran cinsinden bir azalma olmasına rağmen istihdamdaki artışa bağlı olarak sanayi sektöründe istihdam edilen kişi sayısı artış göstermiştir.

Tablo 2.7'de 2014-2022 yılları arası iş arama (işsizlik) sürelerine göre veriler incelenmiştir.

Tablo 2. 7: İş Arama (İşsizlik) Sürelerine Göre İşsizler
(2014-2022), (15+ Yaş), (Bin Kişi)

	İşsizlik Süresi					1 Yıl ve Daha Fazla-2 Yıldan Az	2 Yıl ve Daha Fazla-3 Yıldan Az	3 Yıl ve Daha Fazla	Genel Toplam*
	1 Yıldan Daha Az				Toplam*				
	1-2 Ay	3-5 Ay	6-8 Ay	9-11 Ay					
2014	1 195	694	285	89	2 263	408	126	55	2 853
2015	1 265	709	327	111	2 412	462	131	52	3 057
2016	1 380	792	353	118	2 644	492	124	70	3 330
2017	1 382	792	390	134	2 699	534	150	72	3 454
2018	1 463	780	359	143	2 745	546	158	87	3 537
2019	1 640	1 058	519	203	3 420	712	222	116	4 469
2020	1 300	978	553	211	3 042	685	214	120	4 061
2021	1 261	814	424	199	2 697	859	228	134	3 918
2022	1 405	832	365	121	2 724	555	200	103	3 582

* Yuvarlama nedeniyle rakamlar toplamı vermeyebilir.

Kaynak: TÜİK İşgücü İstatistikleri

İşsizlerin iş arama (işsizlik) sürelerine ilişkin değerlerin yer aldığı ve işsizlerin iş arama süresine göre bir yıldan daha az süredir iş arayanlar ve bir yıl ve daha uzun süredir iş arayanlar (uzun süreli işsizler) şeklinde ikiye ayrıldığı Tablo 2.7’de, bir yıldan daha az süredir iş arayanlar 1-2 ay, 3-5 ay, 6-8 ay ve 9-11 ay şeklinde 4 kategoride gruplandırılırken, bir yıl ve daha uzun süredir iş arayanlar ise 1 yıl ve daha fazla-2 yıldan az, 2 yıl ve daha fazla-3 yıldan az ve 3 yıl ve daha fazla süredir iş arayanlar şeklinde 3 kategoride gruplandırılmıştır. İlk olarak bir yıldan daha az süredir iş arayanlarla ilgili bir değerlendirme yapıldığında ele alınan tüm yıllarda en fazla işsiz sayısının 1-2 ay süreli işsiz grubunda, en az işsiz sayısının ise 9-11 ay süreli işsiz grubunda olduğu görülmektedir. Bu bağlamda bir yıldan daha az işsizlik için işsiz kalınan süre arttıkça işsiz sayısının azaldığını söylemek mümkündür. Bununla birlikte genel toplam işsiz sayısının büyük bir kısmının bir yıldan daha az süredir iş arayanlardan oluştuğu dikkat çekmektedir. Bir yıl ve daha uzun süredir iş arayanlarla (uzun süreli işsizler) ilgili bir değerlendirme yapıldığında ise ele alınan tüm yıllarda en fazla işsiz sayısının 1 yıl ve daha fazla-2 yıldan az süreli işsiz grubunda, en az işsiz sayısının ise 3 yıl ve daha fazla süreli işsiz sayısında olduğu görülmektedir. Bu kapsamda bir yıl ve daha uzun süredir iş arayanlarla ilgili işsiz kalınan yıl arttıkça işsiz sayısının azaldığı görülmektedir. 2014 ve

2022 yılları için genel bir değerlendirme yapıldığına ise bütün kategorilerde işsiz sayısının arttığı gözlenmektedir.

Tablo 2.8’de 2014-2020 yılları arası genç nüfusun eğitimde ve istihdamda olma durumu ile ilgili değerler incelenmiştir.

Tablo 2. 8: Genç Nüfusun Eğitimde ve İstihdamda Olma Durumu
(2014-2020), (Bin Kişi)

		2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
15-19 Yaş Grubu	Sadece Eğitimde Olan	3 723	3 789	3 773	3 741	3 615	3 593	3 679
	Sadece İstihdamda Olan	812	776	741	758	762	728	550
	Eğitimde ve İstihdamda Olan	648	714	748	728	731	657	560
	Ne Eğitimde Ne İstihdamda Olan	1 086	1 042	1 037	1 053	1 078	1 099	1 177
	Ne Eğitimde Ne İstihdamda Olanların Oranı (%)	17,3	16,5	16,5	16,8	17,4	18,1	19,7
	Toplam*	6 270	6 321	6 299	6 280	6 188	6 077	5 966
20-24 Yaş Grubu	Sadece Eğitimde Olan	1 157	1 137	1 194	1 185	1 157	1 169	1 297
	Sadece İstihdamda Olan	1 784	1 836	1 791	1 830	1 882	1 829	1 756
	Eğitimde ve İstihdamda Olan	686	713	760	761	754	651	552
	Ne Eğitimde Ne İstihdamda Olan	1 828	1 794	1 801	1 818	1 804	1 940	2 140
	Ne Eğitimde Ne İstihdamda Olanların Oranı (%)	33,5	32,7	32,5	32,5	32,2	34,7	37,2
	Toplam*	5 455	5 479	5 546	5 595	5 598	5 590	5 745
25-29 Yaş Grubu	Sadece Eğitimde Olan	389	346	360	366	395	378	399
	Sadece İstihdamda Olan	3 029	3 020	2 959	2 988	2 930	2 928	2 802
	Eğitimde ve İstihdamda Olan	565	580	620	661	675	560	540
	Ne Eğitimde Ne İstihdamda Olan	2 182	2 175	2 151	2 070	2 051	2 191	2 385
	Ne Eğitimde Ne İstihdamda Olanların Oranı (%)	35,4	35,5	35,3	34	33,9	36,2	38,9
	Toplam*	6 165	6 121	6 089	6 085	6 050	6 057	6 126

* Yuvarlama nedeniyle rakamlar toplamı vermeyebilir.

Kaynak: TÜİK İşgücü İstatistikleri

Tablo 2.8’de yer alan değerlere göre ilk olarak 15-19 yaş grubu için bir değerlendirme yapıldığında, bu yaş grubundaki gençlerin çoğunluğunun sadece eğitimde olan gençlerden oluştuğu, fakat sadece eğitimde olan gençlerin sayısının 2014 yılına göre 2020 yılında azaldığı gözlenmiştir. İlaveten sadece istihdamda olan ve eğitimde ve istihdamda olan gençlerin sayısı da 2014 yılına göre 2020 yılında azalmıştır. Bununla beraber ne eğitimde ne istihdamda olan gençlerin sayısı zamanla artış göstermiştir. Nitekim 2014 yılında ne eğitimde ne istihdamda olanların oranı %17,3 iken bu oran 2020 yılında %19,7’ye yükselmiştir. 20-24 yaş grubu için bir değerlendirme yapıldığında bu

yaş grubundaki gençlerin çoğunluğunun sadece istihdamda olan ve ne eğitimde ne istihdamda olan gençlerden oluştuğu gözlenmektedir. Diğer taraftan ne eğitimde ne istihdamda olan genç sayısındaki artış dikkat çekmektedir. Nitekim ne eğitimde ne istihdamda olanların oranı 2014'te %33,5 iken bu oran 2020 yılında %37,2'ye yükselmiştir. 25-29 yaş grubu için bir değerlendirme yapıldığında ise bu yaş grubundaki gençlerin çoğunluğunun sadece istihdamda olan gençlerden oluştuğu gözlenmektedir. Fakat zamanla sadece istihdamda olan genç sayısı azalırken ne eğitimde ne istihdamda olan gençlerin sayısı artmıştır. Nitekim 2014 yılında ne eğitimde ne istihdamda olan gençlerin oranı %35,4 iken bu oran 2020 yılında %38,9'a çıkmıştır. Tablo 2.8 ile ilgili genel bir değerlendirme yapıldığında ise yaş ilerledikçe gençlerin eğitimden istihdama geçiş yaptığı gözlenirse de bütün yaş grupların da görüldüğü üzere ne eğitimde ne istihdamda olan genç sayısı belirgin bir şekilde artış göstermiştir.

2.2.TÜRKİYE'DE İSTİHDAM HİZMETLERİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ VE İŞKUR TARAFINDAN SUNULAN İSTİHDAM HİZMETLERİ

Kamu istihdam kurumları, işsizliğin ortaya çıkardığı problemler sonucu gelişmiş ülkelerde 19. yüzyılın sonlarında ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda iş ve işçi arayanları eşleştirmeye yönelik ilk girişimler Avusturya, Belçika, Fransa, Almanya, Norveç, İsviçre, İngiltere ve ABD'de ortaya çıkmıştır. ILO 1919'da 2 No.lu "İşsizlik Sözleşmesi" ile üye ülkelere kamu istihdam kurumlarının kurulmasına yönelik tavsiyede bulunmuş, 1948'de kabul ettiği 88 No.lu "İş ve İşçi Bulma Kurumları Sözleşmesi" ile de üye ülkelere kamu istihdam hizmetlerini ücretsiz sunma zorunluluğu getirmiştir. II. Dünya Savaşı'ndan itibaren bu kurumlar, birçok ülkede iş ve işçi bulmaya aracılık eden ve işsizlere çeşitli yardımlarda bulunan kurumlar olarak faaliyetlerde bulunmaya başlamıştır. 1970'lere gelindiğinde ise yaşanan iktisadi problemler sonucu bu kurumların işsizlikle mücadeledeki önemi artmıştır. Günümüzde ise kamu istihdam kurumlarının gereken hizmeti karşılayamaması nedeniyle kamunun yanında özel istihdam büroları da faaliyetlerde bulunmaktadır (İŞKUR, 2005, s.28).

Türkiye'de uygulanan istihdam politikaları 1980 öncesi ve sonrası istihdam politikaları şeklinde iki dönemde incelenebilir. 1960-1980 yılları arası ithal ikamesine dayalı sanayileşme modelinin uygulandığı dönemde hazırlanan kalkınma planlarında ekonomik büyüme ve sanayileşmeyle birlikte işsizlik probleminin çözüleceği belirtilmiştir. 1980 sonrası dönemde ise 24 Ocak 1980 kararlarına istinaden serbest piyasa

ekonomisine ve ihracata dayalı sanayileşme modeline geçilmesiyle beraber istihdam politikalarında da bazı değişiklikler olmuştur. Bu dönemde hazırlanan kalkınma planlarında ekonomik büyümeyle beraber küçük ölçekli işletmeciliğin ve girişimciliğin işsizliğin azaltılmasında ve istihdamın artırılmasına önemli derecede katkı yapacağı belirtilmiştir. Ancak hazırlanan kalkınma planlarında işsizlik çözülmesi gereken önemli bir problem olarak kabul edilse de bu konuda gereken adımlar atılamamış ve kalkınma planlarında yer verilen istihdam politikalarından beklenen etki ortaya çıkmamıştır (Gündoğan, 2019, s.183-185). Diğer taraftan, Türkiye 1932 yılında Milletler Cemiyeti'ne üye olmuş ve doğal olarak Cemiyet bünyesinde yer alan Çalışma Teşkilatı'nın da üyesi sayılmıştır. Devam eden süreçte üyeliğin getirdiği yeni yükümlülükler, işçi-işveren arasında artan anlaşmazlıkların çözüme kavuşturulması gerekliliği, sosyal politikaların gündeme gelmesi ve sermaye karşısında emeğin korunması ihtiyacı gibi unsurlar bir iş kanununun olmasını zorunlu kılmıştır. Bu doğrultuda kamu istihdam hizmetlerine yönelik ilk kanuni düzenleme 1936 tarihli 3008 sayılı İş Kanunu ile başlamıştır. Fakat İş ve İşçi Bulma Kurumu (İİBK) yasal bir zemine kavuşsa da fiili hayat bulması çeşitli gerekçelerle gerçekleşememiş ve yaklaşık 10 yıllık bir sürenin ardından 1946 yılında 4837 sayılı Kanun ile fiilen ve resmen kurulmuştur. 1960'larda Almanya gibi gelişmiş ülkelerin artan işgücü ihtiyacını yabancı ülkelere karşılama talebi üzerine İİBK, yabancı ülkelere işçi gönderme konusundaki faaliyetlerini de artırmıştır. Bu doğrultuda yurtdışına işçi gönderimi 1961'den 1973'e kadar artarak devam etmiş ve bu süre içerisinde toplam 790 bin 289 Türk işçisi İİBK aracılığıyla yabancı ülkelere gönderilmiştir. 1970'li yıllarda meydana gelen küresel iktisadi olaylar Avrupa'da durgunluğa sebep olarak yabancı işçi ihtiyacını önemli derecede azaltmış ve buna bağlı olarak Avrupa ülkelerine giden işçi sayısı da önemli seviyede azalmıştır. Bu dönemde işgücü, küresel iktisadi olaylardan Avrupa ülkeleri kadar etkilenmeyen Orta Doğu ülkelerine gitmeye başlamıştır (İŞKUR, 2011, s.6-7).

Tablo 2.9'da 1961-1980 yılları arasında İİBK tarafından yabancı ülkelere gönderilen işçilerle ilgili değerler yer almaktadır.

Tablo 2. 9: İİBK Tarafından Yabancı Ülkelere Gönderilen İşçilerin Ülke ve Yıla Göre Dağılımı (1961-1980)

ÜLKE	1961-1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979	1980
Almanya	648 029	1 228	640	2 101	2 413	1 333	933	764
Hollanda	23 359	1 503	32	98	83	48	40	32
Fransa	45 366	10 577	25	6	15	13	11	21
Avusturya	34 461	2 501	226	672	583	54	23	944
Belçika	15 309	555	59	72	45	41	27	35
İsviçre	6 360	770	229	281	246	326	406	536
Libya	664	1 015	2 121	4 098	8 582	7 726	9 825	15 090
Suudi Arabistan	4	0	251	1 832	4 722	5 769	8 522	5 643
Avustralya	4 668	1 133	401	339	542	549	407	409
Diğerleri	12 069	924	435	1 059	1 853	2 993	3 436	5 029
Toplam	790 289	20 206	4 419	10 558	19 084	18 852	23 630	28 503

Kaynak: İŞKUR, 2011, s.7

Tablo 2.9’da yer alan değerlere göre 1973 Petrol Krizi öncesi (1961-1973 yılları arası) başta Almanya olmak üzere Avrupa ülkelerine yoğun bir işçi göçünün olduğu fakat 1973 Petrol Krizi sonrası (1974-1980 yılları arası) dönemde ise Avrupa’ya giden işçi sayısının önemli ölçüde azaldığı ve bu dönemde Orta Doğu ülkelerinden Libya ve Suudi Arabistan’a yoğun bir işçi göçünün olduğu gözlenmektedir.

1980’lerde dünyada ve Türkiye’de küreselleşmeyle beraber neoliberal politikalar yaygınlaşmaya başlamış, yaşanan değişimlerle önceki işgücü piyasası politikaları sorgulanmaya başlamış ve diğer dünya ülkelerinde olduğu gibi Türkiye’de de işgücü piyasasında yeni düzenlemelerin yapılmasıyla ilgili ihtiyaçlar artmıştır. Dolayısıyla bu ihtiyaçlar ‘Değişim Öncesi Dönem’ için İİBK’nın yeniden yapılanmasına zemin hazırlamıştır. Bu dönemde işgücü piyasalarının serbestleştirilmesi, aktif ve pasif işgücü piyasası politikalarına uyum, küreselleşme, fiziksel yetersizlikler ve yapısal işsizlik gibi konular İİBK’nın yapısının, görevlerinin ve niteliklerinin değişmesine öncülük etmiş ve bu değişimler İİBK’yı daha sonraki süreçte ‘Yeniden Yapılanma Dönemi’ne taşımıştır. Ayrıca bu dönemde istihdam hizmetlerinin kamu tekelinden çıkartılarak 3008 Sayılı İş Kanunu ile faaliyetleri yasaklanan özel istihdam bürolarıyla birlikte sağlanması ve bu sayede istihdam hizmetlerinin ve işgücü piyasasının serbestleştirilmesi fikri üzerinde çalışılmaya başlanmıştır (İŞKUR, 2011, s.14-16).

Türkiye’de küreselleşmenin yaşandığı ve işsizlikle ve işsizliğin neden olduğu yoksullukla mücadelede AİPP ve PİPP’nin benimsenmeye başladığı 1980 sonrası itibarıyla işsizlik sigortası, mesleki eğitim kursları, danışmanlık hizmetleri, yabancı kamu

istihdam kuruluşlarıyla iş birliğinin geliştirilmesi, toplum yararına çalışma programlarının düzenlenmesi gibi uygulamalarda dâhil çeşitli projeler hayata geçirilmiştir. Bu uygulamalarla sosyal sorumlulukları yerine getirmek adına istihdam hizmetlerinin toplumun tüm kesimlerine yayılması ve işgücü piyasasına modern araçlar ile müdahale edilerek istihdamın korunmasına ve artırılmasına öncülük edilmesi hedeflenmiştir (İŞKUR, 2011, s.18-19).

İİBK'nın işçi ve işvereni eşleştirme fonksiyonunun yanında işgücü piyasasıyla ilgili verileri bir araya getirmek, bu verileri analiz edip yayınlamak, tasarlanan aktif ve pasif işgücü piyasası politikaları dâhilinde program geliştirmek gibi sorumluluklar üstlenmesiyle mevcut yasalar, sunulan istihdam hizmetlerinin daha etkin bir şekilde uygulanmasına engel olmaya başlamıştır. Buna ilaveten 2000 yılı sonrası AB'ye uyum sürecinin de hızlanmasıyla birlikte İİBK'nın yeniden yapılanma ihtiyacı artmıştır. Bu doğrultuda 04.10.2000 tarihli ve 617 sayılı Kanun Hükmünde Kararname (KHK) ile İİBK kapatılmış ve yerine İŞKUR kurulmuştur. Fakat Anayasa Mahkemesi 617 sayılı KHK'yı iptal edince başka bir yasal düzenlemeye ihtiyaç duyulmuş, bu kapsamda 05.07.2003 tarihli 4904 sayılı Türkiye İş Kurumu Yasası ile İŞKUR, değişen ve gelişen işgücü piyasası koşulları altında zamanın ihtiyaçlarına göre kapsamlı bir yasal dayanak elde etmiştir (İŞKUR, 2011, s.24).

4904 sayılı Yasa ile İİBK; sosyal, iktisadi ve akademik ilerlemelere açık, sosyal tarafların (mesleki kuruluş, işçi ve işveren temsilcileri) yönetime katılabildiği, AB müktesebatıyla uyumlu ve modern bir kamu istihdam kurumu olan İŞKUR'a dönüştürülerek kamu istihdam hizmetleriyle ilgili önemli bir adım atılmıştır. 4904 sayılı Yasa ile İŞKUR'un iş ve işçi bulmaya aracılık hâricinde aktif ve pasif işgücü piyasası politikalarının etkin olarak yürütülebileceği uygun bir yasal altyapı oluşturularak görevleri de artırılmıştır. Bu görevler; işgücü piyasasıyla ilgili bilgi sistemi oluşturmak, kariyer danışmanlığı yapmak, yeni istihdam alanları oluşturmak ve mesleki iyileştirme önlemlerini uygulamak, işbaşı eğitim programları gibi uygulamalarla işgücünün niteliğini geliştirmek, girişimciliği desteklemek, toplum yararına çalışma programları uygulamak ve iş kaybı tazminatı ve işsizlik sigortası faaliyetlerini yürütmek şeklinde sıralanabilir. Diğer taraftan 4904 sayılı Yasa ile İŞKUR kaynaklarını daha faydalı kullanmak, yerinden yönetimi sağlamak ve idari yapının işini kolaylaştırmak amacıyla bölge müdürlükleri kaldırılmış ve yerine il müdürlükleri kurulmuştur. Ayrıca kamu ve özel istihdam

hizmetlerinin birbirini tamamlayabilmesi amacıyla işe yerleştirme hizmetlerinde kamu tekeli kaldırılarak kamunun yanında özel istihdam bürolarının da bu alanda faaliyetlerde bulunabilmesinin önü açılmıştır (İŞKUR, 2011, s.25-26; İŞKUR, 2021a, s.18).

4904 sayılı Yasa sonrası yaşanan gelişmelerin etkisiyle işsizliği azaltmak ve istihdamı artırmak amacıyla 5763, 5838, 5921, 5951, 6111, 6645 ve 6663 sayılı Kanun'lar ile İŞKUR'un faaliyetlerini düzenleyen önemli gelişmeler olmuştur. Bu düzenlemelerle İŞKUR'un aktif ve pasif işgücü piyasası politikası tasarlamasına ve uygulamasına yönelik uyum ve hareket kabiliyeti genişletilmiştir (İŞKUR, 2021a, s.18). İŞKUR'un gelişimindeki en önemli düzenlemelerden bir diğeri ise 02.11.2011 tarihli 665 sayılı KHK'dır. Bu KHK ile İŞKUR'un yetkileri artırılmış ve kurumsal kapasitesi güçlendirilmiştir. İŞKUR, 2019 yılında 4 No.lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bünyesinde faaliyetlerde bulunurken, 2020 yılında Covid-19'un işgücü piyasası üzerindeki tahribatını azaltmak amacıyla nakdi ücret desteği, kısa çalışma ödeneği ve normalleşme teşviki gibi birçok uygulamayı yürütmüştür. 2021 yılında ise İŞKUR, 73 No.lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın ilgili kuruluşu olmuştur (İŞKUR, 2021a, s.18-19).

2.2.1. İŞKUR Tarafından Sunulan İstihdam Hizmetleri

İŞKUR'un önemli görevlerinden birisi iş arayanların niteliklerine, işverenlerin ise ihtiyaçlarına göre eşleştirme faaliyetlerini yerine getirmektir. Bu sayede iş arayanlar, deneyimlerine ve niteliklerine uygun açık iş ilanlarıyla eşleştirilirken, işverenler de ihtiyaç duyulan adaylarla tanıştırılmaktadır. Bu hizmet, işverenler ve iş arayanlar için istihdam süreçlerini hızlandıran bir araçtır. Bununla ilgili Tablo 2.10'da İŞKUR'un 2006-2021 yılları arasında gerçekleştirdiği işe yerleştirme faaliyetlerine ilişkin değerler yer almaktadır.

Tablo 2. 10: İŞKUR'un İşe Yerleştirme Faaliyetlerinin Yıllar İtibarıyla Dağılımı (2006-2021)

Yıl	Açık İş		İşe Yerleştirme		Kayıtlı İşsiz
	Kamu Sektörü	Özel Sektör	Kamu Sektörü	Özel Sektör	
2006	32 747	119 047	24 179	61 703	1 061 853
2007	16 936	169 986	17 267	94 108	707 671
2008	14 360	164 260	9 754	99 841	987 840
2009	21 388	144 502	19 110	86 153	1 689 349
2010	60 039	308 597	46 181	159 050	1 414 541

Tablo 2.10'un devamı

2011	64 636	595 987	59 485	304 187	1 844 965
2012	140 668	851 136	137 648	418 939	2 372 262
2013	66 267	1 414 929	61 942	609 636	2 610 969
2014	11 639	1 724 253	10 420	691 015	2 747 978
2015	12 653	2 030 603	9 446	880 194	2 128 495
2016	6 338	2 099 098	4 566	784 567	2 372 038
2017	8 273	2 682 984	4 275	1 052 974	2 599 292
2018	25 699	2 368 287	6 880	1 240 308	3 509 603
2019	16 884	2 136 164	9 434	1 480 842	3 872 211
2020	34 299	1 371 842	35 185	833 559	2 959 544
2021	20 214	1 903 737	24 083	1 268 451	3 171 600

Kaynak: İŞKUR (2021a) ve İŞKUR Genel Kurul Raporlarından derlenerek yazar tarafından hazırlanmıştır.

Tablo 2.10'da yer alan verilere göre ilk olarak açık iş sayılarıyla ilgili 2006 ve 2021 yıllarına ait veriler incelendiğinde açık iş sayısının kamu sektöründe azaldığı, özel sektörde ise arttığı görülmektedir. Nitekim 2006 yılında kamu sektörü açık iş sayısı 32 bin 747 ve özel sektör açık iş sayısı 119 bin 47 iken, 2021 yılında kamu sektörü açık iş sayısı 20 bin 214'e gerilemiş ve özel sektör açık iş sayısı ise 1 milyon 903 bin 737'ye yükselmiştir. İşe yerleştirme sayılarıyla ilgili 2006 ve 2021 yıllarına ait veriler incelendiğinde işe yerleştirme sayısının kamu sektöründe azaldığı, özel sektörde ise arttığı gözlenmektedir. Nitekim 2006 yılında kamu sektörü işe yerleştirme sayısı 24 bin 179 ve özel sektör işe yerleştirme sayısı 61 bin 703 iken 2021 yılında kamu sektörü işe yerleştirme sayısı 24 bin 83'e gerilemiş, özel sektör işe yerleştirme sayısı ise 1 milyon 268 bin 451'e yükselmiştir. Diğer taraftan özel sektör açık iş sayısının ve özel sektör işe yerleştirme sayısının 2020 yılında Covid-19 pandemisinin de etkisiyle belirgin bir şekilde azaldığı gözlenmektedir. İŞKUR'a kayıtlı işsiz sayısı incelendiğinde ise kayıtlı işsiz sayısı 2006 yılında 1 milyon 61 bin 853 iken bu sayı belirgin bir artış göstererek 2021 yılında 3 milyon 171 bin 600'e yükselmiştir. Açık işler, işe yerleştirmeler ve kayıtlı işsizlerle ilgili genel bir değerlendirme yapıldığında ise İŞKUR'un istihdam hizmetleri ile ilgili üstlendiği rolün giderek arttığını söylemek mümkündür.

Tablo 2.11'de İŞKUR'un 2010-2021 yılları arasında engellilere ve eski hükümlülere/terörle mücadelede malul sayılmayacak şekilde yaralananlara (TMY) yönelik sunduğu istihdam hizmetleriyle ilgili değerler incelenmiştir.

Tablo 2. 11: Engellilere ve Eski Hükümlülere/TMY'lere Yönelik İşe Yerleştirme Faaliyetleri (2010-2021)

Yıl	Engelli			Eski Hükümlü/TMY
	Özel	Kamu	Toplam	
2010	31 962	295	32 257	270
2011	37 894	455	38 349	237
2012	35 133	398	35 531	270
2013	34 189	287	34 476	247
2014	26 118	232	26 350	384
2015	20 197	258	20 455	255
2016	14 795	236	15 031	242
2017	11 959	192	12 151	200
2018	14 208	722	14 930	391
2019	13 798	917	14 715	787
2020	7 656	1 197	8 853	1 507
2021	10 200	355	10 555	288

Kaynak: İŞKUR Genel Kurul Raporlarından derlenerek yazar tarafından hazırlanmıştır.

İş bulma konusunda diğer bireylere göre daha dezavantajlı olan bireylerin işverenler tarafından fazla tercih edilmemesi, bu grupları çalışma hayatının ve sosyal hayatın dışına itmektedir. Bunu önlemek için 4857 sayılı İş Kanunu'nun 30. maddesine göre işverenler; 50 ve üzeri işçi istihdam ettikleri özel sektör işyerlerinde %3 engelli, kamu işyerlerinde ise %4 engelli ve %2 eski hükümlü/TMY bireyi İŞKUR aracılığıyla durumlarına uyar işlerde istihdam etmek zorundadır. Fakat 2008 yılında İş Kanunu'nda yapılan değişiklikle beraber özel sektörde eski hükümlü istihdam etme zorunluluğu kaldırılınca İŞKUR'a yapılan eski hükümlü başvurusu ve işe yerleştirilen eski hükümlü sayısı giderek azalmıştır (İŞKUR, 2021a). Bununla ilgili Tablo 2.11'de yer alan verilere göre ilk olarak engelliler ile ilgili bir değerlendirme yapıldığında 2010 yılında İŞKUR tarafından işe yerleştirilen 32 bin 257 engellinin 31 bin 962'si özel sektörde ve 295'i ise kamu sektöründe işe yerleştirilirken, 2021 yılında İŞKUR'a kayıtlı 10 bin 555 engellinin 10 bin 200'ü özel sektörde ve 355'i ise kamu sektöründe işe yerleştirilmiştir. Eski hükümlü/TMY'ler ile ilgili bir değerlendirme yapıldığında ise 2010 yılında İŞKUR aracılığıyla 270 eski hükümlü/TMY işe yerleştirilirken 2021 yılında 288 eski hükümlü/TMY işe yerleştirilmiştir.

Tablo 2.12'de 2006-2021 yılları arasında cinsiyete göre açık iş, kayıtlı işsiz ve işe yerleştirme faaliyetleri ile ilgili değerler incelenmiştir.

Tablo 2. 12: Cinsiyete Göre Açık İş, Kayıtlı İşsiz ve İşe Yerleştirme Sayıları (2006-2021)

Yıl	Açık İş*	Kayıtlı İşsiz		İşe Yerleştirme	
		Erkek	Kadın	Erkek	Kadın
2006	151 794	782 652	279 201	69 458	16 424
2007	186 922	520 135	176 403	87 975	23 400
2008	178 620	724 338	263 502	84 584	25 011
2009	165 890	1 186 219	503 130	88 825	29 453
2010	368 636	999 569	414 972	155 534	49 697
2011	660 623	1 142 928	702 037	261 964	101 708
2012	991 804	1 433 621	938 641	390 979	165 608
2013	1 481 196	1 561 203	1 049 766	466 155	205 423
2014	1 735 892	1 633 255	1 114 723	478 839	222 596
2015	2 043 256	1 124 811	1 003 684	628 792	260 848
2016	2 105 436	1 236 571	1 135 467	542 184	246 949
2017	2 691 257	1 330 437	1 268 855	700 039	357 210
2018	2 393 986	1 704 164	1 805 439	811 871	435 317
2019	2 152 048	1 938 695	1 933 516	1 001 707	488 569
2020	1 406 141	1 557 095	1 402 449	579 021	289 723
2021	1 923 951	1 591 731	1 579 869	827 851	464 683

*2006 yılından itibaren alınan açık işlerde cinsiyet bilgisi yer almadığı için bu tarih itibarıyla cinsiyete göre istatistik üretilmemektedir.

Kaynak: İŞKUR, 2021b

Tablo 2.12’de yar alan verilere göre ilk olarak açık iş sayılarıyla ilgili bir inceleme yapıldığında 2006 yılında açık iş sayısı 151 bin 794 iken bu sayı 2021 yılında 1 milyon 923 bin 951’e yükselmiştir. Kayıtlı işsiz sayılarıyla ilgili bir inceleme yapıldığında başlangıçta İŞKUR’a kayıtlı erkek işsiz sayısının kadın işsiz sayısından çok daha fazla olduğu ve bu farkın zamanla azaldığı görülmektedir. Nitekim 2006 yılında erkek işsiz sayısı 782 bin 652 ve kadın işsiz sayısı 279 bin 201 iken, 2021 yılında erkek işsiz sayısı 1 milyon 591 bin 731 ve kadın işsiz sayısı 1 milyon 579 bin 869 şeklinde gerçekleşmiştir. İşe yerleştirme sayılarıyla ilgili bir inceleme yapıldığında ise 2006 yılında 69 bin 458 erkek ve 16 bin 424 kadın işe yerleştirilirken, 2021 yılında 827 bin 851 erkek ve 464 bin 683 kadın işe yerleştirilmiştir. Dolayısıyla kayıtlı erkek ve kadın işsiz sayısı arasındaki fark zamanla azalsa da işe yerleştirilen kadın sayısının işe yerleştirilen erkek sayısının çok gerisinde olduğunu söylemek mümkündür.

Tablo 2.13’te 2007-2021 yılları arasında özel istihdam bürolarının cinsiyete göre işe yerleştirme sayıları incelenmiştir.

Tablo 2. 13: Özel İstihdam Bürolarının Cinsiyete Göre İşe Yerleştirme Sayıları (2007-2021)

Yıl	Erkek	Kadın	Toplam
2007	22 142	13 940	36 082
2008	29 828	14 024	43 852
2009	10 993	10 412	21 405
2010	14 697	12 954	27 651
2011	18 349	17 215	35 564
2012	13 549	8 849	22 398
2013	11 501	7 271	18 772
2014	7 595	7 332	14 927
2015	7 617	6 189	13 806
2016	10 580	10 009	20 589
2017	10 164	12 793	22 957
2018	8 846	7 475	16 321
2019	10 657	9 543	20 200
2020	7 404	5 561	12 965
2021	22 283	12 607	34 890

Kaynak: İŞKUR Genel Kurul Raporlarından derlenerek yazar tarafından hazırlanmıştır.

Türkiye’de 1475 sayılı İş Kanunu’na göre iş ve işçi bulma hizmetleri sadece İİBK tarafından verilmekteydi. Fakat dünyada ortaya çıkan gelişmeler Türkiye’yi de yakından etkilemiş ve bu durum istihdam hizmetlerinin sağlanmasında çeşitliliği gerekli kılmıştır. Bu doğrultuda 1475 sayılı İş Kanunu yürürlükten kaldırılmış ve 4857 sayılı İş Kanunu ve 4904 sayılı İŞKUR Kanunu ile 14.06.2004 tarihinden itibaren iş ve işçi bulma hizmetlerinde kamunun yanında İŞKUR’dan faaliyet izni almak ve İŞKUR tarafından denetlenmek şartıyla özel istihdam bürolarının da faaliyetlerde bulunmasına imkân tanınmıştır. Uygulamanın başladığı 2004 yılında 1177 kişi, 2005 yılında 10 bin 580 kişi ve 2006 yılında ise 19 bin 789 kişi özel istihdam büroları aracılığıyla işe yerleştirilmiştir. (İŞKUR, 2005, s.29-30; İŞKUR, 2009, s.59). Tablo 2.13’te yer alan verilere göre ilk olarak erkekler ile ilgili bir değerlendirme yapıldığında 2007 yılında 22 bin 142 kişi özel istihdam büroları aracılığıyla işe yerleştirilirken bu sayı 2021 yılında 22 bin 283’e yükselmiştir. Kadınlarla ilgili bir değerlendirme yapıldığında 2007 yılında 13 bin 940 kişi işe yerleştirilirken bu sayı 2021 yılında 12 bin 607’ye gerilemiştir. Genel bir değerlendirme yapıldığında ise 2007 yılında toplam 36 bin 82 kişi işe yerleştirilirken bu sayının 2021 yılında 34 bin 890 kişiye gerilediği görülmektedir. Ayrıca 2017 yılı hariç diğer yıllarda özel istihdam büroları aracılığıyla işe yerleşen erkek sayısının kadın sayısından daha fazla olduğunu söylemek mümkündür.

Tablo 2.14’te 2006-2021 yılları arasında İŞKUR’un yurt dışı gönderme, bireysel görüşme ve işyeri ziyareti faaliyetleri ile ilgili değerler incelenmiştir.

Tablo 2. 14: İŞKUR’un Yurt Dışı Gönderme, Bireysel Görüşme ve İşyeri Ziyaretiyle İlgili Faaliyetleri (2006-2021)

Yıl	Yurtdışı Gönderme			Bireysel Görüşme		İşyeri Ziyareti
	Erkek	Kadın	Toplam	Meslek Danışmanlığı	İş Danışmanlığı	
2006	81 309	70	81 379	796	1 328	19 117
2007	68 553	1 471	70 024	1 103	1 502	32 939
2008	57 704	898	58 602	919	3 235	35 939
2009	58 708	771	59 479	1 598	5 255	33 978
2010	54 227	620	54 847	3 649	16 075	42 025
2011	52 241	250	52 491	4 504	160 607	70 505
2012	57 790	163	57 953	36 236	805 257	183 373
2013	55 165	204	55 369	47 845	1 585 005	376 654
2014	39 432	212	39 644	69 578	2 494 762	410 734
2015	31 796	170	31 966	106 689	3 272 260	477 606
2016	23 830	87	23 917	101 263	3 971 661	552 505
2017	19 719	115	19 834	90 205	4 185 820	601 202
2018	24 937	138	25 075	128 667	5 799 343	663 715
2019	19 879	112	19 991	153 311	6 904 045	728 657
2020	11 168	43	11 211	68 038	2 595 394	514 276
2021	14 903	75	14 978	70 795	2 350 319	634 338

Kaynak: İŞKUR, 2021b

Tablo 2.14’te yer alan verilere göre ilk olarak yurtdışı gönderme verileri ile ilgili bir değerlendirme yapıldığında ele alınan dönemde yurtdışına gönderilen işçilerin büyük bir çoğunluğunun erkeklerden oluştuğu görülmektedir. Diğer taraftan ele alınan dönemde yurtdışına gönderilen kadın işçi sayısında küçük bir artış olurken erkek işçi sayısında önemli bir azalmanın olduğu gözlenmektedir. Nitekim 2006 yılında 70 kadın ve 81 bin 309 erkek işçi yurtdışına gönderilirken bu sayı 2021 yılında kadınlar için 75’e yükselmiş, erkekler için ise 14 bin 903’e gerilemiştir. Bireysel görüşme dâhilinde meslek danışmanlığı ve iş danışmanlığı verileri ele alındığında 2006 yılında 796 kişiye mesleki danışmanlık hizmeti verilirken bu sayı 2021 yılında 70 bin 795 kişiye yükselmiştir. Aynı şekilde 2006 yılında 1328 kişiye iş danışmanlığı hizmeti verilirken bu sayı 2021 yılında belirgin bir yükselişle 2 milyon 350 bin 319 kişiye ulaşmıştır. Ayrıca 2006 yılında meslek danışmanlığı ve iş danışmanlığı faaliyetleri arasında fazla bir fark olmamasına rağmen bu farkın 2021 yılında önemli derecede arttığı göze çarpmaktadır. İşyeri ziyaretleri ile ilgili bir değerlendirme yapıldığında ise 2006 yılında 19 bin 117 işyeri ziyaret edilirken bu sayı

2021 yılında 634 bin 338'e ulaşmıştır. 2020-2021 yıllarına ait veriler incelendiğinde ise Covid-19'unda etkisiyle tüm veri gruplarında önceki yıllara nazaran belirgin düşüşlerin olduğu gözlenmektedir.

2.3. TÜRKİYE'DE UYGULANAN İŞGÜCÜ PİYASASI POLİTİKALARI

Türkiye'de kamu istihdam kurumu olarak faaliyetlerde bulunan İŞKUR, işçi ve işvereni eşleştirme fonksiyonunun yanında işsizlikle mücadele etmek, istihdamı artırmak ve işsizliğin mali etkilerini hafifletmek amacıyla aktif ve pasif işgücü piyasası politikalarıyla işgücü piyasasına çeşitli müdahalelerde bulunmaktadır. AİPP kapsamında uygulanan programlar ile işsizlerin, işini değiştirmek isteyenlerin veya işini kaybetme riski olanların istihdam edilebilirliği artırılırken, PİPP kapsamında yürütülen uygulamalar ile de işi olmayan ya da işini kaybeden bireyler maddi olarak desteklenmektedir.

2.3.1. Aktif İşgücü Piyasası Politikaları

Türkiye'de kamu istihdam faaliyetlerinde öncü kuruluş olan İŞKUR, 4904 Sayılı Yasa ile kapsamlı bir kanuna kavuşmuştur. Bu kanunun yürürlüğe girmesiyle birlikte İŞKUR'un görev ve sorumlulukları da genişletilmiştir. Bu bağlamda AİPP'nin uygulanmasıyla ilgili kamu bünyesinde büyük rol üstlenen İŞKUR, işgücü piyasasının ihtiyaçlarını da göz önünde bulundurarak AİPP kapsamında çeşitli programlar tasarlamakta ve bu programları hedeflenen gruplar özelinde uygulamaktadır.

İŞKUR'a göre AİPP'nin esas amacı işsizlikle mücadele etmek, istihdamı korumak ve artırmak, işsizlerin mesleki bilgi ve becerilerini geliştirmek ve dezavantajlı grupların istihdamını sağlamak şeklindedir. Nitekim işsizliğin esas nedenlerinden birisi sosyoekonomik yapıdaki değişimlere bağlı olarak işgücünün sahip olduğu niteliklerle işverenlerin ihtiyaç duyduğu niteliklerin uyuşmamasıdır. Bu durum istihdam hizmetlerinin esas amacını oluşturan eşleştirme faaliyetlerinin aktif tedbirlerle desteklenmesini gerekli kılmaktadır. Bu doğrultuda İŞKUR, bu uyuşmazlığın çözümü için AİPP kapsamında çeşitli faaliyetler düzenlemektedir. İŞKUR'un AİPP kapsamında yürüttüğü aktif işgücü programlarını mesleki eğitim kursları, girişimcilik eğitim programları, işbaşı eğitim programları, toplum yararına programlar ve proje bazlı faaliyetler şeklinde sınıflandırmak mümkündür. Düzenlenen kurs, program ya da projelerin finansmanı ise İŞKUR bütçesinden, eski hükümlü ve engelli istihdam etme yükümlülüğüne uymayan işyerlerine kesilen idari para cezalarından, işsizlik sigortası

fonundan ve uluslararası kurum/kuruluşlarla yapılan mutabakatlar neticesinde İŞKUR’a sağlanan ikraz ve/veya hibe desteklerinden oluşmaktadır (İŞKUR, 2021a, s.44).

2.3.1.1. Mesleki Eğitim Kursları

Mesleki eğitim kursları; işgücü piyasasına ilk defa katılacak olanlara, işgücü piyasasından ayrılanlara veya işgücü piyasasından ayrılma riski bulunanlara yeni beceriler kazandırarak ya da mevcut becerilerini geliştirilerek bu kişilerin istihdam edilebilirliğini artıran, özellikle yapısal işsizliği azaltmak için uzun yıllardır kullanılan en etkili istihdam politikalarından birisidir (Şen, 2016, s.68). Bu kursların amacı birçok mesleki alanda düzenlenen eğitimlerle kurslara katılanların istihdam edilebilirliğini artırmaktır. Nitekim işsizlikle mücadelede işsizlere işgücü piyasasının ihtiyaç duyduğu alanlarda mesleki eğitim verilmesi en etkili yöntemlerden birisidir. Bu doğrultuda çeşitli kurum ve kuruluşlar vasıtasıyla uygulanan meslek edindirme, geliştirme ve değiştirme kursları özellikle gelişen teknolojiye uyum sağlayamadığı için işsiz kalanların ve okulundan mezun olup iş bulamayan gençlerin beceri düzeyini artırmaktadır. Bununla beraber bu kursların işgücü talebinin düşük olduğu dönemlerdeki etkilerinin daha sınırlı olduğunu söylemek mümkündür (Gündoğan, 2019, s.179-180). Mesleki eğitim kurslarının en önemli amaçlarından birisi de istihdamında zorluk yaşanan uzun süreli işsiz, engelli, genç, kadın ve eski hükümlüler gibi özel politika gerektiren dezavantajlı kitlelerin çalışma hayatına dâhil olmalarını ve istihdam edilebilirliklerinin artırılmasını sağlamaktır (İŞKUR, 2021a, s.46). Diğer taraftan Türkiye’nin en önemli sosyoekonomik problemlerinden birisi olan işsizliğin en önemli nedenlerinden birisinin mesleksizlik olduğu ve sürekli gelişen teknolojinin hem yeni mesleklerin ortaya çıkmasına hem de üretim tekniklerinin değişmesine yol açtığı düşünüldüğünde teknolojinin getirdiği yenilikler, çalışanların mevcut niteliklerinin yetersiz kalmasına ve işgücü piyasasında nitelikli eleman ihtiyacının artmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla çağın gereklerine uygun olarak istihdam edilebilirliği artırmak ve nitelikli eleman ihtiyacını karşılamak amacıyla 1988 yılından itibaren İŞKUR tarafından çeşitli meslek edindirme ve işgücü yetiştirme kursları düzenlenmektedir (İŞKUR, 2011, s.37).

İşverenlerin nitelikli eleman ihtiyacını karşılamak için düzenlenen mesleki eğitim kursları ile işgücü piyasasının ihtiyaç duyduğu niteliklere sahip ara eleman yetiştirilerek işverenlere ekstra bir maliyette bulunmadan nitelikli eleman açığı giderilebilecektir. Bunun yanında çalışanlara yönelik düzenlenen kurslar ile hâlihazırda çalışan fakat

yetersiz nitelikte olan çalışanların eğitilmesi amaçlanmaktadır. Kurslara fiilen katılan kursiyerlere, kurslara katıldıkları gün üzerinden belli miktarda ücret verilmektedir. Ayrıca kursiyerlerin genel sağlık sigortası ve iş kazası ve meslek hastalığı sigorta primleri ile kurslarda görevli eğiticilerin giderleri İŞKUR tarafından karşılanmaktadır (İŞKUR, 2021c, s.7).

08.04.2022 tarihli ve 31803 sayılı Aktif İşgücü Hizmetlerinin Yürütülmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliğin 4. maddesinin 1. fıkrasının (s) bendinde mesleki eğitim kursu; “herhangi bir mesleği olmayan, bir mesleği olmakla birlikte mesleğinde iş bulamayan, mesleğini değiştirmek isteyen veya mesleğinde yeterli olmayan kişilerin niteliklerini geliştirerek istihdam edilebilirliklerini artırmak amacıyla düzenlenen meslek edindirme, geliştirme ve değiştirme eğitimleri” şeklinde ifade edilmektedir. Aynı yönetmeliğin 9. maddesinin 1. fıkrasında mesleği eğitim kursu düzenleyebilecek hizmet sağlayıcılar;

“MADDE 9- (1) İş birliği veya hizmet alımı yapılabilecek hizmet sağlayıcılar aşağıda belirtilmiştir:

- a) MEB’e bağlı resmi ve özel öğretim kurumları,
- b) Üniversiteler,
- c) Özel sektör işyerleri,

ç) Kuruluş amaçları doğrultusunda olmak şartıyla; kamu kurum ve kuruluşları ile kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları, işçi, işveren, esnaf sendikaları, özel kanunla kurulan banka ve kuruluşları ve bunlara bağlı işyerleri ile iktisadi işletmeleri bulunan dernek ve vakıflar.”

şeklinde açıklanırken aynı yönetmeliğin 25. maddesinde kurs süreleri;

“Madde 25-(1) Toplam kurs süresi; kursun düzenleneceği meslek konusunda eğitim programını onaylayan üniversitenin veya MEB’in belirlediği süre kadardır.

(2) Toplam kurs süresi yüz altmış fiili günü aşamaz.

(3) Kursların, günlük en az beş en fazla sekiz saat ve haftada altı günü geçmemek üzere en az otuz en fazla kırk beş saat olması gerekir. Yarım günlük tatiller dâhil olmak üzere milli ve dini bayramlar ile resmi tatil olan günlerde eğitim yapılamaz ve bu süreler toplam eğitim gününe dâhil edilemez.

(4) Kursların mesai saatleri içerisinde yapılması esastır. Ancak il müdürlüğü tarafından uygun görüldüğü takdirde, denetim imkânları da göz önünde bulundurularak il istihdam ve mesleki eğitim kurulunun onayı alınmak ve üçüncü fıkrada belirtilen sürelerle aykırı olmamak kaydıyla, mesai saatleri ve günleri dışında da kurs düzenlenebilir. Kursların günlük bitiş saati, il müdürlüğü tarafından yüklenici ile imzalanacak sözleşme veya protokol ile belirlenir.

(5) Kamu kurum ve kuruluşlarıyla protokol düzenlenmesi halinde üçüncü fıkrada yer alan günlük ve haftalık eğitim sürelerine ilişkin düzenlemeler dikkate alınmayabilir.

(6) Günlük azami eğitimde kalabilme süreleri, günlük asgari kurs süresinin altında olan özel politika gerektiren gruplara yönelik düzenlenen kurslarda, kursiyerlerin alabilecekleri günlük azami eğitim sürelerinin belgelendirilmesi şartıyla bu süreler kadar eğitim verilir.”

şeklinde ifade edilmiştir. Yine aynı yönetmeliğin 27. maddesinin 1. fıkrasında kurslara katılma şartları aşağıdaki şekilde belirtilmiştir.

“MADDE 27- (1) Kursu katılmak için;

- a) Genel Müdürlük tarafından belirlenecek usul ve esaslar kapsamında Kuruma kayıtlı işsiz olmak,
- b) 15 yaşını tamamlamış ve Genel Müdürlük tarafından belirlenecek üst yaş sınırını aşmamış olmak,
- c) Mesleğin gereklerine uygun olarak belirlenen özel şartlara sahip olmak,
- ç) Kurum tarafından aynı meslekte düzenlenen kursu tamamlamamış olmak,
- d) İş ve meslek danışmanlığı hizmetlerinden faydalanmak,
- e) Emekli olmamak,
- f) Yüklenicinin birinci veya ikinci derece kan hısımlı veya eşi olmamak,
- g) Kurslara katılmama yönünde yasaklılık uygulanmıyor olmak, şartları aranacak olup Kurum, kursiyer adaylarından durumlarını gösterir belge isteyebilir.”

Tablo 2.15’te 2006-2021 yılları arasında düzenlenen mesleki eğitim kursları ile ilgili değerler incelenmiştir.

Tablo 2. 15: Mesleki Eğitim Kurslarının Yıllara Göre Dağılımı (2006-2021)

Yıl	Kurs Sayısı	Kursiyer Sayısı	Yıl	Kurs Sayısı	Kursiyer Sayısı
2006	816	16 458	2014	5 552	109 666
2007	1 117	21 382	2015	7 668	169 402
2008	1 533	27 389	2016	5 715	119 172
2009	7 626	160 426	2017	5 649	117 580
2010	7 805	156 584	2018	5 648	117 239
2011	7 415	145 393	2019	6 080	124 920
2012	10 001	215 399	2020	3 888	87 372
2013	6 096	131 249	2021	5 047	101 501

Kaynak: İŞKUR, 2021a, s.46

Tablo 2.15’te yer alan verilere göre ele alınan yıllar itibariyle kurs ve kursiyer sayısında artışların olduğu gözlenmektedir. Nitekim 2006 yılında 816 kurs açıldığı ve bu kurslara 16 bin 458 kursiyerin katıldığı gözlenirken, 2021 yılında açılan kurs sayısının 5 bin 27’ye ve kursiyer sayısının ise 101 bin 501 kişiye ulaştığı görülmektedir. Bununla beraber 2009 yılı ve sonrasında mesleki eğitim kursları için işsizlik sigortası fonundan yararlanılmaya başlanması, kurumsal kapasitedeki artış ve mevzuattaki değişiklikler ile kurslar daha da yaygınlaştırılmış ve bu doğrultuda kurs ve kursiyer sayısında da ciddi artışlar olmuştur. Nitekim 2012 yılında kurs ve kursiyer sayısı en yüksek rakamlara ulaşmıştır. 2013 yılı ve sonraki yıllarda yapılan düzenlemelerle uluslararası mesleki standartların benimsendiği bir modelin uygulanmaya başlamasıyla beraber bu kursların uygulanmasında niteliği ön plana çıkaran bir yapıya geçilmiştir. Dolayısıyla 2013 yılından itibaren kurs ve kursiyer sayısında nispeten bir düşüşün olduğu gözlenmektedir (İŞKUR, 2021a, s.46).

Tablo 2.16’da 2022 yılında kurs türüne göre düzenlenen mesleki eğitim kursları ve bu kurslara katılan kursiyer sayılarıyla ilgili değerler incelenmiştir.

Tablo 2. 16: Kurs Türüne Göre Mesleki Eğitim Kurslarına Katılan Kursiyer Sayıları
(2022)

Kurs Türü	Kurs Sayısı	Kursiyer Sayısı			
		Erkek	Kadın	Toplam	Oran* (%)
Mesleki Eğitim Kursu/Özel Politika	-	-	-	-	-
Mesleki Eğitim Kursu/İstihdam Garantisiz	2	79	1	80	0,74
Mesleki Eğitim Kursu/İstihdam Garantili	493	4 797	5 682	10 479	97,36
Çalışanların Mesleki Eğitimi	2	24	-	24	0,22
Engelli Kursu/Komisyon Kaynaklı	17	95	85	180	1,67
Engelli Kursu/Kurum Kaynaklı	-	-	-	-	-
Eski Hükümlü Kursu/Kurum Kaynaklı	-	-	-	-	-
Toplam	514	4 995	5 768	10 763	100

*Yuvarlama nedeniyle rakamlar toplamı vermeyebilir.

Kaynak: İŞKUR, 2023a, s.60

Tablo 2.16’da yer alan verilere göre ilk olarak cinsiyet bazında bir inceleme yapıldığında 2022 yılında toplam 514 kurs düzenlendiği ve bu kurslara 5 bin 768’i kadınlardan, 4 bin 995’i ise erkeklerden oluşmak üzere toplam 10 bin 763 kursiyerin katıldığı gözlenmektedir. Bu durumda kursiyerlerin çoğunluğunun kadınlardan oluştuğunu söylemek mümkündür. Kurs türünde ise en fazla Mesleki Eğitim Kursu/İstihdam Garantili kurs düzenlendiği ve bu kurslara katılanların oranının toplam kursiyer sayısının %97,36’sını oluşturduğu görülmektedir.

Tablo 2.17’de 2022 yılında mesleki eğitim kurslarına katılan kursiyerlerin öğrenim durumuna göre dağılımıyla ilgili değerleri incelenmiştir.

Tablo 2. 17: Mesleki Eğitim Kurslarına Katılan Kursiyerlerin Öğrenim Durumuna Göre Dağılımı (2022)

Öğrenim Durumu	Kursiyer Sayısı			
	Erkek	Kadın	Toplam	Oran* (%)
Okur Yazar Olmayan	2	10	12	0,1
Okur Yazar	255	652	907	8,4
İlköğretim	1 734	2 508	4 242	39,4
Ortaöğretim (Lise ve Dengi)	1 396	1 514	2 910	27
Ön lisans	502	457	959	8,9
Lisans	1 077	607	1 684	15,6
Yüksek Lisans	29	20	49	0,5
Doktora	-	-	-	-
Toplam	4 995	5 768	10 763	100

*Yuvarlama nedeniyle rakamlar toplamı vermeyebilir.

Kaynak: İŞKUR, 2023a, s.62

Tablo 2.17’de yer alan verilere göre 2022 yılında kurslara katılanların çoğunluğu 4 bin 242 kursiyer ve %39,4’lük bir oran ile ilköğretim derecesindeki bireylerden, 2 bin 910 kursiyer ve %27’lik bir oran ile ortaöğretim derecesindeki bireylerden ve 1684 kursiyer ve %15,6’lık bir oran ile lisans derecesindeki bireylerden oluşmaktadır. Dolayısıyla kursiyerlerin çoğunluğunun sırasıyla ilköğretim, ortaöğretim ve lisans derecesindeki bireylerden oluştuğunu söylemek mümkündür. Diğer taraftan okur yazar olmayan, okur yazar, ilköğretim ve ortaöğretim (lise ve dengi) öğrenim durumları için kurslardan faydalananların çoğunluğunun kadınlardan oluştuğu görülmektedir.

Tablo 2.18’de 2022 yılında mesleki eğitim kurslarına katılan kursiyerlerin yaş grubuna göre dağılımıyla ilgili değerler incelenmiştir.

Tablo 2. 18: Mesleki Eğitim Kurslarından Faydalanan Kursiyerlerin Yaş Grubuna Göre Dağılımı (2022)

Yaş Grubu	Kursiyer Sayısı			Oran* (%)
	Erkek	Kadın	Toplam	
15-19	645	865	1 510	14
20-24	1 767	1 741	3 508	32,6
25-29	1 471	1 045	2 516	23,4
30-34	501	574	1 075	10
35-39	272	541	813	7,6
40-44	184	524	708	6,6
45-49	92	308	400	3,7
50-54	49	123	172	1,6
55-59	12	32	44	0,4
60-64	1	5	6	0,1
65+	1	10	11	0,1
Toplam	4 995	5 768	10 763	100

*Yuvarlama nedeniyle rakamlar toplamı vermeyebilir.

Kaynak: İŞKUR, 2023a, s.62

Tablo 2.18’de yer alan veriler incelendiğinde 2022 yılında mesleki eğitim kurslarına katılanların çoğunluğunun sırasıyla 20-24, 25-29 ve 15-19 yaş grubundaki bireylerden oluştuğu görülmektedir. Bu doğrultuda toplam kursiyer sayısının %70’inin 15-29 yaş aralığındaki bireylerden oluştuğunu söylemek mümkündür. Diğer taraftan 30-44 yaş aralığındaki kursiyer sayısı toplam kursiyer sayısının %24,2’sini oluştururken, 45 yaş ve üzerindeki kursiyer sayısı ise toplam kursiyer sayısının %5,9’unu oluşturmaktadır. Bu kapsamda yaş arttıkça kurslara katılan kursiyer sayısının azaldığını söylemek mümkündür.

2.3.1.2. İşbaşı Eğitim Programları

İşbaşı eğitim programları, kamu istihdam kurumlarının işverenlerle yaptığı anlaşmalar kapsamında işsizlerin belli bir bölümünün işbaşında eğitim almasına ve eğitim sonunda işveren ihtiyaçları doğrultusunda istihdam edilmesine yönelik faaliyetlerdir (Arslan ve Ulaş, 2004, s.106). Bu programları hem işgücünün niteliğini artırıcı özellikleri sebebiyle arz yönlü programlar dâhilinde hem de işverenlere ücret ve prim desteği gibi çeşitli teşvikler sağlaması sebebiyle talep yönlü programlar dâhilinde değerlendirmek mümkündür. Bu kapsamda programların işgücü arz ve talebini birlikte hedeflediği söylenebilir (Gün, 2017, s.68-69). Dolayısıyla işsizliğin başlıca nedenlerinden birisinin de mesleki beceri ve tecrübe eksikliği olduğu düşünüldüğünde bu eksikliği gidermek amacıyla İŞKUR tarafından 2009 yılı itibariyle işbaşı eğitim programları düzenlenmektedir. Düzenlenen programlar sayesinde katılımcılar işe giriş aşamasında önlerine çıkan mesleki tecrübesizlik problemini aşarken işverenler de yeni istihdam edecekleri bireyleri çalışmaya başlamadan önce tanıyabilme imkânı bulmaktadır (İŞKUR, 2021a, s.49-50). Öte yandan, İŞKUR tarafından işbaşı eğitim programlarına katılanlara programlara fiilen katıldıkları günler için beslenme, ulaşım gibi gerekli ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri cep harçlığı verilmekte ve katılımcıların genel sağlık sigortası primleri karşılanmaktadır (İŞKUR, 2021c, s.9).

İşbaşı eğitim programları, Aktif İşgücü Hizmetlerinin Yürütülmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliğin 35. maddesinin 1. fıkrasında “Kuruma kayıtlı işsizlerin önceden edindikleri teorik bilgileri uygulama yaparak pekiştirmelerini veya mesleki deneyim kazanmalarını sağlamak amacıyla düzenlenir” şeklinde ifade edilmiştir. Aynı yönetmeliğin 39. maddesinin 1. fıkrasında ise işbaşı eğitim programlarına katılma şartları;

- “MADDE 39- (1) İşbaşı eğitim programına katılabilmek için;
- a) Genel Müdürlük tarafından belirlenecek usul ve esaslar kapsamında Kuruma kayıtlı işsiz olmak,
 - b) 15 yaşını tamamlamış ve Genel Müdürlük tarafından belirlenecek üst yaş sınırını aşmamış olmak,
 - c) İşverenin birinci veya ikinci derece kan hısımlı veya eşi olmamak,
 - ç) Emekli olmamak,
 - d) Programa başladığı tarihten önceki bir yıl içerisinde program düzenlenecek işverene ait vergi numarası altında yer alan işyerlerinde sigortalı olmamak,
 - e) İş ve meslek danışmanlığı hizmetlerinden faydalanmak, şartları aranır.”

şeklinde ifade edilmiştir. Yine aynı yönetmeliğin 40. maddesinin 1. ve 2. fıkrasında ise işbaşı eğitim programlarında uyulması gereken süreler aşağıdaki şekilde belirtilmiştir.

“MADDE 40- (1) Program süresi, günlük en az beş en fazla sekiz saat olmak üzere, haftalık kırk beş saatten ve altı günden, toplamda ise iki yüz kırk fiili günden fazla olamaz. Programa katılım saatleri; denetim imkânları dikkate alınmak, sözleşmede belirtilmek ve il istihdam ve mesleki eğitim kurulunun onayı alınmak şartlarıyla il müdürlüğü tarafından belirlenebilir.

(2) Programların süresi, birinci fıkrada belirlenen süreler aşılmamak koşuluyla sektör, meslek veya işyeri bazında Genel Müdürlük tarafından değerlendirme yapılarak sınırlandırılabilir.”

Tablo 2.19’da 2009-2021 yılları arasında düzenlenen işbaşı eğitim programlarının dağılımıyla ilgili değerler incelenmiştir.

Tablo 2. 19: İşbaşı Eğitim Programlarının Yıllara Göre Dağılımı (2009-2021)

Yıl	Program Sayısı	Katılımcı Sayısı	Yıl	Program Sayısı	Katılımcı Sayısı
2009	555	1 285	2016	103 852	238 205
2010	1 796	4 671	2017	107 284	297 255
2011	5 849	16 393	2018	94 445	300 512
2012	11 407	31 773	2019	118 151	402 393
2013	24 379	63 660	2020	86 328	335 761
2014	26 283	59 456	2021	93 840	360 170
2015	76 934	159 076	-	-	-

Kaynak: İŞKUR, 2021a, s.50

Tablo 2.19’da yer alan verilere göre ele alınan yıllar itibariyle program ve katılımcı sayısında artış olduğu gözlenmektedir. Nitekim programların uygulanmaya başladığı 2009 yılında 555 program düzenlendiği ve bu programlara 1285 kişinin katıldığı gözlenirken, 2021 yılında program sayısının 93 bin 840’a ve katılımcı sayısının ise 360 bin 170 kişiye ulaştığı görülmektedir. 2014 yılının sonlarına doğru yapılan mevzuat değişikliğiyle beraber programların daha kolay uygulanabilir hale getirilmesi ve işverenlere çeşitli teşvikler sağlanması, program ve katılımcı sayısında da belirgin artışlara sebep olmuştur (İŞKUR, 2021a, s.50).

Tablo 2.20’de 2022 yılında işbaşı eğitim programlarına katılan katılımcıların öğrenim durumuna göre dağılımıyla ilgili değerler incelenmiştir.

Tablo 2. 20: İşbaşı Eğitim Programlarından Faydalanan Katılımcıların Öğrenim Durumuna Göre Dağılımı (2022)

Öğrenim Durumu	Katılımcı Sayısı			Oran (%)
	Erkek	Kadın	Toplam	
Okur Yazar Olmayan	37	31	68	0,04
Okur Yazar	1 826	2 477	4 303	2,75
İlköğretim	28 715	29 575	58 290	37,28
Ortaöğretim (Lise ve Dengi)	32 034	26 218	58 252	37,26
Ön lisans	7 816	11 365	19 181	12,27
Lisans	6 755	9 086	15 841	10,13
Yüksek Lisans	173	238	411	0,26
Doktora	4	6	10	0,01
Toplam	77 360	78 996	156 356	100

Kaynak: İŞKUR, 2023a, s.63

Tablo 2.20’de yar alan verilere göre 2022 yılında toplam 77 bin 360 program düzenlendiği ve bu programlara 78 bin 996’sı kadınlardan ve 77 bin 360’ı erkeklerden oluşmak üzere toplam 156 bin 356 kişinin katıldığı gözlenmektedir. Bu durumda katılımcıların çoğunluğunun kadınlardan oluştuğunu söylemek mümkündür. Öğrenim durumuna göre bir inceleme yapıldığında ise programlara katılanların çoğunluğunun sırasıyla 58 bin 290 katılımcı ve %37,28’lik pay ile ilköğretim derecesine sahip ve 58 bin 252 katılımcı ve %37,26’lık pay ile ortaöğretim derecesine sahip bireylerden oluştuğu görülmektedir. Bu doğrultuda katılımcıların %74,54’ü ilköğretim ve ortaöğretim derecesindeki bireylerden oluşmaktadır. Programlara en az katılım gösteren grup ise 10 katılımcı ve %0,01’lik bir oran ile doktora derecesine sahip bireylerden oluşmaktadır.

Tablo 2.21’de 2022 yılında işbaşı eğitim programlarına katılan katılımcıların yaş grubuna göre dağılımıyla ilgili değerler incelenmiştir.

Tablo 2. 21: İşbaşı Eğitim Programlarından Faydalanan Katılımcıların Yaş Grubuna Göre Dağılımı (2022)

Yaş Grubu	Katılımcı Sayısı			Oran* (%)
	Erkek	Kadın	Toplam	
15-19	10 355	8 884	19 239	12,30
20-24	28 487	24 167	52 654	33,68
25-29	18 341	14 380	32 721	20,93
30-34	8 560	9 166	17 726	11,34
35-39	5 211	9 228	14 439	9,23
40-44	3 517	7 660	11 177	7,15
45-49	1 889	3 780	5 669	3,63

Tablo 2.21'in devamı

50-54	746	1 259	2 005	1,28
55-59	197	391	588	0,38
60-64	44	68	112	0,07
65+	13	13	26	0,02
Toplam	77 360	78 996	156 356	100

*Yuvarlama nedeniyle rakamlar toplamı vermeyebilir.

Kaynak: İŞKUR, 2023a, s.64

Tablo 2.21'de yer alan verilere göre 2022 yılında işbaşı eğitim programlarına katılanların çoğunluğunun sırasıyla 20-24, 25-29 ve 15-19 yaş grubundaki genç bireylerden oluştuğu gözlenmektedir. Bu doğrultuda toplam katılımcı sayısının %66,91'i 15-29 yaş aralığındaki bireylerden oluşmaktadır. 30-44 yaş aralığındaki katılımcı sayısı toplam katılımcı sayısının %27,72'sini oluştururken 45 yaş ve üzerindeki katılımcı sayısı ise toplam katılımcı sayısının %5,38'ini oluşturmaktadır. Dolayısıyla 20-24 yaş grubundan itibaren yaş arttıkça programlara katılan katılımcı sayısının azaldığını söylemek mümkündür.

2.3.1.3. Girişimcilik Eğitim Programları

İşsizlerin iş bulmasına yönelik başka bir yöntemde işsizlerin kendi işlerini kurmalarını sağlamaya yönelik girişimcilik faaliyetleridir. İşsizliğin azaltılmasında önemli bir araç olarak kabul edilen girişimciliğe teşvik faaliyetleri; işsizlerin kendi işini kurmasına yönlendirilmesi, girişimci adaylara girişimcilikle ilgili teorik ve uygulamalı eğitimler verilmesi, girişimcilere düşük maliyetli finansman ve teknik yardım sağlanması, girişimciliğe engel teşkil eden idari ve hukuki düzenlemelerin ve muhasebe ve vergi ile ilgili işlemlerin kolaylaştırılması, yeni işletmelerin açılması ve faaliyetlerine başlayabilmesi için gereken işlemlerin olabildiğinde kısa bir zamanda sona erdirilmesi ve girişimcilik anlayışının topluma benimsetilmesi gibi faaliyetlerden oluşmaktadır (Gündoğan, 2019, s.182-183). İstihdam alanlarının artırılmasının ve işsizliğin azaltılmasının bir yolu olarak da savunulan ve işgücünün arz yönünü düzenleyen girişimcilik eğitim programları ile işsizlerin kendi işini kurarak güvencesiz ve düşük ücretli işlerden kaçınmaları amaçlanmaktadır. Uygulamada çoğunlukla kendi işini kuranların ve küçük işletmelerin finansal olarak desteklendiği gözlenirse de bu destekler programın başarısı için tek başına yeterli değildir. Bu doğrultuda girişimcilere teknik ve finansal desteğin yanında işyerinin açılacağı bölgeyi iyi bilen sanayi odaları, bankalar,

meslek birlikleri gibi uzman kuruluşlardan danışmanlık hizmetleri de sağlanmalıdır (Kurnaz, 2018, s.187-188).

Girişimcilik eğitim programları, 2009 yılında yapılan düzenlemelerle Türkiye’de uygulanan aktif işgücü programlarına dâhil edilmiştir. Bu programlarla İŞKUR’a kayıtlı bireylere girişimciliğe yönelik eğitimler verilmektedir. İş kurmak ya da işini geliştirmek isteyenlerin yararlanabildiği bu programlar sayesinde iş fikri olan girişimci bireylere iş planı hazırlanması ve bu planın uygulanmasıyla ilgili danışmanlık ve mentorluk desteği verilirken, yeni açılacak işyerleri ile de ilave istihdam alanları oluşturulmaktadır. Bu tür eğitimler; özel eğitim kurumları, üniversiteler, meslek birlikleri ve odalar ile iş birliği içerisinde sağlanabilmektedir. 2014 yılında yapılan mevzuat değişikliğiyle girişimcilik eğitimi alanlara danışmanlık ve mentorluk desteğinin yanında finansal kaynaklara erişimi kolaylaştıran imkânlar da sunulmuştur. Bununla birlikte Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı tarafından eğitimlerin sanal ortama aktarılarak e-devlet üzerinden uzaktan eğitimle verilmeye başlanması ve tüm kurum ve kuruluşlarla imzalanan protokollerin iptali nedeniyle 01.01.2020 tarihi itibarıyla İŞKUR tarafından girişimcilik eğitim programı düzenlenmemekte fakat bu konuda çeşitli faaliyetler yürütülmektedir (İŞKUR, 2021a, s.53-54).

Tablo 2.22’de 2009-2018 yılları arasında düzenlenen girişimcilik eğitim programları ile ilgili değerler incelenmiştir.

Tablo 2. 22: Girişimcilik Eğitim Programlarının Yıllara Göre Dağılımı (2009-2018)

Yıl	Program Sayısı	Katılımcı Sayısı	Yıl	Program Sayısı	Katılımcı Sayısı
2009	305	6 674	2014	1 229	31 648
2010	319	8 306	2015	1 625	41 907
2011	906	24 145	2016	2 460	63 261
2012	921	25 475	2017	3 691	94 016
2013	910	25 166	2018	3 679	81 183

Kaynak: İŞKUR, 2021a, s.53

Tablo 2.22’de yer alan verilere göre 2009 yılında girişimcilik eğitim programı sayısı 305 iken bu programlara 6 bin 674 kişinin katıldığı gözlenmektedir. Ele alınan yıllar içerisinde program ve katılımcı sayısının en fazla olduğu yılın ise 2017 yılı olduğu görülmektedir. Nitekim 2017 yılında program sayısı 3 bin 691 olurken bu programlara 94 bin 16 kişinin katıldığı görülmektedir. 2018 yılında ise bir önceki yıla göre bir düşüş yaşanarak program sayısı 3 bin 679’a ve katılımcı sayısı 81 bin 183 kişiye gerilemiştir.

Tablo 2.23'te 2019 yılında girişimcilik eğitim programlarına katılan katılımcıların öğrenim durumuna göre dağılımıyla ilgili değerler incelenmiştir.

Tablo 2. 23: Girişimcilik Eğitim Programlarından Faydalanan Katılımcıların Öğrenim Durumuna Göre Dağılımı (2019)

Öğrenim Durumu	Katılımcı Sayısı			
	Erkek	Kadın	Toplam	Oran* (%)
Okur Yazar Olmayan	328	352	680	1,65
Okur Yazar	716	680	1 396	3,40
İlköğretim	7 013	5 546	12 559	30,55
Ortaöğretim (Lise ve Dengi)	6 218	5 271	11 489	27,95
Ön lisans	2 319	2 572	4 891	11,90
Lisans	4 789	4 649	9 438	22,96
Yüksek Lisans	291	319	610	1,48
Doktora	28	16	44	0,11
Toplam	21 702	19 405	41 107	100

*Yazar tarafından hesaplanmıştır.

Kaynak: İŞKUR, 2019

Tablo 2.23'te yer alan verilere göre ilk olarak cinsiyet bazında bir inceleme yapıldığında 2019 yılında düzenlenen programlardan 21 bin 702'si erkeklerden ve 19 bin 405'i ise kadınlardan oluşmak üzere toplam 41 bin 107 katılımcının faydalandığı görülmektedir. Bu durumda katılımcıların çoğunluğunun erkeklerden oluştuğunu söylemek mümkündür. Öğrenim durumuna göre bir inceleme yapıldığında ise katılımcıların çoğunluğunun 12 bin 559 katılımcı ve %30,55'lik bir oranla ilköğretim düzeyindeki, 11 bin 489 katılımcı ve %27,95'lik bir oranla ortaöğretim düzeyindeki ve 9 bin 438 katılımcı ve %22,96'lık oranla da lisans düzeyindeki bireylerden oluştuğu gözlenmektedir. Bu doğrultuda toplam katılımcı sayısının %81,46'sı ilköğretim, ortaöğretim ve lisans mezunlarından oluşmaktadır. Programlara en az katılım ise 44 katılımcı ve %0,11'lik pay ile doktora düzeyindeki bireylerden oluşmaktadır.

Tablo 2.24'te 2019 yılında girişimcilik eğitim programlarına katılan katılımcıların yaş grubuna göre dağılımıyla ilgili değerler incelenmiştir.

Tablo 2. 24: Girişimcilik Eğitim Programlarından Faydalanan Katılımcıların Yaş Grubuna Göre Dağılımı (2019)

Yaş Grubu	Katılımcı Sayısı			Oran* (%)
	Erkek	Kadın	Toplam	
15-19	639	386	1 025	2,49
20-24	4 317	2 995	7 312	17,79
25-29	4 890	3 854	8 744	21,27
30-34	3 735	3 558	7 293	17,74
35-39	3 121	3 409	6 530	15,89
40-44	2 103	2 421	4 524	11,01
45-49	1 373	1 512	2 885	7,02
50-54	797	774	1 571	3,82
55-59	453	343	796	1,94
60-64	194	112	306	0,74
65+	80	41	121	0,29
Toplam	21 702	19 405	41 107	100

* Yazar tarafından hesaplanmıştır.

Kaynak: İŞKUR, 2019

Tablo 2.24'te yer alan verilere göre girişimcilik eğitim programlarına katılanların çoğunluğunun sırasıyla 8 bin 744 katılımcı ve %21,27'lik bir oranla 25-29 yaş grubundaki bireylerden, 7 bin 312 katılımcı ve %17,79'luk bir oranla 20-24 yaş grubundaki bireylerden, 7 bin 293 katılımcı ve %17,74'lük bir oranla 30-34 yaş grubundaki bireylerden ve 6 bin 530 katılımcı ve %15,89'luk bir oranla 35-39 yaş grubundaki bireylerden oluştuğu gözlenmektedir. Bu doğrultuda toplam katılımcı sayısının %72,69'unun 20-39 yaş aralığındaki bireylerden oluştuğunu söylemek mümkündür. Diğer taraftan programlara en az katılım ise 121 katılımcı ve %0,29'luk bir oranla 65+ yaş grubundaki bireylerden oluşmaktadır. Öte yandan 25-29 yaş grubundan itibaren katılımcı sayısının sürekli bir azalış gösterdiği dikkat çekmektedir.

2.3.1.4. Toplum Yararına Programlar

Toplum yararına programlar; acil durum, afet, sosyal kriz, salgın hastalık dönemlerinde ve diğer zarurî sebeplerde başta istihdam edilmesinde güçlük çekilen gruplar olmak üzere işsizlerin çalışma hayatından kopmasını önlemek ve bu kişilere bir süreliğine de olsa gelir sağlamak amacıyla İŞKUR ile kamu kurum ve kuruluşları iş birliğinde düzenlenen programlardır. Bu programlara katılabilmek için İŞKUR'a kayıtlı olmak, 18 yaşını tamamlamış ve Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmak, emekli ve malûl

aylığı alıyor olmamak, açık öğretim öğrencileri hâriç öğrenci olmamak ve 31.05.2006 tarihli ve 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanununun 4. maddesinin birinci fıkrasının (a) ve (c) bentleri kapsamında Sosyal Güvenlik Kurumuna bildirilmiyor olmak ve isteğe bağlı sigortalılık hariç aynı Kanunun 4. maddesinin birinci fıkrasının (b) bendi kapsamında sigortalı olmamak veya belirtilen kapsamda sigortalı sayılmamak şartları aranmaktadır. Katılımcılar programlardan haftalık 45 saat yararlanabilmektedir ve her bir programın uygulama süresi en fazla 6 aydır. Katılımcılara ödenecek ücret ise günlük asgari ücret ile programa katılım sağlanan gün sayısının çarpılmasıyla belirlenmektedir (İŞKUR, 2023b).

İşsizleri bir süreliğine de olsa istihdam ederek işgücüne uyumlarının sağlanmasını ve kamu yararına iş ya da hizmetlerin yerine getirilmesini amaçlayan toplum yararına programlar, ilk defa 1993-2000 yılları arasında İŞKUR tarafından hayata geçirilen Türkiye İstihdam ve Eğitim Projesi çerçevesinde uygulanmıştır. Yine 17.08.1999 ve 12.11.1999 tarihlerinde meydana gelen depremlerde Düzce, Sakarya, Kocaeli, Bolu ve Yalova illerinde düzenlenen 140 toplum yararına program ile 4 bin 605 depremzedenin istihdamı sağlanmıştır (İŞKUR, 2011, s.40-42). İşsizler için kamuda doğrudan istihdam alanları oluşturduğu için talep yönlü istihdam politikaları dâhilinde değerlendirilen toplum yararına programlar; kamusal altyapının yeniden inşası, Millî Eğitim Bakanlığına (MEB) bağlı olan resmi okullarda çevre düzeni, temizlik işleri ve bakım onarım çalışmaları, ağaçlandırma ve erozyona karşı tedbir çalışmaları, restorasyon, kültürel ve tarihi mirasın korunması, vadi ve dere ıslahı, parkların düzenlenmesi ve çevre temizliği gibi alanlarda uygulanmaktadır (İŞKUR, 2021a, s.59). Programların uygulanması ile ilgili ülkeden ülkeye farklılıklar olsa da katılımcılar kamusal alanlarda geçici olarak istihdam edilmektedir. Programlara katılanlar genellikle normal yollardan iş bulamadığı için daha ucuza ve daha kısa süreli çalışmayı kabul eden yarı vasıflı ya da vasıfsız kişilerden oluşmaktadır. Diğer taraftan katılımcılar çalıştıkları süre içerisinde iş güvencesinden ve kıdem tazminatı gibi haklardan mahrum bırakılmaktadırlar (Gümüş, 2020, s.220). Ayrıca katılımcıların istihdam edildiği alanların çoğunlukla beden gücüne dayalı işlerden oluşması ve bu işlerin katılımcılara yeni beceriler edindirememesi veya mevcut becerilerini geliştirememesi nedeniyle program sonrasında katılımcıların yeniden istihdam olasılığı düşüktür.

Tablo 2.25’te 2009-2022 yılları arasında düzenlenen toplum yararına programlar ile ilgili değerler incelenmiştir.

Tablo 2. 25: Toplum Yararına Programların Yıllara Göre Dağılımı
(2009-2022)

Yıl	Program Sayısı	Katılımcı Sayısı	Yıl	Program Sayısı	Katılımcı Sayısı
2009	1 627	45 467	2016	3 372	172 995
2010	1 901	42 066	2017	5 160	266 924
2011	2 424	64 085	2018	6 974	355 482
2012	5 022	191 998	2019	6 322	309 373
2013	4 722	197 182	2020	1 735	126 344
2014	5 138	216 108	2021	1 286	72 172
2015	9 596	234 941	2022	1 531	115 480

Kaynak: İŞKUR İl İstihdam ve Mesleki Eğitim Kurulu Raporlarından derlenerek yazar tarafından hazırlanmıştır.

Tablo 2.25’te yer alan verilere göre ele alınan yıllar itibariyle program sayısının azaldığı fakat katılımcı sayısının arttığı gözlenmektedir. Bu durum program başına düşen katılımcı sayısının arttığını göstermektedir. Nitekim 2009 yılında 1627 program düzenlendiği ve bu programlara 45 bin 467 kişinin katıldığı gözlenirken, 2022 yılında program sayısının 1531’e düştüğü ancak katılımcı sayısının 115 bin 480 kişiye ulaştığı görülmektedir. Ele alınan yıllarda en az programın 2021 yılında, en çok programın ise 2015 yılında düzenlendiği görülmektedir. Katılımcı sayısı ile ilgili bir değerlendirme yapıldığında ise programlara en az katılım 2010 yılında, en fazla katılım ise 2018 yılında gerçekleşmiştir.

2.3.1.5. Diğer Faaliyetler

4857 sayılı İş Kanunu’nun 30. maddesine göre işverenler; 50 ve üzeri işçi istihdam ettikleri özel sektör işyerlerinde %3 engelli, kamu işyerlerinde ise %4 engelli ve %2 eski hükümlü bireyi durumlarına uyar işlerde istihdam etmek zorundadır. Bu yükümlülüğü yerine getirmeyen işverenlere, istihdam etmediği her engelli ve eski hükümlü birey için ve bu bireylerin istihdam edilmediği her ay için idari para cezası uygulanmaktadır. Tahsil edilen para cezaları 4857 sayılı Kanunun 101. maddesi kapsamında şu projelerde kullanılmaktadır (İŞKUR, 2021a, s.55-57; İŞKUR, 2023c):

- Engellilerin ve Eski Hükümlülerin Kendi İşini Kurma Hibe Desteğine Yönelik Projeler: Proje ile gerekli şartları taşıyan engelli ve eski hükümlü bireylere kendi işini kurmaları durumunda belirlenen süre ve miktarda hibe verilmektedir. 2014-

Ekim 2021 tarihleri arasında 5 bin 398 engelli ve 3 bin 827 eski hükümlü projeye başvurmuş ve bunlardan 3 bin 90 engelli ve 2 bin 315 eski hükümlüye destek sağlanmıştır.

- **Korumalı İşyeri Desteğine Yönelik Projeler:** Engelliler için yeterli istihdam alanları oluşturulması ve engelli istihdamıyla ilgili altyapının geliştirilmesi amacıyla korumalı işyerlerinin kurulması ve bu tür işyerlerinin etkinliğinin artırılarak ülke genelinde engelli istihdamının artırılmasına yönelik faaliyetlerin yürütüldüğü projedir. Korumalı İşyeri Statü Belgesi alan işletmelerin başvuruda bulunabildiği bu projelere 2017-2021 yılları arasında yapılan başvurulardan 10'u kabul edilmiştir.
- **Engellinin İstihdamını Sağlayacak Destek Teknolojilerine Yönelik Projeler:** Proje ile engellilerin işyerinde verimli çalışabilmesi için gerekli destek teknolojisinin (yazılım, donanım, alet, teçhizat vb.) temin edilmesiyle engellinin işe uyumunun sağlanması ve bu sayede engelli istihdamının artırılması amaçlanmaktadır. İŞKUR'a kayıtlı tüzel kişilerin başvuruda bulunabildiği projelere 2015-Ekim 2021 tarihleri arasında 135 başvuru yapılmış ve bunlardan 43'üne proje desteği verilmiştir.
- **Engellinin İşe Yerleştirilmesi, İşe ve İşyerine Uyumunun Sağlanmasına Yönelik Projeler:** Engellilerin işe kabulü, işe yerleşmesi ve işyeriyle uyumunun sağlanması gibi konularda engelli koçu, sosyolog, psikolog, danışman gibi görevli uzman kişiler aracılığıyla engellilere birçok hizmetin sunulduğu faaliyetlerdir. Kamu kurum ve kuruluşları, sivil toplum kuruluşları, belediyeler, üniversiteler ve özel sektör işyerleri gibi tüzel kişilerin başvuruda bulunabildiği projelere 2015-Ekim 2021 tarihleri arasında 51 başvuru yapılmış ve bunlardan 37'sine proje desteği verilmiştir.
- **Engellilere Yönelik Mesleki Eğitim ve Mesleki Rehabilitasyon Projeleri:** Proje ile engellilere yönelik düzenlenen mesleki eğitim ve mesleki rehabilitasyon kursları aracılığıyla engellilerin işgücü piyasasıyla bütünleştirilmesi amaçlanmaktadır. İŞKUR'a kayıtlı tüzel kişilerin başvuruda bulunabildiği projelere 2014-Ekim 2021 tarihleri arasında 1415 başvuru yapılmış ve bunlardan 726'sına proje desteği verilmiştir.

2.3.2. Pasif İşgücü Piyasası Politikaları

AİPP'nin temel amacı istihdam edilebilirliği artırarak işsizliği azaltmak iken PİPP'nin temel amacı işsizlikten kaynaklanan gelir kayıplarını bir süreliğine telafi etmektir. Bu yönüyle PİPP, işsizlere ve dolaylı olarak bunların yakınlarına (eş, çocuk vb.) maddi güvence sağlayan tedbirlerdir. Bu politikaların bir diğer amacı ise gelir dağılımında adaleti sağlayarak gelirin tabana yayılmasını ve sosyal gelişimi sağlamaktır (İŞKUR, 2011, s.46). Bireyleri işsizlik riskine karşı korumak ve işsizliğin meydana getirdiği problemleri hafifletmek için işsizlik sigortası, işsizlik yardımı gibi birçok sosyal güvenlik tekniği geliştirilmiştir. Bu teknikler arasında en çok kullanılanı ise işsizlik sigortasıdır. İşsizlik sigortası, esasında işsizlik problemini çözen bir sistem olmayıp, işini kaybedenlere bir süreliğine de olsa ekonomik güvence sağlayan zorunlu sigortacılık faaliyetidir. Başlangıçta sendikalar bünyesinde gönüllü oluşumlar ile uygulanmaya başlayan işsizlik sigortası daha sonra zorunlu sigorta koluna dönüştürülmüştür (Yalçiner, 2000, s.169-170). Nitekim 19. yüzyılın sonları ile 20. yüzyılın başlarında işsizliğin ortaya çıkardığı problemler, dünyada işsizlik sigortasının modern anlamda uygulanmaya başlamasına ve gelişmesine sebep olmuştur. Sonraki yıllarda yaşanan I. Dünya Savaşı, 1929 Ekonomik Krizi ve II. Dünya Savaşı'nın işgücü piyasası üzerindeki etkileriyle de sistem, küresel olarak benimsenerek en önemli sosyal güvenlik araçlarından birisi haline gelmiştir. Türkiye'de ise işsizlik sigortasıyla ilgili çalışmalar İİBK ve Devlet Planlama Teşkilatı önderliğinde başlamış ve bu kapsamda hazırlanan kalkınma planları ve yıllık programlarda konuya yer verilmiştir. Türkiye'de 08.09.1999 tarihinde 4447 sayılı İşsizlik Sigortası Kanunu yayınlanmış, 01.06.2000 tarihinde prim kesintileri başlamış ve Mart 2002 tarihinde ise sigortalı işsizlere ilk ödemeler yapılmaya başlanmıştır (İŞKUR, 2011, s.46-47).

Türkiye'de 4447 sayılı Kanun ile uygulanmaya başlayan işsizlik sigortası hizmetlerinin finansmanı İşsizlik Sigortası Fonu'ndan karşılanmaktadır. İşsizlik Sigortası Fonu'nun gelirleri çalışanların prime esas aylık brüt kazancından kesilen (%2 işveren primi, %1 işçi primi, %1 devlet katkısı) primlerden ve bu primlerin değerlendirilmesiyle elde edilen faiz gelirlerinden oluşmaktadır. Primlerin toplanmasından SGK, diğer her çeşit işlem ve hizmetin yerine getirilmesinden ise İŞKUR sorumludur. İşsizlik Sigortası Fonu'nun yönetimini İŞKUR Yönetim Kurulu yaparken denetimini ise Sayıştay ve gerekli kriterleri karşılayan yeminli malî müşavirler yapmaktadır. Elde edilen denetim

raporu sonuçları ise kamuoyuyla düzenli olarak paylaşılmaktadır (İŞKUR, 2021a, s.74-75). Türkiye’de uygulanan PİPP’yi işsizlik ödeneği, iş kaybı tazminatı, ücret garanti fonu, yarım çalışma ödeneği, nakdi ücret desteği ve kıdem tazminatı şeklinde sınıflandırmak mümkündür.

2.3.2.1. İşsizlik Ödeneği

İşsizlik ödeneği, işini kaybeden ve bu nedenle geliri azalan sigortalı işsize, sigorta örgütü tarafından yapılan nakdi ödemelerdir. İşsizlik ödeneği ile geliri azalan bireyin zorunlu ihtiyaçlarının bir süreliğine karşılanabilmesi amaçlandığından yapılan ödemelerin miktarının iyi belirlenmesi gerekmektedir. Dolayısıyla belirlenen miktar, hem olması gerekenden az belirlenerek işsizleri yoksulluğa itmeme hem de olması gerekenden fazla belirlenerek işsiz kalmayı avantajlı hale getirmemelidir (Yalçiner, 2000, s.171). İşsizlerin işsizlik ödeneğinden yararlanabilmesi için kendi kusuru ve isteği dışında işsiz kalması, hizmet akdinin bitmesinden önceki son 120 gün hizmet akdine tâbi olması, hizmet akdinin feshinden önceki son üç yıl içerisinde en az 600 gün prim ödemiş olması ve hizmet akdinin feshinden sonraki 30 gün içerisinde İŞKUR’a başvurması gerekmektedir. Ayrıca sigortalı işsizlerin ödenek alabilmesi için iş almaya hazır olmaları da gerekir. Bu kapsamda işsiz bir birey, işsizlik ödeneği başvurusu yaptığında o kişinin iş arayan kaydı da yapılarak veya güncellenerek bu kişinin yeni bir işe girebilmesi için gerekli hizmetler de sunulmaktadır. Öte yandan hizmet akdinin feshinden önceki son üç yıl içerisinde 600 gün sigortalı işte çalışıp işsizlik sigortası primlerini ödeyenler 180 gün, 900 gün sigortalı işte çalışıp işsizlik sigortası primlerini ödeyenlere 240 gün ve 1080 gün sigortalı işte çalışıp işsizlik sigortası primlerini ödeyenler ise 300 gün işsizlik ödeneğinden yararlanabilmektedir (İŞKUR, 2023d).

Tablo 2.26’da 2006-2021 yılları arasında işsizlik ödeneği ile ilgili değerler incelenmiştir.

Tablo 2. 26: Yıllar İtibarıyla İşsizlik Ödeneği Verileri (2006-2021)

Yıl	Başvuran Kişi Sayısı	Hak Eden Kişi Sayısı	Ödeme Yapılan Kişi Sayısı	Ödeme Miktarı [Türk Lirası (TL)]
2006	220 810	199 624	291 331	316 988 579
2007	250 129	221 532	314 223	351 906 552
2008	380 045	330 804	436 945	517 054 113
2009	594 743	471 475	681 952	1 114 274 973
2010	459 392	331 672	554 804	807 411 810

Tablo 2.26'nın devamı

2011	499 207	322 962	503 804	791 051 112
2012	609 541	372 193	559 754	966 184 883
2013	733 100	432 406	659 814	1 272 485 655
2014	901 984	515 654	776 856	1 657 723 367
2015	1 087 048	595 036	917 783	2 192 786 661
2016	1 521 577	807 778	1 197 537	3 682 650 659
2017	1 329 718	704 283	1 234 012	4 169 246 201
2018	1 637 050	849 243	1 312 838	4 824 135 690
2019	1 955 188	1 019 511	1 662 189	7 985 061 239
2020	1 511 900	513 325	1 132 465	6 201 456 449
2021	1 472 887	650 299	899 318	4 807 245 847

Kaynak: İŞKUR, 2024, s.77

Tablo 2.26'da yer alan verilere göre ele alınan yıllarda zamanla işsizlik ödeneğiyle ilgili başvuran kişi sayısının, hak eden kişi sayısının, ödeme yapılan kişi sayısının ve ödeme miktarının arttığı gözlenmektedir. Nitekim 2006 yılında başvuran kişi sayısı 220 bin 810, hak eden kişi sayısı 199 bin 624, ödeme yapılan kişi sayısı 291 bin 331 ve ödeme miktarı yaklaşık 317 milyon TL iken, 2021 yılında başvuran kişi sayısı 1 milyon 472 bin 887'ye, hak eden kişi sayısı 650 bin 299'a, önceki dönemden ödeme yapılanlarla birlikte ödeme yapılan kişi sayısı 899 bin 318'e ve ödeme miktarı yaklaşık 5 milyar TL'ye yükselmiştir. Diğer taraftan ele alınan yıllarda hak eden kişi sayısındaki artışın başvuru sayısındaki artışa göre daha az olduğunu söylemek mümkündür. Başvuran kişi sayısının, hak eden kişi sayısının, ödeme yapılan kişi sayısının ve ödeme miktarının en fazla olduğu yıl ise 2019 yılıdır.

2.3.2.2. İş Kaybı Tazminatı

Türkiye'de 1980 yılı itibarıyla ekonomide neoliberal politikalar uygulanmaya başlamış ve bu doğrultuda devlet, kamusal işyerlerini özelleştirmeye başlamıştır. Bu kapsamda iş kaybı tazminatı, daha önce kamu işyerlerinde çalışırken özelleştirme nedeniyle işsiz kalanlara işsiz kaldıkları dönem için yapılan destek ödemeleridir (Yıldız, 2018, s.44). 4046 sayılı Özelleştirme Uygulamaları Hakkında Kanun kapsamında, iştirakler hariç olmak üzere özelleştirme kapsamına dâhil edilen kuruluşların özelleştirilmesi, özelleştirilmek için hazırlanması, küçültülmesi ya da faaliyetlerinin durdurulması, süresiz veya süreli kapatılması ya da tasfiyesi nedeniyle bu kuruluşlarda çalışırken işini kaybedip, Kanunda belirtilen şartları taşıyanlara iş kaybı tazminatı ödenmektedir. Bu doğrultuda özelleştirme nedeniyle hizmet akdi feshedilenler, hizmet

akdinin süresine göre 90 ile 240 gün arasında iş kaybı tazminatı alabilmektedir. Ayrıca özelleştirme nedeniyle hizmet akdi feshedilenlere tazminat hakkının dışında başka bir iş bulabilmeleri için iş ve meslek danışmanlığı, mesleki eğitim ve işe yerleştirme hizmeti verilirken, bu bireylerin sosyal güvenlik primleri de karşılanmaktadır. İş kaybı tazminatı, günlük net asgari ücretin iki katı kadar ödenirken engellilere, günlük net asgari ücretin dört katı kadar ödenmektedir (İŞKUR, 2021a, s.79).

Tablo 2.27’de 2006-2021 yılları arasında iş kaybı tazminatı hak eden kişi sayısı ve bu kişilere yapılan ödemelerle ilgili değerler incelenmiştir.

Tablo 2. 27: İş Kaybı Tazminatı Hak Eden Kişi Sayısı ve Ödemeleri
(2006-2021)

Yıl	Hak Eden Kişi Sayısı	Ödeme Miktarı (TL)	Yıl	Hak Eden Kişi Sayısı	Ödeme Miktarı (TL)
2006	2 433	12 155 690	2014	1 214	13 214 800
2007	265	15 384 831	2015	879	6 359 492
2008	671	4 920 378	2016	300	3 764 761
2009	654	7 111 943	2017	239	3 853 738
2010	9 483	68 004 713	2018	1295	14 280 489
2011	1 856	8 087 870	2019	75	5 313 367
2012	532	6 627 655	2020	35	1 027 244
2013	3 353	11 163 725	2021	93	2 534 084

Kaynak: İŞKUR, 2021a, s.80

Tablo 2.27’de yer alan verilere göre ele alınan yıllar itibariyle iş kaybı tazminatı hak eden kişi sayısının ve bu kişilere yapılan ödemelerin dalgalı bir seyir izlediği ve zamanla azaldığı gözlenmektedir. Nitekim 2006 yılında iş kaybı tazminatı hak eden 2 bin 433 kişiye 12 milyon TL civarında iş kaybı tazminatı ödenirken, 2021 yılında 93 kişiye 2,5 milyon TL civarında ödeme yapılmıştır. Bununla beraber iş kaybı tazminatı hak eden kişi sayısı ve ödeme miktarının en fazla olduğu yıl 2010 iken en az olduğu yıl ise 2020 yılıdır.

2.3.2.3. Ücret Garanti Fonu

Türkiye’de Ücret Garanti Fonu uygulaması, 2003 yılında 4857 sayılı İş Kanunu’nun kabul edilip yürürlüğe girmesi ile başlamıştır. Bu uygulama ile mevzuatta işçilerin ödenmeyen ücret alacaklarını çeşitli şekillerde güvence altına alan düzenlemelere ilave olarak ücret alacaklarına devlet garantisi getirilmiştir. İŞKUR Yönetim Kurulu kararları çerçevesinde ve İşsizlik Sigortası Fonu kapsamında işletilen ve

yönetilen Ücret Garanti Fonunun gelirleri, işverenlerin işsizlik sigortası primi olarak yaptığı ödemelerin yıllık toplamının %1'inden ve bu primlerin değerlendirilmesiyle kazanılan gelirlerden oluşurken, giderleri ise ilgili ücret ödemelerinden ve işlem maliyeti gibi İŞKUR'un yaptığı diğer giderlerden oluşmaktadır (Fındık, 2012, s.52).

Ücret Garanti Fonu; aciz vesikası, konkordato, iflas ve iflasın ertelenmesi nedenleriyle işverenin ödeme yükümlülüklerini yerine getiremediği durumlarda, işçilerin iş ilişkisinden doğan ücret alacaklarının üç aylığına karşılanması için oluşturulmuştur. Ücret Garanti Fonu ödemelerinden faydalanılabilmesi için işçinin ücret alacağının olduğu dönemde hizmet akdiyle 4447 sayılı İşsizlik Sigortası Kanunu kapsamında çalışıyor olması, yukarıda belirtilen nedenlerle işverenin ödeme güçlüğüne düşmesi, işçinin beş yıllık zamanaşımına uğramamış ücret alacağının olması ve işçinin işverenin ödeme güçlüğüne düşmesinden önceki son bir yıl içerisinde aynı işyerinde 4447 sayılı Kanun çerçevesinde çalışmış olması gerekmektedir. Bu kapsamda şartları sağlayan işçilere, üç aydan fazla olmamak üzere ödenmeyen ücret alacakları kadar ödeme yapılmaktadır (İŞKUR, 2021a, s.78).

Tablo 2.28'de 2006-2021 yılları arasında ücret garanti fonundan yararlananlarla ilgili değerler incelenmiştir.

Tablo 2. 28: Yıllar İtibarıyla Ücret Garanti Fonundan Yararlanan Sayısı (2006-2021)

Yıl	Hak Eden Kişi Sayısı	Toplam Ödeme Miktarı* (TL)	Yıl	Hak Eden Kişi Sayısı	Toplam Ödeme Miktarı* (TL)
2006	1 134	1 711 294	2014	8 193	21 933 622
2007	2 223	3 604 240	2015	5 547	16 129 548
2008	827	1 072 774	2016	4 591	15 704 904
2009	12 371	22 354 145	2017	5 809	25 848 10
2010	12 905	22 097 785	2018	20 865	81 026 950
2011	5 807	9 389 249	2019	41 535	156 954 353
2012	3 210	8 666 987	2020	6 643	48 665 282
2013	5 671	15 055 994	2021	6.643	34 281 901

*Diğer giderler dâhil

Kaynak: İŞKUR, 2024, s.79-80

Tablo 2.28'de yer alan veriler incelendiğinde 2009 yılı öncesinde ücret garanti fonu hak eden kişi sayısı ve ödeme miktarının diğer yıllara göre daha düşük olduğu görülmektedir. Fakat 2008 Ekonomik Krizinin de etkisiyle 2009 ve 2010 yıllarında ödenek hak eden kişi sayısı ve ödeme miktarı belirgin şekilde artış göstermiştir. Krizin etkilerinin azalmasıyla 2011-2017 yılları arasında nispeten azalış gösteren hak eden kişi

sayısı ve ödeme miktarı, 2018 yılında tekrar artmaya başlamış, 2019 yılında en yüksek seviyeye yükselmiş ve sonraki yıllarda azalış göstermiştir. Tablo 2.28 ile ilgili genel bir değerlendirme yapıldığında ise ödenek hak eden kişi sayısı ve ödeme miktarının arttığını söylemek mümkündür. Nitekim 2006 yılında 1134 kişiye 1,7 milyon TL civarında ödeme yapılırken, 2021 yılında 6 bin 643 kişiye 34,2 milyon TL civarında ödeme yapılmıştır.

2.3.2.4. Yarım Çalışma Ödeneği

Aile ve iş hayatının birbiriyle uyumunu sağlamak amacıyla 2016 yılında 4447 ve 4857 sayılı Kanunlarda yapılan düzenlemelerle yarım çalışma ve yarım çalışma ödeneği uygulaması başlatılmıştır. Yarım çalışma ödeneği uygulaması ile doğum sonrası analık hâli izninin sona erdiği tarih itibariyle çocuğun yaşıyor olması şartıyla kadın işçilere ve üç yaşını doldurmamış çocuğu evlat edinen erkek ya da kadın işçilere, istekleri doğrultusunda çocuğun engellilik hâline ve doğum sayısına göre 60 ila 360 günlüğüne, haftalık çalışma süresinin yarısı kadar ücretsiz izin kullanma imkânı tanınmıştır. Bu imkândan yararlananlara gerekli şartları sağlamaları durumunda ücretsiz izinde geçirdikleri süreler için İşsizlik Sigortası Fonundan karşılanmak üzere yarım çalışma ödeneği verilmektedir (İŞKUR, 2021a, s.77-78). Yarım çalışma kapsamında doğum sonrası analık hâli izninin sona erdiği tarih itibariyle, çocuğun yaşıyor olması şartıyla kadın işçilere ve üç yaşını doldurmamış çocuğu evlat edinen erkek ya da kadın işçilere ilk doğumda 60 gün, ikinci doğumda 120 gün, daha sonraki doğumlarda ise 180 gün süre ile haftalık çalışma süresinin yarısı kadar ücretsiz izin verilebilmektedir. Çoğul doğumlarda bu süreler otuzar gün ilave yapılırken çocuğun engelli doğması durumunda ise bu süre 360 gün olarak uygulanmaktadır. Yarım çalışma ödeneği süresi ise ilk doğumda en çok 30 gün, ikinci doğumda en çok 60 gün, sonraki doğumlarda en çok 90 gün, çocuğun engelli doğması durumunda ise en çok 180 gündür. Ayrıca çoğul doğumlarda ilave edilen 30 günlük ücretsiz izin süresi için ilave 15 gün ödenek verilmektedir. Yarım çalışma ödeneğinin günlük ödeme miktarı ise günlük asgari ücretin brüt tutarı kadardır (Görmezöz, 2020, s.72).

Tablo 2.29'da 2016-2021 yılları arasında yarım çalışma ödemelerine ilişkin değerler incelenmiştir.

Tablo 2. 29: Yarım Çalışma Ödemelerine İlişkin Veriler (2016-2021)

Yıl	Başvuran Kişi Sayısı	Hak Eden Kişi Sayısı	Ödeme Yapılan Kişi Sayısı	Ödeme Miktarı (TL)
2016	4 467	4 187	2 140	2 946 896
2017	7 855	7 462	8 388	17 052 239
2018	7 734	7 201	8 321	18 378 485
2019	7 640	7 134	8 336	23 531 969
2020	5 468	5 088	6 631	20 683 123
2021	4 495	4 108	4 841	18 547 847

Not: Yarım çalışma ödeneği, yarım çalışma yapılan ayı izleyen ikinci ayda yapılmaktadır.

Kaynak: İŞKUR, 2024, s.79

Tablo 2.29'da yer alan verilere göre uygulamanın başladığı 2016 yılında yarım çalışma ödeneği için 4 bin 467 kişi başvurmuş, 4 bin 187 kişi yarım çalışma ödeneğine hak kazanmış ve 2 bin 140 kişiye yaklaşık 3 milyon TL ödeme yapılmıştır. İncelenen yıllar içerisinde başvuran, hak eden ve ödeme yapılan kişi sayısının en fazla olduğu 2017 yılında yarım çalışma ödeneği için 7 bin 855 kişi başvurmuş, 7 bin 462 kişi ödenek almaya hak kazanmış ve önceki dönemden ödenek almaya hak kazananlarla birlikte 8 bin 388 kişiye 17 milyon TL civarında ödeme yapılmıştır. 2017 yılı sonrasında başvuran ve hak eden kişi sayısı sürekli bir azalış gösterirken, ödeme yapılan kişi sayısı ve ödeme miktarı dalgalı bir seyir göstermiştir. 2021 yılında ise yarım çalışma ödeneğine 4 bin 495 kişi başvurmuş, 4 bin 108 kişi ödeneye hak kazanmış ve önceki dönemden hak kazananlarla birlikte 4 bin 841 kişiye 18,5 milyon TL civarında ödeme yapılmıştır.

2.3.2.5. Kısa Çalışma Ödeneği

Genel ekonomik, sektörel, bölgesel kriz, genel salgın ile zorlayıcı sebeplerin olduğu durumlarda işletmede haftalık çalışma sürelerinin geçici olarak en az üçte bir oranında azaltılması ya da süreklilik şartı olmaksızın işletme faaliyetlerinin tamamının veya bir kısmının en az dört hafta durdurulması durumlarında, üç ayı geçmemek şartıyla sigortalılara çalışmadıkları dönem için kısa çalışma ödeneği verilmektedir. Bir işçinin bu ödenekten yararlanabilmesi için, işverenin belirtilen sebeplerden etkilendiğinin tespit edilmiş olması ve işçinin de fesih hariç işsizlik sigortasına hak kazanma şartlarını taşıması gerekmektedir. Kısa çalışma ödeneğinin miktarı, sigortalının son on iki aylık prime esas kazançlarına göre hesaplanan günlük ortalama brüt kazancının %60'ı kadar olup bu miktar aylık asgari ücretin brüt tutarının %150'sini aşamamaktadır. Bu uygulama sayesinde işsizliğin artması engellenmekte, çalışılmayan süreler için kazanç kaybı

yaşayan işçilere gelir desteği sunulmakta, işverenlerin işgücü maliyetleri azaltılmakta ve şokun atlatılmasından sonra meydana gelecek olası işe alım maliyetlerinin önüne geçilmektedir (İŞKUR, 2023e; İŞKUR, 2021a, s.76-77). 2003 yılında mevzuata dâhil edilen kısa çalışma ödeneğinden ilk kez 2005 yılında kuş gribi salgın hastalığı döneminde yararlanılmış ve daha sonra bu uygulama küresel ekonomik kriz (2009), Hatay'ın Reyhanlı ilçesinde yaşanan terör eylemi (2013), döviz kurundaki hareketlenme (2018) ve Covid-19 salgını (2020) gibi olağanüstü dönemlerde istihdamı korumak amacıyla işçi ve işverenlerin faydasına sunulmuştur (İŞKUR, 2021a, s.77).

Tablo 2.30'da 2005-2021 yılları arasında kısa çalışma ödemelerine ilişkin değerler incelenmiştir.

Tablo 2. 30: Kısa Çalışma Ödemelerine İlişkin Veriler (2016-2021)

Yıl	Hak Eden Kişi Sayısı	Ödeme Yapılan Kişi Sayısı	Ödeme Miktarı (TL)
2005	21	-	10 566
2006	217	-	64 398
2007	40	-	22 051
2008	0	-	0
2009	190 066	168 467	162 473 091
2010	27 159	55 444	39 144 356
2011	5 814	5 821	4 243 884
2012	2 855	3 110	3 005 208
2013	968	872	824 581
2014	66	94	74 205
2015	115	1 384	304 470
2016	733	789	1 276 589
2017	494	465	759 961
2018	1 393	4 369	3 070 784
2019	105 125	95 666	181 808 909
2020	3 743 473	3 723 097	25 565 353 975
2021	122 332	1 721 162	11 217 500 257

Kaynak: İŞKUR, 2024, s.78

Tablo 2.30'da yer alan verilere göre uygulamanın başladığı 2005 yılında kısa çalışma ödeneği hak eden kişi sayısı 21 iken ödeme miktarı 10 bin 566 TL'dir. 2008 yılında uygulamadan kimsenin yararlanmadığı gözlenirken 2009 yılında küresel ekonomik kriz nedeniyle uygulamadan yararlanan kişi sayısında büyük bir artışın olduğu görülmektedir. Bu kapsamda 2009 yılında 190 bin 66 kişi ödeneğe hak kazanmış ve 168 bin 467 kişiye yaklaşık 162,5 milyon TL ödeme yapılmıştır. 2010-2018 yılları arasında uygulamadan yararlanan kişi sayısı ve ödeme miktarları dalgalı bir seyir izlemiş fakat yaşanan ekonomik gelişmelerle birlikte 2019 yılında ödenekten yararlanan kişi sayısı da önceki yıllara nazaran belirgin bir şekilde artmıştır. 2020 yılında ise Covid-19

pandemisinin işgücü piyasası üzerindeki büyük tahribatı nedeniyle kısa çalışma ödeneği için gereken şartlar esnetilmiş ve böylelikle ödenekten yararlanan kişi sayısında da rekor artış olmuştur. Bu kapsamda 2020 yılında 3 milyon 743 bin 473 kişi ödeneye hak kazanmış ve 3 milyon 723 bin 97 kişiye yaklaşık 25,6 milyar TL ödeme yapılmıştır. 2021 yılı itibariyle çalışma hayatındaki normalleşmeyle birlikte 122 bin 332 kişi ödenek almaya hak kazanmış ve önceki dönemlerden hak eden kişilerle beraber 1 milyon 721 bin 162 kişiye 11,2 milyar TL civarında ödeme yapılmıştır.

2.3.2.6. Nakdi Ücret Desteği

Covid-19'un sosyoekonomik yaşama etkilerini azaltmak için, 4447 sayılı Kanun'un Geçici 24'üncü maddesi kapsamında bulunan kişilere işsiz kaldıkları ya da ücretsiz izne çıkarıldıkları dönem için İşsizlik Sigortası Fonundan karşılanmak üzere nakdi ücret desteği uygulaması başlatılmıştır. Uygulamadan ücretsiz izne çıkarılan işçiler ile 15.03.2020 tarihinden itibaren kendi istek ve kusuru dışında sözleşmesi feshedilen fakat işsizlik ödeneği hakkı kazanamayan işçiler, 17.04.2020-30.06.2021 tarihleri arasındaki fesih kısıtı süresince ücretsiz izinde geçirdikleri ya da işsiz kaldıkları süre kadar yararlanabilmektedir. Fesih kısıtının 30.06.2021 tarihi itibariyle bitmesi nedeniyle nakdi ücret desteği uygulamasına da son verilmiştir. Uygulama döneminde yaklaşık 3,1 milyon kişiye 14 milyar TL civarında ödeme yapılmıştır (İŞKUR, 2021a, s.83-84). Diğer taraftan ücretsiz izne çıkarılan işçilerin nakdi ücret desteğinden yararlanabilmesi için 17.04.2020 itibarıyla işveren tarafından ücretsiz izne çıkarılması, kısa çalışma ödeneği ve herhangi bir sosyal güvenlik kuruluşundan yaşlılık aylığı almıyor olması ve işsizlik sigortası kapsamında çalışıyor olması gerekmektedir. İşsizlik ödeneğine hak kazanamayan işçilerin nakdi ücret desteği alabilmesi için ise 15.03.2020 tarihinden sonra kendi istek ve kusurları haricinde sözleşmelerinin feshedilmesi, gerekli prim şartlarını sağlayamamaları nedeniyle işsizlik ödeneğinden faydalanamamaları ve herhangi bir sosyal güvenlik kuruluşundan yaşlılık aylığı almıyor olmaları gerekmektedir. Gerekli şartları sağlayıp desteğe hak kazanan kişilerin genel sağlık sigortası primleri de İşsizlik Sigortası Fonundan karşılanmaktadır (Günel, 2020, s.61-62).

2.3.2.7. Kıdem Tazminatı

İşçi ve işveren arasında yapılan iş sözleşmesinin sona ermesinin en önemli hukuki sonuçlarından birisi olan kıdem tazminatı, kanunda belirtilen şekilde asgari çalışma

süresini tamamlayan ve yine kanunda belirtilen nedenlerle iş sözleşmesinin sonlanması hâlinde işverenin işçiye ya da mirasçısına ödediği nakdi ödemedir (Anadolu, 2003, s.241). Bu uygulama, işten çıkarılan işçilerin tazminatla mükâfatlandırılması anlamını taşımamakla beraber, işçilerin keyfi olarak işten çıkartılmasını engellemek amaçlı geliştirilen iş güvencesi şeklinde de açıklanabilir. Kıdem tazminatı sistemi ile amaçlanan, mevcut çalışanlara ihtiyaç duyulmaması durumunda bu kişilerin işletmenin ihtiyaçları doğrultusunda yeniden eğitilerek istihdam edilmelerinin sağlanmasıdır. Dolayısıyla kıdem tazminatının iş kaybına karşı gelir güvencesi sağlaması, işten çıkarmaları ve bu sayede işsizliğin artmasına engel olması, uzun süreli istihdamı teşvik etmesi, uzun süre çalışan tecrübeli işçileri işletmede tutarak işgücü devrini azaltması gibi çok yönlü etkileri mevcuttur (Varçın, 2004: 21; akt. Kurnaz, 2018, s.192-193). Asya ülkelerinin çoğunda işten çıkarma tazminatı olarak da nitelendirilen kıdem tazminatı, iş sözleşmesi sona erdikten sonra kişinin kendisinin ve ailesinin karşılaştığı muhtemel riskleri azaltmak amacıyla sosyal koruma sisteminin bir parçası olarak tasarlanmıştır. İşverenler üzerinde doğrudan yük oluşturan bu uygulama, işveren tarafından işçilere toplu ödeme şeklinde yapılabilirken, sosyal koruma sisteminin daha gelişmiş olduğu ülkelerde işsizlik sigortası fonuna benzer bir yapıda oluşturulan sosyal risk havuzu aracılığıyla da yapılabilmektedir (Asher ve Mukhopadhyaya, 2004). Diğer taraftan kıdem tazminatına hak kazanılmasıyla ilgili farklı uygulamalara rastlanılabilmektedir. Nitekim bazı ülkelerde belirlenen bazı işler için ve bazı sebeplerle gerçekleşen işten ayrılmalarda bu haktan faydalanılabılırken bazı ülkelerde ise bütün işler için gerçekleşen işten ayrılmalarda bu haktan faydalanılabilmektedir. Dünya genelinde ise kıdem tazminatı hakkında faydalanabilmek için çoğunlukla altı nedenin geçerli olduğu söylenebilir. Bunlar bireysel olarak işten çıkarma, toplu halde işten çıkarma, işten ayrılma, iflas, iş göremezlik durumu ve emeklilik şeklindedir (Çelik, 2015, s.28). Türkiye’de geçmişi oldukça eskiye dayanan kıdem tazminatı ile ilgili olarak 1475 sayılı İş Kanunu’nun 14’üncü maddesine göre işçinin aynı işverene bağlı olarak en az bir yıl çalışması koşuluyla beraber kanunda belirtilen bir nedenle işten ayrılması durumunda işverenin işçiye kıdem tazminatı ödemesi gerekmektedir. Bu durumda işçiye çalıştığı her tam yıl için 30 günlük brüt ücret tutarında kıdem tazminatı ödenmektedir. Diğer taraftan bir yıldan artan süreler ise oranlanarak hesaplamaaya dahil edilmektedir.

BÖLÜM 3:

VERİ SETİ VE YÖNTEM

Çalışmanın bu bölümünde Türkiye’de AİPP kapsamında uygulanan aktif işgücü programlarının hem genel olarak hem de cinsiyet bazında işsizlik ve işgücü üzerindeki etkileri incelenmiştir. Aktif işgücü programlarının işsizlik ve işgücü üzerindeki etkileri ilgili literatürde dikkate alınarak kamu harcamaları, reel döviz kuru, sanayi üretim endeksi ve tüketici fiyat endeksinin de işsizlik ve işgücü üzerindeki etkileri analiz edilmiştir. Bununla ilgili Tablo 3.1’de çalışmada kullanılan değişkenlere ait bilgiler yer almaktadır.

Tablo 3. 1: Çalışmada Kullanılan Değişkenler

Değişkenin Adı	Tanımı	Kısaltması	Veri Kaynağı
Genel İşsiz Sayısı	15 yaş ve üzeri toplam işsiz sayısı	GISSIZ	TÜİK
Erkek İşsiz Sayısı	15 yaş ve üzeri erkek işsiz sayısı	EISSIZ	TÜİK
Kadın İşsiz Sayısı	15 yaş ve üzeri kadın işsiz sayısı	KISSIZ	TÜİK
Genel İşgücü Sayısı	15 yaş ve üzeri toplam işgücü sayısı	GISGUCU	TÜİK
Erkek İşgücü Sayısı	15 yaş ve üzeri erkek işgücü sayısı	EISGUCU	TÜİK
Kadın İşgücü Sayısı	15 yaş ve üzeri kadın işgücü sayısı	KISGUCU	TÜİK
Genel Aktif İşgücü Programları Katılımcı Sayısı	15 yaş ve üzeri aktif işgücü programlarından yararlanan toplam katılımcı sayısı	GAIPK	İŞKUR
Erkek Aktif İşgücü Programları Katılımcı Sayısı	15 yaş ve üzeri aktif işgücü programlarından yararlanan erkek katılımcı sayısı	EAIPK	İŞKUR
Kadın Aktif İşgücü Programları Katılımcı Sayısı	15 yaş ve üzeri aktif işgücü programlarından yararlanan kadın katılımcı sayısı	KAIPK	İŞKUR
Sanayi Üretim Endeksi	Toplam sanayi (2015=100)	SUE	TCMB-EVDS
Reel Döviz Kuru	Tüketici fiyat endeksi bazlı reel efektif döviz kuru (2003=100)	RDK	TCMB-EVDS
Tüketici Fiyat Endeksi	Tüketici fiyat endeksi (2003=100)	TUFE	TCMB-EVDS
Kamu Harcamaları	Kamu harcamaları (TL)	KH	TCMB-EVDS

Tablo 3.1’de yer alan bilgilere göre genel, erkek ve kadın işsiz sayısı değişkenlerine ait veriler ile genel, erkek ve kadın işgücü sayısı değişkenlerine ait veriler TÜİK’in; genel, erkek ve kadın aktif işgücü programları katılımcı sayısı değişkenlerine ait veriler İŞKUR’un; sanayi üretim endeksi, reel döviz kuru, kamu harcamaları ve tüketici fiyat endeksi değişkenlerine ait veriler ise TCMB EVDS’den elde edilmiştir. 2007:04-2021:12 dönemine ait aylık verilerin kullanıldığı çalışmada her bir değişkene ait 177 gözlem bulunmaktadır. Çalışmada aylık veriler kullanıldığı için genel, erkek ve kadın işsiz sayısı verileri ile genel, erkek ve kadın işgücü sayısı verileri için TÜİK tarafından mevsimsellikten arındırılmış veriler kullanılmış, diğer değişkenlere ait veriler ise Census X12 yöntemiyle mevsimsellikten arındırılarak analize dâhil edilmiştir. Ayrıca değişen varyans sorununa karşı analizde kullanılan tüm değişkenlerin doğal logaritması alınmış ve analizler değişkenlerin logaritması alınmış değerleriyle gerçekleştirilmiştir.

3.1. YÖNTEM

Analizde ilk önce değişkenlerin durağanlığını sınamak amacıyla geleneksel birim kök testlerinden Genişletilmiş Dickey-Fuller (1981, ADF) ve Phillips-Perron (1988, PP) birim kök testleri ile yapısal kırılmayı dikkate alan birim kök testlerinden Lee-Strazicich (2003) çift kırılmalı birim kök testi uygulanmıştır. Daha sonra değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisini belirleyebilmek amacıyla sırasıyla Hacker ve Hatemi-J (2006) bootstrap nedensellik testi, Hatemi-J (2012) asimetrik nedensellik testi ve Balcılar, Özdemir ve Arslantürk (2010) bootstrap kayan pencere nedensellik testi uygulanmıştır.

3.1.1. Durağanlık Sınaması

Nedensellik analizine dâhil edilen değişkenler arasında anlamlı ilişkilerin elde edilebilmesi için çeşitli birim kök testlerinden yararlanılarak durağanlık sınaması yapılmaktadır. Nitekim durağan olmayan bir değişken birim kökün varlığını ifade etmektedir. Birim kökün olduğu durumda ise herhangi bir politik değişiklik ya da şok değişkenlerde aldatıcı etkiler ortaya çıkarabilmektedir (Gövdeli, 2016, s.226). Bu çalışmada durağanlık sınaması için geleneksel birim kök testlerinden ADF (1981) ve PP (1988) birim kök testleri ile yapısal kırılmayı dikkate alan birim kök testlerinden Lee-Straticich (2003) çift kırılmalı birim kök testinden yararlanılmıştır.

3.1.1.1. ADF ve PP Birim Kök Testi

Dickey ve Fuller (1979) tarafından geliştirilen ADF birim kök testi, Dickey ve Fuller birim kök testinin geliştirilmiş halidir. ADF birim kök testinde hata terimlerinin bağımsız ve homojen olduğu varsayılmaktadır. Otokorelasyon probleminin giderilebilmesi amacıyla ADF testi için oluşturulan denklemlerin sağ tarafına bağımlı değişkenin uygun gecikmesi eklenmektedir (Şahin ve Durmuş, 2018, s.1118; Eyüboğlu ve Abdioğlu, 2019, s.237).

ADF testinin sabitli modeli ile sabitli-trendli modeli için denklemler aşağıdaki şekilde oluşturulmuştur:

$$\text{Sabitli Model: } \Delta Y_t = \alpha_0 + \gamma Y_{t-1} + \sum_{i=1}^m \Delta Y_{t-i} + \varepsilon_t \quad (3.1)$$

$$\text{Sabitli-Trendli Model: } \Delta Y_t = \alpha_0 + \alpha_1 t + \gamma Y_{t-1} + \sum_{i=1}^m \Delta Y_{t-i} + \varepsilon_t \quad (3.2)$$

Denklem (3.1) ve (3.2)'de yer alan Y_t ; ele alınan değişkeni, Δ ; fark operatörünü, α_0 ; sabit terimi, t ; trend değişkenini, Y_{t-1} ; ele alınan değişkenin bir önceki dönemini, m ; uygun gecikme uzunluğunu ve ε_t ise hata terimini ifade etmektedir.

ADF testinde durağanlığı sınamak için hipotezler aşağıdaki şekilde kurulmuştur:

$$H_0: \gamma = 0 \text{ ise değişken durağan değildir (birim kök vardır)} \quad (3.3)$$

$$H_1: \gamma < 0 \text{ ise değişken durağandır (birim kök yoktur)} \quad (3.4)$$

ADF testinde “ γ ” katsayısının sıfıra eşit ya da sıfırdan küçük olup olmadığı test edilmektedir. Bu test neticesinde durağanlığa karar verebilmek için test istatistiklerine ait olasılık değerinin MacKinnon (1996) kritik değerlerinden mutlak olarak büyük olması gerekmektedir. Dolayısıyla modelde boş hipotezin (H_0) reddedilememesi değişkenin durağan olmadığını (birim kök taşıdığını) gösterirken, boş hipotezin reddedilmesi ise alternatif hipotezin (H_1) kabul edilmesini yani değişkenin durağan olduğunu (birim kök taşımadığını) ifade etmektedir.

Çalışmada ADF testine alternatif oluşturması ve ADF testinin eksikliklerini gidermesi açısından PP birim kök testi de uygulanmıştır. ADF testinden farklı olarak Phillips ve Perron (1988) tarafından geliştirilen PP testine göre hata terimleri istatistiksel olarak bağımsız değildir ve aralarında zayıf bağımlılık vardır. Ayrıca hata terimleri homojen değil heterojen bir dağılıma sahiptir (Şahin ve Durmuş, 2018, s.1118). Bu yönleriyle ADF testine göre farklılık gösteren PP birim kök testinin sabitli modeli ve sabitli-trendli modeli için denklemler aşağıdaki şekilde oluşturulmuştur:

$$\text{Sabitli Model: } Y_t = \alpha_0 + \beta_1 Y_{t-1} + \varepsilon_t \quad (3.5)$$

$$\text{Sabitli-Trendli Model: } Y_t = \alpha_0 + \beta_1 Y_{t-1} + \beta_2 \left(t - \frac{T}{2}\right) + \varepsilon_t \quad (3.6)$$

Denklem (3.5) ve (3.6)'da yer alan Y_t ; test edilen değişkeni, α_0 ; sabit terimi, t ; trendi, T ; gözlem sayısını ve ε_t ise hata terimini ifade etmekte olup hata teriminin beklenen değeri sıfıra eşittir.

ADF testinde olduğu gibi PP testinde de boş hipotez (H_0) değişkenin durağan olmadığı (birim kök taşıdığı) şeklinde kurulurken alternatif hipotez ise (H_1) değişkeninin durağan olduğu (birim kök taşımadığı) şeklinde kurulmaktadır. Bununla ilgili durağanlığı sınamak için hipotezler aşağıdaki şekilde kurulmuştur:

$$H_0: \beta_1 = 0 \text{ ise değişken durağan değildir (birim kök vardır)} \quad (3.7)$$

$$H_1: \beta_1 < 0 \text{ ise değişken durağandır (birim kök yoktur)} \quad (3.8)$$

PP testinde " β_1 " katsayısının sıfıra eşit ya da sıfırdan küçük olup olmadığı test edilmektedir. Karar aşamasında hesaplanan test istatistik değeri MacKinnon (1996) kritik değerleri ile karşılaştırılmaktadır. Hesaplanan test istatistik değerinin MacKinnon (1996) kritik değerlerinden mutlak olarak büyük olduğu durumlarda boş hipotez (H_0) reddedilerek durağanlığın olduğunu ifade eden alternatif hipotez (H_1) kabul edilmektedir.

3.1.1.2. Lee-Straticich Çift Kırılmalı Birim Kök Testi

Çalışmada örneklem dönemi olarak seçilen Nisan 2007-Aralık 2021 tarihleri arasında meydana gelen krizlerden dolayı ekonomide yapısal kırılmaların olma olasılığı yüksektir. ADF ve PP birim kök testlerinde yapısal kırılmalar dikkate alınmadığı için değişkenlerin yapısal kırılma altında birim kök taşıyıp taşımadığını belirlemek amacıyla hem sabitte hem de sabitte ve trendde kırılmaya izin veren ve Lee ve Strazicich (2003) tarafından geliştirilen Lee-Strazicich (2003) çift kırılmalı birim kök testi tercih edilmiştir. Bu testte yapısal kırılma çift-içsel olarak belirlenmektedir. Testin boş hipotezi (H_0) yapısal kırılma altında birim kökün varlığını ifade ederken alternatif hipotez (H_1) yapısal kırılma altında trend durağanlığı içermektedir. Belirlenen yapısal kırılma sabitli model için tek kırılmaya (Model AA) imkân sağlarken sabitli ve trendli model ise (Model CC) çift kırılmaya imkân tanımaktadır (Koçyiğit, Bayat ve Kılıç, 2012, s.27). Zivot-Andrews (1992) testi baz alınarak Lagrange çarpanı (LM) kullanılmak üzere; T_B kırılma tarihi, Z_T dışsal değişkenler vektörü ve kalıntılar $\varepsilon_t \sim iidN(0, \sigma^2)$ dağılmak üzere (Lee ve Strazicich, 2003, s.1082-1083);

$$y_t = \delta Z_t + e_t \text{ ve } e_t = \beta e_{t-1} + \varepsilon_t \quad (3.9)$$

$Z_t = [1, t, D, DT]'$ ise düzey değerinde çift kırılma için Model AA'da D_{jt} için $t \geq T_{Bj}$ iken 1, diğer durumlarda ise 0 değerini alır. $Z_t = [1, t, D_{1t}, D_{2t}, DT_{1t}, DT_{2t}]'$ ise Model CC'de DT_{jt} için $t \geq T_{Bj} + 1$ iken 1, diğer durumlarda 0 değerini alır. Boş hipotez altında yapısal kırılmaları ($\beta = 1$), alternatif hipotez ise ($\beta < 1$) şeklinde belirtilir.

$\tilde{S}_{t-1} = y_t - \tilde{\Psi}_x - Z_t \tilde{S}_{t-1}$ ve $\tilde{\delta}; \Delta y_t$ 'nin ΔZ_t üzerine regrese edilmesinden bulunan katsayılar ve $\tilde{\Psi}_x = y_1 - z_1 \delta$ ise Lagrange Çarpanına dayanan test istatistiği;

$$\Delta y_t = \delta' \Delta Z_t + \theta \tilde{S}_{t-1} + u_t \quad (3.10)$$

şeklinde ifade edilir. T tane gözlem sayısı için T_{Bj} kırılma noktası olmak üzere $\lambda_j = T/T_{Bj}$ ise kırılma tarihinin bulunması için $\tilde{\tau}$ istatistiğinin minimum olduğu nokta ($LM_{\tau} = \inf_{\lambda}^{inf} \tau(\lambda)$) seçilir. Hesaplanan test istatistiğinin tablo kritik değerinden mutlak olarak küçük olduğu durumlarda yapısal kırılma altında birim kökün olduğu boş hipotez (H_0) kabul edilirken, hesaplanan test istatistiğinin tablo kritik değerinden mutlak olarak büyük olduğu durumlarda ise yapısal kırılma altında birim kökün olduğunu ifade eden boş hipotez reddedilerek yapısal kırılma altında durağanlığın olduğunu ifade eden alternatif hipotez (H_1) kabul edilmektedir.

3.1.2. Hacker ve Hatemi-J Bootstrap Nedensellik Testi

Granger'in (1969) geliştirdiği nedensellik testi sonrasında nedensellik testleri, değişkenler arasındaki ilişkinin belirlenebilmesi amacıyla ampirik analizlerde sıklıkla kullanılmaya başlamış, değişen zaman ve gelişen beklentiler doğrultusunda da yeni testler geliştirilmiştir. Toda-Yamamoto (1995) nedensellik testi Granger (1969) nedensellik testine dayanır ve Modifiye edilmiş Wald (M-WALD) testini kullanır. Toda-Yamamoto tarafından geliştirilen M-WALD testinin herhangi bir ön test gerektirmemesi, uygulamasının basit olması, değişkenler arasında eşbütünleşmenin varlığını gerektirmemesi, değişkenlerin farklı dereceden durağanlık göstermesinin analizin yapılmasına engel teşkil etmemesi ve standart asimptotik dağılıma dayalı olması testin uygulanabilirliğini artırmaktadır (Hacker ve Hatemi-J, 2006, s.1489).

Granger (1969) nedensellik testinde değişkenlerin tamamı durağan olmalıdır. Durağan olmayan değişkenler için ise fark alma işlemi uygulandıktan sonra nedensellik analizi yapılmaktadır. Bu durumda seviyede durağan olan değişkenler seviye değerleriyle analize dâhil edilirken farkta durağanlaşan değişkenler ise farkı alınmış değerleriyle

analize dâhil edilmektedir. Bu durum Granger (1969) nedensellik testinde uzun dönemli bilgi kayıplarına sebep olmaktadır. Toda ve Yamamoto (1995) nedensellik testinde ise değişkenler kaçınıcı derecede durağan olursa olsun analize seviye değerleriyle dâhil edilmekte ve bu sayede Granger (1969) nedensellik testindeki uzun dönemli bilgi kayıplarının önüne geçilmektedir. İlâveten değişkenlerin durağanlık dereceleri ve değişkenler arasında eşbütünleşmenin olup olmaması testin geçerliğini etkilememektedir. Bununla birlikte Toda ve Yamamoto (1995) nedensellik testinde uygun gecikme uzunluğuna (k) değişkenlerin kaçınıcı dereceden durağan olduğunu belirten maksimum bütünleşme derecesi $d_{\max}$ gecikme uzunluğu eklenmekte ve böylelikle $k+d_{\max}$ gecikme uzunluğundaki Vektör Otoregresyon (VAR) modeli oluşturulmaktadır. Bununla ilgili VAR modeli denklem (3.11) ve (3.12)'deki gibi gösterilebilir (Pata, 2018, s.103; Akkuş, 2021, s.221).

$$Y_t = \delta_1 + \sum_{i=1}^k \beta_{1i} Y_{t-1} + \sum_{i=k+1}^{k+d_{\max}} \theta_{1i} Y_{t-1} + \sum_{i=1}^k \gamma_{1i} X_{t-i} + \sum_{i=k+1}^{k+d_{\max}} \varrho_{1i} X_{t-i} u_{1t} \quad (3.11)$$

$$X_t = \delta_2 + \sum_{i=1}^k \alpha_{2i} X_{t-1} + \sum_{i=k+1}^{k+d_{\max}} \varnothing_{2i} X_{t-1} + \sum_{i=1}^k \varrho_{2i} Y_{t-i} + \sum_{i=k+1}^{k+d_{\max}} \omega_{2i} Y_{t-i} u_{2t} \quad (3.12)$$

Denklem (3.11) ve (3.12)'de verilen k; uygun gecikme uzunluğunu, $d_{\max}$; değişkenlerin maksimum durağanlık derecesini, δ_1 ve δ_2 ; sabit terimleri ve $\beta_i, \theta_i, \varnothing_i, \gamma_i, \varrho_i, \alpha_i, \varrho_i, \omega_i$ ise değişkenlere ait katsayıları temsil etmektedir. VAR modeli oluşturulduktan sonra k katsayılarına M-WALD testi uygulanmaktadır. Sonrasında hipotezler oluşturularak değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisi test edilmektedir. Bu kapsamda (3.11) numaralı denklem için Granger nedenselliğın olmadığını ifade eden boş hipotez şu şekildedir:

$$H_0: \gamma_{1i} = 0 \Rightarrow X, Y\text{'nin nedeni değildir.} \quad (3.13)$$

(3.12) numaralı denklem için Granger nedenselliğın olmadığını ifade eden boş hipotez ise aşağıdaki şekildedir:

$$H_0: \varrho_{2i} = 0 \Rightarrow Y, X\text{'in nedeni değildir.} \quad (3.14)$$

Hesaplanan M-WALD istatistik değerinin k serbestlik dereceli ki-kare tablo değerinden büyük olması hâlinde belirtilen boş hipotezler reddedilmektedir.

Toda ve Yamamoto (1995) testinin diğer nedensellik testlerine göre birçok üstünlüğü bulunsa da hata terimlerinin normal dağılım varsayımını sağlayamadığı durumlarda asimptotik kritik değerler bozulmaktadır. Ayrıca varyansın zaman içerisinde değişen bir özellik taşıması otoregresif koşullu değişen varyans etkilerinin görülmesine

neden olmaktadır. Bundan dolayı Hacker ve Hatemi-J (2006), Monte Carlo simülasyonlarıyla Toda ve Yamamoto (1995) prosedürünü takip ederek küçük örneklemelerin kullanıldığı çalışmalarda daha güvenilir sonuçlar ortaya çıkaran ve bootstrap dağılımını esas alan ayrı bir M-WALD testi geliştirmiştir. Hacker ve Hatemi-J (2006) nedensellik testinde dağılımlar, bootsrap simülasyonunda 10.000 defa çalıştırılarak her bir hesaplama için ayrı ayrı M-WALD test istatistiği ve kritik değerler elde edilmektedir. Sonrasında elde edilen M-WALD istatistik değeri ile kritik değerler karşılaştırılmaktadır. M-WALD istatistik değerinin kritik değerlerden büyük olması durumunda nedenselliğin olmadığını ifade eden boş hipotez reddedilerek nedenselliğin olduğunu belirten alternatif hipotez kabul edilmektedir.

3.1.3. Hatemi-J Asimetrik Nedensellik Testi

Literatürdeki nedensellik testlerinin çoğunda nedensellik ilişkisi sınanırken ekonomide meydana gelen pozitif şokların nedensellik etkileri ile negatif şokların nedensellik etkileri eşdeğer kabul edilmektedir. Bu doğrultuda Toda ve Yamamoto (1995) ve Hacker ve Hatemi-J (2006) nedensellik testleri de değişkenleri pozitif ve negatif bileşenlerine ayırmadan test etmektedir. Granger ve Yoon (2002) değişkenleri pozitif ve negatif bileşenlerine ayırarak bir eşbütünleşme testi geliştirmiş ve çalışmasındaki eşbütünleşme ilişkisini bu yeni yöntemle sınamıştır. Hatemi-J (2012) ise Hacker ve Hatemi-J (2006) nedensellik testindeki prosedürü takip ederek Granger ve Yoon'un (2002) geliştirmiş olduğu bu yöntemi nedensellik testi için genişletmiştir. Dolayısıyla Hatemi-J (2012) asimetrik nedensellik analizi değişkenlerin pozitif ve negatif bileşenlerine ayrıştırılması suretiyle yapılmaktadır. Bu test için y_{1t} ve y_{2t} gibi bütünleşik iki değişken arasındaki nedensellik ilişkisinin test edildiğini varsayalım (Hatemi-J, 2012, s.448-450):

$$y_{1t} = y_{1t-1} + \varepsilon_{1t} = y_{10} + \sum_{i=1}^t \varepsilon_{1i} \quad (3.15)$$

$$y_{2t} = y_{2t-1} + \varepsilon_{2t} = y_{20} + \sum_{i=1}^t \varepsilon_{2i} \quad (3.16)$$

$t = 1, 2, \dots, T$ iken $y_{1,0}$ ve $y_{2,0}$ başlangıç değerlerini, ε_{1i} ve ε_{2i} ise beyaz gürültü hata terimlerini ifade etmektedir. Pozitif ve negatif şoklar sırasıyla aşağıdaki gibi tanımlanabilir:

$$\varepsilon_{1i}^+ = \max(\varepsilon_{1i}, 0), \varepsilon_{2i}^+ = \max(\varepsilon_{2i}, 0) \quad (3.17)$$

$$\varepsilon_{1i}^- = \min(\varepsilon_{1i}, 0) \text{ ve } \varepsilon_{2i}^- = \min(\varepsilon_{2i}, 0) \quad (3.18)$$

Bu doğrultuda (3.17) ve (3.18) numaralı eşitlikler düzenlenerek (3.19) ve (3.20) numaralı denklemlerde gösterildiği gibi tekrardan yazılabilir:

$$y_{1t} = y_{1t-1} + \varepsilon_{1t} = y_{1,0} + \sum_{i=1}^t \varepsilon_{1i}^+ + \sum_{i=1}^t \varepsilon_{1i}^- \quad (3.19)$$

$$y_{2t} = y_{2t-1} + \varepsilon_{2t} = y_{2,0} + \sum_{i=1}^t \varepsilon_{2i}^+ + \sum_{i=1}^t \varepsilon_{2i}^- \quad (3.20)$$

Pozitif ve negatif şoklar kümülatif olarak (3.21) numaralı modelde gösterildiği gibi ifade edilebilir:

$$y_{1t}^+ = \sum_{i=1}^t \varepsilon_{1i}^+, y_{1t}^- = \sum_{i=1}^t \varepsilon_{1i}^-, y_{2t}^+ = \sum_{i=1}^t \varepsilon_{2i}^+ \text{ ve } y_{2t}^- = \sum_{i=1}^t \varepsilon_{2i}^- \quad (3.21)$$

Hatemi-J (2012) nedensellik testinde y_t^+ değişkeninin (y_{1t}^+, y_{2t}^+) ikilisine eşit olduğu varsayılarak bileşenler arasındaki nedensellik ilişkisi (3.22) numaralı modelde gösterildiği gibi p gecikmeli VAR modeli ile sınanmaktadır.

$$Y_t^+ = \lambda + A_1 y_{t-1}^+ + \dots + A_p y_{t-p}^+ + \mu_t^+ \quad (3.22)$$

(3.22) numaralı modelde yer alan y_t^+ ; 2×1 formatındaki değişken vektörü, λ ; 2×1 formatındaki sabit vektörü ve μ_t^+ ; 2×1 formatındaki hata terimleri vektörünü ifade etmektedir. A_r ise r mertebesinde ve 2×2 formatında olan ve gecikme uzunluğu bilgi kriterleri ile saptanan parametre matrisidir. Hatemi-J (2012) asimetrik nedensellik testinin boş hipotezi, Hacker ve Hatemi-J (2006) bootstrap nedensellik testinin boş hipoteziyle aynıdır. Bu kapsamda (3.13) ve (3.14) numaralı denklemlerde yer alan hipotezler, bu test için de kullanılabilir. Hesaplanan M-WALD testinin k serbestlik dereceli ki-kare tablo değerinden büyük olması hâlinde bahsedilen hipotezler reddedilmektedir. Diğer taraftan Hacker ve Hatemi-J (2006) bootstrap nedensellik testinde ve Hatemi-J (2012) asimetrik nedensellik testinde uygun gecikme uzunluğu Akaike Bilgi Kriteri, Schwarz Bilgi Kriteri, Hannan-Quinn Bilgi Kriteri ve Hatemi-J Bilgi Kriteri gibi bilgi kriterleri aracılığıyla belirlenebilmektedir. Yapılan bu çalışmada uygun gecikme uzunluğu belirlenirken Akaike Bilgi Kriteri kullanılmıştır. Birim kök testinden elde edilen bulgulara göre ise değişkenlerin maksimum durağanlaşma derecesi bir olarak belirlenmiştir. Dolayısıyla Akaike Bilgi Kriteri tarafından belirlenen uygun gecikme uzunluğunun üzerine değişkenlerin maksimum durağanlaşma derecesi olan bir ilave edilerek analizler gerçekleştirilmiştir.

3.1.4. Balçılar ve diğerleri Bootstrap Kayan Pencere Nedensellik Testi

Değişkenler arasındaki nedenselliğin incelenmesiyle ilgili literatürde Granger (1969) nedensellik testi, Toda ve Yamamoto (1995) nedensellik testi, Hacker ve Hatemi-

J (2006) bootstrap nedensellik testi ve Hatemi-J (2012) asimetrik nedensellik testi gibi birçok nedensellik testi bulunmaktadır. Bu testlerle yapılan nedensellik analizlerinde çalışma için ele alınan zaman aralığı bir bütün olarak incelenmektedir. Nedenselliğin dönemselsel olarak analiz edilmesine imkân veren ve Balcılar ve diğerleri (2010) tarafından geliştirilen kayan pencere nedensellik testinde ise örneklem setinin tamamı kullanılmamakta, bunun yerine tüm örneklem boyutundan daha küçük genişlikteki örneklem boyutları belirlenerek analiz gerçekleştirilmektedir. Bu sayede değişkenler arasındaki nedensellik daha açık bir şekilde belirlenebilmekte ve nedensellik ilişkisinin zaman içerisindeki değişimi daha net gözlenebilmektedir. Yöntemin işleyiş şekli kısaca anlatılacak olursa; öncelikle birinci örneklem boyutunun birinci gözleminden örneklem boyutunun son gözlemine kadar nedensellik testi uygulanır. Sonraki aşamada ikinci örneklem boyutuna geçilir, bu örneklem boyutunda birinci gözlem silinirken örneklem boyutunun son gözleminden daha sonra gelen gözlem analize ilave edilir ve analiz aşamalı olarak bu şekilde yinelenir. Nihayetinde örneklem boyutunun en son gözlemi tüm örneklem setinin en son gözlemi olana kadar analize devam edilir ve analiz bu şekilde tamamlanır (Samut ve Yamak, 2018, s.140).

Balcılar ve diğerleri (2010) yapmış oldukları çalışmada, “residual-based bootstrap” yöntemini esas alarak “corrected likelihood ratio” (LR) nedensellik testi uygulamışlardır. Bootstrap sürecini esas alan LR Granger nedensellik test süreci iki değişkenden oluşan VAR(p) modeli için $t=1,2,\dots,T$ olmak üzere (Balcılar ve diğerleri, 2010, s.1400);

$$y_t = \phi_0 + \phi_1 y_{t-1} + \dots + \phi_p y_{t-p} + \varepsilon_t \quad (3.23)$$

şeklinde oluşturulurken optimal gecikme uzunluğu Akaike Bilgi Kriteri ile belirlenmektedir.

$Y_t = [y_{1t}, y_{2t}]_{2 \times 1}$ matris olarak VAR(p) modeli;

$$\begin{bmatrix} y_{1t} \\ y_{2t} \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} \phi_{10} \\ \phi_{20} \end{bmatrix} + \begin{bmatrix} \phi_{11}(L) & \phi_{12}(L) \\ \phi_{21}(L) & \phi_{22}(L) \end{bmatrix} \begin{bmatrix} y_{1t} \\ y_{2t} \end{bmatrix} + \begin{bmatrix} \varepsilon_{1t} \\ \varepsilon_{2t} \end{bmatrix} \quad (3.24)$$

şeklinde ifade edilebilir. (3.24) numaralı modelde $\phi_{ij}(L) = \sum_{k=1}^p \phi_{ij,k} L^k$ olmak üzere $i,j=1,2$ k gecikme operatörü $L^k x_t = x_{t-k}$ şeklinde tanımlanmaktadır. Testin boş hipotezi (H_0) $\phi_{12,i} = 0, i=1,2, \dots, p$ olduğunda “ y_{2t}, y_{1t} ’nin Granger nedeni değildir” şeklinde oluşturulurken alternatif hipotez (H_1) ise “ y_{2t}, y_{1t} ’nin Granger nedenidir” şeklinde oluşturulmaktadır. Karar aşamasında Balcılar ve diğerleri (2010) çalışmasında

önerdiği üzere hesaplanan bootstrap olasılık değerinin %10 (0,1) kritik değerinden (CV) büyük olduğu durumlarda y_{2t} , y_{1t} 'nin Granger nedeni değildir şeklindeki boş hipotez (H_0) kabul edilirken, hesaplanan bootstrap olasılık değerinin %10 (0,1) önem düzeyinden küçük olduğu durumlarda ise boş hipotez (H_0) reddedilmekte ve y_{2t} , y_{1t} 'nin Granger nedenidir şeklindeki alternatif hipotez (H_1) kabul edilmektedir.

Testin kritik değerleri ilk kez Efron (1979) tarafından oluşturulan ve daha sonra Toda ve Yamamoto (1995)'nin eşbütünleşik olan ve eşbütünleşik olmayan değişkenler için kullanılabilen bootstraplı nedensellik analizi ile elde edilmektedir. Bununla beraber Granger nedensellik testleri, VAR modeli parametrelerinin zamanla değişiklik göstermediğini öne sürmektedir. Fakat değişkenlerde yapısal değişmelerin ortaya çıkmasıyla bu durum ihlâl edilmektedir. İlaveten Granger (1996), değişkenlerde olası yapısal değişmelerinden kaynaklanan problemlerin araştırmacıların karşılaşılabileceği önemli bir problem olabileceğini belirtmektedir. Bu problemi gidermek amacıyla zamanla değişen ve bootstrap tekniğine dayalı kayan pencere Granger nedensellik testi kullanılmaktadır. Bu kapsamda Balcılar ve diğerleri (2010) tarafından geliştirilen bootstrap kayan pencere nedensellik testi $t = \tau-l+1, \tau-l, \dots, \tau, \tau = l, l+1, \dots, T$ şeklinde alt örneklemelere ayrılarak zamanla değişen nedensellik analizi yapılabilmektedir (Balcılar ve diğerleri, 2010, s.1400; Aye ve diğerleri, 2014, s.624).

BÖLÜM 4:

ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Ampirik analizlerden elde edilen bulgulara yer verilmeden önce çalışmada kullanılan değişkenlere ait tanımlayıcı istatistiklere, geleneksel birim kök testlerinden ADF (1981) ve PP (1988) birim kök testlerine ait bulgulara ve yapısal kırılmayı dikkate alan birim kök testlerinden Lee-Strazicih (2003) çift kırılmalı birim kök testine ait bulgulara yer verilmiştir. Analizden elde edilen bulgulara ise üç bölümde yer verilmiştir. Bu kapsamda ilk olarak genel işsiz sayısı ile genel aktif işgücü programları katılımcı sayısı, kamu harcamaları, sanayi üretim endeksi, reel döviz kuru ve tüketici fiyat endeksi arasındaki ilişkinin belirlenmesi için gerçekleştirilen analizden elde edilen bulgulara, daha sonra genel işgücü sayısı ile genel aktif işgücü programları katılımcı sayısı, kamu harcamaları, sanayi üretim endeksi, reel döviz kuru ve tüketici fiyat endeksi arasındaki ilişkinin belirlenmesi için gerçekleştirilen analizden elde edilen bulgulara ve son olarak da cinsiyete göre işsizlik ve işgücü sayısının cinsiyete göre aktif işgücü programları katılımcı sayısı, kamu harcamaları, reel döviz kuru, sanayi üretim endeksi ve tüketici fiyat endeksiyle olan analizinden elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

Tablo 4.1’de çalışmada kullanılan değişkenlere ait tanımlayıcı istatistikler yer almaktadır.

Tablo 4. 1: Tanımlayıcı İstatistikler

	Ortalama	Medyan	Maksimum	Minimum	Standart Sapma	Çarpıklık	Basıklık	Jarque-Bera
GISSIZ	14,8990	14,9221	15,3335	14,4678	0,2414	0,0007	1,9434	8,2344 (0,0163)
EISSIZ	14,4676	14,4558	14,8512	14,1267	0,2053	0,1829	1,9537	9,0604 (0,0108)
KISSIZ	13,8291	13,8634	14,4072	13,0753	0,369	-0,2437	1,9257	10,2635 (0,0060)
GISGUCU	17,141	17,1772	17,3357	16,8997	0,1316	-0,3273	1,7318	15,02086 (0,0005)
EISGUCU	16,7879	16,8111	16,937	16,6102	0,0956	-0,2626	1,6649	15,1807 (0,0005)
KISGUCU	15,923	15,9711	16,2235	15,4813	0,2204	-0,4479	1,9014	14,8192 (0,0006)
GAIPK	10,0435	10,2235	11,9345	7,1032	1,0614	1,2402	4,0182	53,0187 (0,0000)
EAIPK	9,3703	9,5639	10,8256	6,731	0,9495	-1,2192	3,8887	49,6733 (0,0000)
KAIPK	9,3019	9,4782	11,5211	5,4197	1,2249	-1,3449	4,4464	68,7843 (0,0000)

Tablo 4.1'in devamı

KH	24,2911	24,2300	26,3300	23,1800	0,6584	0,2625	2,2817	5,8381 (0,0540)
RDK	4,5598	4,6285	4,8486	3,8803	0,2203	-0,9052	2,7993	24,4684 (0,0000)
SUE	4,5179	4,5398	5,0051	3,9537	0,2387	-0,1793	2,0907	7,0464 (0,0296)
TUFE	5,5498	5,5039	6,5265	4,93	0,4054	0,4065	2,1185	10,6050 (0,0050)

Not: Parantez içindeki değerler olasılık değerlerini göstermektedir. Tüm değişkenlerin logaritmik değerleri raporlanmıştır.

Tablo 4.1'de yer alan değerlere göre oynaklık göstergesi olarak standart sapma değerleri incelendiğinde oynaklığı en yüksek değişken KAIPK iken oynaklığı en düşük değişken EISGUCU'dur. Olasılık dağılımındaki asimetriyi gösteren çarpıklık katsayısı¹ değerlerine göre GISSIZ, EISSIZ, GAIPK, KH ve TUFE değişkenleri sağa çarpık iken KISSIZ, GISGUCU, EISGUCU, KISGUCU, EAIPK, KAIPK, RDK ve SUE değişkenleri ise sola çarpıktır. Dağılım eğrisinin kuyruk dağılımını gösteren basıklık katsayısı² değerleri incelendiğinde GAIPK, EAIPK, KAIPK değişkenleri dik iken GISSIZ, EISSIZ, KISSIZ, GISGUCU, EISGUCU, KISGUCU, KH, RDK, SUE ve TUFE değişkenlerinin basık olduğu gözlenmiştir. Değişkenlerin normal dağılım gösterip göstermediği belirlenirken Jarque-Bera olasılık değerine bakılmaktadır. Bu değer %5 (0,05) önem düzeyinden büyük olduğu durumlarda değişkenin normal dağılım gösterdiği kabul edilmektedir. Bununla ilgili Jarque-Bera olasılık değerleri incelendiğinde KH değişkeni %5 önem düzeyinde normal dağılım gösterirken diğer değişkenlerin %5 önem düzeyinde normal dağılım göstermediği gözlenmektedir.

4.1. ADF VE PP BİRİM KÖK TESTİ SONUÇLARI

Ekonometrik analizlerde güvenilir sonuçlar elde edebilmek için değişkenlerin birim kök taşıması gerekmektedir. Bununla ilgili Tablo 4.2'de geleneksel birim kök testlerinden ADF ve PP birim kök testlerinin sabitli ve sabitli-trendli modellerine ait bulgulara yer verilmiştir.

¹ Ortalamaya göre üçüncü derece moment çarpıklık için $S = \alpha_3 = \begin{cases} < 0 \text{ için sola çarpık} \\ = 0 \text{ için simetrik} \\ > 0 \text{ için sağa çarpık} \end{cases}$

² Ortalamaya göre dördüncü derece basıklık için $K = \alpha_4 = \begin{cases} < 3 \text{ için basık} \\ = 3 \text{ için normal} \\ > 3 \text{ için dik} \end{cases}$

Tablo 4. 2: ADF ve PP Birim Kök Testi Sonuçları

	Değişken	ADF Testi		PP Testi	
		Sabitli	Sabitli-Trendli	Sabitli	Sabitli-Trendli
Düzye	GISSIZ	-1,5973 (0,4818)	-2,0890 (0,5479)	-1,6811 (0,4391)	-2,5406 (0,3084)
	EISSIZ	-1,5527 (0,5046)	-1,7990 (0,7013)	-1,6838 (0,4377)	-2,0415 (0,5742)
	KISSIZ	-1,6301 (0,4651)	-2,2662 (0,4503)	-1,7285 (0,4152)	-2,1283 (0,5261)
	GISGUCU	-1,1285 (0,7042)	-1,6528 (0,7678)	-1,1102 (0,7115)	-1,7220 (0,7375)
	EISGUCU	-0,9075 (0,7841)	-2,3523 (0,4033)	-1,0209 (0,7455)	-2,3924 (0,3822)
	KISGUCU	-1,3804 (0,5910)	-1,6152 (0,7833)	-1,4908 (0,5361)	-1,2406 (0,8984)
	GAIPK	-2,6813 (0,0793)*	-3,9150 (0,0134)**	-2,6000 (0,0949)*	-3,5407 (0,0382)**
	EAIPK	-2,8417 (0,0546)*	-4,1662 (0,0061)***	-2,9085 (0,0464)**	-3,8197 (0,0177)**
	KAIPK	-2,5936 (0,0962)*	-3,6949 (0,0252)**	-2,1283 (0,5261)	-3,3381 (0,0636)*
	KH	2,6047 (1,0000)	0,9927 (0,9999)	0,1320 (0,9673)	-12,7494 (0,0000)***
	RDK	1,0987 (0,9974)	-1,2687 (0,8920)	1,6082 (0,9995)	-1,0574 (0,9321)
	SUE	-0,7508 (0,8298)	-4,0448 (0,0090)***	-1,0753 (0,7251)	-8,0814 (0,0000)***
	TUFE	3,5524 (1,0000)	2,9434 (1,0000)	4,1994 (1,0000)	2,8800 (1,0000)
Birinci Fark	Δ GISSIZ	-17,9272 (0,0000)***	-17,9004 (0,0000)***	-18,1090 (0,0000)***	-18,1017 (0,0000)***
	Δ EISSIZ	-13,7147 (0,0000)***	-13,6874 (0,0000)***	-13,7650 (0,0000)***	-13,7388 (0,0000)***
	Δ KISSIZ	-9,8998 (0,0000)***	-9,9398 (0,0000)***	-9,8737 (0,0000)***	-10,0186 (0,0000)***
	Δ GISGUCU	-12,2045 (0,0000)***	-12,1981 (0,0000)***	-12,2156 (0,0000)***	-12,2055 (0,0000)***
	Δ EISGUCU	-12,2045 (0,0000)***	-12,1981 (0,0000)***	-12,2156 (0,0000)***	-12,2055 (0,0000)***
	Δ KISGUCU	-9,4554 (0,0000)***	-9,5037 (0,0000)***	-9,3484 (0,0000)***	-9,3484 (0,0000)***
	Δ GAIPK	-16,5850 (0,0000)***	-16,5917 (0,0000)***	-20,2189 (0,0000)***	-24,4299 (0,0000)***
	Δ EAIPK	-17,0306 (0,0000)***	-17,0338 (0,0000)***	-21,2254 (0,0000)***	-24,0133 (0,0000)***

Tablo 4.2'nin devamı

$\Delta KAIPK$	-16,2630 (0,0000)***	-16,2761 (0,0000)***	-19,0905 (0,0000)***	-22,6928 (0,0000)***
ΔKH	-12,4058 (0,0000)***	-12,8347 (0,0000)***	-42,0738 (0,0001)***	-54,0078 (0,0001)***
ΔRDK	-9,1710 (0,0000)***	-9,3820 (0,0000)***	-8,5308 (0,0000)***	-8,5811 (0,0000)***
ΔSUE	-24,3722 (0,0000)***	-24,3256 (0,0000)***	-34,1046 (0,0001)***	-34,9634 (0,0001)***
$\Delta TUFE$	-3,5298 (0,0083)***	-4,6482 (0,0000)***	-3,8537 (0,0029)***	-4,0983 (0,0076)***

Not: ***, ** ve * simgeleri sırasıyla %1, %5 ve %10 önem seviyesinde değişkenlerin durağanlığını, Δ simgesi ise değişkenin birinci farkının alındığını ifade etmektedir. Parantez içindeki değerler olasılık değerini ifade etmektedir. ADF testi için %1, %5, %10 güven aralığında MacKinnon (1996) kritik değerleri sabitli model için sırasıyla -3,468, -2,878, -2,576 ve sabitli-trendli model için sırasıyla -4,011, -3,436, -3,142 şeklindedir. PP testi için %1, %5, %10 güven aralığında MacKinnon kritik değerleri sabitli model için sırasıyla -3,467, -2,878, -2,575 ve sabitli-trendli model için sırasıyla -4,011, -3,435 ve -3,142 şeklindedir.

Tablo 4.2'de yer alan birim kök testi bulgularına göre ilk olarak ADF birim kök testi bulguları değerlendirildiğinde düzey değerlerinde $I(0)$ GAIPK, EAIPK ve KAIPK değişkenlerinin hem sabitli hem de sabitli-trendli modelde, SUE değişkeninin ise sadece sabitli-trendli modelde durağan olduğu gözlenmektedir. Düzey değerlerinde durağan olmayan GISSIZ, EISSIZ, KISSIZ, GISGUCU, EISGUCU, KISGUCU, KH, RDK ve TUFE değişkenlerinin ise birinci farkı $I(1)$ alındığında hem sabitli hem de sabitli-trendli modelde %1 önem düzeyinde durağanlaştığı görülmektedir. PP birim kök testinde ise düzey değerlerinde $I(0)$ GAIPK ve EAIPK değişkenlerinin hem sabitli hem de sabitli-trendli modelde, KAIPK, KH ve SUE değişkenlerinin ise sadece sabitli-trendli modelde durağan olduğu görülmektedir. Düzey değerlerinde durağan olmayan GISSIZ, EISSIZ, KISSIZ, GISGUCU, EISGUCU, KISGUCU, RDK ve TUFE değişkenlerinin ise birinci farkı $I(1)$ alındığında hem sabitli hem de sabitli-trendli modelde %1 önem düzeyinde durağanlaştığı gözlenmiştir.

4.2. LEE-STRAZİCİH ÇİFT KIRILMALI BİRİM KÖK TESTİ SONUÇLARI

Lee-Strazicih çift kırılmalı birim kök testinde, hesaplanan t istatistik değerinin belirtilen kritik değerlerden mutlak olarak küçük olduğu durumlarda yapısal kırılma altında birim kökün olduğunu ifade boş hipotez (H_0) kabul edilirken t istatistik değerinin kritik değerlerden mutlak olarak büyük olduğu durumlarda ise yapısal kırılma altında

birim kökün olmadığını ifade eden alternatif hipotez (H_1) kabul edilmektedir. Bununla ilgili Tablo 4.3'te Lee-Strazicich çift kırılmalı birim kök testi bulguları yer almaktadır.

Tablo 4. 3: Lee-Strazicich Çift Kırılmalı Birim Kök Testi Sonuçları

		MODEL AA (Sabitli)		MODEL CC (Sabitli-Trendli)			
		Min t istatistiği	Kırılma 1	Kırılma 2	Min t istatistiği	Kırılma 1	Kırılma 2
Düzey	GISSIZ	-2.82	Eylül 2011 (7)	Ekim 2019 (7)	-4.67	Ekim 2010 (6)	Şubat 2019 (6)
	EISSIZ	-3.20	Aralık 2009 (7)	Kasım 2016 (7)	-4.77	Eylül 2010 (7)	Kasım 2013 (7)
	KISSIZ	-3.16	Eylül 2018 (6)	Mayıs 2019 (6)	-4.24	Haziran 2011 (6)	Aralık 2016 (6)
	GISGUCU	-2.31	Mart 2019 (6)	Mart 2020 (6)	-5.96***	Kasım 2011 (8)	Kasım 2011 (8)
	EISGUCU	-3.72*	Aralık 2018 (3)	Mart 2019 (3)	-6.57***	Kasım 2013 (3)	Ocak 2020 (3)
	KISGUCU	-2.03	Aralık 2019 (1)	Haziran 2020 (1)	-6.04***	Ağustos 2014 (8)	Kasım 2019 (8)
	GAIPK	-4.22**	Aralık 2008 (1)	Eylül; 2009 (1)	-6.43***	Eylül 2008 (0)	Nisan 2009 (0)
	EAIPK	-4.10*	Şubat 2009 (1)	Eylül 2009 (1)	-6.24***	Şubat 2009 (1)	Aralık 2019 (1)
	KAIPK	-3.57*	Ekim 2008 (4)	Aralık 2008 (4)	-6.26***	Eylül 2008 (0)	Mart 2009 (0)
	KH	-3.02	Aralık 2011 (2)	Aralık 2015 (2)	-6.70***	Eylül 2015 (5)	Haziran 2020 (5)
	RDK	-2.79	Temmuz 2018 (1)	Nisan 2019 (1)	-6.23***	Aralık 2016 (8)	Eylül 2018 (8)
	SUE	-5.06***	Kasım 2010 (1)	Nisan 2020 (1)	-5.84***	Ocak 2010 (1)	Ağustos 2018 (1)
TUFE	-0.44	Kasım 2008 (5)	Ocak 2009 (5)	-5.71**	Ekim 2016 (6)	Haziran 2020 (6)	
Birinci Fark	ΔGISSIZ	-11.98***	Ağustos 2009 (1)	Kasım 2016 (1)	-13.19***	Ocak 2019 (1)	Mayıs 2019 (1)
	ΔEISSIZ	-4.01**	Haziran 2009 (7)	Mayıs 2016 (7)	-7.35***	Ekim 2008 (7)	Nisan 2010 (7)
	ΔKISSIZ	-4.68***	Ocak 2009 (5)	Eylül 2011 (5)	-8.54***	Ocak 2009 (2)	Şubat 2016 (2)
	ΔGISGUCU	-8.46***	Kasım 2014 (3)	Şubat 2020 (3)	-10.31***	Kasım 2019 (3)	Mayıs 2020 (3)
	ΔEISGUCU	-9.20***	Aralık 2019 (3)	Şubat 2020 (3)	-10.29***	Nisan 2017 (3)	Aralık 2019 (3)

Tablo 4.3'ün devamı

Δ KISGUCU	-8.57***	Eylül 2008 (0)	Kasım 2008 (0)	-9.29***	Eylül 2008 (0)	Ocak 2009 (0)
Δ GAIPK	-6.24***	Mayıs 2014 (1)	Aralık 2014 (1)	-11.16***	Mayıs 2016 (1)	Mayıs 2016 (1)
Δ EAIK	-8.23***	Ocak 2011 (1)	Temmuz 2016 (1)	-11.28***	Kasım 2015 (1)	Ocak 2017 (1)
Δ KAIPK	-3.87**	Kasım 2010 (4)	Haziran 2015 (4)	-10.39***	Haziran 2014 (1)	Kasım 2015 (1)
Δ KH	-3.40	Ekim 2008 (8)	Ekim 2009 (8)	-9.53***	Ağustos 2010 (8)	Ekim 2012 (8)
Δ RDK	-2.27	Ekim 2017 (5)	Ekim 2018 (5)	-9.82***	Eylül 2011 (1)	Kasım 2013 (1)
Δ SUE	-13.20***	Şubat 2009 (1)	Mayıs 2009 (1)	-14.59***	Ocak 2020 (1)	Mayıs 2020 (1)
Δ TUFE	-2.11	Ocak 2009 (4)	Eylül 2018 (4)	-7.28***	Mayıs 2017 (5)	Temmuz 2018 (5)

***, ** ve * simgesi sırasıyla %1, %5 ve %10 önem düzeyinde yapısal kırılma altında durağanlığı ifade etmektedir. Parantez içindeki değerler optimal gecikme uzunluğunu göstermektedir. Δ simgesi ise değişkenin birinci farkının alındığını ifade etmektedir. Lee-Strazicich (2003) testinin kritik değerleri Model AA'da %1, %5, %10 önem düzeyi için sırasıyla -4,545, -3,842, -3,504; Model CC'de ise %1, %5, %10 önem düzeyi için sırasıyla -5,823, -5,286, -4,989 şeklindedir.

Tablo 4.3'te yer alan bulgulara göre düzey değerlerinde EISGUCU, GAIPK, EAIK, KAIPK ve SUE değişkenlerinin hem Model AA'ya hem de Model CC'ye göre yapısal kırılma altında durağanlık gösterdiği gözlenirken GISGUCU, KISGUCU, KH, RDK ve TUFE değişkenlerinin Model AA'ya göre durağan olmadığı fakat Model CC'ye göre yapısal kırılma altında durağanlık gösterdiği gözlenmiştir. GISSIZ, EISSIZ ve KISSIZ değişkenlerinin ise Model AA'ya ve Model CC'ye göre yapısal kırılma altında durağanlık göstermediği görülmektedir. Değişkenlerin birinci farkı alındığında ise düzey değerlerinde yapısal kırılma altında durağan olmayan değişkenlerin yapısal kırılmayla beraber durağanlaştığı görülmektedir. Kırılma dönemleri incelendiğinde kırılmaların çoğunlukla dünyada ve Türkiye'de küresel ekonomik krizin yaşandığı 2008 yılı ile bu krizin etkilerinin devam ettiği 2009 yılında gerçekleştiği görülmektedir. Diğer taraftan Türkiye'de döviz kuru krizinin yaşandığı 2018 yılında ve Covid-19 hastalığının görülmeye başlandığı 2020 yılında da kırılmaların gerçekleştiği gözlenmektedir. Öte yandan yaşanan iç ve dış ekonomik, sosyal ve siyasal gelişmelere bağlı olarak bahsi geçen yılların haricinde de kırılmaların gerçekleşmesi, Türkiye ekonomisinin kırılma bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir.

4.3. GENEL İŞSİZ SAYISINA İLİŞKİN AMPİRİK ANALİZ

Çalışmanın bu bölümünde genel işsiz sayısı ile genel aktif işgücü programları katılımcı sayısı, kamu harcamaları, sanayi üretim endeksi, reel döviz kuru ve tüketici fiyat endeksi arasındaki nedensellik analizinden elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

4.3.1. Hacker ve Hatemi-J Bootstrap Nedensellik Testi Sonuçları

Tablo 4.4'te Hacker ve Hatemi-J (2006) bootstrap nedensellik testi sonuçları yer almaktadır. Bu testte hesaplanan M-WALD istatistik değerinin bootstrap kritik değerlerinden büyük olduğu durumlarda boş hipotez reddedilmekte ve değişkenler arasında nedenselliğin olduğunu belirten alternatif hipotez kabul edilmektedir.

Tablo 4. 4: Hacker ve Hatemi-J Bootstrap Nedensellik Testi Sonuçları

Nedenselliğin Yönü	M-Wald İstatistiği	Kritik Değerler		Uygun Gecikme Uzunluğu	Nedensellik İlişkisi
		%1	%5		
GISSIZ $\nrightarrow$ GAIPK	0,888	9,695	6,244	3	Yok
GAIPK $\nrightarrow$ GISSIZ	3,012	9,943	6,293	3	Yok
GISSIZ $\nrightarrow$ KH	0,668	9,845	6,303	3	Yok
KH $\nrightarrow$ GISSIZ	0,323	9,633	6,078	3	Yok
GISSIZ $\nrightarrow$ RDK	1,300	10,625	6,464	3	Yok
RDK $\nrightarrow$ GISSIZ	0,100	10,650	6,414	3	Yok
GISSIZ $\nrightarrow$ SUE	0,383	10,390	6,202	3	Yok
SUE $\nrightarrow$ GISSIZ	0,877	10,786	6,589	3	Yok
GISSIZ $\nrightarrow$ TUFE	0,590	14,171	7,116	3	Yok
TUFE $\nrightarrow$ GISSIZ	1,748	14,094	7,172	3	Yok

Not: $\nrightarrow$ notasyonu nedenselliğin olmadığı boş hipotezi ifade etmektedir. Kritik değerler 10.000 bootstrap değeri kullanılarak elde edilmiştir.

Tablo 4.4'te yer alan bulgulara göre genel işsiz sayısından genel aktif işgücü programları katılımcı sayısına, kamu harcamalarına, reel döviz kuruna, sanayi üretim endeksine ve tüketici fiyat endeksine doğru herhangi bir nedenselliğe rastlanmazken genel aktif işgücü programları katılımcı sayısı, kamu harcamaları, reel döviz kuru, sanayi üretim endeksi ve tüketici fiyat endeksinden de genel işsiz sayısına doğru herhangi bir nedenselliğe rastlanmamıştır.

4.3.2. Hatemi-J Asimetrik Nedensellik Testi Sonuçları

Değişkenlerin maruz kaldığı negatif ve pozitif şokları ayrıştırarak nedensellik ilişkisinin gerçekleştirilmesine imkân sunan Hatemi-J (2012) asimetrik nedensellik testinde, Hacker ve Hatemi-J (2006) bootstrap nedensellik testinde olduğu gibi hesaplanan M-WALD istatistik değerinin elde edilen bootstrap kritik değerlerden büyük

olduğu durumlarda nedenselliğin olmadığını ifade eden boş hipotez reddedilerek değişkenler arasında nedenselliğin olduğunu ifade eden alternatif hipotez kabul edilmektedir. Bununla ilgili Tablo 4.5'te Hatemi-J (2012) asimetrik nedensellik testi sonuçları yer almaktadır.

Tablo 4. 5: Hatemi-J Asimetrik Nedensellik Testi Sonuçları

Nedenselliğin Yönü	M-Wald İstatistiği	Kritik Değerler		Uygun Gecikme Uzunluğu	Nedensellik İlişkisi
		%1	%5		
GISSIZ ⁺ ≠ GAIPK ⁺	1,534	10,319	3,943	2	Yok
GISSIZ ⁺ ≠ GAIPK ⁻	0,087	9,820	3,744	2	Yok
GISSIZ ⁻ ≠ GAIPK ⁺	0,413	10,248	3,831	2	Yok
GISSIZ ⁻ ≠ GAIPK ⁻	0,454	13,604	6,466	3	Yok
GAIPK ⁺ ≠ GISSIZ ⁺	1,143	9,378	3,939	2	Yok
GAIPK ⁺ ≠ GISSIZ ⁻	0,807	11,728	4,080	2	Yok
GAIPK ⁻ ≠ GISSIZ ⁺	0,120	9,645	3,785	2	Yok
GAIPK ⁻ ≠ GISSIZ ⁻	5,063	15,603	7,112	3	Yok
GISSIZ ⁺ ≠ KH ⁺	0,274	12,632	6,638	3	Yok
GISSIZ ⁺ ≠ KH ⁻	2,996	12,881	6,994	3	Yok
GISSIZ ⁻ ≠ KH ⁺	0,459	12,953	7,015	3	Yok
GISSIZ ⁻ ≠ KH ⁻	0,301	12,569	6,745	3	Yok
KH ⁺ ≠ GISSIZ ⁺	0,719	12,902	6,788	3	Yok
KH ⁺ ≠ GISSIZ ⁻	0,568	13,701	6,926	3	Yok
KH ⁻ ≠ GISSIZ ⁺	1,475	12,904	7,051	3	Yok
KH ⁻ ≠ GISSIZ ⁻	0,981	12,853	7,195	3	Yok
GISSIZ ⁺ ≠ RDK ⁺	1,863	16,584	6,757	3	Yok
GISSIZ ⁺ ≠ RDK ⁻	0,611	14,911	6,903	3	Yok
GISSIZ ⁻ ≠ RDK ⁺	0,211	18,669	7,262	3	Yok
GISSIZ ⁻ ≠ RDK ⁻	1,079	16,177	7,198	3	Yok
RDK ⁺ ≠ GISSIZ ⁺	3,152	16,444	6,680	3	Yok
RDK ⁺ ≠ GISSIZ ⁻	0,784	17,863	7,380	3	Yok
RDK ⁻ ≠ GISSIZ ⁺	1,464	15,871	7,036	3	Yok
RDK ⁻ ≠ GISSIZ ⁻	0,562	16,345	7,610	3	Yok
GISSIZ ⁺ ≠ SUE ⁺	8,360*	14,782	6,692	3	Var
GISSIZ ⁺ ≠ SUE ⁻	0,030	9,568	3,947	2	Yok
GISSIZ ⁻ ≠ SUE ⁺	1,016	16,266	7,219	3	Yok
GISSIZ ⁻ ≠ SUE ⁻	2,857	10,432	3,973	2	Yok
SUE ⁺ ≠ GISSIZ ⁺	0,769	15,532	7,291	3	Yok
SUE ⁺ ≠ GISSIZ ⁻	1,324	15,222	7,448	3	Yok
SUE ⁻ ≠ GISSIZ ⁺	0,028	10,330	3,765	2	Yok
SUE ⁻ ≠ GISSIZ ⁻	1,543	10,923	4,163	2	Yok

Tablo 4.5'in devamı

GISSIZ⁺ $\nrightarrow$ TUFE⁺	1,564	21,077	7,144	3	Yok
GISSIZ⁺ $\nrightarrow$ TUFE⁻	0,007	19,774	3,667	2	Yok
GISSIZ⁻ $\nrightarrow$ TUFE⁺	0,105	22,354	7,050	3	Yok
GISSIZ⁻ $\nrightarrow$ TUFE⁻	0,011	21,661	3,421	2	Yok
TUFE⁺ $\nrightarrow$ GISSIZ⁺	0,921	22,662	7,228	3	Yok
TUFE⁺ $\nrightarrow$ GISSIZ⁻	2,766	23,064	7,953	3	Yok
TUFE⁻ $\nrightarrow$ GISSIZ⁺	0,103	18,642	3,398	2	Yok
TUFE⁻ $\nrightarrow$ GISSIZ⁻	0,034	21,010	3,845	2	Yok

Not: $\nrightarrow$ notasyonu nedenselliğin olmadığı boş hipotezi ifade etmektedir. * simgesi %5 önem düzeyinde boş hipotezin reddedildiğini göstermektedir. Kritik değerler 10.000 bootstrap değeri kullanılarak elde edilmiştir.

Tablo 4.5'te yer alan bulgulara göre genel işsiz sayısının pozitif ve negatif değerlerinden genel aktif işgücü programları katılımcı sayısının pozitif ve negatif değerlerine doğru nedenselliğe rastlanmazken genel aktif işgücü programları katılımcı sayısının pozitif ve negatif değerlerinden de genel işsiz sayısının pozitif ve negatif değerlerine doğru bir nedenselliğe rastlanmamıştır.

Tablo 4.5'te yer alan diğer bulgulara göre;

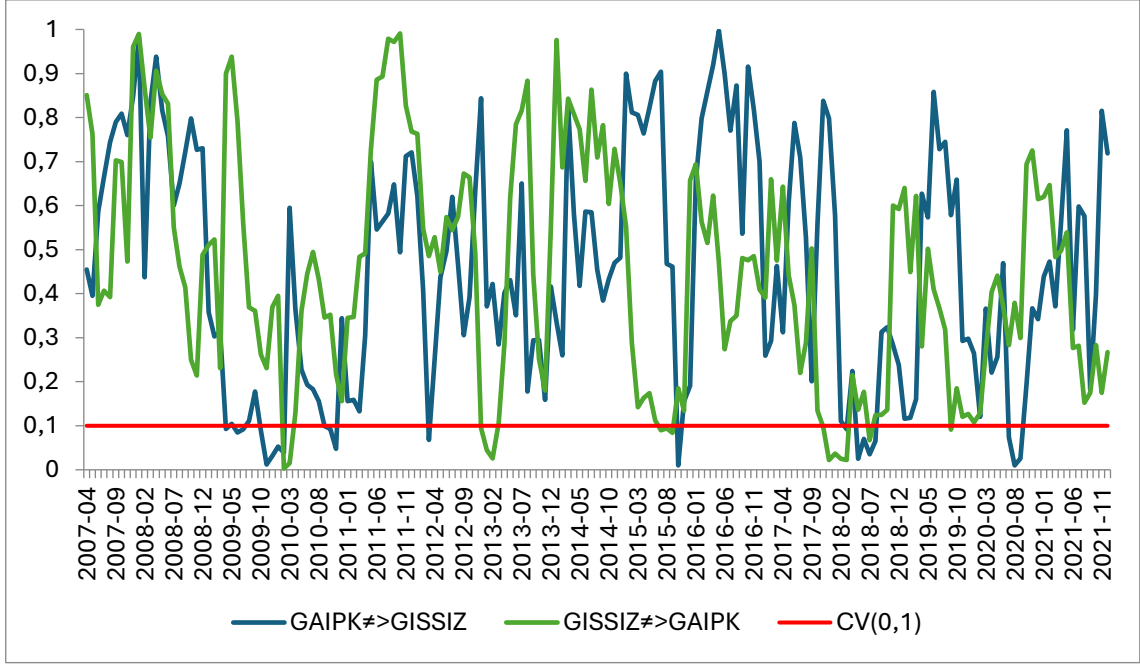
- Genel işsiz sayısının pozitif ve negatif değerleri ile kamu harcamalarının pozitif ve negatif değerleri arasında nedenselliğe rastlanmamıştır.
- Genel işsiz sayısının pozitif ve negatif değerleri ile reel döviz kurunun pozitif ve negatif değerleri arasında nedenselliğe rastlanmamıştır.
- Genel işsiz sayısının pozitif değerlerinden sanayi üretim endeksinin pozitif değerlerine doğru %5 önem düzeyinde nedenselliğin olduğu belirlenmiştir. Diğer taraftan sanayi üretim endeksinin pozitif ve negatif değerlerinden genel işsiz sayısının pozitif ve negatif değerlerine doğru nedenselliğe rastlanmamıştır.
- Genel işsiz sayısının pozitif ve negatif değerleri ile tüketici fiyat endeksinin pozitif ve negatif değerleri arasında nedenselliğe rastlanmamıştır.

4.3.3. Balçılar ve diğerleri Bootstrap Kayan Pencere Nedensellik Testi

Sonuçları

Çalışmada değişkenler arasındaki nedenselliğin daha ayrıntılı incelenebilmesi amacıyla nedenselliğin dönemsel olarak incelenmesine imkân sunan ve Balçılar ve diğerleri (2010) tarafından geliştirilen kayan pencere nedensellik testinden faydalanılmıştır. Bu testte elde edilen olasılık değerinin %10 (0,1) kritik değerinin altında kalan dönemler nedensellik ilişkisinin bulunduğu yani boş hipotezin reddedilerek

alternatif hipotezin kabul edildiği dönemleri ifade etmektedir. Çalışmada her bir değişken için ayrı ayrı nedensellik analizi yapılarak değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisi daha ayrıntılı incelenmiştir. Bununla ilgili ilk olarak Şekil 4.1’de genel işsiz sayısı ile genel aktif işgücü programları katılımcı sayısı arasındaki Balcılar ve diğerleri (2010) bootstrap kayan pencere nedensellik testi sonuçları yer almaktadır.

Şekil 4. 1: Balcılar ve diğerleri Bootstrap Kayan Pencere Nedensellik Testi Sonuçları
(Genel İşsiz Sayısı-Genel Aktif İşgücü Programları Katılımcı Sayısı)

Şekil 4.1’de yer alan bulgulara göre ilk olarak genel aktif işgücü programları katılımcı sayısından genel işsiz sayısına doğru nedensellik ilişkisi incelendiğinde genel aktif işgücü programları katılımcı sayısı 2009 yılının Nisan, Haziran, Temmuz, Ekim-Aralık; 2010 yılının Ocak, Şubat, Eylül-Kasım; 2012 yılının Mart; 2015 yılının Ekim; 2018 yılının Mart, Mayıs-Ağustos ve 2020 yılının Temmuz-Eylül aylarında genel işsiz sayısını etkilemiştir. Genel işsiz sayısından genel aktif işgücü programları katılımcı sayısına doğru nedensellik ilişkisi incelendiğinde ise genel işsiz sayısı 2010 yılının Şubat, Mart; 2012 yılının Aralık; 2013 yılının Ocak, Şubat; 2015 yılının Temmuz-Eylül; 2017 yılının Kasım, Aralık; 2018 yılının Ocak-Mart, Temmuz ve 2019 yılının Eylül aylarında genel aktif işgücü programları katılımcı sayısını etkilemiştir. Diğer taraftan 2010 yılının Şubat ayı ile 2018 yılının Mart ve Temmuz aylarında değişkenlerin çift yönlü olarak birbirini etkilediği gözlenmiştir. Nedenselliğin gerçekleştiği dönemler incelendiğinde

genel aktif işgücü programları katılımcı sayısının genel işsiz sayısını daha geniş bir zaman diliminde etkilediği görülmektedir.

Genel aktif işgücü programları katılımcı sayısından genel işsiz sayısına doğru 2009, 2010 ve 2012 yıllarının çeşitli alt dönemlerinde ortaya çıkan nedenselliğin 2008 Ekonomik Krizinin işgücü piyasası üzerindeki etkilerinin azaltılması amacıyla İşsizlik Sigortası Fonundan İŞKUR'a kaynak tahsisi yapılmasından, İŞKUR'un kurumsal kapasitenin genişletilmesinden, aktif işgücü hizmetlerinin yürütülmesiyle ilgili yapılan mevzuat değişikliklerinden ve mesleki eğitim kurslarının yaygınlaştırılmasından kaynaklandığı söylenebilir. Ayrıca belirtilen dönemlerde gerçekleşen nedenselliğe yapılan düzenlemelerle aktif işgücü programlarına dâhil edilen işbaşı eğitim programlarının, girişimcilik eğitim programlarının ve toplum yararına programların işsizlikle mücadelede yaygın bir şekilde kullanılması gerekçe gösterilebilir. Nedensellik ilişkisinin belirlendiği 2015 ve 2018 yıllarında küresel ekonomik belirsizliklerin ve iç ekonomik ve siyasi gelişmelerin etkisiyle genç işsizlik oranı başta olmak üzere genel işsizlik oranı, önceki yıllara göre daha yüksek bir seviyede gerçekleşmiştir. İşsizliği azaltmak amacıyla belirtilen yıllarda istihdam seferberliği gibi istihdamı artırmaya yönelik uygulamaların hayata geçirilmesi, gençlerin işgücü piyasasına uyumunu artırmak amacıyla mesleki eğitim ve işbaşı eğitim programlarının yaygınlaştırılması ve girişimciliğin desteklenmesi gibi uygulamaların ortaya çıkan nedenselliğin kaynağını oluşturduğu söylenebilir. 2020 yılında gerçekleşen nedensellikte ise Covid-19 pandemisinin işgücü piyasası üzerindeki etkilerini azaltmak amacıyla aktif işgücü programlarının daha fazla ön plana çıkarılmasının etkili olduğu söylenebilir. Ayrıca pandemi döneminde işverenlere yönelik çeşitli finansal sübvansiyonlar sunularak istihdamın korunması amaçlanmıştır. Diğer taraftan incelenen dönemde ortaya çıkan nedenselliğin nispeten kısa sürelerde gerçekleşmesinde çeşitli faktörlerin etkili olduğu söylenebilir. Bu hususta işsizliğin ani bir şekilde yükselmeye başladığı dönemlerde aktif işgücü programlarına daha fazla önem verilmesi nispeten kısa süreli nedenselliğin ortaya çıkmasına sebep olabilmektedir. İşsizliğin normale döndüğü dönemlerde ise bu etki kendini göstermemektedir. Dolayısıyla bu programların işgücü piyasası üzerinde geçici etkiler ortaya çıkardığı söylenebilir. Öte yandan genel işsiz sayısı ile kamu harcamaları,

reel döviz kuru, sanayi üretim endeksi ve tüketici fiyat endeksi arasında çeşitli alt dönemlerde nedensellik ilişkisinin olduğu gözlenmiştir³.

4.4. GENEL İŞGÜCÜ SAYISINA İLİŞKİN AMPİRİK ANALİZ

Çalışmanın bu bölümünde genel işgücü sayısı ile genel aktif işgücü programları katılımcı sayısı, kamu harcamaları, sanayi üretim endeksi, reel döviz kuru ve tüketici fiyat endeksi arasındaki nedensellik analizinden elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

4.4.1. Hacker ve Hatemi-J Bootstrap Nedensellik Testi Sonuçları

Tablo 4.6’da Hacker ve Hatemi-J (2006) bootstrap nedensellik testi sonuçları yer almaktadır.

Tablo 4. 6: Hacker ve Hatemi-J Bootstrap Nedensellik Testi Sonuçları

Nedenselliğin Yönü	M-Wald İstatistiği	Kritik Değerler		Uygun Gecikme Uzunluğu	Nedensellik İlişkisi
		%1	%5		
GISGUCU $\nrightarrow$ GAIPK	6,230*	10,014	6,215	3	Var
GAIPK $\nrightarrow$ GISGUCU	0,095	9,820	6,110	3	Yok
GISGUCU $\nrightarrow$ KH	0,164	9,555	6,122	3	Yok
KH $\nrightarrow$ GISGUCU	3,267	9,885	6,116	3	Yok
GISGUCU $\nrightarrow$ RDK	1,837	10,242	6,405	3	Yok
RDK $\nrightarrow$ GISGUCU	0,421	9,680	6,292	3	Yok
GISGUCU $\nrightarrow$ SUE	28,350**	10,417	6,409	3	Var
SUE $\nrightarrow$ GISGUCU	1,048	9,789	6,265	3	Yok
GISGUCU $\nrightarrow$ TUFİ	0,534	12,471	6,634	3	Yok
TUFİ $\nrightarrow$ GISGUCU	0,769	11,646	6,524	3	Yok

Not: $\nrightarrow$ notasyonu nedenselliğin olmadığı boş hipotezi ifade etmektedir. ** ve * simgesi sırasıyla %1 ve %5 önem düzeyinde boş hipotezin reddedildiğini göstermektedir. Kritik değerler 10.000 bootstrap değeri kullanılarak elde edilmiştir.

Tablo 4.6’da yer alan bulgulara göre genel işgücü sayısından genel aktif işgücü programları katılımcı sayısına doğru %5 önem düzeyinde nedensellik bulunmaktadır. Diğer taraftan genel işgücü sayısından sanayi üretim endeksine doğru %1 önem düzeyinde nedenselliğe rastlanmıştır. Buna karşın genel işgücü sayısından kamu harcamaları, reel döviz kuru ve tüketici fiyat endeksine doğru nedenselliğe rastlanmazken genel aktif işgücü programları katılımcı sayısı, kamu harcamaları, reel döviz kuru, sanayi

³ Genel işsiz sayısı ile kamu harcamaları, reel döviz kuru, sanayi üretim endeksi ve tüketici fiyat endeksi arasındaki Balçılar ve diğerleri Bootstrap kayan pencere nedensellik testi sonuçlarına EK-A kısmında yer verilmiştir.

üretim endeksi ve tüketici fiyat endeksinden de genel işgücü sayısına doğru nedenselliğe rastlanmamıştır.

4.4.2. Hatemi-J Asimetrik Nedensellik Testi Sonuçları

Tablo 4.7’de Hatemi-J (2012) asimetrik nedensellik testi sonuçları yer almaktadır.

Tablo 4. 7: Hatemi-J (2012) Asimetrik Nedensellik Testi Sonuçları

Nedenselliğin Yönü	M-Wald İstatistiği	Kritik Değerler		Uygun Gecikme Uzunluğu	Nedensellik İlişkisi
		%1	%5		
$GISGUCU^+ \nrightarrow GAIPK^+$	2,734	7,408	3,804	2	Yok
$GISGUCU^+ \nrightarrow GAIPK^-$	0,995	7,512	3,916	2	Yok
$GISGUCU^- \nrightarrow GAIPK^+$	3,820	12,747	6,569	3	Yok
$GISGUCU^- \nrightarrow GAIPK^-$	20,622**	13,257	6,621	3	Var
$GAIPK^+ \nrightarrow GISGUCU^+$	2,704	7,206	3,942	2	Yok
$GAIPK^+ \nrightarrow GISGUCU^-$	1,767	11,933	6,426	3	Yok
$GAIPK^- \nrightarrow GISGUCU^+$	2,827	6,994	3,861	2	Yok
$GAIPK^- \nrightarrow GISGUCU^-$	2,706	12,100	6,729	3	Yok
$GISGUCU^+ \nrightarrow KH^+$	0,756	10,248	6,306	3	Yok
$GISGUCU^+ \nrightarrow KH^-$	0,724	9,790	6,155	3	Yok
$GISGUCU^- \nrightarrow KH^+$	3,291	12,034	6,695	3	Yok
$GISGUCU^- \nrightarrow KH^-$	0,027	11,128	6,209	3	Yok
$KH^+ \nrightarrow GISGUCU^+$	3,581	9,963	6,104	3	Yok
$KH^+ \nrightarrow GISGUCU^-$	0,388	11,980	6,573	3	Yok
$KH^- \nrightarrow GISGUCU^+$	0,031	10,079	6,135	3	Yok
$KH^- \nrightarrow GISGUCU^-$	0,722	11,697	6,320	3	Yok
$GISGUCU^+ \nrightarrow RDK^+$	3,215	10,824	6,225	3	Yok
$GISGUCU^+ \nrightarrow RDK^-$	0,347	10,568	6,256	3	Yok
$GISGUCU^- \nrightarrow RDK^+$	0,379	14,913	6,820	3	Yok
$GISGUCU^- \nrightarrow RDK^-$	1,799	12,325	6,312	3	Yok
$RDK^+ \nrightarrow GISGUCU^+$	0,251	9,914	6,191	3	Yok
$RDK^+ \nrightarrow GISGUCU^-$	0,769	14,847	6,744	3	Yok
$RDK^- \nrightarrow GISGUCU^+$	0,615	10,304	6,216	3	Yok
$RDK^- \nrightarrow GISGUCU^-$	0,523	13,357	6,836	3	Yok
$GISGUCU^+ \nrightarrow SUE^+$	4,938	10,227	6,202	3	Yok
$GISGUCU^+ \nrightarrow SUE^-$	0,048	7,476	3,921	2	Yok
$GISGUCU^- \nrightarrow SUE^+$	24,129**	13,166	6,781	3	Var
$GISGUCU^- \nrightarrow SUE^-$	17,148**	13,141	7,016	3	Var
$SUE^+ \nrightarrow GISGUCU^+$	3,985	11,460	6,604	3	Yok
$SUE^+ \nrightarrow GISGUCU^-$	0,750	13,064	6,867	3	Yok
$SUE^- \nrightarrow GISGUCU^+$	3,608	7,673	4,099	2	Yok
$SUE^- \nrightarrow GISGUCU^-$	6,980*	11,953	6,703	3	Var

Tablo 4.7'nin devamı

GISGUCU⁺ $\nrightarrow$ TUF⁺	0,254	12,061	6,311	3	Yok
GISGUCU⁺ $\nrightarrow$ TUF⁻	1,669	9,874	3,812	2	Yok
GISGUCU⁻ $\nrightarrow$ TUF⁺	0,860	20,318	7,254	3	Yok
GISGUCU⁻ $\nrightarrow$ TUF⁻	0,946	26,268	8,682	3	Yok
TUF⁺ $\nrightarrow$ GISGUCU⁺	0,174	11,460	6,380	3	Yok
TUF⁺ $\nrightarrow$ GISGUCU⁻	0,624	18,419	7,149	3	Yok
TUF⁻ $\nrightarrow$ GISGUCU⁺	0,039	9,431	3,798	2	Yok
TUF⁻ $\nrightarrow$ GISGUCU⁻	2,777	26,316	8,179	3	Yok

Not: $\nrightarrow$ notasyonu nedenselliğin olmadığı boş hipotezi ifade etmektedir. ** ve * simgesi sırasıyla %1 ve %5 önem düzeyinde boş hipotezin reddedildiğini göstermektedir. Kritik değerler 10.000 bootstrap değeri kullanılarak elde edilmiştir.

Tablo 4.7'de yer alan bulgulara göre genel işgücü sayısının negatif değerlerinden genel aktif işgücü programları katılımcı sayısının negatif değerlerine doğru %1 önem düzeyinde nedensellik bulunmaktadır. Bu doğrultuda genel işgücü sayısındaki negatif bir şokun genel aktif işgücü programları katılımcı sayısında negatif bir tepkiye sebep olduğunu söylemek mümkündür.

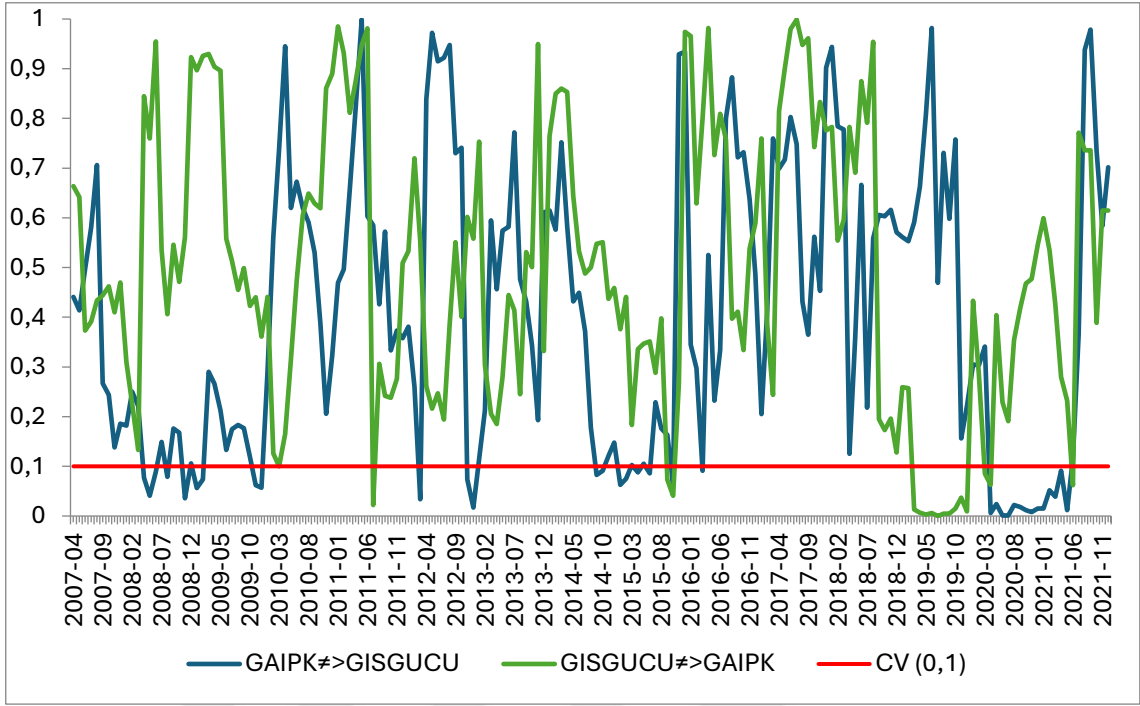
Tablo 4.7'de yer alan diğer bulgulara göre;

- Genel işgücü sayısının pozitif ve negatif değerleri ile kamu harcamalarının pozitif ve negatif değerleri arasında nedenselliğe rastlanmamıştır.
- Genel işgücü sayısının pozitif ve negatif değerleri ile reel döviz kurunun pozitif ve negatif değerleri arasında nedenselliğe rastlanmamıştır.
- Genel işgücü sayısının negatif değerlerinden sanayi üretim endeksinin pozitif değerlerine doğru %1 önem düzeyinde ve genel işgücü sayısının negatif değerlerinden sanayi üretim endeksinin negatif değerlerine doğru %1 önem düzeyinde nedensellik bulunmaktadır. Diğer taraftan sanayi üretim endeksinin negatif değerlerinden genel işgücü sayısının negatif değerlerine doğru %5 önem düzeyinde nedensellik bulunmaktadır.
- Genel işgücü sayısının pozitif ve negatif değerleri ile tüketici fiyat endeksinin pozitif ve negatif değerleri arasında nedenselliğe rastlanmamıştır.

4.4.3. Balcılar ve diğerleri Bootstrap Kayan Pencere Nedensellik Testi

Sonuçları

Şekil 4.2'de genel işgücü sayısı ile genel aktif işgücü programları katılımcı sayısı arasındaki Balcılar ve diğerleri (2010) bootstrap kayan pencere nedensellik testi sonuçları yer almaktadır.

Şekil 4. 2: Balcılar ve diğerleri (2010) Bootstrap Kayan Pencere Nedensellik Testi Sonuçları (Genel İşgücü Sayısı-Genel Aktif İşgücü Programları Katılımcı Sayısı)

Şekil 4.2’de yer alan bulgulara göre ilk olarak genel aktif işgücü programları katılımcı sayısından genel işgücü sayısına doğru nedensellik ilişkisi incelendiğinde genel aktif işgücü programları katılımcı sayısı 2008 yılının Nisan-Haziran, Ağustos, Kasım; 2009 yılının Ocak, Şubat, Kasım, Aralık; 2012 yılının Mart, Kasım, Aralık; 2014 yılının Eylül, Ekim; 2015 yılının Ocak, Şubat, Nisan, Haziran, Ekim; 2016 yılının Mart; 2020 yılının Nisan-Aralık ve 2021 yılının Ocak-Mayıs aylarında genel işgücü sayısını etkilemiştir. Diğer taraftan genel işgücü sayısından genel aktif işgücü programları katılımcı sayısına doğru nedensellik incelendiğinde ise genel işgücü sayısı 2011 yılının Temmuz; 2015 yılının Eylül, Ekim; 2019 yılının Mart-Aralık; 2020 yılının Mart, Nisan ve 2021 yılının Haziran aylarında genel aktif işgücü programları katılımcı sayısını etkilemiştir. Öte yandan 2015 yılının Ekim ve 2020 yılının Nisan aylarında değişkenler arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi bulunmaktadır. Nedenselliğin gerçekleştiği dönemler incelendiğinde genel aktif işgücü programları katılımcı sayısının genel işgücü sayısını daha geniş bir zaman diliminde etkilediği söylenebilir.

Şekil 4.2 incelendiğinde genel aktif işgücü programları katılımcı sayısından genel işgücü sayısına doğru nedenselliğin 2008, 2009, 2020 ve 2021 yıllarında yoğunlaştığı gözlenmektedir. Bilindiği üzere 2008 Ekonomik Krizinde ve 2020 yılında yaşanan

Covid-19 pandemi döneminde Türkiye’de istihdamın yapısında yaşanan bozulmayla beraber işsizlik oranlarında da artış yaşanmıştır. Bu hususta Yamak ve Yamak’ın (1999)’da çalışmalarında yer verdiği yedek işçi hipotezine göre aileden birinci derece sorumlu bireyin ekonomik durgunluk dönemlerinde işsiz kalması, aynı çatı altında yaşayan fakat durgunluk öncesinde işgücüne katılmayan bireylerin işgücüne katılmasına sebep olmaktadır. Ekonominin genişlediği dönemlerde ise işgücüne katılım ekonominin durgun olduğu dönemlere göre daha az olabilmektedir. Dolayısıyla belirtilen dönemlerde gerçekleşen nedenselliğin bu sebepten kaynaklandığı söylenebilir. 2012 yılında gerçekleşen nedenselliğe ise dezavantajlı gruplar arasında sayılan gençlerin ve kadınların istihdamını artırmaya yönelik işverenlere teşvikler sunulması, gençlere ve kadınlara yönelik meslek edindirme kurslarının yaygınlaştırılması ve genç ve kadın girişimciliğinin desteklenmesi gibi uygulamaların sebep olduğu söylenebilir. 2014-2016 yılları arasında gerçekleşen nedenselliğe ise belirtilen tarihlerde işgücüne katılımı artırmaya yönelik uygulanan politikalar gerekçe gösterilebilir. Bu dönemde özellikle gençlerin ve kadınların işgücüne katılımını artırmaya yönelik birçok aktif işgücü programı uygulanmıştır. Ayrıca eğitim seviyesinin yükselmesi, emeklilik yaşının artması, kadınların çalışma hayatında daha fazla yer almaya başlaması, hayat pahalılığı nedeniyle emekli olanların çalışmaya devam etmesi, kırdan kente göçün artması gibi sebepler de işgücüne katılımı etkileyebilmektedir. İşgücüne katılımın artması ise bireylerin iş bulabilmek için aktif işgücü programlarına daha fazla ilgi göstermesine neden olmaktadır. Diğer taraftan aktif işgücü programlarının, programlara katılımı artırmak amacıyla daha cazibeli tasarlanması da (katılımcılara belirli miktarda ücret verilmesi, katılımcıların genel sağlık sigortası ile iş kazası ve meslek hastalığı sigortası primlerinin karşılanması, programları tamamlayanlara sertifika verilmesi vb.) işgücüne katılımı etkileyebilmektedir. Dolayısıyla belirlenen nedenselliğin bahsi geçen gerekçelerden dolayı ortaya çıktığı söylenebilir. Öte yandan genel işgücü sayısı ile kamu harcamaları, reel döviz kuru, sanayi üretim endeksi ve tüketici fiyat endeksi arasında çeşitli alt dönemlerde nedensellik ilişkisinin olduğu gözlenmiştir⁴.

⁴ Genel işgücü sayısı ile kamu harcamaları, reel döviz kuru, sanayi üretim endeksi ve tüketici fiyat endeksi arasındaki Balcılar ve diğerleri Bootstrap kayan pencere nedensellik testi sonuçlarına EK-B kısmında yer verilmiştir.

4.5. CİNSİYET BAZINDA AMPİRİK ANALİZ

Çalışmanın bu bölümünde cinsiyet bazında ampirik analiz yapılarak aktif işgücü programlarına katılan erkek ve kadın katılımcıların, kamu harcamalarının, sanayi üretim endeksinin, reel döviz kurunun ve tüketici fiyat endeksinin cinsiyete göre işsizlik ve işgücü üzerindeki etkileri analiz edilmiştir.

4.5.1. Erkek İşsiz Sayısına İlişkin Ampirik Analiz

Çalışmanın bu bölümünde erkek işsiz sayısı ile erkek aktif işgücü programları katılımcı sayısı, kamu harcamaları, sanayi üretim endeksi, reel döviz kuru ve tüketici fiyat endeksi arasındaki nedensellik analizinden elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

4.5.1.1. Hacker ve Hatemi-J Bootstrap Nedensellik Testi Sonuçları

Tablo 4.8’de Hacker ve Hatemi-J (2006) bootstrap nedensellik testi sonuçları yer almaktadır.

Tablo 4. 8: Hacker ve Hatemi-J (2006) Bootstrap Nedensellik Testi Sonuçları

Nedenselliğin Yönü	M-Wald İstatistiği	Kritik Değerler		Uygun Gecikme Uzunluğu	Nedensellik İlişkisi
		%1	%5		
EISSIZ $\nRightarrow$ EAIPK	1,002	10,712	6,231	3	Yok
EAIPK $\nRightarrow$ EISSIZ	9,376*	10,567	6,411	3	Var
EISSIZ $\nRightarrow$ KH	1,219	10,560	6,528	3	Yok
KH $\nRightarrow$ EISSIZ	0,171	10,111	6,263	3	Yok
EISSIZ $\nRightarrow$ RDK	0,891	11,621	6,599	3	Yok
RDK $\nRightarrow$ EISSIZ	2,123	11,696	6,545	3	Yok
EISSIZ $\nRightarrow$ SUE	0,140	12,085	6,562	3	Yok
SUE $\nRightarrow$ EISSIZ	3,337	11,760	6,459	3	Yok
EISSIZ $\nRightarrow$ TUFE	0,328	18,740	6,611	3	Yok
TUFE $\nRightarrow$ EISSIZ	1,167	17,166	6,875	3	Yok

Not: $\nRightarrow$ notasyonu nedenselliğin olmadığı boş hipotezi ifade etmektedir. * simgesi %5 önem düzeyinde boş hipotezin reddedildiğini göstermektedir. Kritik değerler 10.000 bootstrap değeri kullanılarak elde edilmiştir.

Tablo 4.8’de yer alan Hacker ve Hatemi-J (2006) bootstrap nedensellik testi sonuçlarına göre erkek aktif işgücü programları katılımcı sayısından erkek işsiz sayısına doğru %5 önem düzeyinde nedensellik bulunmaktadır. Buna karşın erkek işsiz sayısından erkek aktif işgücü programları katılımcı sayısına, kamu harcamalarına, reel döviz kuruna, sanayi üretim endeksine ve tüketici fiyat endeksine doğru nedenselliğe rastlanmazken kamu harcamaları, reel döviz kuru, sanayi üretim endeksi ve tüketici fiyat endeksinden de erkek işsiz sayısına doğru nedenselliğe rastlanmamıştır.

4.5.1.2. Hatemi-J Asimetrik Nedensellik Testi Sonuçları

Tablo 4.9’da Hatemi-J (2012) asimetrik nedensellik testi sonuçları yer almaktadır.

Tablo 4. 9: Hatemi-J (2012) Asimetrik Nedensellik Testi Sonuçları

Nedenselliğin Yönü	M-Wald İstatistiği	Kritik Değerler		Uygun Gecikme Uzunluğu	Nedensellik İlişkisi
		%1	%5		
EISSIZ ⁺ $\nrightarrow$ EAIPK ⁺	4,919	13,302	6,847	3	Yok
EISSIZ ⁺ $\nrightarrow$ EAIPK ⁻	0,194	8,856	3,979	2	Yok
EISSIZ ⁻ $\nrightarrow$ EAIPK ⁺	0,550	12,222	3,848	2	Yok
EISSIZ ⁻ $\nrightarrow$ EAIPK ⁻	1,527	13,832	6,887	3	Yok
EAIPK ⁺ $\nrightarrow$ EISSIZ ⁺	9,774*	13,576	6,904	3	Var
EAIPK ⁺ $\nrightarrow$ EISSIZ ⁻	0,260	12,426	4,140	2	Yok
EAIPK ⁻ $\nrightarrow$ EISSIZ ⁺	2,666	8,431	3,857	2	Yok
EAIPK ⁻ $\nrightarrow$ EISSIZ ⁻	8,436*	14,573	6,962	2	Var
EISSIZ ⁺ $\nrightarrow$ KH ⁺	0,714	12,793	6,639	3	Yok
EISSIZ ⁺ $\nrightarrow$ KH ⁻	7,777*	12,529	6,560	3	Var
EISSIZ ⁻ $\nrightarrow$ KH ⁺	0,269	14,370	7,214	3	Yok
EISSIZ ⁻ $\nrightarrow$ KH ⁻	1,724	14,440	7,327	3	Yok
KH ⁺ $\nrightarrow$ EISSIZ ⁺	3,048	11,663	6,780	3	Yok
KH ⁺ $\nrightarrow$ EISSIZ ⁻	1,095	13,874	7,107	3	Yok
KH ⁻ $\nrightarrow$ EISSIZ ⁺	1,475	12,904	7,051	3	Yok
KH ⁻ $\nrightarrow$ EISSIZ ⁻	0,704	13,530	7,194	3	Yok
EISSIZ ⁺ $\nrightarrow$ RDK ⁺	2,348	15,217	6,696	3	Yok
EISSIZ ⁺ $\nrightarrow$ RDK ⁻	0,254	14,079	6,529	3	Yok
EISSIZ ⁻ $\nrightarrow$ RDK ⁺	0,159	19,408	6,657	3	Yok
EISSIZ ⁻ $\nrightarrow$ RDK ⁻	1,794	17,799	7,018	3	Yok
RDK ⁺ $\nrightarrow$ EISSIZ ⁺	0,846	13,758	6,373	3	Yok
RDK ⁺ $\nrightarrow$ EISSIZ ⁻	0,262	18,209	6,828	3	Yok
RDK ⁻ $\nrightarrow$ EISSIZ ⁺	25,960**	13,948	6,454	3	Var
RDK ⁻ $\nrightarrow$ EISSIZ ⁻	0,135	16,466	6,446	3	Yok
EISSIZ ⁺ $\nrightarrow$ SUE ⁺	6,362	13,551	6,922	3	Yok
EISSIZ ⁺ $\nrightarrow$ SUE ⁻	0,173	9,708	3,999	2	Yok
EISSIZ ⁻ $\nrightarrow$ SUE ⁺	6,343	18,756	7,212	3	Yok
EISSIZ ⁻ $\nrightarrow$ SUE ⁻	13,489*	16,252	7,214	3	Var
SUE ⁺ $\nrightarrow$ EISSIZ ⁺	3,943	14,569	6,673	3	Yok
SUE ⁺ $\nrightarrow$ EISSIZ ⁻	2,989	17,352	7,414	3	Yok
SUE ⁻ $\nrightarrow$ EISSIZ ⁺	0,163	9,501	3,894	2	Yok
SUE ⁻ $\nrightarrow$ EISSIZ ⁻	1,167	17,610	7,396	3	Yok
EISSIZ ⁺ $\nrightarrow$ TUF ⁺	0,424	19,839	6,485	3	Yok
EISSIZ ⁺ $\nrightarrow$ TUF ⁻	0,002	12,513	3,881	2	Yok

Tablo 4.9'un devamı

EISSIZ⁻ $\nrightarrow$ TUFE⁺	1,163	26,022	6,159	3	Yok
EISSIZ⁻ $\nrightarrow$ TUFE⁻	0,007	17,509	3,048	2	Yok
TUFE⁺ $\nrightarrow$ EISSIZ⁺	2,364	16,632	6,673	3	Yok
TUFE⁺ $\nrightarrow$ EISSIZ⁻	1,717	23,508	6,769	3	Yok
TUFE⁻ $\nrightarrow$ EISSIZ⁺	0,161	13,425	3,413	2	Yok
TUFE⁻ $\nrightarrow$ EISSIZ⁻	0,003	18,916	3,268	2	Yok

Not: $\nrightarrow$ notasyonu nedenselliğin olmadığı boş hipotezi ifade etmektedir. ** ve * simgesi sırasıyla %1 ve %5 önem düzeyinde boş hipotezin reddedildiğini göstermektedir. Kritik değerler 10.000 bootstrap değeri kullanılarak elde edilmiştir.

Tablo 4.9'da yer alan bulgulara göre erkek aktif işgücü programları katılımcı sayısının pozitif değerlerinden erkek işsiz sayısının pozitif değerlerine doğru %5 önem düzeyinde ve erkek aktif işgücü programları katılımcı sayısının negatif değerlerinden erkek işsiz sayısının negatif değerlerine doğru %5 önem düzeyinde nedenselliğe rastlanmıştır.

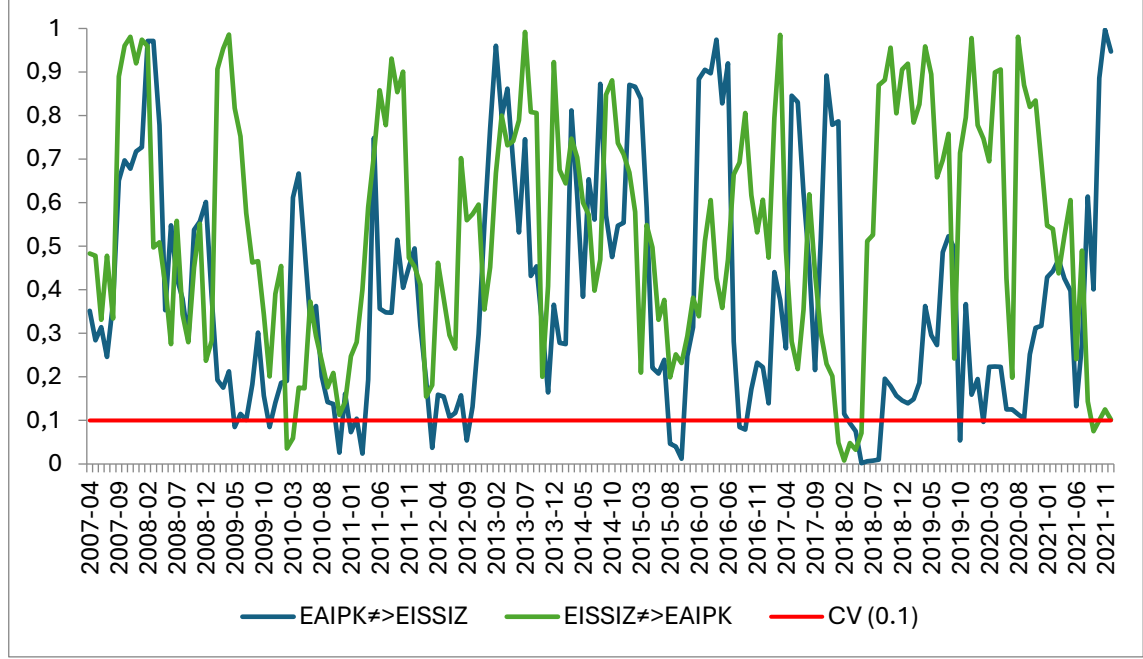
Tablo 4.9'da yer alan diğer bulgulara göre;

- Kamu harcamalarının pozitif ve negatif değerlerinden erkek işsiz sayısının pozitif ve negatif değerlerine doğru nedenselliğe rastlanmazken erkek işsiz sayısının pozitif değerlerinden kamu harcamalarının negatif değerlerine doğru %5 önem düzeyinde nedensellik bulunmaktadır.
- Erkek işsiz sayısının pozitif ve negatif değerlerinden reel döviz kurunun pozitif ve negatif değerlerine doğru bir nedenselliğe rastlanmazken reel döviz kurunun negatif değerlerinden erkek işsiz sayısının pozitif değerlerine doğru %1 önem düzeyinde nedensellik bulunmaktadır.
- Sanayi üretim endeksinin pozitif ve negatif değerlerinden erkek işsiz sayısının pozitif ve negatif değerlerine doğru nedenselliğe rastlanmazken erkek işsiz sayısının negatif değerlerinden sanayi üretim endeksinin negatif değerlerine doğru %5 önem düzeyinde nedensellik bulunmaktadır.
- Erkek işsiz sayısının pozitif ve negatif değerleri ile tüketici fiyat endeksinin pozitif ve negatif değerleri arasında nedenselliğe rastlanmamıştır.

4.5.1.3. Balçılar ve diğerleri Bootstrap Kayan Pencere Nedensellik Testi

Sonuçları

Şekil 4.3'te erkek işsiz sayısı ile erkek aktif işgücü programları katılımcı sayısı arasındaki Balçılar ve diğerleri (2010) bootstrap kayan pencere nedensellik testi sonuçları yer almaktadır.

Şekil 4. 3: Balçılar ve diğerleri (2010) Bootstrap Kayan Pencere Nedensellik Testi Sonuçları (Erkek İşsiz Sayısı-Erkek Aktif İşgücü Programları Katılımcı Sayısı)

Şekil 4.3'te yer alan bulgulara göre ilk olarak erkek aktif işgücü programları katılımcı sayısından erkek işsiz sayısına doğru nedensellik ilişkisi incelendiğinde erkek aktif işgücü programları katılımcı sayısının 2009 yılının Mayıs, Kasım; 2010 yılının Kasım; 2011 yılının Ocak, Mart; 2012 yılının Mart, Eylül; 2015 yılının Ağustos-Ekim; 2016 yılının Ağustos, Eylül; 2018 yılının Mart-Ağustos; 2019 yılının Ekim ve 2020 yılının Şubat aylarında erkek işsiz sayısını etkilemiştir. Erkek işsiz sayısından erkek aktif işgücü programları katılımcı sayısına doğru nedensellik ilişkisi incelendiğinde ise erkek işsiz sayısının erkek aktif işgücü programları katılımcı sayısını 2010 yılının Şubat, Mart; 2018 yılının Ocak-Mayıs ve 2021 yılının Eylül aylarında etkilediği gözlenmektedir. Diğer taraftan 2018 yılının Nisan ve Mayıs aylarında değişkenler arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi bulunmaktadır. Nedenselliğin gerçekleştiği dönemler incelendiğinde erkek aktif

işgücü programları katılımcı sayısının erkek işsiz sayısını daha geniş bir zaman diliminde etkilediği söylenebilir.

Şekil 4.3 incelendiğinde erkek aktif işgücü programları katılımcı sayısından erkek işsiz sayısına doğru 2009-2012 yılları arasında gerçekleşen nedenselliğin kaynağı olarak 2008 Krizinin işgücü piyasası üzerindeki etkilerinin azaltılması amacıyla İŞKUR'un finansal kaynaklarının artırılması ve kurumsal kapasitenin genişletilmesi, İŞKUR'un sağladığı hizmetlerle ilgili yapılan mevzuat değişiklikleri ve mesleki eğitim kurslarının, işbaşı eğitim programlarının, girişimcilik eğitim programlarının ve toplum yararına programların yaygınlaştırılması gösterilebilir. 2015 ve 2016 yıllarında genç işsizlik başta olmak üzere artma eğiliminde olan işsizlikle mücadele kapsamında istihdam politikalarına ağırlık verilmiştir. Dolayısıyla belirtilen yıllarda gerçekleşen nedenselliğin kaynağı olarak aktif işgücü hizmetleri kapsamında uygulanan program ve katılımcı sayısındaki artış gösterilebilir. Bu doğrultuda toplum yararına programlar başta olmak üzere aktif işgücü programlarına katılan erkek katılımcı sayısındaki artışın bu nedenselliği ortaya çıkardığı söylenebilir. 2018-2020 yılları arasında gerçekleşen nedenselliğin ise küresel ekonomik olayların (ABD ve Çin arasındaki ticaret savaşları, küresel ticaretin yavaşlaması, Covid-19 pandemisi vb.) ve iç ekonomik gelişmelerin (döviz kuru krizi, dış borçlar, cari açık sorunu vb.) işgücü piyasası üzerindeki etkilerini azaltmak amacıyla aktif işgücü programlarına daha fazla önem verilmesinden kaynaklandığı söylenebilir. Öte yandan erkek işsiz sayısı ile kamu harcamaları, reel döviz kuru, sanayi üretim endeksi ve tüketici fiyat endeksi arasında çeşitli alt dönemlerde nedensellik ilişkisinin olduğu gözlenmiştir⁵.

4.5.2. Erkek İşgücü Sayısına İlişkin Ampirik Analiz

Çalışmanın bu bölümünde erkek işgücü sayısı ile erkek aktif işgücü programları katılımcı sayısı, kamu harcamaları, sanayi üretim endeksi, reel döviz kuru ve tüketici fiyat endeksi arasındaki nedensellik analizinden elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

4.5.2.1. Hacker ve Hatemi-J Bootstrap Nedensellik Testi Sonuçları

Tablo 4.10'da Hacker ve Hatemi-J (2006) bootstrap nedensellik testi sonuçları yer almaktadır.

⁵ Erkek işsiz sayısı ile kamu harcamaları, reel döviz kuru, sanayi üretim endeksi ve tüketici fiyat endeksi arasındaki Balçılar ve diğerleri Bootstrap kayan pencere nedensellik testi sonuçlarına EK-C kısmında yer verilmiştir.

Tablo 4. 10: Hacker ve Hatemi-J (2006) Bootstrap Nedensellik Testi Sonuçları

Nedenselliğin Yönü	M-Wald İstatistiği	Kritik Değerler		Uygun Gecikme Uzunluğu	Nedensellik İlişkisi
		%1	%5		
EISGUCU $\nRightarrow$ EAIPK	1,045	9,788	6,194	3	Yok
EAIPK $\nRightarrow$ EISGUCU	0,800	10,074	6,231	3	Yok
EISGUCU $\nRightarrow$ KH	0,431	9,281	6,072	3	Yok
KH $\nRightarrow$ EISGUCU	2,400	10,044	6,230	3	Yok
EISGUCU $\nRightarrow$ RDK	1,466	10,344	6,374	3	Yok
RDK $\nRightarrow$ EISGUCU	0,023	9,634	6,122	3	Yok
EISGUCU $\nRightarrow$ SUE	14,655**	9,840	6,195	3	Var
SUE $\nRightarrow$ EISGUCU	1,433	9,799	6,278	3	Yok
EISGUCU $\nRightarrow$ TUFİ	0,761	11,784	6,550	3	Yok
TUFİ $\nRightarrow$ EISGUCU	1,872	11,274	6,625	3	Yok

Not: $\nRightarrow$ notasyonu nedenselliğin olmadığı boş hipotezi ifade etmektedir. ** simgesi %1 önem düzeyinde boş hipotezin reddedildiğini göstermektedir. Kritik değerler 10.000 bootstrap değeri kullanılarak elde edilmiştir.

Tablo 4.10'da yer alan bulgulara göre erkek işgücü sayısından sanayi üretim endeksine doğru %1 önem düzeyinde nedensellik bulunmaktadır. Diğer taraftan erkek işgücü sayısından erkek aktif işgücü programları katılımcı sayısı, kamu harcamaları, reel döviz kuru ve tüketici fiyat endeksine doğru nedenselliğe rastlanmazken erkek aktif işgücü programları katılımcı sayısı, kamu harcamaları, reel döviz kuru, sanayi üretim endeksi ve tüketici fiyat endeksinden de erkek işgücü sayısına doğru nedenselliğe rastlanmamıştır.

4.5.2.2. Hatemi-J Asimetrik Nedensellik Testi Sonuçları

Tablo 4.11'de Hatemi-J (2012) asimetrik nedensellik testi sonuçları yer almaktadır.

Tablo 4. 11: Hatemi-J (2012) Asimetrik Nedensellik Testi Sonuçları

Nedenselliğin Yönü	M-Wald İstatistiği	Kritik Değerler		Uygun Gecikme Uzunluğu	Nedensellik İlişkisi
		%1	%5		
EISGUCU ⁺ $\nRightarrow$ EAIPK ⁺	0,373	7,139	3,832	2	Yok
EISGUCU ⁺ $\nRightarrow$ EAIPK ⁻	3,805	7,267	3,834	2	Yok
EISGUCU ⁻ $\nRightarrow$ EAIPK ⁺	0,376	8,825	3,881	2	Yok
EISGUCU ⁻ $\nRightarrow$ EAIPK ⁻	6,498*	11,806	6,464	3	Var
EAIPK ⁺ $\nRightarrow$ EISGUCU ⁺	3,951*	7,199	3,206	2	Var
EAIPK ⁺ $\nRightarrow$ EISGUCU ⁻	0,086	8,926	3,964	2	Yok
EAIPK ⁻ $\nRightarrow$ EISGUCU ⁺	3,717	6,889	3,813	2	Yok
EAIPK ⁻ $\nRightarrow$ EISGUCU ⁻	1,541	11,018	6,430	3	Yok

Tablo 4.11'in devamı

EISGUCU⁺ $\nRightarrow$ KH⁺	0,070	10,593	6,439	3	Yok
EISGUCU⁺ $\nRightarrow$ KH⁻	0,234	9,892	6,125	3	Yok
EISGUCU⁻ $\nRightarrow$ KH⁺	3,892	11,389	6,457	3	Yok
EISGUCU⁻ $\nRightarrow$ KH⁻	0,361	10,802	6,306	3	Yok
KH⁺ $\nRightarrow$ EISGUCU⁺	3,710	10,209	6,188	3	Yok
KH⁺ $\nRightarrow$ EISGUCU⁻	1,134	10,997	6,408	3	Yok
KH⁻ $\nRightarrow$ EISGUCU⁺	0,122	10,266	6,208	3	Yok
KH⁻ $\nRightarrow$ EISGUCU⁻	0,482	11,039	6,474	3	Yok
EISGUCU⁺ $\nRightarrow$ RDK⁺	1,481	10,907	6,357	3	Yok
EISGUCU⁺ $\nRightarrow$ RDK⁻	0,059	11,099	6,310	3	Yok
EISGUCU⁻ $\nRightarrow$ RDK⁺	1,158	12,534	6,468	3	Yok
EISGUCU⁻ $\nRightarrow$ RDK⁻	1,930	11,689	6,214	3	Yok
RDK⁺ $\nRightarrow$ EISGUCU⁺	0,298	9,801	6,246	3	Yok
RDK⁺ $\nRightarrow$ EISGUCU⁻	0,232	12,281	6,487	3	Yok
RDK⁻ $\nRightarrow$ EISGUCU⁺	0,631	10,465	6,145	3	Yok
RDK⁻ $\nRightarrow$ EISGUCU⁻	0,062	11,522	6,388	3	Yok
EISGUCU⁺ $\nRightarrow$ SUE⁺	3,665	10,656	6,284	3	Yok
EISGUCU⁺ $\nRightarrow$ SUE⁻	0,099	7,280	3,911	2	Yok
EISGUCU⁻ $\nRightarrow$ SUE⁺	33,332**	13,175	6,593	3	Var
EISGUCU⁻ $\nRightarrow$ SUE⁻	8,942*	13,127	6,901	3	Var
SUE⁺ $\nRightarrow$ EISGUCU⁺	4,613	11,245	6,657	3	Yok
SUE⁺ $\nRightarrow$ EISGUCU⁻	1,676	11,911	6,691	3	Yok
SUE⁻ $\nRightarrow$ EISGUCU⁺	5,086*	8,132	3,999	2	Var
SUE⁻ $\nRightarrow$ EISGUCU⁻	1,102	11,421	6,380	3	Yok
EISGUCU⁺ $\nRightarrow$ TUE⁺	0,859	12,137	6,471	3	Yok
EISGUCU⁺ $\nRightarrow$ TUE⁻	1,947	9,920	3,851	2	Yok
EISGUCU⁻ $\nRightarrow$ TUE⁺	1,925	15,764	6,667	3	Yok
EISGUCU⁻ $\nRightarrow$ TUE⁻	0,007	17,509	3,048	2	Yok
TUE⁺ $\nRightarrow$ EISGUCU⁺	1,574	11,850	6,356	3	Yok
TUE⁺ $\nRightarrow$ EISGUCU⁻	1,478	15,252	6,953	3	Yok
TUE⁻ $\nRightarrow$ EISGUCU⁺	0,159	9,013	3,796	2	Yok
TUE⁻ $\nRightarrow$ EISGUCU⁻	0,236	13,365	3,926	2	Yok

Not: $\nRightarrow$ notasyonu nedenselliğin olmadığı boş hipotezi ifade etmektedir. ** ve * simgesi sırasıyla %1 ve %5 önem düzeyinde boş hipotezin reddedildiğini göstermektedir. Kritik değerler 10.000 bootstrap değeri kullanılarak elde edilmiştir.

Tablo 4.11'de yer alan bulgulara göre erkek işgücü sayısının negatif değerlerinden erkek aktif işgücü programları katılımcı sayısının negatif değerlerine doğru %5 önem düzeyinde nedensellik bulunmaktadır. Diğer taraftan erkek aktif işgücü programları katılımcı sayısının pozitif değerlerinden erkek işgücü sayısının pozitif değerlerine doğru %5 önem düzeyinde nedensellik bulunmaktadır.

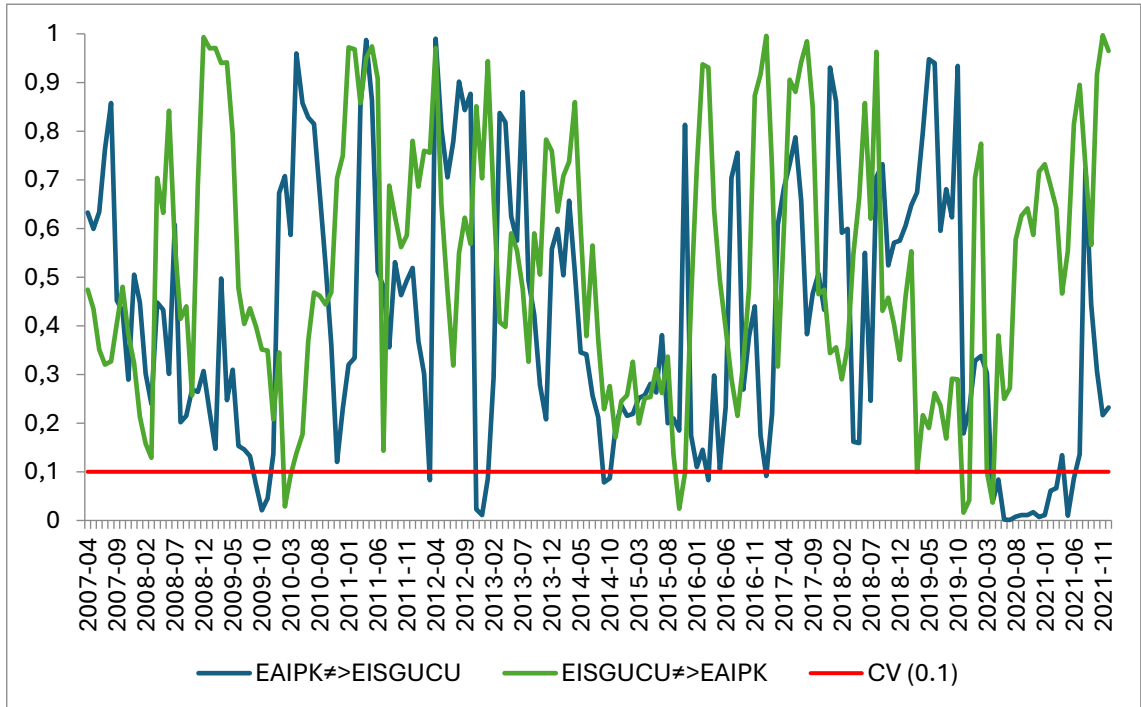
Tablo 4.11’de yer alan diğer bulgulara göre;

- Erkek işgücü sayısının pozitif ve negatif değerleri ile kamu harcamalarının pozitif ve negatif değerleri arasında nedenselliğe rastlanmamıştır.
- Erkek işgücü sayısının pozitif ve negatif değerleri ile reel döviz kurunun pozitif ve negatif değerleri arasında nedenselliğe rastlanmamıştır.
- Erkek işgücü sayısının negatif değerlerinden sanayi üretim endeksinin pozitif değerlerine doğru %1 önem düzeyinde ve erkek işgücü sayısının negatif değerlerinden sanayi üretim endeksinin negatif değerlerine doğru %5 önem düzeyinde nedensellik bulunmaktadır. Diğer taraftan sanayi üretim endeksinin negatif değerlerinden erkek işgücü sayısının pozitif değerlerine doğru %5 önem düzeyinde nedensellik bulunmaktadır.
- Erkek işgücü sayısının pozitif ve negatif değerleri ile tüketici fiyat endeksinin pozitif ve negatif değerleri arasında nedenselliğe rastlanmamıştır.

4.5.2.3. Balcılar ve diğerleri Bootstrap Kayan Pencere Nedensellik Testi

Sonuçları

Şekil 4.4’te erkek işgücü sayısı ile erkek aktif işgücü programları katılımcı sayısı arasındaki Balcılar ve diğerleri (2010) bootstrap kayan pencere nedensellik testi sonuçları yer almaktadır.

Şekil 4. 4. Balcılar ve diğerleri (2010) Bootstrap Kayan Pencere Nedensellik Testi Sonuçları (Erkek İşgücü Sayısı-Erkek Aktif İşgücü Programları Katılımcı Sayısı)

Şekil 4.4'te yer alan bulgulara göre ilk olarak erkek aktif işgücü programları katılımcı sayısından erkek işgücü sayısına doğru nedensellik ilişkisi incelendiğinde erkek aktif işgücü programları katılımcı sayısı erkek işgücü sayısını 2009 yılının Eylül-Kasım; 2012 yılının Mart, Kasım, Aralık; 2013 yılının Ocak; 2014 yılının Eylül, Ekim; 2016 yılının Mart; 2017 yılının Ocak; 2020 yılının Nisan-Aralık ve 2021 yılının Ocak-Mart, Mayıs, Haziran aylarında etkilemiştir. Diğer taraftan erkek işgücü sayısından erkek aktif işgücü programları katılımcı sayısına doğru nedensellik ilişkisi incelendiğinde ise erkek işgücü sayısının 2010 yılının Şubat, Mart; 2015 yılının Ekim, Kasım; 2019 yılının Kasım, Aralık ve 2020 yılının Nisan aylarında erkek aktif işgücü programları katılımcı sayısını etkilediği görülmektedir. Öte yandan 2020 yılının Nisan ayında değişkenlerin karşılıklı olarak birbirini etkilediği gözlenmektedir. Nedenselliğin gerçekleştiği dönemler incelendiğinde erkek aktif işgücü programları katılımcı sayısının erkek işgücü sayısını daha geniş bir zaman diliminde etkilediği söylenebilir.

Şekil 4.4 incelendiğinde erkek aktif işgücü programları katılımcı sayısından erkek işgücü sayısına doğru nedenselliğin çoğunlukla 2009, 2020 ve 2021 yıllarında gerçekleştiği görülmektedir. Bahsedilen tarihlerde belirlenen nedenselliğe gerekçe olarak işgücüne katılımdaki artış gerekçe gösterilebilir. Nitekim daha önce de belirtildiği üzere kriz dönemlerinde işgücüne katılım daha fazla olabilmektedir. Bu dönemlerde işgücüne katılımın artması ise bireylerin iş bulabilmek amacıyla aktif işgücü programlarına daha fazla önem vermesine neden olabilmektedir. Nitekim bu dönemlerde ekonomideki dalgalanmalarla beraber işgücü piyasasının yapısında bozulmalar yaşanmış ve işsizlik artış göstermiştir. İşsizlikle mücadele kapsamında işbaşı eğitim programları, mesleki eğitim programları, kamu bünyesinde doğrudan istihdam programları, işverenlere SGK prim teşviki, girişimcilere ve küçük ve orta ölçekli işletmelere finansman kolaylığı gibi uygulamalara ağırlık verilmiştir. 2012-2017 yılları arasında gerçekleşen nedenselliğin kaynağı olarak ise belirtilen tarihlerde işgücüne katılımı artırmaya yönelik uygulanan işgücü piyasası politikaları gösterilebilir. Bu dönemde aktif işgücü programlarının işgücüne katılımı artıracak şekilde tasarlanması ve bu programların ülke geneline yaygınlaştırılması bireylerin aktif işgücü piyasası programlarına olan ilgisini artırmıştır. Dolayısıyla ortaya çıkan nedenselliğin bir nedeninin de bu durumdan kaynaklandığı

söylenebilir. Diğer taraftan erkek işgücü sayısı ile kamu harcamaları, reel döviz kuru, sanayi üretim endeksi ve tüketici fiyat endeksi arasında çeşitli alt dönemlerde nedensellik ilişkisinin olduğu gözlenmiştir⁶.

4.5.3. Kadın İşsiz Sayısına İlişkin Ampirik Analiz

Çalışmanın bu bölümünde kadın işsiz sayısı ile kadın aktif işgücü programları katılımcı sayısı, kamu harcamaları, sanayi üretim endeksi, reel döviz kuru ve tüketici fiyat endeksi arasındaki nedensellik analizinden elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

4.5.3.1. Hacker ve Hatemi-J Bootstrap Nedensellik Testi Sonuçları

Tablo 4.12’de Hacker ve Hatemi-J (2006) bootstrap nedensellik testi sonuçları yer almaktadır.

Tablo 4. 12: Hacker ve Hatemi-J (2006) Bootstrap Nedensellik Testi Sonuçları

Nedenselliğin Yönü	M-Wald İstatistiği	Kritik Değerler		Uygun Gecikme Uzunluğu	Nedensellik İlişkisi
		%1	%5		
KISSIZ $\nrightarrow$ KAIPK	6,842*	9,621	6,092	3	Var
KAIPK $\nrightarrow$ KISSIZ	3,549	9,963	6,044	3	Yok
KISSIZ $\nrightarrow$ KH	0,801	9,735	6,172	3	Yok
KH $\nrightarrow$ KISSIZ	1,678	9,190	5,930	3	Yok
KISSIZ $\nrightarrow$ RDK	1,027	9,886	6,166	3	Yok
RDK $\nrightarrow$ KISSIZ	3,066	9,635	6,174	3	Yok
KISSIZ $\nrightarrow$ SUE	4,730	9,656	6,171	3	Yok
SUE $\nrightarrow$ KISSIZ	8,520*	9,370	6,118	3	Var
KISSIZ $\nrightarrow$ TUFİ	2,511	9,550	6,244	3	Yok
TUFİ $\nrightarrow$ KISSIZ	2,451	9,609	6,214	3	Yok

Not: $\nrightarrow$ notasyonu nedenselliğin olmadığı boş hipotezi ifade etmektedir. * simgesi %5 önem düzeyinde boş hipotezin reddedildiğini göstermektedir. Kritik değerler 10.000 bootstrap değeri kullanılarak elde edilmiştir.

Tablo 4.12’de yer alan bulgulara göre kadın işsiz sayısından kadın aktif işgücü programları katılımcı sayısına doğru %5 önem düzeyinde nedenselliğe rastlanmıştır. Diğer taraftan sanayi üretim endeksinden kadın işsiz sayısına doğru %5 önem düzeyinde nedensellik bulunmaktadır. Öte yandan kadın işsiz sayısından kamu harcamalarına, reel döviz kuruna ve tüketici fiyat endeksine doğru nedenselliğe rastlanmazken kadın aktif

⁶ Erkek işgücü sayısı ile kamu harcamaları, reel döviz kuru, sanayi üretim endeksi ve tüketici fiyat endeksi arasındaki Balcılar ve diğerleri Bootstrap kayan pencere nedensellik testi sonuçlarına EK-D kısmında yer verilmiştir.

işgücü programları katılımcı sayısı, kamu harcamaları, reel döviz kuru ve tüketici fiyat endeksinden de kadın işsiz sayısına doğru nedenselliğe rastlanmamıştır.

4.5.3.2. Hatemi-J Asimetrik Nedensellik Testi Sonuçları

Tablo 4.13'te Hatemi-J (2012) asimetrik nedensellik testi sonuçları yer almaktadır.

Tablo 4. 13: Hatemi-J (2012) Asimetrik Nedensellik Testi Sonuçları

Nedenselliğin Yönü	M-Wald İstatistiği	Kritik Değerler		Uygun Gecikme Uzunluğu	Nedensellik İlişkisi
		%1	%5		
KISSIZ ⁺ $\nrightarrow$ KAIPK ⁺	13,421**	9,750	6,185	3	Var
KISSIZ ⁺ $\nrightarrow$ KAIPK ⁻	1,456	9,725	6,245	3	Yok
KISSIZ ⁻ $\nrightarrow$ KAIPK ⁺	0,402	10,693	6,280	3	Yok
KISSIZ ⁻ $\nrightarrow$ KAIPK ⁻	6,181	10,882	6,393	3	Yok
KAIPK ⁺ $\nrightarrow$ KISSIZ ⁺	2,015	9,892	6,087	3	Yok
KAIPK ⁺ $\nrightarrow$ KISSIZ ⁻	0,054	10,817	6,276	3	Yok
KAIPK ⁻ $\nrightarrow$ KISSIZ ⁺	4,495	10,323	6,332	3	Yok
KAIPK ⁻ $\nrightarrow$ KISSIZ ⁻	4,662	11,693	6,539	3	Yok
KISSIZ ⁺ $\nrightarrow$ KH ⁺	0,530	9,802	6,123	3	Yok
KISSIZ ⁺ $\nrightarrow$ KH ⁻	0,931	9,797	6,263	3	Yok
KISSIZ ⁻ $\nrightarrow$ KH ⁺	2,255	10,364	6,246	3	Yok
KISSIZ ⁻ $\nrightarrow$ KH ⁻	1,878	9,985	6,118	3	Yok
KH ⁺ $\nrightarrow$ KISSIZ ⁺	9,139*	9,700	6,220	3	Var
KH ⁺ $\nrightarrow$ KISSIZ ⁻	0,852	10,104	6,210	3	Yok
KH ⁻ $\nrightarrow$ KISSIZ ⁺	1,083	9,860	6,274	3	Yok
KH ⁻ $\nrightarrow$ KISSIZ ⁻	2,083	10,507	6,149	3	Yok
KISSIZ ⁺ $\nrightarrow$ RDK ⁺	0,505	9,967	6,170	3	Yok
KISSIZ ⁺ $\nrightarrow$ RDK ⁻	2,838	10,027	6,101	3	Yok
KISSIZ ⁻ $\nrightarrow$ RDK ⁺	0,058	10,677	6,340	3	Yok
KISSIZ ⁻ $\nrightarrow$ RDK ⁻	1,404	10,482	6,120	3	Yok
RDK ⁺ $\nrightarrow$ KISSIZ ⁺	7,900*	9,394	6,115	3	Var
RDK ⁺ $\nrightarrow$ KISSIZ ⁻	2,414	10,824	6,444	3	Yok
RDK ⁻ $\nrightarrow$ KISSIZ ⁺	0,223	9,820	6,182	3	Yok
RDK ⁻ $\nrightarrow$ KISSIZ ⁻	3,573	10,664	6,258	3	Yok
KISSIZ ⁺ $\nrightarrow$ SUE ⁺	1,209	9,745	5,996	3	Yok
KISSIZ ⁺ $\nrightarrow$ SUE ⁻	0,484	10,449	6,316	3	Yok
KISSIZ ⁻ $\nrightarrow$ SUE ⁺	3,039	10,747	6,428	3	Yok
KISSIZ ⁻ $\nrightarrow$ SUE ⁻	19,990**	11,051	6,382	3	Var
SUE ⁺ $\nrightarrow$ KISSIZ ⁺	2,704	10,129	6,209	3	Yok
SUE ⁺ $\nrightarrow$ KISSIZ ⁻	1,212	11,016	6,550	3	Yok

Tablo 4.13'ün devamı

SUE⁻ $\nrightarrow$ KISSIZ⁺	11,826**	10,117	6,097	3	Var
SUE⁻ $\nrightarrow$ KISSIZ⁻	4,167	10,724	6,174	3	Yok
KISSIZ⁺ $\nrightarrow$ TUE⁺	2,550	10,788	6,228	3	Yok
KISSIZ⁺ $\nrightarrow$ TUE⁻	1,654	12,692	6,616	3	Yok
KISSIZ⁻ $\nrightarrow$ TUE⁺	0,837	12,867	6,664	3	Yok
KISSIZ⁻ $\nrightarrow$ TUE⁻	3,946	14,523	7,218	3	Yok
TUE⁺ $\nrightarrow$ KISSIZ⁺	1,620	10,395	6,330	3	Yok
TUE⁺ $\nrightarrow$ KISSIZ⁻	1,616	12,031	6,546	3	Yok
TUE⁻ $\nrightarrow$ KISSIZ⁺	1,495	11,479	6,184	3	Yok
TUE⁻ $\nrightarrow$ KISSIZ⁻	0,211	14,627	7,170	3	Yok

Not: $\nrightarrow$ notasyonu nedenselliğin olmadığı boş hipotezi ifade etmektedir. ** ve * simgesi sırasıyla %1 ve %5 önem düzeyinde boş hipotezin reddedildiğini göstermektedir. Kritik değerler 10.000 bootstrap değeri kullanılarak elde edilmiştir.

Tablo 4.13'te yer alan bulgulara göre kadın işsiz sayısının pozitif değerlerinden kadın aktif işgücü programları katılımcı sayısının pozitif değerlerine doğru %1 önem düzeyinde nedensellik bulunmaktadır. Diğer taraftan kadın aktif işgücü programları katılımcı sayısının pozitif ve negatif değerlerinden kadın işsiz sayısının pozitif ve negatif değerlerine doğru nedenselliğe rastlanmamıştır.

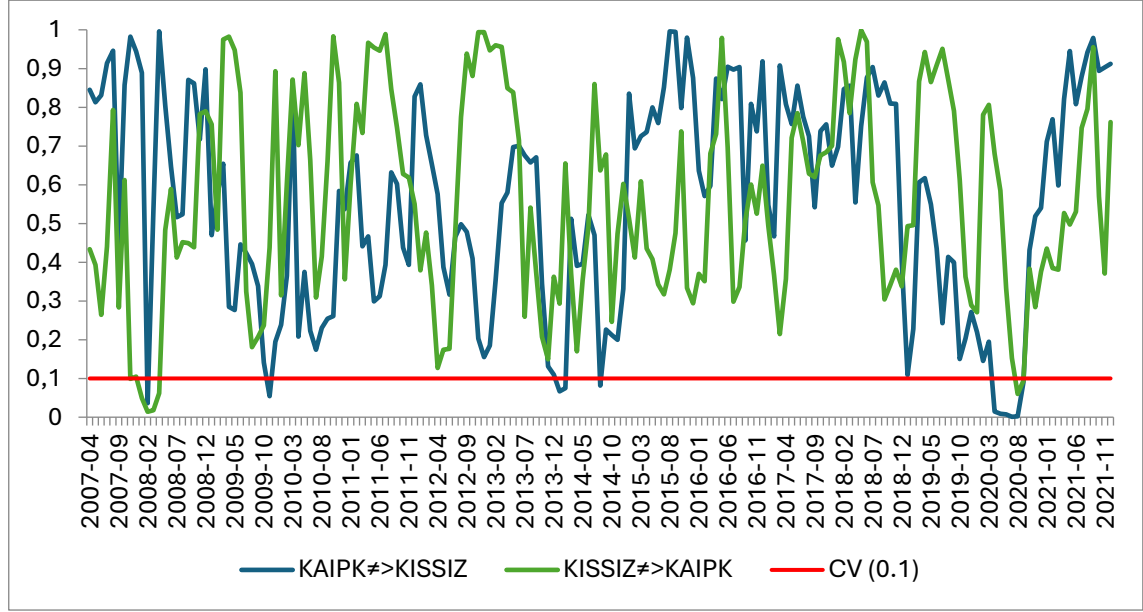
Tablo 4.13'te yer alan diğer bulgulara göre;

- Kadın işsiz sayısının pozitif ve negatif değerlerinden kamu harcamalarının pozitif ve negatif değerlerine doğru nedenselliğe rastlanmazken kamu harcamalarının pozitif değerlerinden kadın işsiz sayısının pozitif değerlerine doğru %5 önem düzeyinde nedensellik bulunmaktadır.
- Kadın işsiz sayısının pozitif ve negatif değerlerinden reel döviz kurunun pozitif ve negatif değerlerine doğru nedenselliğe rastlanmazken reel döviz kurunun pozitif değerlerinden kadın işsiz sayısının pozitif değerlerine doğru %5 önem düzeyinde nedensellik bulunmaktadır.
- Kadın işsiz sayısının negatif değerlerinden sanayi üretim endeksinin negatif değerlerine doğru %1 önem düzeyinde nedenselliğe rastlanırken sanayi üretim endeksinin negatif değerlerinden de kadın işsiz sayısının pozitif değerlerine doğru %1 önem düzeyinde nedensellik bulunmaktadır.
- Kadın işsiz sayısının pozitif ve negatif değerlerinden tüketici fiyat endeksinin pozitif ve negatif değerlerinde doğru nedenselliğe rastlanmazken tüketici fiyat endeksinin pozitif ve negatif değerlerinden de kadın işsiz sayısının pozitif ve negatif değerlerine doğru nedenselliğe rastlanmamıştır.

4.5.3.3. Balçılar ve diğerleri Bootstrap Kayan Pencere Nedensellik Testi

Sonuçları

Şekil 4.5'te kadın işsiz sayısı ile kadın aktif işgücü programları katılımcı sayısı arasındaki Balçılar ve diğerleri (2010) bootstrap kayan pencere nedensellik testi sonuçları yer almaktadır.

Şekil 4. 5: Balçılar ve diğerleri (2010) Bootstrap Kayan Pencere Nedensellik Testi Sonuçları (Kadın İşsiz Sayısı-Kadın Aktif İşgücü Programları Katılımcı Sayısı)

Şekil 4.5'te yer alan bulgulara göre ilk olarak kadın aktif işgücü programları katılımcı sayısından kadın işsiz sayısına doğru nedensellik ilişkisi incelendiğinde kadın aktif işgücü programları katılımcı sayısı 2008 yılının Şubat; 2009 yılının Kasım; 2014 yılının Ocak, Şubat, Ağustos ve 2020 yılının Nisan-Eylül aylarında kadın işsiz sayısını etkilemiştir. Diğer taraftan kadın işsiz sayısından kadın aktif işgücü programları katılımcı sayısına doğru nedensellik ilişkisi incelendiğinde ise kadın işsiz sayısı kadın aktif işgücü programları katılımcı sayısını 2008 yılının Ocak-Nisan ve 2020 yılının Ağustos, Eylül aylarında etkilemiştir. Öte yandan 2008 yılının Şubat ve 2020 yılının Ağustos, Eylül aylarında değişkenler arasında çift yönlü nedensellik ilişkisinin olduğu görülmektedir. Nedenselliğin gerçekleştiği dönemler incelendiğinde kadın aktif işgücü programları katılımcı sayısının kadın işsiz sayısını daha geniş bir zaman diliminde etkilediği söylenebilir.

Şekil 4.5 incelendiğinde kadın aktif işgücü programları katılımcı sayısından kadın işsiz sayısına doğru 2008, 2009 ve 2020 yıllarında gerçekleşen nedenselliğe, 2008 yılında gerçekleşen ekonomik krizin ve 2020 yılında gerçekleşen Covid-19 pandemisinin işgücü piyasası üzerindeki etkilerini azaltmak amacıyla kadınların aktif işgücü programlarına katılmasını sağlayacak şekilde tasarlanması gerekçe gösterilebilir. Nitekim iş ve aile hayatının uyumlaştırılmasına yönelik yapılan çalışmalarla dezavantajlı gruplar arasında sayılan kadınların işgücüne katılımının artırılması yönünde ayrıcalıklar sağlanmış ve bu ayrıcalıklarla kadın istihdamının artırılması amaçlanmıştır. Bu kapsamda kadınlara yönelik meslek edindirme kurslarının yaygınlaştırılması, kadınların çalışma koşullarının iyileştirilmesi, kendi işini kuran kadınlara teşvik verilmesi ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması gibi uygulamalara ağırlık verilmiştir. 2014 yılında gerçekleşen nedenselliğe ise kadınların işgücünde daha fazla yer almasına yönelik adımların atılması gerekçe gösterilebilir. Bu kapsamda kalkınma planlarında da yer verildiği üzere kadın istihdamının önemi belirtilerek kadınların çalışma hayatına kazandırılması gerektiğine vurgu yapılmıştır. Bu bağlamda bir taraftan aktif işgücü programlarıyla dezavantajlı gruplar arasında sayılan kadınlar çalışma hayatına dâhil edilirken diğer taraftan da çeşitli uygulamalarla kadınların çalışma hayatına kazandırılması için çeşitli faaliyetler yürütülmüştür. Bu faaliyetlerle ilgili “Kadın İstihdamının Artırılması ve Fırsat Eşitliğinin Sağlanması” genelgesinin yayınlanması, “Türkiye’de Kadınlar İçin İnsana Yakışır İş İmkanları Sağlanması Yoluyla Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Gerçekleştirilmesine Yönelik Aktif İşgücü Piyasası Politikaları Projesi”, “Kadın İstihdamının Arttırılmasına Yönelik Strateji Geliştirme Projesi”, “Kadın İstihdamının Desteklenmesi Operasyonu”, “Kadın İşletmelerine Finansman ve Danışmanlık Desteği Programı” ve “Kadınlar İçin Daha Çok ve İyi İşler: Türkiye’de İnsana Yakışır İş İçin Kadınların Güçlendirilmesi Projesi” gibi birçok uygulama hayata geçirilmiştir. Kadın istihdamının artırılması ve kadın işsizliğinin azaltılması amacıyla atılan bu adımlar kadın aktif işgücü programları katılımcı sayısından kadın işsiz sayısına doğru bir etkileşim sağladığı söylenebilir. Diğer taraftan kadın işsiz sayısı ile kamu harcamaları, reel döviz kuru, sanayi üretim endeksi ve tüketici fiyat endeksi arasında çeşitli alt dönemlerde nedensellik ilişkisinin olduğu gözlenmiştir⁷.

⁷ Kadın işsiz sayısı ile kamu harcamaları, reel döviz kuru, sanayi üretim endeksi ve tüketici fiyat endeksi arasındaki Balçılar ve diğerleri Bootstrap kayan pencere nedensellik testi sonuçlarına EK-E kısmında yer verilmiştir.

4.5.4. Kadın İşgücü Sayısına İlişkin Ampirik Analiz

Çalışmanın bu bölümünde kadın işgücü sayısı ile kadın aktif işgücü programları katılımcı sayısı, kamu harcamaları, sanayi üretim endeksi, reel döviz kuru ve tüketici fiyat endeksi arasındaki nedensellik analizinden elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

4.5.4.1. Hacker ve Hatemi-J Bootstrap Nedensellik Testi Sonuçları

Tablo 4.14'te Hacker ve Hatemi-J (2006) bootstrap nedensellik testi sonuçları yer almaktadır.

Tablo 4. 14: Hacker ve Hatemi-J (2006) Bootstrap Nedensellik Testi Sonuçları

Nedenselliğin Yönü	M-Wald İstatistiği	Kritik Değerler		Uygun Gecikme Uzunluğu	Nedensellik İlişkisi
		%1	%5		
KISGUCU $\nRightarrow$ KAIPK	20,661**	9,842	6,232	3	Var
KAIPK $\nRightarrow$ KISGUCU	4,172	9,876	6,193	3	Yok
KISGUCU $\nRightarrow$ KH	0,037	9,633	6,156	3	Yok
KH $\nRightarrow$ KISGUCU	0,988	9,608	6,173	3	Yok
KISGUCU $\nRightarrow$ RDK	1,760	10,555	6,395	3	Yok
RDK $\nRightarrow$ KISGUCU	1,229	10,429	6,343	3	Yok
KISGUCU $\nRightarrow$ SUE	31,436**	11,638	6,569	3	Var
SUE $\nRightarrow$ KISGUCU	5,808	10,035	6,199	3	Yok
KISGUCU $\nRightarrow$ TUFİ	1,226	13,824	6,769	3	Yok
TUFİ $\nRightarrow$ KISGUCU	0,654	13,377	6,895	3	Yok

Not: $\nRightarrow$ notasyonu nedenselliğin olmadığı boş hipotezi ifade etmektedir. ** simgesi %1 önem düzeyinde boş hipotezin reddedildiğini göstermektedir. Kritik değerler 10.000 bootstrap değeri kullanılarak elde edilmiştir.

Tablo 4.14'te yer alan bulgulara göre kadın işgücü sayısından kadın aktif işgücü programları katılımcı sayısına doğru %1 önem düzeyinde nedensellik bulunmaktadır. Diğer taraftan kadın işgücü sayısından sanayi üretim endeksine doğru %1 önem düzeyinde nedensellik bulunmaktadır. Öte yandan kadın işgücü sayısından kamu harcamalarına, reel döviz kuruna, sanayi üretim endeksine ve tüketici fiyat endeksine doğru nedenselliğe rastlanmazken kadın aktif işgücü programları katılımcı sayısı, kamu harcamaları, reel döviz kuru ve tüketici fiyat endeksinden de kadın işsiz sayısına doğru nedenselliğe rastlanmamıştır.

4.5.4.2. Hatemi-J Asimetrik Nedensellik Testi Sonuçları

Tablo 4.15'te Hatemi-J (2012) asimetrik nedensellik testi sonuçları yer almaktadır.

Tablo 4. 15: Hatemi-J (2012) Asimetrik Nedensellik Testi Sonuçları

Nedenselliğin Yönü	M-Wald İstatistiği	Kritik Değerler		Uygun Gecikme Uzunluğu	Nedensellik İlişkisi
		%1	%5		
KISGUCU ⁺ $\nrightarrow$ KAIPK ⁺	2,213	10,888	6,273	3	Yok
KISGUCU ⁺ $\nrightarrow$ KAIPK ⁻	2,310	10,483	6,275	3	Yok
KISGUCU ⁻ $\nrightarrow$ KAIPK ⁺	0,386	14,203	6,779	3	Yok
KISGUCU ⁻ $\nrightarrow$ KAIPK ⁻	17,517**	13,479	6,891	3	Var
KAIPK ⁺ $\nrightarrow$ KISGUCU ⁺	0,331	10,699	6,226	3	Yok
KAIPK ⁺ $\nrightarrow$ KISGUCU ⁻	0,034	14,898	6,878	3	Yok
KAIPK ⁻ $\nrightarrow$ KISGUCU ⁺	16,842**	10,224	6,327	3	Var
KAIPK ⁻ $\nrightarrow$ KISGUCU ⁻	11,145*	12,017	6,848	3	Var
KISGUCU ⁺ $\nrightarrow$ KH ⁺	2,537	9,770	6,004	3	Yok
KISGUCU ⁺ $\nrightarrow$ KH ⁻	2,325	10,244	6,341	3	Yok
KISGUCU ⁻ $\nrightarrow$ KH ⁺	1,492	13,563	6,913	3	Yok
KISGUCU ⁻ $\nrightarrow$ KH ⁻	0,795	12,077	6,614	3	Yok
KH ⁺ $\nrightarrow$ KISGUCU ⁺	1,781	10,065	6,278	3	Yok
KH ⁺ $\nrightarrow$ KISGUCU ⁻	0,246	13,472	6,823	3	Yok
KH ⁻ $\nrightarrow$ KISGUCU ⁺	0,078	10,593	6,313	3	Yok
KH ⁻ $\nrightarrow$ KISGUCU ⁻	0,041	12,761	6,822	3	Yok
KISGUCU ⁺ $\nrightarrow$ RDK ⁺	1,869	11,014	6,352	3	Yok
KISGUCU ⁺ $\nrightarrow$ RDK ⁻	1,414	10,729	6,379	3	Yok
KISGUCU ⁻ $\nrightarrow$ RDK ⁺	0,139	17,348	6,934	3	Yok
KISGUCU ⁻ $\nrightarrow$ RDK ⁻	1,772	14,327	6,702	3	Yok
RDK ⁺ $\nrightarrow$ KISGUCU ⁺	0,498	11,045	6,375	3	Yok
RDK ⁺ $\nrightarrow$ KISGUCU ⁻	1,287	17,724	6,683	3	Yok
RDK ⁻ $\nrightarrow$ KISGUCU ⁺	0,425	10,577	6,443	3	Yok
RDK ⁻ $\nrightarrow$ KISGUCU ⁻	2,865	15,813	7,028	3	Yok
KISGUCU ⁺ $\nrightarrow$ SUE ⁺	3,387	11,192	6,289	3	Yok
KISGUCU ⁺ $\nrightarrow$ SUE ⁻	2,022	10,705	6,305	3	Yok
KISGUCU ⁻ $\nrightarrow$ SUE ⁺	1,918	14,971	6,991	3	Yok
KISGUCU ⁻ $\nrightarrow$ SUE ⁻	25,998**	14,475	7,094	3	Var
SUE ⁺ $\nrightarrow$ KISGUCU ⁺	5,707	11,599	6,515	3	Yok
SUE ⁺ $\nrightarrow$ KISGUCU ⁻	0,037	15,208	7,191	3	Yok
SUE ⁻ $\nrightarrow$ KISGUCU ⁺	17,955**	11,336	6,586	3	Var
SUE ⁻ $\nrightarrow$ KISGUCU ⁻	9,764*	13,865	7,153	3	Var
KISGUCU ⁺ $\nrightarrow$ TUF ⁺	1,480	13,177	6,476	3	Yok
KISGUCU ⁺ $\nrightarrow$ TUF ⁻	0,232	19,013	6,926	3	Yok
KISGUCU ⁻ $\nrightarrow$ TUF ⁺	0,550	23,650	7,007	3	Yok
KISGUCU ⁻ $\nrightarrow$ TUF ⁻	1,300	30,575	8,180	3	Yok
TUF ⁺ $\nrightarrow$ KISGUCU ⁺	1,574	11,850	6,356	3	Yok

Tablo 4.15'in devamı

TUFE⁺ $\nrightarrow$ KISGUCU⁻	0,950	20,492	7,043	3	Yok
TUFE⁻ $\nrightarrow$ KISGUCU⁺	0,082	17,750	6,979	3	Yok
TUFE⁻ $\nrightarrow$ KISGUCU⁻	0,085	32,452	8,149	3	Yok

Not: $\nrightarrow$ notasyonu nedenselliğin olmadığı boş hipotezi ifade etmektedir. * ve ** simgesi sırasıyla %5 ve %1 önem düzeyinde anlamlılığı ifade etmektedir. Kritik değerler 10.000 bootstrap değeri kullanılarak elde edilmiştir.

Tablo 4.15'te yer alan bulgulara göre kadın işgücü sayısının negatif değerlerinden kadın aktif işgücü programları katılımcı sayısının negatif değerlerine doğru %1 önem düzeyinde nedensellik bulunmaktadır. Diğer taraftan kadın aktif işgücü programları katılımcı sayısının negatif değerlerinden kadın işgücü sayısının pozitif değerlerine doğru %1 önem düzeyinde ve kadın aktif işgücü programları katılımcı sayısının negatif değerlerinden kadın işgücü sayısının negatif değerlerine doğru %5 önem düzeyinde nedensellik bulunmaktadır.

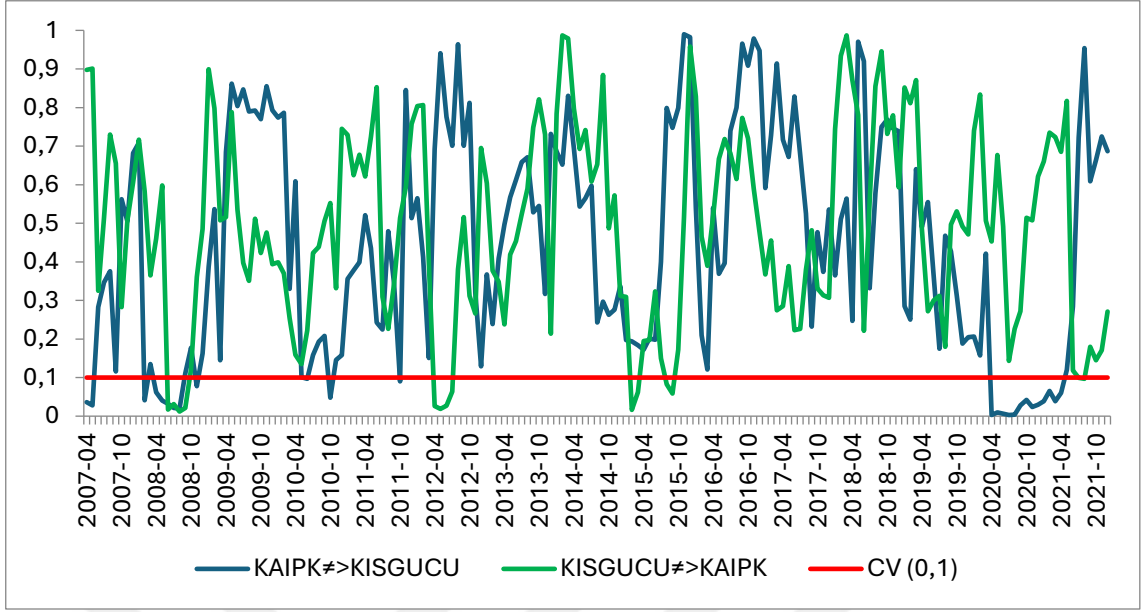
Tablo 4.15'te yer alan diğer bulgulara göre;

- Kadın işgücü sayısının pozitif ve negatif değerleri ile kamu harcamalarının pozitif ve negatif değerleri arasında nedenselliğe rastlanmamıştır.
- Kadın işgücü sayısının pozitif ve negatif değerleri ile reel döviz kurunun pozitif ve negatif değerleri arasında nedenselliğe rastlanmamıştır.
- Kadın işgücü sayısının negatif değerlerinden sanayi üretim endeksinin negatif değerlerine doğru %1 önem düzeyinde nedensellik bulunmaktadır. Diğer taraftan sanayi üretim endeksinin negatif değerlerinden kadın işgücü sayısının pozitif değerlerine doğru %1 önem düzeyinde ve sanayi üretim endeksinin negatif değerlerinden kadın işgücü sayısının negatif değerlerine doğru %5 önem düzeyinde nedensellik bulunmaktadır.
- Kadın işgücü sayısının pozitif ve negatif değerleri ile tüketici fiyat endeksinin pozitif ve negatif değerleri arasında nedenselliğe rastlanmamıştır.

4.5.4.3. *Balcılar ve diğerleri Bootstrap Kayan Pencere Nedensellik Testi*

Sonuçları

Şekil 4.6'da kadın işgücü sayısı ile kadın aktif işgücü programları katılımcı sayısı arasındaki Balcılar ve diğerleri (2010) bootstrap kayan pencere nedensellik testi sonuçları yer almaktadır.

Şekil 4. 6: Balcılar ve diğerleri (2010) Bootstrap Kayan Pencere Nedensellik Testi Sonuçları (Kadın İşgücü Sayısı-Kadın Aktif İşgücü Programları Katılımcı Sayısı)

Şekil 4.6'da yer alan bulgulara göre ilk olarak kadın aktif işgücü programları katılımcı sayısından kadın işgücü sayısına doğru nedensellik ilişkisi incelendiğinde kadın aktif işgücü programları katılımcı sayısının kadın işgücü sayısını 2007 yılının Nisan, Mayıs; 2008 yılının Şubat, Nisan-Ağustos, Kasım; 2010 yılının Haziran, Ekim; 2011 yılının Ekim; 2020 yılının Nisan-Aralık ve 2021 yılının Ocak-Nisan aylarında etkilediği gözlenmektedir. Kadın işgücü sayısından kadın aktif işgücü programları katılımcı sayısına doğru nedensellik ilişkisi incelendiğinde ise kadın işgücü sayısı 2008 yılının Haziran-Eylül; 2012 yılının Nisan-Temmuz; 2015 yılının Şubat, Mart, Ağustos, Eylül ve 2021 yılının Temmuz, Ağustos aylarında kadın aktif işgücü programları katılımcı sayısını etkilemiştir. Öte yandan 2008 yılının Haziran, Temmuz ve Ağustos aylarında değişkenler arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi bulunmaktadır. Nedenselliğin gerçekleştiği dönemler incelendiğinde kadın aktif işgücü programları katılımcı sayısının kadın işgücü sayısını daha geniş bir zaman diliminde etkilediği söylenebilir.

Şekil 4.6 incelendiğinde kadın aktif işgücü programları katılımcı sayısından kadın işgücü sayısına doğru 2007 yılında bir nedenselliğin olduğu gözlenmektedir. İŞKUR, 2003 yılında 4904 sayılı Yasa ile kapsamlı bir yasal dayanak elde etmiş ve bu yasayla kurumun aktif işgücü programlarının yürütülmesiyle ilgili faaliyetleri de artmıştır. Bu kapsamda hem kalkınma planlarında hem de yapılan mevzuat çalışmalarında yer verildiği üzere İŞKUR'un 2007 yılında kadın istihdamını artırmaya yönelik işverenlere teşvikler

sunmasının, kadınlara meslek sahibi olabilmeleri için özellikle tekstil, el sanatları ve bilgisayar kullanımı gibi alanlarda meslek edindirme kursları düzenlemesinin ve kadın girişimciliğini desteklemesinin bu nedenselliğin kaynağını oluşturduğu söylenebilir. Diğer taraftan 2008 Ekonomik Krizi'nin ve 2020 yılında gerçekleşen Covid-19 pandemisinin 2008, 2020 ve 2021 yıllarında gerçekleşen nedenselliğin kaynağının oluşturduğu söylenebilir. Türkiye'de kadın işgücünün çoğunluğu tarım sektöründe çalışmakta ve ekonomik şartlara bağlı olarak istihdama giriş-çıkış yapmaktadır. Ekonominin iyi olmadığı dönemlerde erkek işsizliğinin artması, kadınların ucuz işgücü olarak piyasaya girmesini sağlamaktadır. Bu hususta Yamak ve Yamak'ın (1999) çalışmalarında yer verdiği yedek işçi hipotezine göre olağanüstü dönemlerde kadınların boş zaman yerine çalışmayı tercih etmesi kadınların işgücüne katılımını artırmaktadır. Dolayısıyla ortaya çıkan nedenselliğin bir nedeninin de bu sebepten kaynaklandığı söylenebilir. Diğer taraftan kadınların eğitim seviyesinin yükselmesi, doğurganlık oranlarının azalması, işe alımlarda cinsiyet ayrımcılığının azalması gibi gelişmeler de kadınların işgücüne katılımını etkileyebilmektedir. Nitekim Türkiye'de kadın işgücüne katılım oranları erkek işgücüne katılım oranlarının gerisinde olsa da atılan adımlar neticesinde kadınların aktif işgücü programlarına katılımı sağlanmış ve bu durum kadınların işgücüne katılımını etkilemiştir. Öte yandan kadın işgücü sayısı ile kamu harcamaları, reel döviz kuru, sanayi üretim endeksi ve tüketici fiyat endeksi arasında çeşitli alt dönemlerde nedensellik ilişkisinin olduğu gözlenmiştir⁸.

⁸ Kadın işgücü sayısı ile kamu harcamaları, reel döviz kuru, sanayi üretim endeksi ve tüketici fiyat endeksi arasındaki Balcılar ve diğerleri Bootstrap kayan pencere nedensellik testi sonuçlarına EK-F kısmında yer verilmiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

İşsizlik, geçmişten günümüze dünyadaki en önemli sosyal ve ekonomik sorunlardan birisidir. Bu doğrultuda ülkeler işgücü piyasası politikaları ile işsizlikle mücadele etmek ve işsizliğin sebep olduğu kazanç kayıplarını gidermek amacıyla işgücü piyasasına çeşitli müdahalelerde bulunmaktadır. İşgücü piyasası politikalarından PİPP işsizliğin yol açtığı kazanç kayıplarını hafifletmeyi amaçlarken, AİPP ise istihdam edilebilirliğin artırılması yoluyla işsizliğin azaltılmasını, mevcut istihdamın korunmasını ve istihdamın artırılmasını amaçlamaktadır. Günümüzde AİPP'ye göre daha fazla geçmişe sahip olan PİPP'nin işsizliğin maddi etkilerini azaltsa bile işsizleri istihdama yönlendirme konusunda yetersiz kaldığı yönündeki görüşler, AİPP'yi daha fazla ön plana çıkarmaktadır. Fakat AİPP için katlanılan çabalara ve harcamalara rağmen bu politikaların işgücü piyasası üzerindeki etkileri tartışma konusu olmaktadır. Dolayısıyla yapılan bu çalışmada Türkiye'de AİPP kapsamında uygulanan aktif işgücü programlarının hem genel anlamda hem de cinsiyet bazında işsizlik ve işgücü üzerindeki etkileri incelenmiştir. Çalışmada, cinsiyet bazında ayrı bir analiz yapılmasının yanında, değişkenlerin maruz kaldığı şokları ayırarak nedensellik ilişkisini sınoyan Hatemi-J (2012) asimetrik nedensellik testinin uygulanması ve nedenselliğin dönemsel olarak incelenmesine imkân sunan Balcılar ve diğlerleri (2010) kayan pencere nedensellik testinin kullanılması, çalışmayı literatürdeki diğler çalışmalardan ayırmaktadır.

Çalışmada nedensellik analizinden önce değişkenlerin durağanlığını sınamak amacıyla sırasıyla ADF, PP ve Lee-Strazicich birim kök testleri ile değişkenlerin durağanlık sınaması yapılmıştır. Nedensellik analizinden elde edilen bulgulara ise üç alt bölümde yer verilmiştir. Bu doğrultuda ilk olarak genel işsiz sayısı ile genel aktif işgücü programları katılımcı sayısı, kamu harcamaları, reel döviz kuru, sanayi üretim endeksi ve tüketici fiyat endeksi arasındaki ilişki incelenmiştir. Öncelikle değişkenlere Hacker ve Hatemi-J (2006) bootstrap nedensellik testi uygulanmış ve bu test sonucunda genel aktif işgücü programları katılımcı sayısı ile genel işsiz sayısı arasında herhangi bir nedenselliğin olmadığı belirlenmiştir. Sonrasında değişkenlere Hatemi-J (2012) asimetrik nedensellik testi uygulanmış ve bu test sonucunda genel aktif işgücü programları katılımcı sayısının pozitif ve negatif bileşenleri ile genel işsiz sayısının pozitif ve negatif bileşenleri arasında herhangi bir nedenselliğin olmadığı gözlenmiştir.

Değişkenlere Balcılar ve diğerleri (2010) kayan pencere nedensellik testi uygulandığında ise genel işsiz sayısının genel aktif işgücü programları katılımcı sayısını 2010, 2012, 2013, 2015, 2017, 2018 ve 2019 yıllarının çeşitli alt dönemlerinde etkilediği görülürken genel aktif işgücü programları katılımcı sayısının da genel işsiz sayısını 2009, 2010, 2012, 2015, 2018 ve 2020 yıllarının çeşitli alt dönemlerinde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Genel aktif işgücü programları katılımcı sayısından genel işsiz sayısına doğru belirlenen nedenselliğin çoğunlukla 2008 Ekonomik Krizinin etkilerinin sürdüğü 2009 ve 2010 yılları, 2018 Kur Krizi ve 2020 yılında yaşanan Covid 19 pandemisi gibi kriz ve kriz sonrası dönemlere rastlaması bu dönemlerde işsizlikle mücadele etmek amacıyla aktif işgücü programlarına daha fazla önem verildiğini göstermektedir. Bu bakımdan meydana gelen krizlerin işgücü piyasası üzerindeki etkilerinin azaltılması amacıyla kriz dönemlerinde İŞKUR'a daha fazla kaynak tahsisi yapılması, İŞKUR'un kurumsal kapasitenin genişletilmesi, aktif işgücü hizmetlerinin yürütülmesiyle ilgili yapılan mevzuat değişiklikleri, işbaşı eğitim programlarının, girişimcilik eğitim programlarının ve toplum yararına programların yaygınlaştırılması ve istihdam seferberliği gibi uygulamaların hayata geçirilmesi belirlenen nedenselliğin kaynağını oluşturduğu söylenebilir.

Çalışmada ikinci olarak genel işgücü sayısı ile genel aktif işgücü programları katılımcı sayısı, kamu harcamaları, reel döviz kuru, sanayi üretim endeksi ve tüketici fiyat endeksi arasındaki ilişki incelenmiştir. Bununla ilgili ilk olarak değişkenlere Hacker ve Hatemi-J (2006) bootstrap nedensellik testi uygulanmış ve genel işgücü sayısının genel aktif işgücü programları katılımcı sayısını etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Sonrasında değişkenlere Hatemi-J (2012) asimetrik nedensellik testi uygulanmış ve bu test sonucunda genel işgücü sayısındaki negatif bir şokun genel aktif işgücü programları katılımcı sayısı üzerinde negatif bir tepkiye neden olduğu görülmüştür. Değişkenlere Balcılar ve diğerleri (2010) kayan pencere nedensellik testi uygulandığında ise genel işgücü sayısının genel aktif işgücü programları katılımcı sayısını 2011, 2015, 2019, 2020 ve 2021 yıllarının çeşitli alt dönemlerinde etkilediği görülürken genel aktif işgücü programları katılımcı sayısının da genel işgücü sayısını 2008, 2009, 2012, 2014, 2015, 2016, 2020 ve 2021 yıllarının çeşitli alt dönemlerinde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Genel aktif işgücü programları katılımcı sayısından genel işgücü sayısına doğru belirlenen nedenselliğin çoğunlukla 2008, 2009, 2020 ve 2021 yıllarında gerçekleşmesi,

belirtilen tarihlerde kriz öncesine göre işgücüne katılımın artmasından kaynaklandığı söylenebilir. Diğer dönemlerde gerçekleşen nedensellik ilişkisi ise kadınlar ve gençler gibi dezavantajlı grupların işgücüne katılmasını artırmak amacıyla aktif işgücü programlarının yaygınlaştırılmasından ve aktif işgücü programlarının, programlara katılımı artıracak şekilde tasarlanmasından kaynaklandığı söylenebilir.

Çalışmada üçüncü olarak cinsiyet bazında bir analiz yapılmıştır. Cinsiyet bazında yapılan analizden elde edilen bulgulara ise dört alt bölümde yer verilmiştir. İlk olarak erkek işsiz sayısı ile erkek aktif işgücü programları katılımcı sayısı, kamu harcamaları, reel döviz kuru, sanayi üretim endeksi ve tüketici fiyat endeksi arasındaki ilişki incelenmiştir. Bununla ilgili öncelikle değişkenlere Hacker ve Hatemi-J (2006) bootstrap nedensellik testi uygulanmış ve erkek aktif işgücü programları katılımcı sayısından erkek işsiz sayısına doğru nedenselliğin olduğu görülmüştür. Daha sonra değişkenlere Hatemi-J (2012) asimetrik nedensellik testi uygulandığında erkek aktif işgücü programları katılımcı sayısındaki pozitif bir şokun erkek işsiz sayısı üzerinde pozitif bir tepkiye ve erkek aktif işgücü programları katılımcı sayısındaki negatif bir şokun erkek işsiz sayısı üzerinde negatif bir tepkiye neden olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Değişkenlere Balcılar ve diğerleri (2010) kayan pencere nedensellik testi uygulandığında ise erkek işsiz sayısının 2010, 2018 ve 2021 yıllarının çeşitli alt dönemlerinde erkek aktif işgücü programları katılımcı sayısını etkilediği görülürken erkek aktif işgücü programları katılımcı sayısının da erkek işsiz sayısını 2009, 2010, 2011, 2012, 2015, 2016, 2018, 2019 ve 2020 yıllarının çeşitli alt dönemlerinde etkilediği gözlenmiştir. Erkek aktif işgücü programları katılımcı sayısından erkek işsiz sayısına doğru 2009-2012 yılları arasında gerçekleşen nedenselliğe 2008 Ekonomik Krizinin etkilerinin azaltılması amacıyla İŞKUR'un finansal kaynaklarının artırılmasının ve kurumsal kapasitenin genişletilmesinin, İŞKUR tarafından sağlanan hizmetlerle ilgili mevzuat değişiklikleri yapılmasının ve aktif işgücü programlarının yaygınlaştırılmasının sebep olduğu söylenebilir. 2015 ve 2016 yıllarında belirlenen nedenselliğe aktif işgücü programlarına katılan katılımcı sayısındaki artış gerekçe gösterilebilirken 2018-2020 yılları arasında gerçekleşen nedenselliğin ise iç ve dış ekonomik gelişmelerin işgücü piyasası üzerindeki etkilerini azaltmak amacıyla aktif işgücü programlarına daha fazla önem verilmesinden kaynaklandığı söylenebilir.

Cinsiyet bazında yapılan analizde ikinci olarak erkek işgücü sayısı ile erkek aktif işgücü programları katılımcı sayısı, kamu harcamaları, reel döviz kuru, sanayi üretim

endeksi ve tüketici fiyat endeksi arasındaki ilişki incelenmiştir. Bununla ilgili ilk olarak değişkenlere Hacker ve Hatemi-J (2006) bootstrap nedensellik testi uygulanmış ve bu test sonucunda erkek işgücü sayısı ile erkek aktif işgücü programları katılımcı sayısı arasında herhangi bir nedenselliğe rastlanmamıştır. Değişkenlere Hatemi-J (2012) asimetrik nedensellik testi uygulandığında ise erkek işgücü sayısındaki negatif şokların erkek aktif işgücü programları katılımcı sayısı üzerinde negatif bir tepkiye ve erkek aktif işgücü programları katılımcı sayısındaki pozitif şokların erkek işgücü sayısı üzerinde pozitif bir tepkiye neden olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Değişkenlere Balcılar ve diğerleri (2010) kayan pencere nedensellik testi uygulandığında ise erkek işgücü sayısının erkek aktif işgücü programları katılımcı sayısını 2010, 2015, 2019 ve 2020 yıllarının çeşitli alt dönemlerinde etkilediği görülürken erkek aktif işgücü programları katılımcı sayısının da erkek işgücü sayısını 2009, 2012, 2013, 2014, 2016, 2017, 2020 ve 2021 yıllarının çeşitli alt dönemlerinde etkilediği görülmüştür. Erkek aktif işgücü programları katılımcı sayısından erkek işgücü sayısına doğru nedenselliğin çoğunlukla 2009, 2020 ve 2021 yılları gibi ekonomik krizlerin yaşandığı dönemlerde gerçekleşmesi, belirtilen dönemlerde artan işsizlikle mücadelede aktif işgücü programlarına daha fazla önem verildiğini göstermektedir. 2012-2017 yılları arasında gerçekleşen nedenselliğe ise belirtilen tarihlerde işgücüne katılımı artırmaya yönelik uygulanan politikalar gerekçe gösterilebilir.

Cinsiyet bazında yapılan üçüncü analizde kadın işsiz sayısı ile kadın aktif işgücü programları katılımcı sayısı, kamu harcamaları, reel döviz kuru, sanayi üretim endeksi ve tüketici fiyat endeksi arasındaki ilişki incelenmiştir. Bununla ilgili ilk olarak değişkenlere Hacker ve Hatemi-J (2006) bootstrap nedensellik testi uygulanmış ve kadın işsiz sayısından kadın aktif işgücü programları katılımcı sayısına doğru nedenselliğin olduğu belirlenmiştir. Değişkenlere Hatemi-J (2012) asimetrik nedensellik testi uygulandığında ise kadın işsiz sayısındaki pozitif bir şokun kadın aktif işgücü programları katılımcı sayısı üzerinde pozitif bir tepkiye neden olduğu görülmüştür. Değişkenlere Balcılar ve diğerleri (2010) kayan pencere nedensellik testi uygulandığında ise kadın işsiz sayısının 2008 ve 2020 yıllarının çeşitli alt dönemlerinde kadın aktif işgücü programları katılımcı sayısını etkilediği görülürken kadın aktif işgücü programları katılımcı sayısının ise kadın işsiz sayısını 2008, 2009, 2014 ve 2020 yıllarının çeşitli alt dönemlerinde etkilediği görülmüştür. Kadın aktif işgücü programları katılımcı sayısından kadın işsiz sayısına

doğru 2008, 2009 ve 2020 yıllarında gerçekleşen nedenselliğe, 2008 Ekonomik Krizinin ve 2020 yılında yaşanan Covid-19 pandemisinin işgücü piyasası üzerindeki etkilerini azaltmak amacıyla kendi işini kuran kadınlara teşvik sağlanması, kadınlara yönelik mesleki eğitim kurslarının yaygınlaştırılması ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması gibi uygulamalar gerekçe gösterilebilir. 2014 yılında belirlenen nedenselliğe ise kadınların işgücünde daha fazla yer almasına yönelik atılan adımlar gerekçe gösterilebilir.

Cinsiyet bazında yapılan son analizde ise kadın işgücü sayısı ile kadın aktif işgücü programları katılımcı sayısı, kamu harcamaları, reel döviz kuru, sanayi üretim endeksi ve tüketici fiyat endeksi arasındaki ilişki incelenmiştir. Bununla ilgili ilk olarak değişkenlere Hacker ve Hatemi-J (2006) bootstrap nedensellik testi uygulanmış ve kadın işgücü sayısından kadın aktif işgücü programları katılımcı sayısına doğru nedenselliğin olduğu görülmüştür. Değişkenlere Hatemi-J (2012) asimetrik nedensellik testi uygulandığında kadın işgücü sayısındaki negatif bir şokun kadın aktif işgücü programları katılımcı sayısı üzerinde negatif bir tepkiye, kadın aktif işgücü programları katılımcı sayısındaki negatif bir şokun kadın işgücü sayısı üzerinde pozitif bir tepkiye ve kadın aktif işgücü programları katılımcı sayısındaki negatif bir şokun kadın işgücü sayısı üzerinde negatif bir tepkiye neden olduğu belirlenmiştir. Değişkenlere Balcılar ve diğerleri (2010) kayan pencere nedensellik testi uygulandığında ise kadın işgücü sayısının kadın aktif işgücü programları katılımcı sayısını 2008, 2012, 2015 ve 2021 yıllarının çeşitli alt dönemlerinde etkilediği görülürken kadın aktif işgücü programları katılımcı sayısının da kadın işgücü sayısını 2007, 2008, 2010, 2011, 2020 ve 2021 yıllarının çeşitli alt dönemlerinde etkilediği görülmüştür. Kadın aktif işgücü programları katılımcı sayısından kadın işgücü sayısına doğru 2007 yılında gerçekleşen nedenselliğe İŞKUR'un kadın istihdamını artırmaya yönelik attığı adımlar (kadın girişimcilere teşvik verilmesi, kadınlara yönelik meslek edindirme kurslarının açılması, kadın istihdamını artırmak amacıyla işverenlere teşvik verilmesi vs.) gerekçe gösterilebilir. 2008, 2020 ve 2021 yıllarında gerçekleşen nedenselliğin ise 2008 Ekonomik Krizi'nin ve 2020 yılında gerçekleşen Covid-19 pandemisinin işgücü piyasası üzerindeki etkilerini azaltmak amacıyla aktif işgücü programlarına daha fazla önem verilmesinden kaynaklandığı söylenebilir.

Yapılan çalışma kapsamında, Türkiye'de AİPP kapsamında uygulanan aktif işgücü programlarının etkinliğinin artırılabilmesi adına bazı öneriler aşağıdaki şekilde sıralanmıştır;

Yapılan çalışma kapsamında elde edilen bulgulara göre hem genel olarak hem de cinsiyet bazında aktif işgücü programlarından işsizliğe ve işgücüne doğru nedenselliğin genellikle krizlerin yaşandığı yıllarda gerçekleştiği görülmüştür. Bu durum işsizlikle mücadelede aktif işgücü programlarına kriz dönemlerinde daha fazla önem verildiğini göstermektedir. Dolayısıyla bu programların işgücü piyasası üzerinde geçici etkiler bıraktığını söylemek mümkündür. Diğer taraftan bu programlara sadece kriz dönemlerinde değil ekonominin normal olduğu dönemlerde de gereken önem verilmelidir. Nitekim Türkiye’de işsizliğin en önemli nedenlerinden birisinin mesleksizlik olduğu düşünüldüğünde işgücü piyasasının ihtiyaç duyduğu meslek dalları belirlenmeli ve bu mesleklere yönelik kurslara ağırlık verilmelidir. Diğer taraftan bu kurslara katılımı teşvik etmek amacıyla kurslardan yararlanma şartları esnetilmeli ve kursiyerlere sunulan imkanlar artırılmalıdır. Öte yandan bilindiği üzere işverenler, tecrübe eksikliği nedeniyle tecrübesiz bireyleri işe almak istememektedir. Bu hususta işbaşı eğitim programlarıyla bireylere mesleki tecrübe kazandırılarak işsizlikle mücadelede baha başarılı sonuçlar elde edilebilir. Dolayısıyla işbaşı eğitim programlarına daha fazla önem verilmelidir.

Mesleki eğitim kurslarından istihdam garantili kurslar, kursiyerlere belli bir düzeyde istihdam garantisi sunduğu için bu tür kurslara ilgi daha fazla olmaktadır. Nitekim çalışmada da yer verildiği üzere mesleki eğitim kurslarına katılanların çoğunluğu istihdam garantili kurslara katılan bireylerden oluşmaktadır. Dolayısıyla istihdam garantili kursların sayısı ve kalitesi artırılarak işsizlikle mücadelede daha başarılı sonuçlar alınabilir. Ayrıca bu kursların işgücü piyasasının ihtiyaçlarına uygun olarak tasarlanması ve güncellenmesi de büyük önem taşımaktadır. Çağın ihtiyaçlarına cevap verebilen ve işgücü piyasasındaki değişikliklere ayak uydurabilen kurslar sayesinde kursiyerler kurs sonrası kolay bir şekilde istihdam edilebilir. İlaveten kurs sonrası takip sistemi oluşturularak mezun kursiyerlerin istihdam durumu sürekli olarak takip edilmelidir.

Çalışmada, Balcılar ve diğerleri (2010) kayan pencere nedensellik testinden elde edilen bulgulara göre aktif işgücü programlarının işsizlik ve işgücü üzerindeki etkilerinin nispeten kısa sürelerde gerçekleştiği görülmüştür. Bu kapsamda aktif işgücü programlarının işsizlik ve işgücü üzerinde daha uzun sürelerde etkiye sahip olabilmesi için işgücü politikası karar alıcılarının aktif işgücü programlarını uzun vadede sonuç alacak şekilde tasarlaması gerekmektedir.

Aktif işgücü programlarının hem genel olarak hem de cinsiyet bazında işsizlik ve işgücü üzerindeki etkilerinin incelendiği bu çalışmada, Balcılar ve diğerleri (2010) kayan pencere nedensellik testi sonuçlarına göre aktif işgücü programlarının kadınlar üzerinde dönemsel olarak daha az etkiye sahip olduğu görülmüştür. Bu nedenle aktif işgücü programları, dezavantajlı gruplar içerisinde yer alan kadınların daha fazla katılımını teşvik edecek şekilde tasarlanmalıdır. Bu sayede kadınların işgücüne katılımı artırılarak toplumsal eşitliğe katkı sağlanabilir. Diğer taraftan Türkiye’de özellikle kadın işsizlik oranlarının yüksek ve kadın işgücüne katılım oranlarının düşük olduğu dikkate alındığında kadınların çalışabileceği istihdam alanlarının genişletilebilmesi ve kadınların işgücüne katılımının artırılabilmesi için daha somut uygulamalara ihtiyaç vardır.

Çalışmada yer verildiği üzere aktif istihdam programları programlar bütününden oluşmaktadır. Bu kapsamda bazı programların işgücü piyasası üzerinde olumlu etkileri olabilirken bazı programların ise herhangi bir etkisi olmayabilmektedir. Bu hususta program bazında analizlere ihtiyaç duyulmaktadır. Araştırmalardan elde edilen sonuçlara göre de ilgili kurum ve kuruluşlar tarafından gerekli tedbirler alınmalıdır. Öte yandan işgücü piyasası politikalarının tasarlanması ve uygulanmasıyla ilgili kararlar alınırken politikacıların yanında akademisyenlerin, sivil toplum kuruluşlarının, işçi ve işveren temsilcilerinin ve diğer kamu kurumlarının görüşleri de dikkate alınmalıdır.

Aktif işgücü programlarının değerlendirilmesiyle ilgili literatür incelendiğinde aktif işgücü programlarının genellikle programa katılanların program sonrası istihdam ve kazanç durumunu belirlemeye yönelik mikroekonomik etki değerlendirmesiyle ilgili çalışmalardan oluştuğu gözlenirken, bu programların makroekonomik etkilerini değerlendiren çalışmaların yetersiz seviyede olduğu gözlenmiştir. Dolayısıyla aktif işgücü programlarının genel işgücü piyasası üzerindeki etkilerini inceleyen makroekonomik analizlere ihtiyaç duyulmaktadır. Ayrıca aktif işgücü programlarının fayda-maliyet analiziyle ilgili çalışmaların da yeterli düzeyde olmadığı gözlenmiştir. Dolayısıyla yapılacak analizlerde aktif işgücü programlarının fayda-maliyet analizlerine de yer verilmelidir. Bunun mümkün olabilmesi için ise bu programlar için yapılan harcamaların ve gerekli diğer verilerin düzenli periyotlarla kamuoyuyla paylaşılması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- 4046 Sayılı Özelleştirme Uygulamaları Hakkında Kanun (1994). T.C. Resmi Gazete, 22124, 27.11.1994.
- Acar, O. K. ve Kazancı Yabanova, E. (2017). Aktif işgücü piyasası politikaları çerçevesinde Kütahya İŞKUR'un mesleki eğitim faaliyetlerinin incelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4(2): 85-111.
- Açmaz, Ö.A. (2013). Erken emeklilik ve aktüeryal indirgeme katsayılarının Türkiye uygulaması. *Sigorta Araştırmaları Dergisi*. 2013(10): 137-152.
- Aedo, C. ve Nunez, S. (2004). The impact of training policies in Latin America and the Caribbean: The case of programa joven. Latin American Research Network Working Paper R-483 (Washington, DC, Inter-American Development Bank).
- Akbaş, S. (2015). *Aktif İşgücü Piyasası Politikalarının Etki Değerlendirmesi: Denizli İli Örneği* [Yüksek Lisans Tezi]. Pamukkale Üniversitesi.
- Akhmedov, A., Denisova, I. ve Kartseva, M. (2003). Active labor market policies in Russia: Regional interpretation determines effectiveness? Working Papers w0037, Center for Economic and Financial Research and New Economic School.
- Akkuş, Ö. (2021). CDS risk primleri ile dış borçlanma ilişkisi: Bootstrap ve asimetrik nedensellik analizi. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*. (31): 225-228.
- Aktif İşgücü Hizmetlerinin Yürütülmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik (2022). T.C. Resmi Gazete, 31803, 04.08.2022.
- Anadolu, K. (2003). Kıdem tazminatı koşulları ve işçinin kıdeminin hesaplanması. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. (10): 239-264.
- Andaç, F. (2010). *İşsizlik sigortası*. Türk Ağır Sanayi ve Hizmet Sektörü Kamu İşverenleri Sendikası, Yayın No:66, 2. Baskı, Ankara.
- Andersen, T.M. ve Svarer, M. (2012). Active labour market policies in a recession. *IZA Journal of Labor Policy*. (1)7: 1-19.
- Anderson, C.J. (2009). The private consequences of public policies: Active labor market policies and social ties in Europe. *European Political Science Review*. 1(3): 341–373.

- Angel-Urdinola, D.F., Semlali, A. ve Brodmann, S. (2010). Non-public provision of active labor market programs in Arab-Mediterranean Countries: An inventory of youth programs. Social Protection Discussion Papers and Notes 55673, The World Bank.
- Arslan, H.B. ve Ulaş, D. (2004). İstihdamın korunması ve işten çıkarılanlara uygulanan yardımlar. *Ege Akademik Bakış Dergisi*. 4(1): 102-114.
- Asher, M.G. ve Mukhopadhaya, P. (2004). Severance pay in selected Asian Countries: A Survey. Researchgate, 1-31. <https://www.spp.edu.88/docs/wp/wp55.pdf>. (Erişim tarihi 17.11.2022).
- Aşkın, U. ve Aşkın, E.Ö. (2017). Aktif istihdam politikası olarak toplum yararına programlar: Tokat ili araştırması. *Gazi İktisat ve İşletme Dergisi*. 3(3): 1-16.
- Aydın, N. (2012). İşsizlik, beveridge eğrisi ve Türkiye işgücü piyasasına ilişkin bir değerlendirme. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 33(2): 119-133.
- Aye, G.C., Balcılar, M., Dunne, J.P., Gupta, R., Van Eyden, R. (2014). Military Expenditure, Economic Growth and Structural Instability: A Case Study of South Africa. *Defence and Peace Economics*. 25(6): 619-633.
- Ayyıldız, Y. (2019). İŞKUR Tarafından Uygulanan Aktif İşgücü Piyasası Politikalarının Etkileri Üzerine Bir Değerlendirme: Zonguldak İli Örneği [Yüksek Lisans Tezi]. Bülent Ecevit Üniversitesi.
- Bal Bektaş, Ö. (2020). İşsizlik ödeneğinden yararlanma koşulları. *Adalet Dergisi*. (65), 559-583.
- Balcılar, M., Özdemir, Z. ve Arslantürk, Y. (2010). Economic growth and energy consumption causal nexus viewed through a bootstrap rolling window. *Energy Economics*. 32: 1398-1410.
- Bayrakdar, S. (2019). İşsizliğin çözümünde uygulanan aktif istihdam politikalarının etkinliği üzerine genel bir değerlendirme. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*. 33(1): 339-357.
- Betcherman, G., Dar, A., Luinstra, A. ve Ogawa, M. (1999). Active labor market policies: Policy issues for East Asia. Social Protection Unit, The World Bank. Second Draft. 1-46.
- Betcherman, G., Olivas, K. ve Dar, A. (2004). Impacts of active labor market programs: New evidence from evaluations with particular attention to developing and

- transition countries. Social Protection Discussion Papers Series 29142, The World Bank.
- Borsch-Supan, A. ve Schuth, M. (2013). Early retirement, mental health, and social networks. In Wise, D.A. (Ed.), *Discoveries in the Economics of Aging*. University of Chicago Press, Chicago, 225-250.
- Bown, C.P. ve Freund, C. (2019). Active labor market policies: Lessons from other countries 148isenho United States. Working Paper Series WP19-2, Peterson Institute for International Economics.
- Caliendo, M. ve Schmidl, R. (2016). Youth unemployment and active labor market policies in Europe. *IZA Journal of Labor Policy*. 5(1): 1-30.
- Crépon, B. ve van den Berg, G.J. (2016). Active labor market policies. Working Paper, No:17, Institute for Evaluation of Labour Market and Education Policy (IFAU), Uppsala.
- Cunningham, W., Sanchez-Puerta, M.L. ve Wuerml, A. (2010). Active labor market programs for youth: A framework to guide youth employment interventions. Employment Policy Primer 58601, The World Bank.
- Çapar Diriöz, S. (2012). *İstihdamın Artırılmasında Aktif İşgücü Politikalarının Rolü* [Uzmanlık Tezi]. Yayın No: 2835, Kalkınma Bakanlığı/Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü.
- Çelik, A. (2015). Dünyada ve Türkiye’de kıdem tazminatı uygulamaları. *İktisat Dergisi*. (530): 27-39.
- Çetinkaya, E. 2008. *Türkiye’de Genç İşsizliği İle Mücadelede Aktif İşgücü Piyasası Politikaları* [Doktora Tezi]. Sakarya Üniversitesi.
- Dahlke, M. (2016). Efficiency of active labour market policies in Poland. Proceedings of FIKUSZ ’16 Symposium for Young Researchers, pp.31-40.
- Dar, A., ve Gill, I. S. (1998). Evaluating retraining programs in OECD countries: Lessons learned. *The World Bank Research Observer*. 13(1): 79-101.
- Dar, A., ve Tzannatos, Z. (1999). Active labor market programs: A review of the evidence from evaluations, Social Protection Department, Human Development Network, The World Bank.

- Dickey, D. A. ve Fuller, W. A. (1981). Likelihood ratio statistics for autoregressive time series with a unit root. *Econometrica: journal of the Econometric Society*, 1057-1072.
- Dickey, D. ve Fuller, W.A. (1979). Distribution of the estimators for autoregressive time series with a unit root. *Journal of the American Statistical Association*. 74(366): 427-431.
- Efron, B. (1979). Bootstrap methods: Another look at the jackknife. *Annals of Statistic*. 7(1): 1-26.
- Ehlert, C. R. (2015). Evaluation of German active labour market policies and their organisational framework. Springer Fachmedien Wiesbaden.
- Ernst, E., Merola, R. Ve Reljic, J. (2022). Labour market policies for inclusiveness: A 149isenhower review with a gap analysis, ILO Working Paper 78 (ILO, Cenevre).
- Escudero, V. (2018). Are active labour market policies effective in activating and integrating low-skilled individuals? An International Comparison, *Iza Journal of Labor Policy*. 7(4), 2-26.
- Estevão, M. (2003). Do active labor market policies increase employment? International Monetary Fund. IMF Working Paper, WP/03/234.
- Eyüboğlu, D. (2003). 2001 Krizi sonrasında işsizlik ve çözüm yolları. Milli Prodüktivite Merkezi Yayınları, No:674, Ankara.
- Eyüboğlu, S. ve Abdioğlu, Z. (2019). Zamansal toplulaştırmanın birim kök testleri üzerindeki etkisi. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*. (24): 233-258.
- Fay, R. G. (1996). Enhancing the effectiveness of active labour market policies: Evidence from programme evaluations in OECD countries. Labour Market And Social Policy Occasional Papers (No. 18), OECD Publishing.
- Fındık, E. (2012). Ücret garanti fonu. İstihdamda 3i Dergisi, 1308-528X, 6.Sayı, 52-53. <https://media.iskur.gov.tr/15352/istihdamda-3i-sayi-6.pdf>. (Erişim tarihi: 01.06.2023).
- Filippetti, A. ve Guy, F. (2020). Labor market regulation, the diversity of knowledge and skill and national innovation performance. *Research Policy*. 49(1): 1-14.
- Fretwell, D.H., Benus, J. ve O'Leary, C.J. (1999). Evaluating the impact of active labor programs: Results of cross country studies in Europe and Central Asia. Social Protection Discussion Papers and Notes 20131, The World Bank.

- Germir, H.N. (2012). *Türkiye’de istihdam politikalarının etkinliği*. Adalet Yayınevi, Ankara.
- Gonzalez Carreras, F. J., Kirchner Sala, L. ve Speckesser, S. (2015). The effectiveness of policies to combat youth unemployment. STYLE Working Papers, WP3.2.
- Goulas, E. ve Zervoyianni, A. (2018). Active labour-market policies and output growth: Is there a causal relationship? *Economic Modelling*. 73, 1-14.
- Gökçe, P.Ö. ve Erol, H. (2022).Aktif istihdam politikalarının etki değerlendirmesi: Aydın ili örneği. *Çalışma ve Toplum Dergisi*. 4(75), s.2795-2838.
- Görmezöz, K. (2020). Doğum ve evlat edinme sonrası yarım çalışma ödeneği. *İstihdamda 3i Dergisi*, Sayı 33, 70-73. <https://media.iskur.gov.tr/42830/istihdamda-3i-sayi.pdf> (Erişim tarihi: 14.06.2023).
- Gövdeli, T. (2016). Türkiye’de eğitim-ekonomik büyüme ilişkisi: Yapısal kırılmalı birim kök ve eşbütünleşme analizi. *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 9(3): 223-238.
- Granger, C. ve Yoon, G. (2002). Hidden cointegration. University of California Economics Working Paper No. 2002-02, 1-49.
- Granger, C. W. J. (1969). Investigating Causal Relations by Econometric Models and Cross-spectral Methods. *Econometrica*. 37(3): 424-438.
- Granger, C. W. J. (1996). Can we improve the perceived quality of economic forecasts? *Journal of Applied Econometrics*. 11: 455–473.
- Gümüş, A. (2020). Neoliberal bir sonuç olarak toplum yararına program. *Emek Araştırma Dergisi (GEAD)*. 11(17): 205-226.
- Gün, S. (2017). Aktif işgücü piyasası politikaları bağlamında yerleşik emek rejiminin dönüşümü (Sahadan Notlar). *Çalışma İlişkileri Dergisi*. 8(1): 62-77.
- Günel, M. (2020). Pandemi ile mücadelede nakdi ücret desteği. *İstihdamda 3i Dergisi*, Sayı 33, 58-63. <https://media.iskur.gov.tr/42830/istihdamda-3i-sayi.pdf> (Erişim tarihi: 14.06.2023).
- Gündoğan, N. (2019). İşsizlik ve emek piyasası politikaları. N. Gündoğan ve M.K. Biçerli (Ed), *Çalışma Ekonomisi* (s.165-192), T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 3442, Eskişehir.

- Günsan, N. ve Yergin, H. (2021). Aktif işgücü politikalarının istihdam üzerindeki etkisi. *Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Dergisi*. 4(12): 1161-1180. <https://doi.org/10.26677/TR1010.2021.899>.
- Güray, M. (2012). A case study for “Evaluation of trainings under active labour market policies in Turkey for women empowerment.” *Çalışma İlişkileri Dergisi*, 3(2), 90-108.
- Hacker, R. ve Hatemi-J.A. (2006). Tests for causality between integrated variables using asymptotic and bootstrap distributions: *Theory and application*. *Applied Economics*. 38(13): 1489–1500.
- Hatemi-J.A. (2012). Asymmetric causality tests with an application. *Empirical Economics*. 43(1): 447–456.
- Heckman, J.J., Lalonde, R.J. Smith, J.A. (1999). The economics and econometrics of active labor market programs. In O. Ashenfelter ve D. Card (Ed.), *Handbook of Labor Economics*. vol. 3, Elsevier Science.
- İrdem, E. (2006), *İŞKUR Tarafından Düzenlenen Mesleki Eğitim Kursları İtibariyle Aktif İşgücü Piyasası Politikalarının Etki Değerlendirmesi* [Uzmanlık Tezi]. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü, Ankara.
- İŞKUR (2005). İŞKUR 3. Genel Kurul Raporu. Ankara.
- İŞKUR (2009). Türkiye İş Kurumu 5. Genel Kurul Çalışma Raporu. Ankara.
- İŞKUR (2011). Düünden Bugüne Türkiye İş Kurumu (1946-2011), Türkiye İş Kurumu Yayınları, Ankara.
- İŞKUR (2019). Türkiye İş Kurumu 2019 Yıllık Tabloları. Ankara.
- İŞKUR (2021a). Türkiye İş Kurumu 11. Genel Kurul Raporu. Ankara.
- İŞKUR (2021b). Türkiye İş Kurumu 2021 Yıllık Tabloları. Ankara.
- İŞKUR (2021c). Türkiye İş Kurumu İl İstihdam ve Mesleki Eğitim Kurulları 2021 Yılı Faaliyet Raporu. Ankara.
- İŞKUR (2023a). Türkiye İş Kurumu 2022 Yılı Faaliyet Raporu. Ankara.
- İŞKUR (2023b). <https://www.iskur.gov.tr/is-arayan/aktif-isgucu-programlari/toplum-yararina-programlar-typ/>. (Erişim tarihi: 15.05.2023)
- İŞKUR (2023c). <https://www.iskur.gov.tr/is-arayan/aktif-isgucu-programlari/engelli-ve-eski-hukumli-projeleri/>. (Erişim tarihi: 17.05.2023)

- İŞKUR (2023d). <https://www.iskur.gov.tr/is-arayan/issizlik-sigortasi/issizlik-odenegi/>. (Erişim tarihi: 28.05.2023)
- İŞKUR (2023e). <https://www.iskur.gov.tr/isveren/kisa-calisma-odenegi/genel-bilgiler/>. (Erişim tarihi: 12.06.2023)
- İŞKUR (2024). Türkiye İş Kurumu 12. Genel Kurul Raporu. Ankara.
- Kanca, O.C. (2012). Türkiye’de işsizlik ve iktisadi büyüme arasındaki nedenselliğin ampirik bir analizi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21(2), 1-18.
- Kapar, R. (2005). Aktif işgücü piyasası politikaları. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*. 55(1): 341-371.
- Karabıyık, İ. (2009). Türkiye’de işsizliği doğuran nedenler ve işsizliğin yapısı. *Aksaray Üniversitesi İİBF Dergisi*. 1(2): 181-201.
- Kasapoğlu, M.M. ve Murat, S. (2018). Aktif İstihdam Politikaları ve Türkiye’de İŞKUR Tarafından Uygulanan Aktif İstihdam Politikalarına Güncel Bir Bakış. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(25), 485-502.
- Kluve, J. (2005). Study on the Effectiveness of ALMPs, Research Project for the European Commission DG Employment, Social Affairs and Equal Opportunities Final Report.
- Kluve, J. (2010). The effectiveness of European active labor market programs. *Labour Economics*. 17(6), 904-918. <https://doi.org/10.1016/j.labeco.2010.02.004>.
- Kluve, J., Card, D., Fertig, M., Góra, M., Jacobi, L., Jensen, P... Weber, A. (2007). Active labor market policies in Europe: Performance and perspectives. Essen, Germany: Springer. <https://doi.org/10.1007/978-3-540-48558-2>.
- Kluve, J., Lehman, H. ve Schmidt, C.M. (1999). Active labor market policies in 152isenh: Human capital enhancement, stigmatization, or benefit churning? *Journal of Comparative Economics*. 27: 61–89. <https://doi.org/10.1006/jcec.1998.1573>
- Kluve, J., Lehmann, H. ve Schmidt, C.M. (2008). Disentangling treatment effects of active labor market policies: The Role of labor force status sequences. *Labour Economics*. 15(6): 1270–1295. <https://doi.org/10.1016/j.labeco.2007.12.002>.
- Kocabaş, F. ve Canbey Özgüler, V. (2019). Pasif işgücü piyasası politikaları: İşsizlik ödeneği ve işsizlik yardımı uygulamaları. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal*

- Bilimler Enstitüsü Dergisi.* 11(28): 266-283.
<https://doi.org/10.20875/makusobed.49936>.
- Koçyiğit, A., Bayat, T. ve Kılıç, M. E. (2012). Borç ve yapısal kırılmalar: 1990-2011 Türkiye örneği. *İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi.* 1(1): 21-30.
- Krueger, A.B. ve Lindahl, M. (2009). An evaluation of selected reforms to education and labor market policy in Sweden. Rapport till Finanspolitiska rådet, 2009/4.
- Kuddo, A. (2009). Employment services and active labor market programs in Eastern European and Central Asian Countries. Social Protection Discussion Papers and Notes 51253, The World Bank.
- Kurnaz, I. (2018). İstihdam ve işsizlik. A.İ. Oral ve Y. Şişman (Ed.), *Sosyal Politika I* içinde (s.178-207). T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 3318, Eskişehir.
- Lammers, M. ve Kok, L. (2021). Are active labor market policies (cost-) effective in the long run? Evidence from the Netherlands. *Empirical Economics.* 60(4): 1719-1746. <https://doi.org/10.1007/s00181-019-01812-3>.
- Lee, J. ve Strazicich, M.C. (2003). Minimum lagrange multiplier unit root test with two structural breaks. *Review of Economics and Statistics.* 85(4): 1082-1089.
- Lee, Y. M. (2024). Active labor market policies in an industrial crisis: Case of Korean shipbuilding industry and public employment services. *Review of Integrative Business and Economics Research.* 13(3): 42-58.
- Lubk, C. (2016). The Concept of sustainability and its application to labor market policy: A discussion of political feasibility, implementation, and measurability., Springer Gabler Wiesbaden, Germany.
- MacKinnon, J. G. (1996). Numerical distribution functions for unit root and cointegration tests. *Journal of Applied Econometrics.* 11(6): 601-618.
- Martin, J.P. (2015). Activation and active labour market policies in OECD Countries: Stylised facts and evidence on their effectiveness. *IZA Journal of Labor Policy.* 4(4): 1-29.
- McLaughlin, E. (1992). Understanding unemployment – New perspectives on active labour market policies. Routledge, London.
- Morgan, R. ve O'Connor, K.J. (2021). Labor market policy and subjective well-being during the great recession. *Journal of Happiness Studies.* 23: 391- 422.

- Musicic, S.R., Marcetic, M.N. ve Durovic, S. (2017). The role of the active policy of the active policy in the republic of Sırbistan. *Ekonomika. Journal for Economic Theory and Practice and Social Issues. Society of Economists Ekonomika*. 63(2), 79-86. <https://doi.org/10.5937/ekonomika1702079M>.
- OECD (2000). Active labour market policies: Assessing macroeconomic and microeconomic effects. *Employment Outlook*, Chapter 2. <https://www.oecd.org/els/emp/2485416.pdf> (Erişim Tarihi: 26.07.2023)
- OECD (2021), Improving the provision of active labour market policies in Estonia. *Connecting People with Jobs*, OECD Publishing, Paris. <https://read.oecd.org/10.1787/31f72c5b-en?format=pdf>. (Erişim tarihi: 14.10.2022).
- OECD (2022). The Scope and Comparability of Data on Labour Market Programmes. <https://www.oecd.org/els/emp/ALMPdata-Scope-and-Comparability.pdf> (Erişim Tarihi: 01.05.2023).
- Olga, K. (2000). The impact of active labour market policies on the outflows from unemployment to regular jobs in Ukraine. National University, Kiev-Mohyla Academy, Eerc Ma Programme İn Economics, Master's Thesis.
- Öçal, M. ve Korkmaz, A. (2020). Türkiye’de emek piyasası politikalarında yeni bir dönem: İşsizlik yardımı. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 7(3): 731-754.
- Önder, H. ve Özçelik, Ö. (2011). Türkiye’de İstihdam Politikalarının Etkinliği: Türkiye’de Aktif İstihdam Politikalarının Etkinliği Ampirik Bir Uygulama. *İktisadi Araştırmalar Vakfı Yayınları*, 1-69, İstanbul, Prof. Dr. M. Orhan Dikmen Araştırma Ödülü.
- Özpınar, ř. Demir, Ö. ve Keskin, S. (2011). Türkiye’de İstihdamın Yapısının Değerlendirilmesi (2000-2010). *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 3(2), 133-142.
- Pata, U. K. (2018). Türkiye’de enflasyon, tasarruf ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkilerin bootstrap ve asimetrik nedensellik testleri ile analizi, *Maliye Dergisi*. 174: 92-111.
- Phillips, P. ve Perron, P. (1988). Testing for a unit root in time series regressions. *Biometrika*. 75: 335-346.

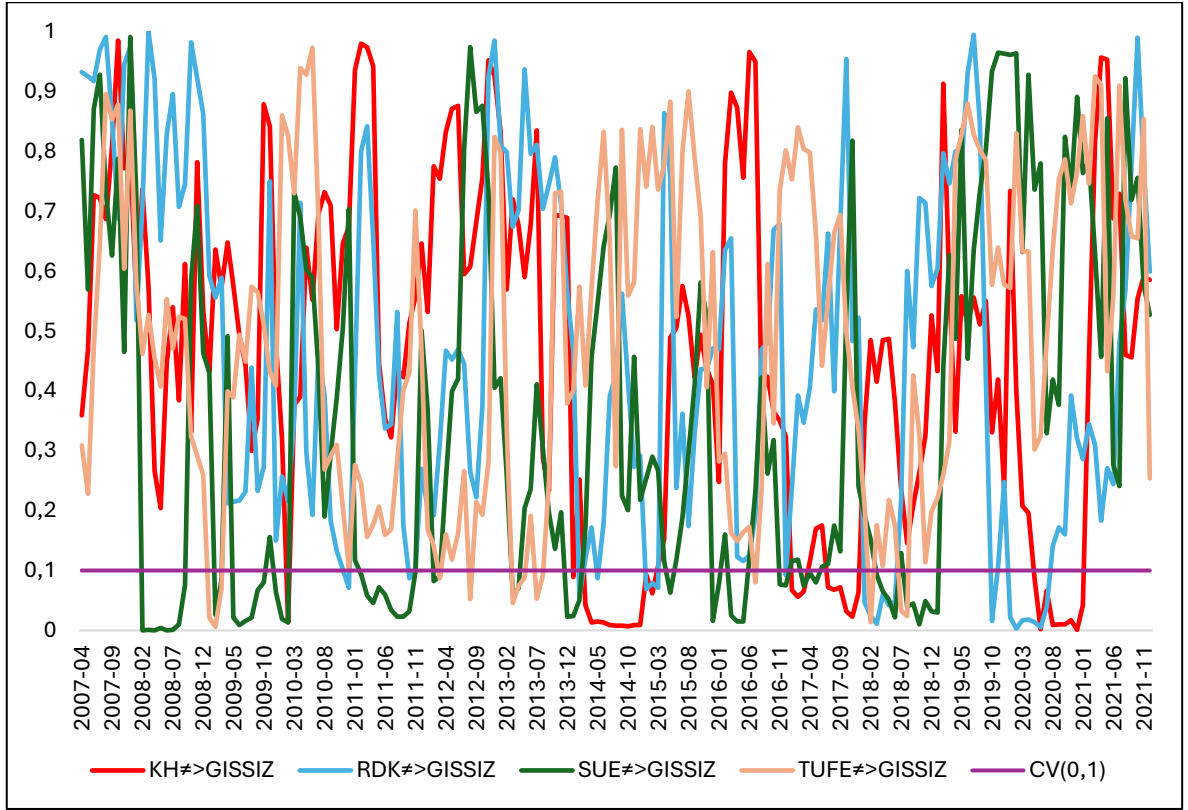
- Pierre, G. (1999). A framework for active labour market policy evaluation. Employment And Training Papers 49 (ILO, Cenevre).
- Puhani, P.A. ve Steiner, V. (1997). The effectiveness and efficiency of active labour market policies in Poland. *Empirica*. 24(3), 209-231.
- Rosholm, M. ve Svarer, M. (2004). Estimating the threat effect of active labour market programmes. Iza DP No.1300.
- Rueda, D. (2007). Social democracy inside out: Partisanship and labor market policy in industrialized democracies. Oxford University Press, Oxford.
- Samut, S. ve Yamak R. (2018). Kripto paralarda fiyat-hacim ilişkisi: Rolling window nedensellik testi (Ed.), B. Polat, M. Güler ve K.H. Derin). *Sosyal Bilimler Üzerine Araştırmalar* içinde, (s.133-151). İstanbul: İksad.
- Sanchez-Puerta, M.L. (2010). Labor market policy research for developing countries: Recent examples from the 155isenhower what do we know and what should we know? Social Protection Discussion Paper No:1001, The World Bank.
- Sapancalı, F. (2007). Türkiye’de işgücü piyasası, sorunlar ve politikalar. *TÜHİS İş Hukuku ve İktisat Dergisi*. 21(2-3): 8-30.
- Stephan Vangjeli, E., Stillo, S. ve Teneqexhi, M. (2012). Impact Of labour market programs on employment: Albenia’s Case. Journal of Knoëledge Management, Economics and Information Technology, 2(1), 1-16.
- Stephan, G. ve Pahnke, A. (2011). The relative effectiveness of selected active labor market programs: an empirical investigation for Germany. The Manchester School, 79(6), 1262–1293. DOI: 10.1111/j.1467-9957.2010.02221.x
- Svabova, L. ve Kramarova, K. (2021). An analysis of participation factors and effects of the active labour market measure Graduate practice in Slovakia – Counterfactual approach. *Evaluation and Program Planning*. 86(1): 1-12.
- Şahin, D. ve Durmuş, S. (2018). Türkiye’de dış ticaret ve ekonomik büyüme ilişkisinin analizi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 11(60): 1115-1122.
- Şen, M. (2016). Aktif işgücü piyasası politikaları kapsamında Türkiye’de mesleki eğitim kurslarının analizi. *Uluslararası Ekonomi ve Yenilik Dergisi*. 2(1): 67-89.
- Taghizadeh, R. (2014). *AB İstihdam Stratejisi Kapsamında Aktif İşgücü Piyasası Politikaları Etkinliği: Meta-Analiz Yöntemiyle Bir Değerlendirme* [Doktora Tezi]. Ankara Üniversitesi.

- Tekeli, S. (2018). İşsizlikle mücadele ve istihdam politikaları. M.K. Biçerli ve V. Özgüler (Ed.), *İstihdam ve İşsizlik* içinde (s.125-143). T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2678, Eskişehir.
- Terziev, V. (2019). Effects of the impact of the active policies on the labor market. *International EJournal of Advances in Social Sciences*. 5(14): 473- 486.
- Terziev, V., Dimitrova, S. ve Arabska, E. (2015). Assessment of active social policies' impacts on labor market in a period of transformation in Bulgarian society. *Procedia Economics and Finance*. 30: 890 – 902.
- Timur, C. ve Doğan, Z. (2015). İstihdam yaratmayan büyüme: Türkiye analizi. *Ardahan Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. (2): 231-247.
- Timurçin, D. ve Genç, K. (2014). Değerlendirme Kavramı ve KOBİ'lere Yönelik Devlet Desteklerinin Değerlendirilmesinin Önemi. *İktisat Politikası Araştırmaları Dergisi*. 1(2): 31-84.
- Tiryaki, M. (2007). Avrupa birliği uyum sürecinde tarımdan kopan işgücünün istihdam edilmesinde aktif istihdam politikalarının rolü ve etkinliği. [Uzmanlık Tezi]. Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü.
- Toda, H. ve Yamamoto, T. (1995). Statistical inference in vector autoregressions with possibly integrated processes. *J. Econom.* 66(1): 225–250.
- TÜİK (2022). İşgücü İstatistikleri Mikro Veri Seti. <https://www.tuik.gov.tr/media/microdata/pdf/igucu.pdf>. (Erişim tarihi: 18.10.2022)
- TÜİK (2023a). Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları, 2022. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=49685> (Erişim tarihi: 31.05.2023).
- TÜİK (2023b). İşgücü İstatistikleri, 2022. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Isgucu-Istatistikleri-2022-49390> (Erişim tarihi: 01.06.2023).
- Uçkan, B. (2007). İşçi sendikaları ile işsizlik sigortası arasındaki köprü: Ghent sistemi. *Çalışma ve Toplum Dergisi*. 3(14): 29-57.
- Uşen, Ş. (2007) Avrupa Birliği Ülkeleri ve Türkiye'de Aktif Emek Piyasası Politikaları. *Çalışma ve Toplum Dergisi*. 13(2): s.65–94.
- Ünsal, E.M. (2005). *Makro iktisat* (6. Baskı), İmaj Yayıncılık, Ankara.

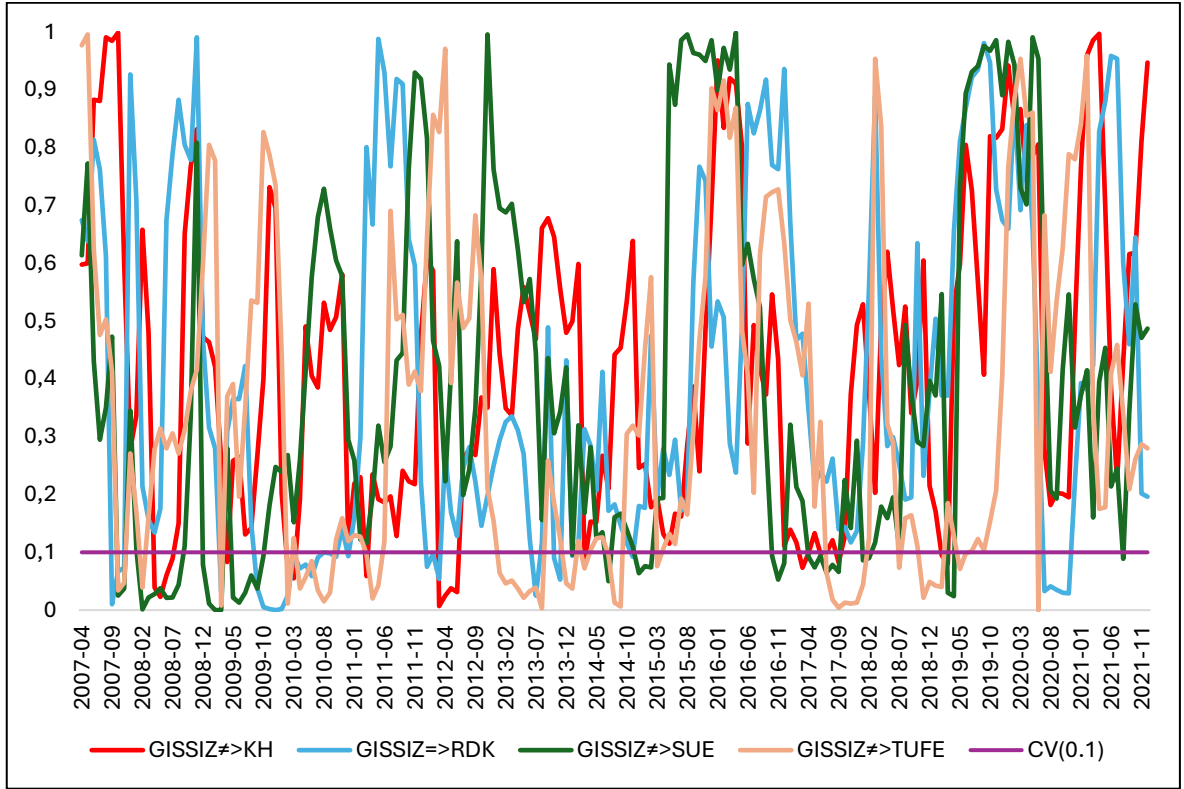
- Wilson, H. A. (2009). President 157isenhower and the development of active labor market policy in the United States: A revisionist view. *Presidential Studies Quarterly*. 39(3), 519-548. <https://doi.org/10.1111/j.1741-5705.2009.03689.x>.
- Yalçın, K. (2000). İşsizlik sigortası ve finansman modeli. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 2(2): 169-184.
- Yamak, N. ve Yamak, R. Türkiye’de işsizlik oranı ve işgücüne katılım oranı arasındaki ilişki. *İş Hukuku ve İktisat Dergisi*. 5(1): 17-27.
- Yıldırım, F. (2014). Karşı olgusal etki analizi. *Kalkınmada Anahtar Verimlilik Dergisi*. Sayı 302: 45-48.
- Yıldırım, K., Karaman, D. ve Taşdemir, M. (2013). *Makroekonomi* (11. Baskı). Seçkin Yayıncılık. Ankara.
- Yıldız, K. (2018). İşsizlik sigortası fonu kaynaklı pasif işgücü politikalarının gelişimi: Teorik bir inceleme. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*. 1(1): 40-50.
- Zieliński, M. (2015). Unemployment and labor market policy in visegrad group countries. *Equilibrium, Quarterly Journal Of Economics And Economic Policy*.
- Zivot, E., ve Andrews, D. W. (1992). Further Evidence on the great crash, the oilprice shock and the unit root hypothesis. *Journal Of Business and Economic Statistics*, 10(3): 25-44.

EKLER

EK-A Genel İşsiz Sayısı ile Kamu Harcamaları, Reel Döviz Kuru, Sanayi Üretim Endeksi ve Tüketici Fiyat Endeksi Arasındaki Balcılar ve diğerleri Bootstrap Kayan Pencere Nedensellik Testi Sonuçları

Şekil EK A-1 Kamu Harcamaları, Reel Döviz Kuru, Sanayi Üretim Endeksi ve Tüketici Fiyat Endeksinden Genel İşsiz Sayısına Doğru Nedensellik Testi Sonuçları

Şekil EK A-2 Genel İşsiz Sayısından Kamu Harcamaları, Reel Döviz Kuru, Sanayi Üretim Endeksi ve Tüketici Fiyat Endeksine Doğru Nedensellik Testi Sonuçları

Tablo EK A-1 Kamu Harcamaları, Reel Döviz Kuru, Sanayi Üretim Endeksi ve Tüketici Fiyat Endeksinden Genel İşsiz Sayısına Doğru Nedenselliğin Olduğu Dönemler

KH'den GISSIZ'a Doğru Nedenselliğin Olduğu Dönemler	RDK'dan GISSIZ'a Doğru Nedenselliğin Olduğu Dönemler	SUE'den GISSIZ'a Doğru Nedenselliğin Olduğu Dönemler	TUFE'den GISSIZ'a Doğru Nedenselliğin Olduğu Dönemler
2010 Şubat 2014 Ocak, Mart-Aralık 2015 Ocak, Şubat 2017 Ocak-Mart, Temmuz, Aralık 2020 Mayıs-Aralık 2021 Ocak	2010 Aralık 2011 Ekim 2014 Şubat, Mayıs; 2015 Ocak-Mart; 2016 Aralık 2018 Ocak-Haziran 2019 Ekim 2020 Ocak-Temmuz	2008 Şubat-Eylül 2009 Şubat, Mart, Mayıs-Ekim, Aralık 2010 Ocak, Şubat 2011 Şubat-Kasım 2012 Şubat, Mart 2013 Mart, Nisan, Aralık 2014 Ocak, Şubat 2015 Mayıs, Aralık 2016 Ocak, Mart-Mayıs, Kasım, Aralık 2017 Mart-Mayıs 2018 Mart-Haziran, Ağustos-Aralık 2019 Ocak	2009 Ocak-Mart 2012 Mart, Ağustos 2013 Mart-Mayıs, Temmuz, Ağustos 2016 Temmuz 2018 Şubat, Temmuz, Ağustos

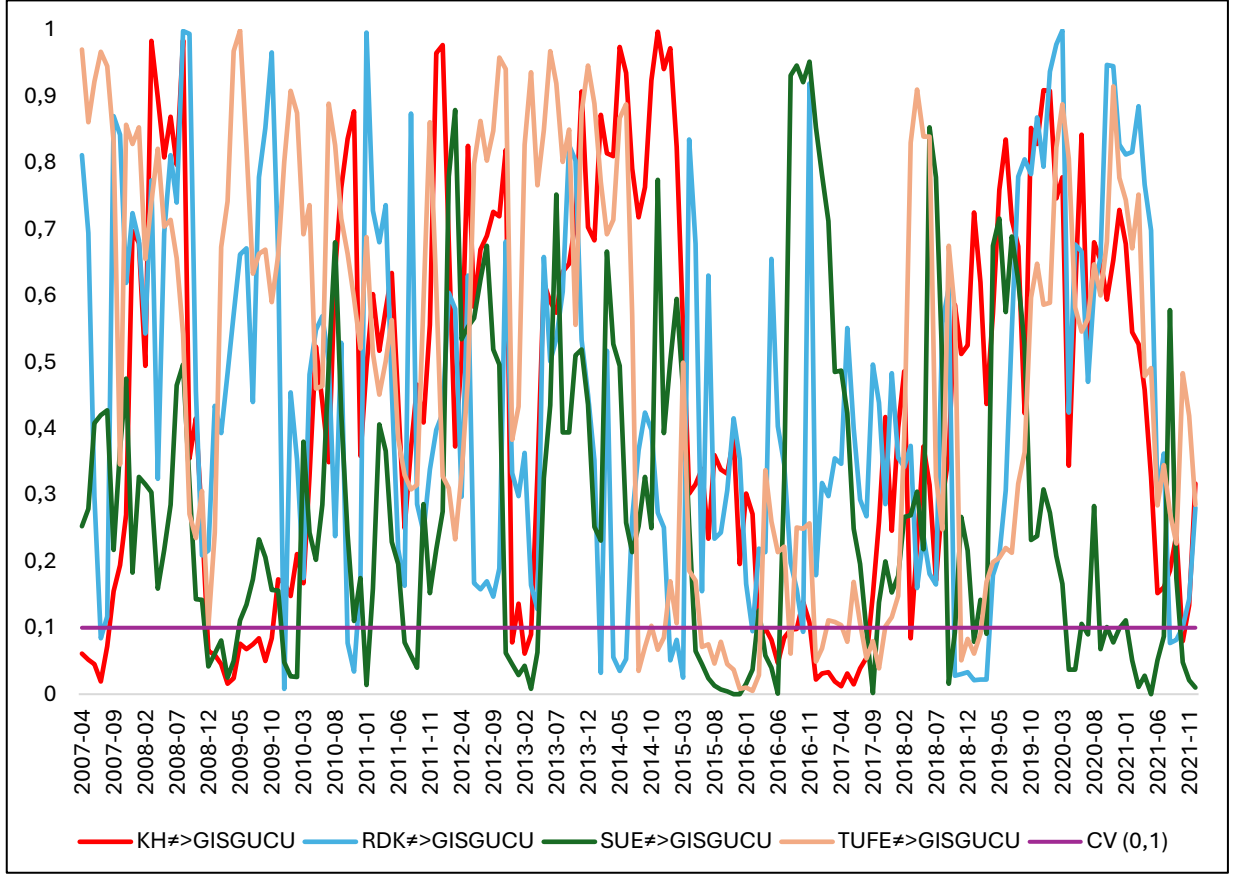
Tablo EK A-2 Genel İşsiz Sayısından Kamu Harcamaları, Reel Döviz Kuru, Sanayi Üretim Endeksi ve Tüketici Fiyat Endeksine Doğru Nedenselliğin Olduğu Dönemler

GISSIZ'dan KH'ye Doğru Nedenselliğin Olduğu Dönemler	GISSIZ'dan RDK'ya Doğru Nedenselliğin Olduğu Dönemler	GISSIZ'dan SUE'ye Doğru Nedenselliğin Olduğu Dönemler	GISSIZ'dan TUFİ'e Doğru Nedenselliğin Olduğu Dönemler
2008 Nisan Temmuz 2009 Nisan 2010 Şubat, Mart 2011 Mart 2012 Mart-Haziran 2014 Mart 2017 Mart, Nisan, Haziran, Eylül 2019 Şubat, Mart	2007 Eylül-Kasım 2009 Mart, Eylül-Aralık 2010 Ocak-Temmuz, Eylül, Ekim, Aralık 2012 Ocak-Mart 2013 Temmuz, Ekim, Kasım 2014 Ocak, Kasım 2020 Temmuz-Kasım	2007 Ekim, Kasım 2008 Şubat-Ağustos, Aralık 2009 Ocak-Mart, Mayıs-Ekim 2014 Ocak, Temmuz, Aralık 2015 Ocak, Şubat 2016 Ekim-Aralık 2017 Nisan-Eylül 2018 Ocak, Şubat 2019 Mart, Nisan 2021 Ağustos	2007 Ekim, Kasım 2008 Şubat, 2009 Mart; 2010 Şubat, Nisan-Eylül 2011 Mart-Mayıs 2013 Ocak-Ağustos, Aralık 2014 Ocak, Mart, Temmuz-Eylül; 2015 Mart 2017 Temmuz-Aralık 2018 Ocak, Temmuz, Kasım, Aralık 2019 Ocak, Şubat, Mayıs, Haziran 2020 Haziran

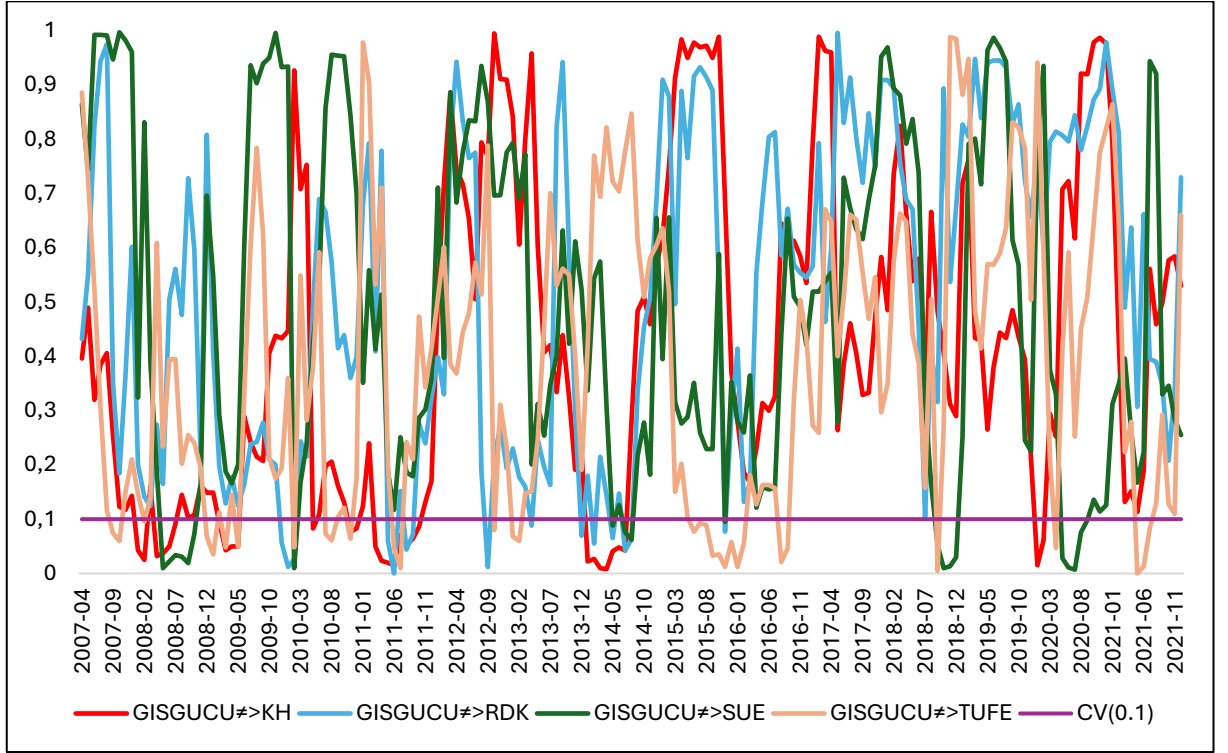
Tablo EK A-3 Genel İşsiz Sayısı ile Kamu Harcamaları, Reel Döviz Kuru, Sanayi Üretim Endeksi ve Tüketici Fiyat Endeksi Arasında Çift Yönlü Nedenselliğin Olduğu Dönemler

GISSIZ ve KH Arasında Çift Yönlü Nedenselliğin Olduğu Dönemler	GISSIZ ve RDK Arasında Çift Yönlü Nedenselliğin Olduğu Dönemler	GISSIZ ve SUE Arasında Çift Yönlü Nedenselliğin Olduğu Dönemler	GISSIZ ve TUFİ Arasında Çift Yönlü Nedenselliğin Olduğu Dönemler
2010 Şubat 2014 Mart 2017 Mart, Eylül	2010 Aralık 2020 Temmuz	2008 Şubat Ağustos 2009 Şubat, Mart, Mayıs-Ekim 2014 Ocak 2016 Kasım, Aralık 2017 Nisan, Mayıs	2009 Mart 2013 Mart-Mayıs, Temmuz, Ağustos 2018 Temmuz

EK-B Genel İşgücü Sayısı ile Kamu Harcamaları, Reel Döviz Kuru, Sanayi Üretim Endeksi ve Tüketici Fiyat Endeksi Arasındaki Balcılar ve diğerleri Bootstrap Kayan Pencere Nedensellik Testi Sonuçları

Şekil EK B-1 Kamu Harcamaları, Reel Döviz Kuru, Sanayi Üretim Endeksi ve Tüketici Fiyat Endeksinden Genel İşgücü Sayısına Doğru Testi Sonuçları

Şekil EK B-2 Genel İşgücü Sayısından Kamu Harcamaları, Reel Döviz Kuru, Sanayi Üretim Endeksi ve Tüketici Fiyat Endeksine Doğru Nedensellik Testi Sonuçları

Tablo EK B-1 Kamu Harcamaları, Reel Döviz Kuru, Sanayi Üretim Endeksi ve Tüketici Fiyat Endeksinden Genel İşgücü Sayısına Doğru Nedenselliğin Olduğu Dönemler

KH'den GISGUCU'ne Doğru Nedenselliğin Olduğu Dönemler	RDK'dan GISGUCU'ne Doğru Nedenselliğin Olduğu Dönemler	SUE'den GISGUCU'ne Doğru Nedenselliğin Olduğu Dönemler	TUFİ'den GISGUCU'ne Doğru Nedenselliğin Olduğu Dönemler
2007 Nisan-Ağustos 2008 Aralık 2009 Ocak-Ekim 2012 Aralık; 2013 Şubat, Mart 2016 Mart-Eylül, Aralık 2017 Ocak-Ağustos 2018 Mart 2021 Ekim	2007 Temmuz 2009 Aralık 2010 Ekim, Kasım 2014 yılının Şubat, Nisan-Haziran 2015 Ocak-Mart 2016 Şubat, Ekim 2018 Ekim-Aralık 2019 Ocak-Mart 2021 Ağustos, Eylül	2008 Aralık 2009 Ocak-Nisan, Aralık 2010 Ocak, Şubat 2011 Ocak, Temmuz-Eylül 2012 Kasım, Aralık 2013 Ocak-Nisan 2015 Mayıs-Aralık 2016 Ocak, Şubat, Nisan-Haziran 2017 Ağustos, Eylül 2018 Eylül, Ekim 2019 Ocak, Mart 2020 Nisan, Mayıs, Temmuz, Eylül, Kasım, Aralık 2021 Şubat-Temmuz, Ekim-Aralık	2014 Ağustos, Eylül, Kasım, Aralık 2015 Haziran-Aralık 2016 Ocak-Mart, Ağustos, Aralık 2017 Ocak, Mayıs, Ağustos-Ekim 2018 Kasım, Aralık 2019 Ocak, Şubat

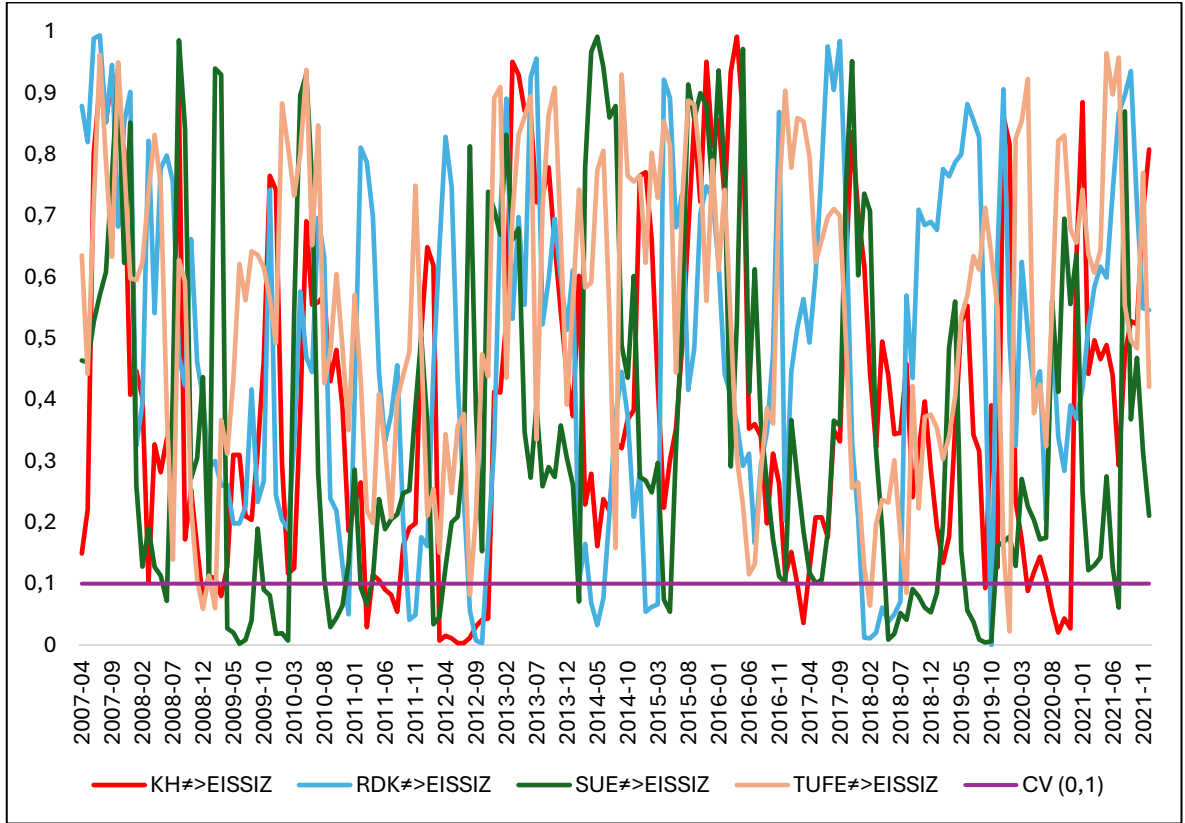
Tablo EK B-2 Genel İşgücü Sayısından Kamu Harcamaları, Reel Döviz Kuru, Sanayi Üretim Endeksi ve Tüketici Fiyat Endeksine Doğru Nedenselliğin Olduğu Dönemler

GISGUCU'nden KH'ye Doğru Nedenselliğin Olduğu Dönemler	GISGUCU'nden RDK'ya Doğru Nedenselliğin Olduğu Dönemler	GISGUCU'nden SUE'ye Doğru Nedenselliğin Olduğu Dönemler	GISGUCU'nden TUFEE'ye Doğru Nedenselliğin Olduğu Dönemler
2008 Ocak, Şubat, Nisan-Temmuz 2009 Şubat-Mayıs 2010 Mayıs, Kasım, Aralık 2011 Mart-Ekim 2014 Ocak-Temmuz 2020 Ocak, Şubat	2009 Aralık 2010 Ocak, Şubat 2011 Mayıs, Haziran, Ağustos, Eylül 2012 Eylül 2013 Nisan, Aralık 2014 Şubat, Mayıs, Temmuz, Ağustos 2015 Kasım	2008 Mayıs-Ekim 2010 Şubat 2014 Mayıs, Temmuz, Ağustos 2015 Kasım 2018 yılının Eylül-Aralık 2020 Mayıs-Eylül	2007 Eylül, Ekim 2008 Şubat, Aralık 2009 Ocak, Mart, Mayıs 2010 Şubat, Temmuz, Ağustos, Kasım 2011 Haziran, Temmuz 2012 Ekim 2013 Ocak, Şubat 2015 Haziran-Aralık 2016 Ocak, Şubat, Ağustos, Eylül 2018 Eylül 2020 Nisan 2021 Mayıs, Haziran, Temmuz

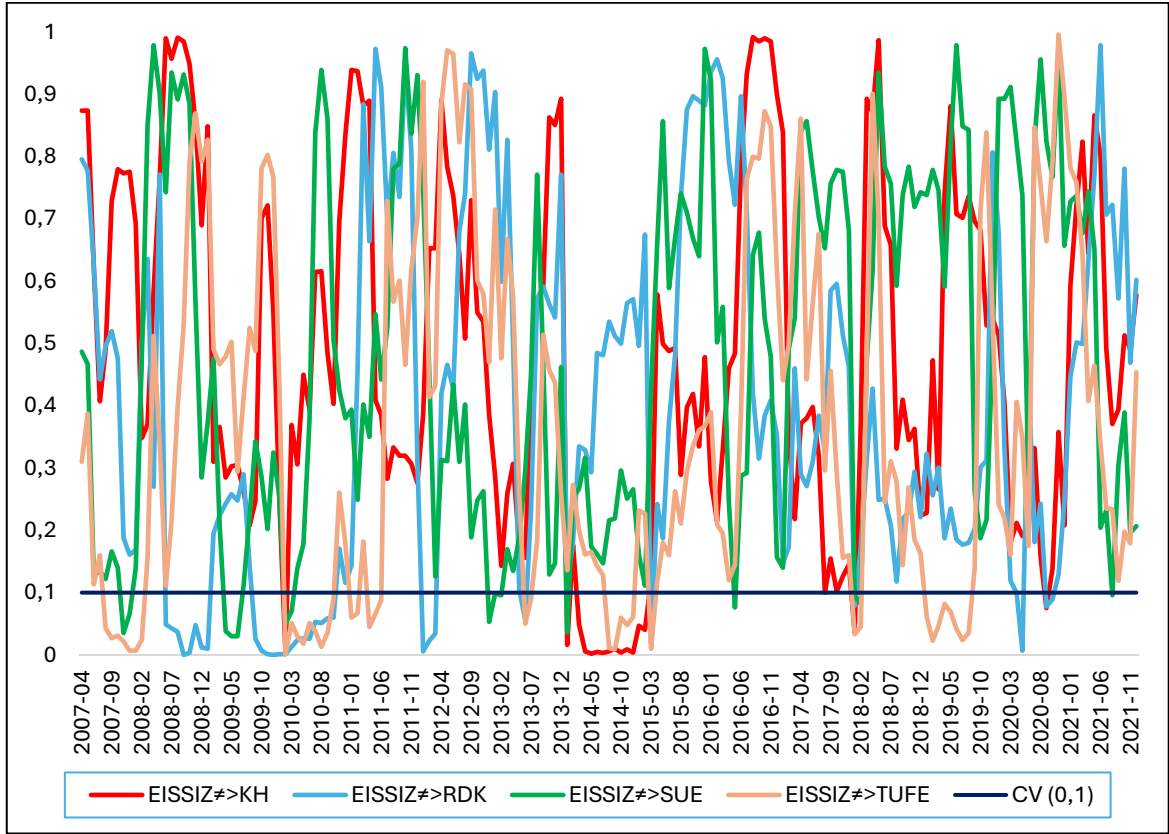
Tablo EK B-3 Genel İşgücü Sayısı ile Kamu Harcamaları, Reel Döviz Kuru, Sanayi Üretim Endeksi ve Tüketici Fiyat Endeksi Arasında Çift Yönlü Nedenselliğin Olduğu Dönemler

GISSIZ ve KH Arasında Çift Yönlü Nedenselliğin Olduğu Dönemler	GISSIZ ve RDK Arasında Çift Yönlü Nedenselliğin Olduğu Dönemler	GISSIZ ve SUE Arasında Çift Yönlü Nedenselliğin Olduğu Dönemler	GISSIZ ve TUFEE Arasında Çift Yönlü Nedenselliğin Olduğu Dönemler
2009 Şubat, Mart, Nisan, Mayıs	2009 Aralık 2014 Şubat, Mayıs	2010 Şubat 2015 Kasım 2018 Eylül, Ekim 2020 Mayıs, Temmuz, Eylül	2015 Haziran-Aralık 2016 Ocak, Şubat, Ağustos

EK-C Erkek İşsiz Sayısı ile Kamu Harcamaları, Reel Döviz Kuru, Sanayi Üretim Endeksi ve Tüketici Fiyat Endeksi Arasındaki Balcılar ve diğerleri Bootstrap Kayan Pencere Nedensellik Testi Sonuçları

Şekil EK C-1 Kamu Harcamaları, Reel Döviz Kuru, Sanayi Üretim Endeksi ve Tüketici Fiyat Endeksinden Erkek İşsiz Sayısına Doğru Nedensellik Testi Sonuçları

Şekil EK C-2 Erkek İşsiz Sayısından Kamu Harcamaları, Reel Döviz Kuru, Sanayi Üretim Endeksi ve Tüketici Fiyat Endeksine Doğru Nedensellik Testi Sonuçları

Tablo EK C-1 Kamu Harcamaları, Reel Döviz Kuru, Sanayi Üretim Endeksi ve Tüketici Fiyat Endeksinden Erkek İşsiz Sayısına Doğru Nedenselliğin Olduğu Dönemler

KH'den EISSIZ'e Doğru Nedenselliğin Olduğu Dönemler	RDK'dan EISSIZ'e Doğru Nedenselliğin Olduğu Dönemler	SUE'den EISSIZ'e Doğru Nedenselliğin Olduğu Dönemler	TUFE'den EISSIZ'e Doğru Nedenselliğin Olduğu Dönemler
2008 Aralık 2009 Mart 2011 Mart, Haziran-Ağustos 2012 Mart-Kasım 2017 Şubat, Mart 2019 Eylül 2020 Nisan, Ağustos-Kasım	2010 Aralık 2011 Ekim, Kasım 2012 Ağustos-Ekim 2014 Nisan-Haziran 2015 Ocak-Mart 2018 Ocak-Temmuz 2019 Ekim	2008 Haziran 2009 Nisan-Temmuz Ağustos, Ekim-Aralık 2010 Ocak, Şubat, Eylül-Kasım 2011 Şubat, Mart 2012 Şubat, Mart 2014 Şubat 2015 Nisan, Mayıs 2018 Mayıs-Aralık 2019 Ocak, Haziran-Ekim 2021 Temmuz	2008 Aralık 2009 Şubat 2012 Ağustos 2018 Şubat, Ağustos 2020 Ocak

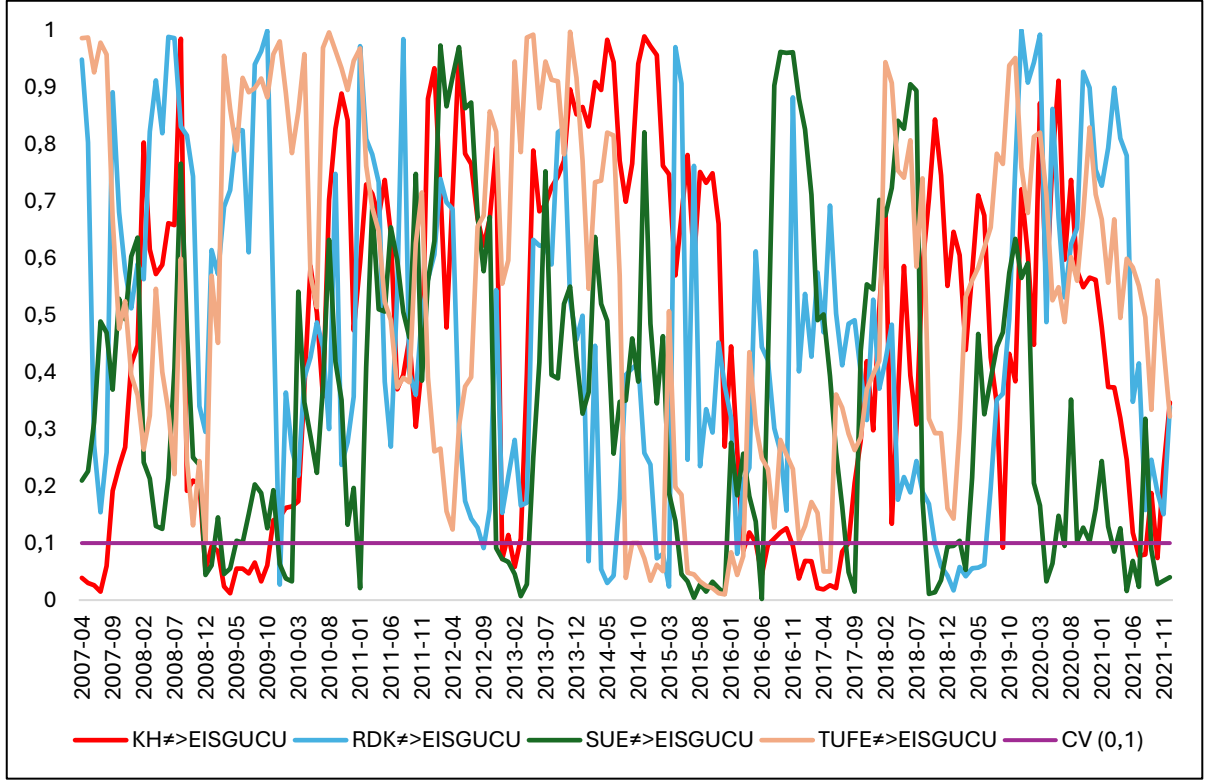
Tablo EK C-2 Erkek İşsiz Sayısından Kamu Harcamaları, Reel Döviz Kuru, Sanayi Üretim Endeksi ve Tüketici Fiyat Endeksine Doğru Nedenselliğin Olduğu Dönemler

EISSİZ'dan KH'ye Doğru Nedenselliğin Olduğu Dönemler	EISSİZ'dan RDK'ya Doğru Nedenselliğin Olduğu Dönemler	EISSİZ'dan SUE'ye Doğru Nedenselliğin Olduğu Dönemler	EISSİZ'dan TUFİ'e Doğru Nedenselliğin Olduğu Dönemler
2010 Şubat 2014 Ocak; Mart-Aralık 2015 Ocak, Şubat 2018 Ocak 2020 Eylül	2008 Haziran-Aralık 2009 Ocak, Eylül-Aralık 2010 Ocak-Ekim 2012 Ocak-Mart 2013 Haziran 2015 Mart 2018 Ocak 2020 Mayıs, Eylül, Ekim	2007 Kasım, Aralık 2009 Nisan-Haziran 2010 Şubat, Mart 2012 Aralık 2013 Ocak, Şubat 2014 Ocak 2016 Mayıs 2018 Ocak, Şubat 2021 Ağustos	2007 Ağustos-Aralık; 2008 Ocak, Şubat; 2010 Şubat-Ekim; 2011 Ocak, Şubat, Nisan-Haziran; 2013 Haziran, Temmuz; 2014 Ağustos-Aralık 2015 Mart; 2018 Ocak, Şubat; 2019 Ocak-Mayıs

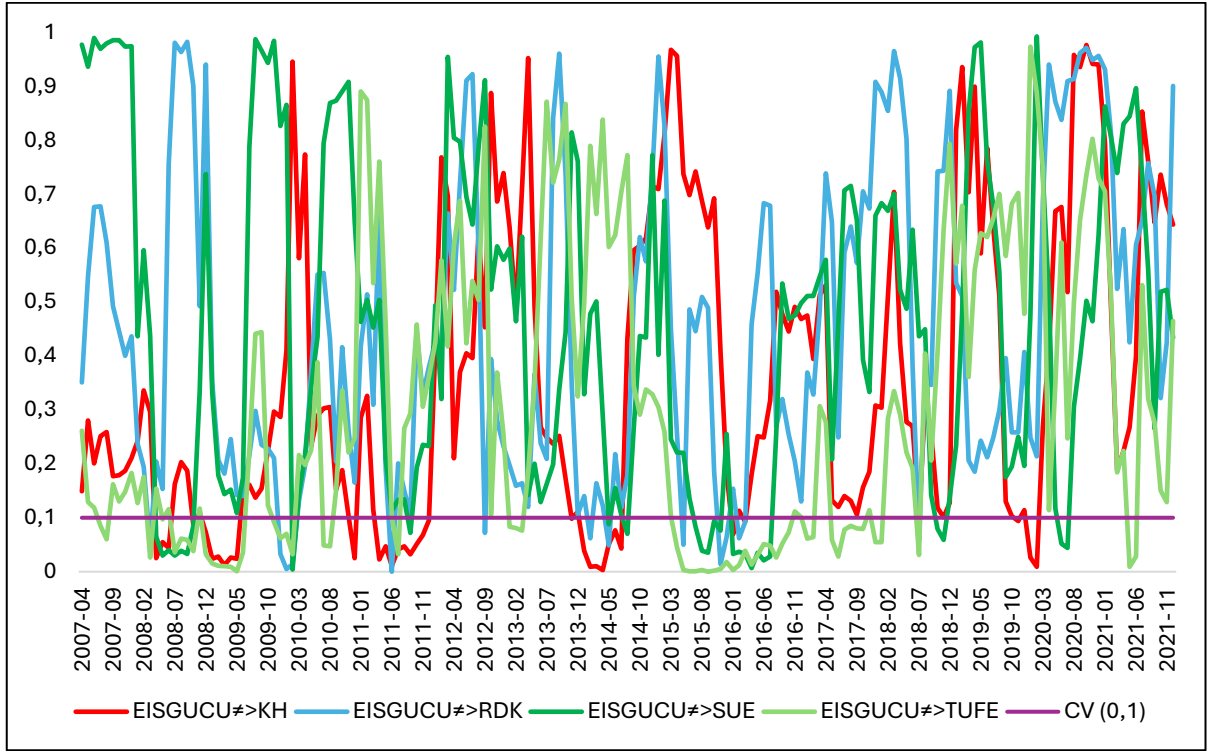
Tablo EK C-3 Erkek İşsiz Sayısı ile Kamu Harcamaları, Reel Döviz Kuru, Sanayi Üretim Endeksi ve Tüketici Fiyat Endeksi Arasında Çift Yönlü Nedenselliğin Olduğu Dönemler

EISSİZ ve KH Arasında Çift Yönlü Nedenselliğin Olduğu Dönemler	EISSİZ ve RDK Arasında Çift Yönlü Nedenselliğin Olduğu Dönemler	EISSİZ ve SUE Arasında Çift Yönlü Nedenselliğin Olduğu Dönemler	EISSİZ ve TUFİ Arasında Çift Yönlü Nedenselliğin Olduğu Dönemler
2020 Eylül	2015 Mart 2018 Ocak	2009 Nisan-Haziran 2010 Şubat	2018 Şubat

EK-D Erkek İşgücü Sayısı ile Kamu Harcamaları, Reel Döviz Kuru, Sanayi Üretim Endeksi ve Tüketici Fiyat Endeksi Arasındaki Balcılar ve diğerleri Bootstrap Kayan Pencere Nedensellik Testi Sonuçları

Şekil EK D-1 Kamu Harcamaları, Reel Döviz Kuru, Sanayi Üretim Endeksi ve Tüketici Fiyat Endeksinden Erkek İşgücü Sayısına Doğru Nedensellik Testi Sonuçları

Şekil EK D-2 Erkek İşgücü Sayısından Kamu Harcamaları, Reel Döviz Kuru, Sanayi Üretim Endeksi ve Tüketici Fiyat Endeksine Doğru Nedensellik Testi Sonuçları

Tablo EK D-1 Kamu Harcamaları, Reel Döviz Kuru, Sanayi Üretim Endeksi ve Tüketici Fiyat Endeksinden Erkek İşgücü Sayısına Doğru Nedenselliğin Olduğu Dönemler

KH'den EISGUCU'ne Doğru Nedenselliğin Olduğu Dönemler	RDK'dan EISGUCU'ne Doğru Nedenselliğin Olduğu Dönemler	SUE'den EISGUCU'ne Doğru Nedenselliğin Olduğu Dönemler	TUFE'den EISGUCU'ne Doğru Nedenselliğin Olduğu Dönemler
2007 Nisan-Ağustos 2008 Aralık 2009 Ocak-Ekim 2012 Aralık 2013 Şubat 2016 Mart, Haziran, Temmuz, Kasım, Aralık 2017 Ocak-Temmuz 2019 Eylül 2021 Temmuz, Ağustos, Ekim	2009 Aralık 2012 Eylül 2014 Şubat, Nisan-Haziran 2015 Ocak-Mart 2016 Şubat 2018 Ekim-Aralık 2019 Ocak-Haziran	2008 Aralık 2009 Ocak, Mart, Nisan, Aralık 2010 Ocak, Şubat 2011 Ocak 2012 Kasım, Aralık 2013 Ocak-Nisan 2015 Mayıs-Aralık 2016 Haziran 2017 Ağustos, Eylül 2018 Eylül-Aralık 2019 Ocak, Mart 2020 Nisan, Mayıs, Temmuz 2021 Mart, Mayıs-Temmuz, Eylül-Aralık	2014 Ağustos, Kasım, Aralık 2015 Ocak, Şubat, Haziran-Aralık 2016 Ocak-Mart 2017 Nisan, Mayıs

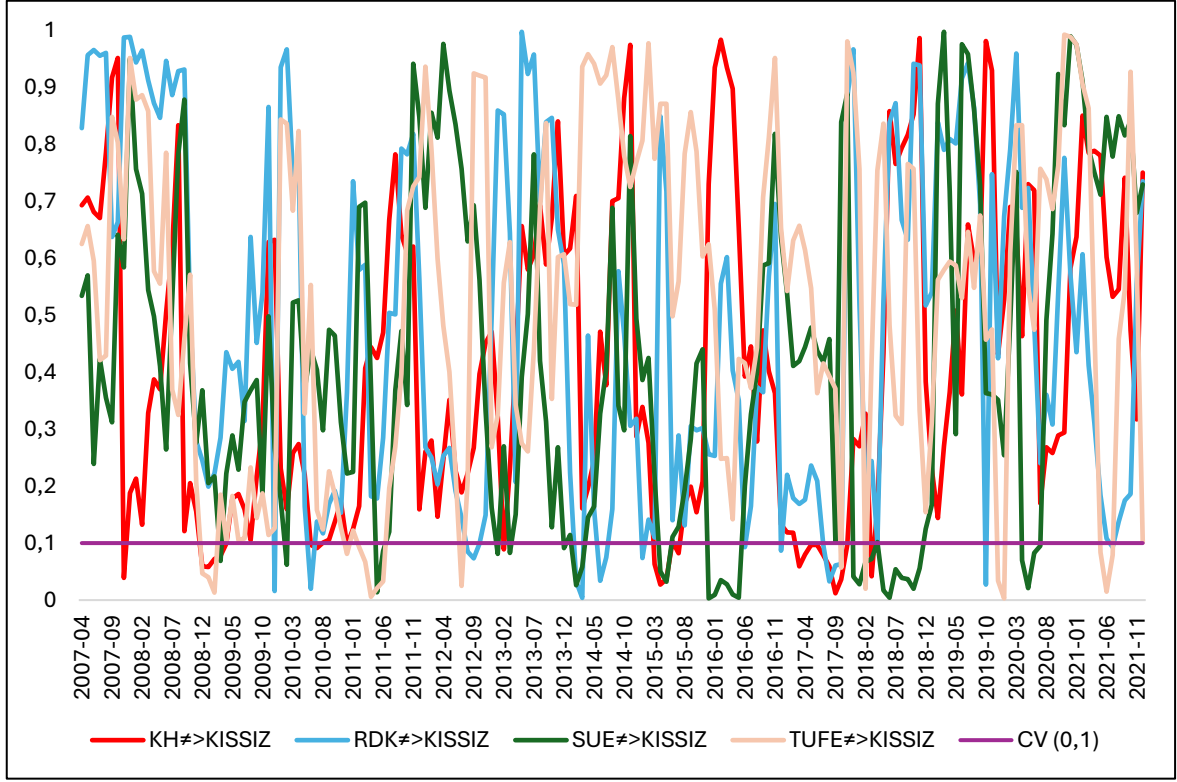
Tablo EK D-2 Erkek İşgücü Sayısından Kamu Harcamaları, Reel Döviz Kuru, Sanayi Üretim Endeksi ve Tüketici Fiyat Endeksine Doğru Nedenselliğin Olduğu Dönemler

EISGUCU'nden KH'ye Doğru Nedenselliğin Olduğu Dönemler	EISGUCU'nden RDK'ya Doğru Nedenselliğin Olduğu Dönemler	EISGUCU'nden SUE'ye Doğru Nedenselliğin Olduğu Dönemler	EISGUCU'nden TUF'E Doğru Nedenselliğin Olduğu Dönemler
2008 Nisan-Haziran, Ekim, Aralık 2009 Ocak-Mayıs 2010 Aralık 2011 Nisan-Aralık 2013 Kasım 2014 Ocak-Temmuz 2016 Ocak, Mart 2018 Temmuz 2019 Kasım 2020 Ocak, Şubat	2008 Mart 2009 Aralık 2010 Ocak, Şubat 2011 Haziran 2012 Eylül 2014 Şubat, Mayıs 2015 Mayıs, Kasım, Aralık 2016 Şubat, Mart 2018 Temmuz	2008 Nisan-Ekim 2010 Şubat 2011 Eylül 2014 Mayıs, Ağustos 2015 Temmuz-Kasım 2016 Ocak-Temmuz 2018 Ekim, Kasım 2020 Haziran, Temmuz	2007 Temmuz, Ağustos; 2008 Mart, Mayıs, Temmuz-Ekim, Aralık 2009 Ocak-Haziran, Kasım, Aralık 2010 Ocak, Şubat, Temmuz, Ağustos 2011 Temmuz; 2013 Ocak-Mart 2015 Nisan-Aralık 2016 Ocak-Ekim 2017 Ocak, Şubat, Mayıs-Ekim, Aralık 2018 Ocak, Temmuz 2021 Mayıs, Haziran

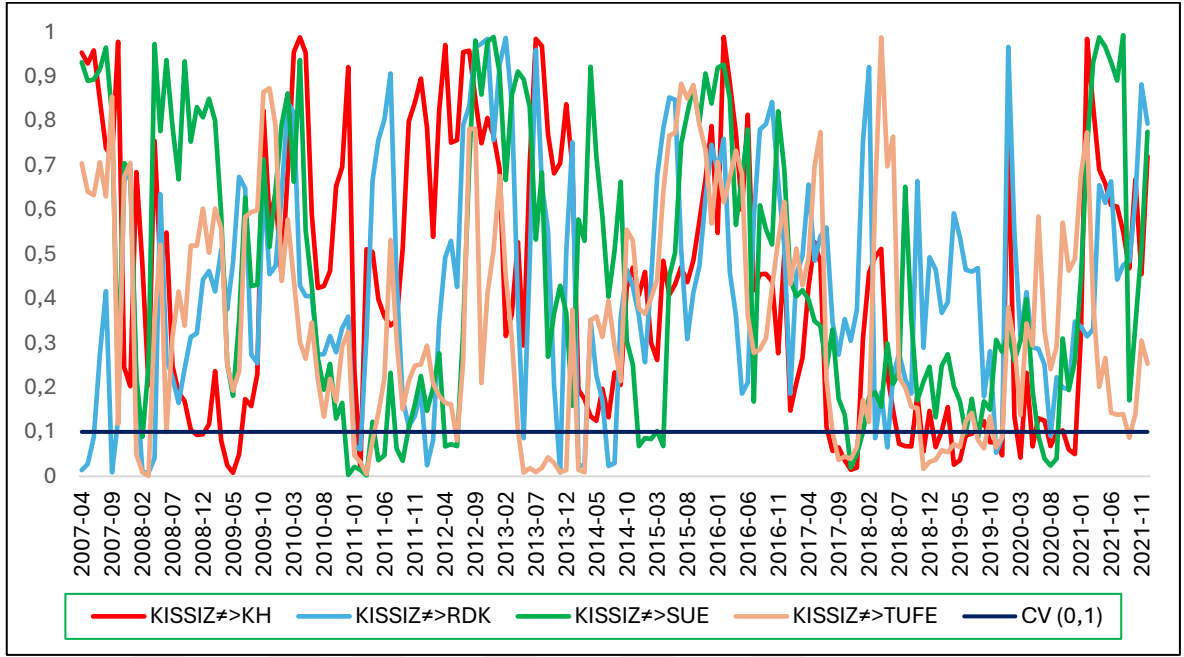
Tablo EK D-3 Erkek İşgücü Sayısı ile Kamu Harcamaları, Reel Döviz Kuru, Sanayi Üretim Endeksi ve Tüketici Fiyat Endeksi Arasında Çift Yönlü Nedenselliğin Olduğu Dönemler

EISGUCU ve KH Arasında Çift Yönlü Nedenselliğin Olduğu Dönemler	EISGUCU ve RDK Arasında Çift Yönlü Nedenselliğin Olduğu Dönemler	EISGUCU ve SUE Arasında Çift Yönlü Nedenselliğin Olduğu Dönemler	EISGUCU ve TUF'E Arasında Çift Yönlü Nedenselliğin Olduğu Dönemler
2008 Aralık 2009 Ocak-Mayıs 2016 Mart	2009 Aralık 2012 Eylül 2014 Şubat, Mayıs 2016 Şubat	2010 Şubat 2015 Temmuz-Kasım 2016 Haziran 2018 Ekim, Kasım 2020 Temmuz	2015 Haziran-Aralık 2016 Ocak-Mart 2017 Mayıs

EK-E Kadın İşsiz Sayısı ile Kamu Harcamaları, Reel Döviz Kuru, Sanayi Üretim Endeksi ve Tüketici Fiyat Endeksi Arasındaki Balcılar ve diğerleri Bootstrap Kayan Pencere Nedensellik Testi Sonuçları

Şekil EK E-1 Kamu Harcamaları, Reel Döviz Kuru, Sanayi Üretim Endeksi ve Tüketici Fiyat Endeksinden Kadın İşsiz Sayısına Doğru Nedensellik Testi Sonuçları

Şekil EK E-2 Kadın İşsiz Sayısından Kamu Harcamaları, Reel Döviz Kuru, Sanayi Üretim Endeksi ve Tüketici Fiyat Endeksine Doğru Nedensellik Testi Sonuçları

Tablo EK E-1 Kamu Harcamaları, Reel Döviz Kuru, Sanayi Üretim Endeksi ve Tüketici Fiyat Endeksinden Kadın İşsiz Sayısına Doğru Nedenselliğin Olduğu Dönemler

KH'den KISSIZ'a Doğru Nedenselliğin Olduğu Dönemler	RDK'dan KISSIZ'a Doğru Nedenselliğin Olduğu Dönemler	SUE'den KISSIZ'a Doğru Nedenselliğin Olduğu Dönemler	TUFE'den KISSIZ'a Doğru Nedenselliğin Olduğu Dönemler
2007 Kasım 2008 Aralık 2009 Ocak-Nisan 2010 Haziran, Temmuz, Aralık 2013 Şubat 2015 Mart-Mayıs, Temmuz 2017 Mart-Kasım 2018 Mart	2009 Aralık 2010 Haziran 2012 Ağustos-Ekim 2014 Şubat, Mart, Haziran, Temmuz 2015 Ocak 2016 Haziran, Aralık 2017 Temmuz-Ekim 2019 Ekim 2021 Temmuz	2009 Mart 2010 Şubat 2011 Mayıs, Haziran 2013 Ocak, Mart, Aralık 2014 Şubat, Mart 2015 Nisan, Mayıs, Aralık 2016 Ocak-Mayıs 2017 Aralık 2018 Ocak-Mart, Mayıs-Kasım 2020 Nisan-Temmuz	2008 Aralık 2009 Ocak, Şubat 2010 Aralık 2011 Şubat-Haziran 2012 Temmuz 2017 Ekim 2018 Şubat 2019 Aralık 2020 Ocak 2021 Mayıs-Temmuz

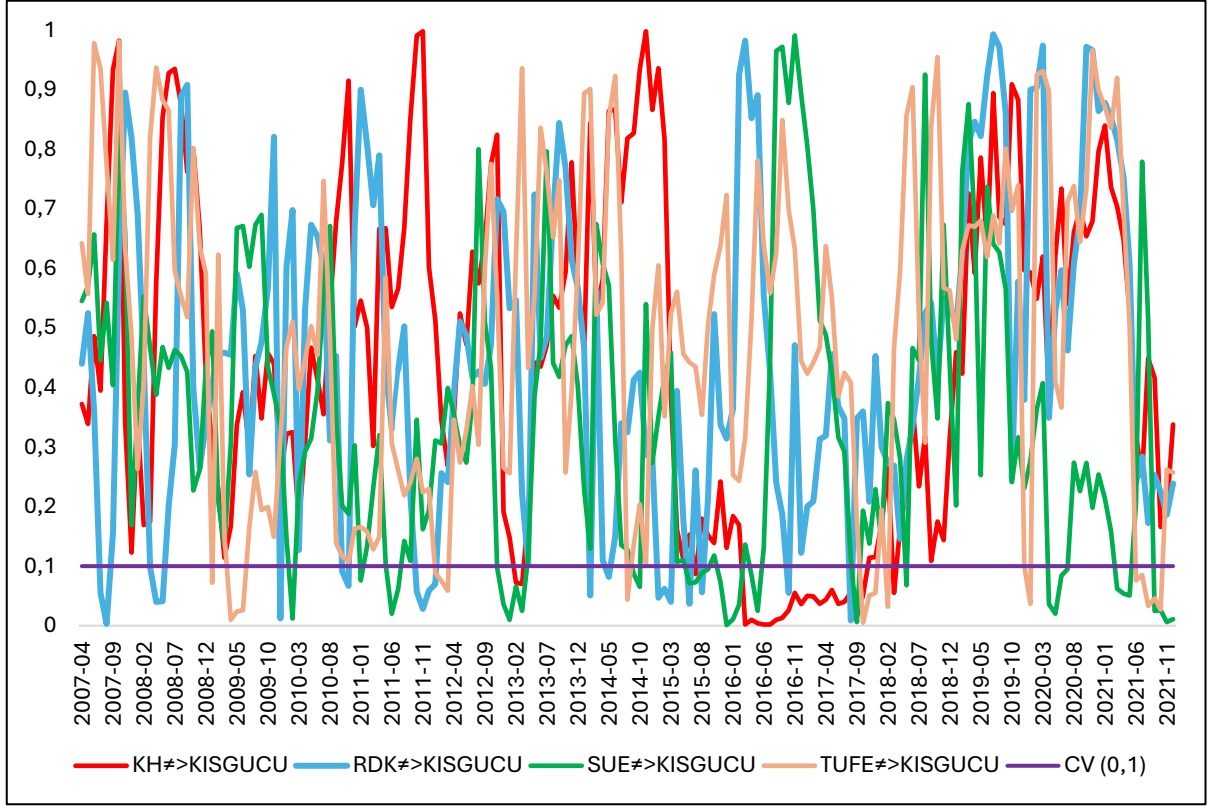
Tablo EK E-2 Kadın İşsiz Sayısından Kamu Harcamaları, Reel Döviz Kuru, Sanayi Üretim Endeksi ve Tüketici Fiyat Endeksine Doğru Nedenselliğin Olduğu Dönemler

KISSIZ'dan KH'ye Doğru Nedenselliğin Olduğu Dönemler	KISSIZ'dan RDK'ya Doğru Nedenselliğin Olduğu Dönemler	KISSIZ'dan SUE'ye Doğru Nedenselliğin Olduğu Dönemler	KISSIZ'dan TUFİ'e Doğru Nedenselliğin Olduğu Dönemler
2008 Kasım, Aralık 2009 Mart-Haziran 2011 Şubat 2017 Ağustos-Aralık 2018 Temmuz-Eylül, Kasım 2019 Ocak, Nisan-Temmuz, Ekim-Aralık 2020 Mart, Mayıs, Ağustos, Eylül, Kasım, Aralık	2007 Nisan-Haziran, Eylül 2008 Şubat-Nisan 2011 Ocak, Şubat 2012 Ocak, Şubat 2013 Mayıs, Kasım 2014 Şubat, Mart, Temmuz, Ağustos 2018 Mart, Mayıs 2019 Kasım, Aralık 2020 Ağustos	2008 Şubat 2010 Aralık 2011 Ocak-Mart, Mayıs, Haziran, Ağustos, Eylül 2012 Nisan-Haziran 2014 Aralık 2015 Ocak, Şubat, Nisan 2017 Kasım, Aralık 2019 Haziran, Ağustos 2020 Haziran-Eylül	2008 Ocak-Mart 2011 Ocak-Nisan 2012 Haziran 2013 Mayıs-Aralık 2014 Şubat, Mart 2017 Eylül-Aralık 2018 Kasım, Aralık 2019 Ocak-Mayıs Ağustos, Eylül, Kasım, Aralık 2021 Eylül

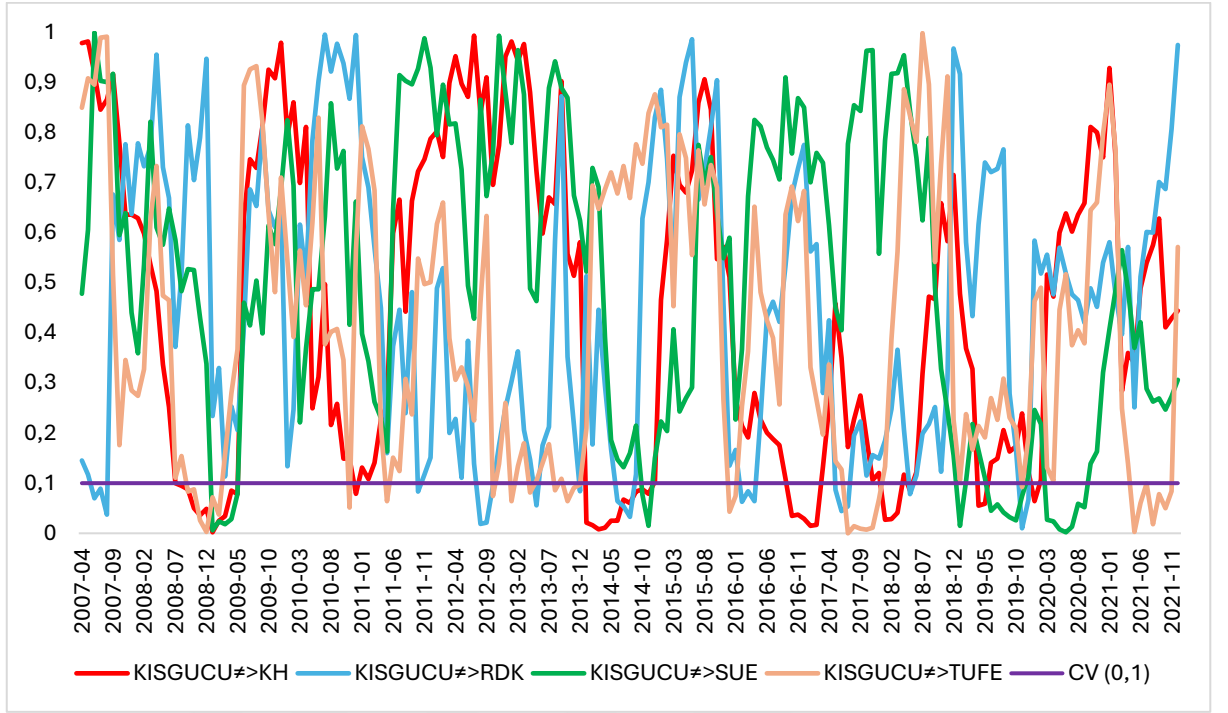
Tablo EK E-3 Kadın İşsiz Sayısı ile Kamu Harcamaları, Reel Döviz Kuru, Sanayi Üretim Endeksi ve Tüketici Fiyat Endeksi Arasında Çift Yönlü Nedenselliğin Olduğu Dönemler

KISSIZ ve KH Arasında Çift Yönlü Nedenselliğin Olduğu Dönemler	KISSIZ ve RDK Arasında Çift Yönlü Nedenselliğin Olduğu Dönemler	KISSIZ ve SUE Arasında Çift Yönlü Nedenselliğin Olduğu Dönemler	KISSIZ ve TUFİ Arasında Çift Yönlü Nedenselliğin Olduğu Dönemler
2008 Aralık 2009 Mart, Nisan 2017 Ağustos-Kasım	2014 Şubat, Mart, Temmuz	2011 Mayıs, Haziran 2015 Nisan 2017 Aralık 2020 Haziran, Temmuz	2011 Şubat-Nisan 2017 Ekim 2019 Aralık

EK-F Kadın İşgücü Sayısı ile Kamu Harcamaları, Reel Döviz Kuru, Sanayi Üretim Endeksi ve Tüketici Fiyat Endeksi Arasındaki Balcılar ve diğerleri Bootstrap Kayan Pencere Nedensellik Testi Sonuçları

Şekil EK F-1 Kamu Harcamaları, Reel Döviz Kuru, Sanayi Üretim Endeksi ve Tüketici Fiyat Endeksinden Kadın İşgücü Sayısına Doğru Nedensellik Testi Sonuçları

Şekil EK F-2 Kadın İşgücü Sayısından Kamu Harcamaları, Reel Döviz Kuru, Sanayi Üretim Endeksi ve Tüketici Fiyat Endeksine Doğru Nedensellik Testi Sonuçları

Tablo EK F-1 Kamu Harcamaları, Reel Döviz Kuru, Sanayi Üretim Endeksi ve Tüketici Fiyat Endeksinden Kadın İşgücü Sayısına Doğru Nedenselliğin Olduğu Dönemler

KH'den KISGUCU'ne Doğru Nedenselliğin Olduğu Dönemler	RDK'dan KISGUCU'ne Doğru Nedenselliğin Olduğu Dönemler	SUE'den KISGUCU'ne Doğru Nedenselliğin Olduğu Dönemler	TUFE'den KISGUCU'ne Doğru Nedenselliğin Olduğu Dönemler
2013 Şubat, Mart 2015 Temmuz 2016 Mart-Aralık 2017 Ocak-Ekim 2018 Mart	2007 Temmuz, Ağustos 2008 Mart-Mayıs 2009 Aralık 2010 Ekim, Kasım 2011 Ekim-Aralık 2012 Ocak 2014 Şubat, Mayıs 2015 Ocak-Mart, Haziran, Ağustos 2016 Ekim 2017 Ağustos	2010 Şubat 2011 Ocak, Haziran, Temmuz 2012 Kasım, Aralık 2013 Ocak-Mart 2014 Eylül, Ekim 2015 Haziran-Eylül, Kasım, Aralık 2016 Ocak, Şubat, Nisan, Mayıs 2017 Eylül 2018 Mayıs 2020 Nisan-Temmuz 2021 Mart-Mayıs, Eylül-Aralık	2009 Ocak, Nisan-Haziran 2012 Ocak-Mart 2014 Ağustos 2017 Ekim-Aralık 2018 Şubat 2020 Ocak 2021 Haziran-Ekim

Tablo EK F-2 Kadın İşgücü Sayısından Kamu Harcamaları, Reel Döviz Kuru, Sanayi Üretim Endeksi ve Tüketici Fiyat Endeksine Doğru Nedenselliğin Olduğu Dönemler

KISGUCU'nden KH'ye Doğru Nedenselliğin Olduğu Dönemler	KISGUCU'nden RDK'ya Doğru Nedenselliğin Olduğu Dönemler	KISGUCU'nden SUE'ye Doğru Nedenselliğin Olduğu Dönemler	KISGUCU'nden TUFE'ye Doğru Nedenselliğin Olduğu Dönemler
2008 Ağustos-Aralık 2009 Ocak-Mayıs 2010 Aralık 2014 Ocak-Kasım 2016 Ekim-Aralık 2017 Ocak, Şubat 2018 Ocak-Mart, Mayıs 2019 Nisan, Mayıs 2020 Ocak	2007 Haziran-Ağustos 2011 Ekim 2012 Ağustos-Ekim 2013 Mayıs, Aralık 2014 Haziran-Ağustos 2016 Şubat-Nisan 2017 Mayıs-Temmuz 2018 Mayıs 2019 Kasım, Aralık	2009 Ocak-Mayıs 2014 Ekim, Kasım 2019 Ocak, Haziran-Kasım 2020 Mart-Eylül	2008 Eylül-Aralık 2009 Ocak, Şubat 2010 Kasım 2011 Mayıs 2012 Ekim 2013 Ocak, Nisan, Ağustos, Ekim-Aralık 2015 Aralık 2016 Ocak 2017 Temmuz-Aralık 2019 Kasım 2021 Mayıs-Kasım

Tablo EK F-3 Kadın İşgücü Sayısı ile Kamu Harcamaları, Reel Döviz Kuru, Sanayi Üretim Endeksi ve Tüketici Fiyat Endeksi Arasında Çift Yönlü Nedenselliğin Olduğu Dönemler

KISGUCU ve KH Arasında Çift Yönlü Nedenselliğin Olduğu Dönemler	KISGUCU ve RDK Arasında Çift Yönlü Nedenselliğin Olduğu Dönemler	KISGUCU ve SUE Arasında Çift Yönlü Nedenselliğin Olduğu Dönemler	KISGUCU ve TUFE Arasında Çift Yönlü Nedenselliğin Olduğu Dönemler
2016 Ekim-Aralık 2017 Ocak, Şubat 2018 Mart	2007 Temmuz, Ağustos 2011 Ekim	2014 Ekim 2020 Nisan-Temmuz	2009 Ocak 2017 Ekim-Aralık 2021 Haziran-Ekim